

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**IRAK'TAKİ TÜRKMENLERİN IRAK
SİYASETİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Osman Emre ŞEN

İSTANBUL, 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**IRAK'TAKİ TÜRKMENLERİN IRAK
SİYASETİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Osman Emre ŞEN

TEZ DANIŞMANI: Yrd.Doç.Dr. Esra HATİPOĞLU

İSTANBUL, 2006

ÖZET

Yakın tarihimizin önemli dönüm noktalarından sayılan Musul meselesi, Musul'un Misakımillî sınırları içinde kalması ve Irak Türklerinin Anadolu Türklerinden kopması yanı ile, Türkiye'nin hala ilgisini kesemediği başlıca bölgesel sorunlardan biri olma özelliğini korumaktadır. Ortaya konan çözümün adil olmadığı, günümüzde daha bir açıklık kazanmıştır. Yapılan haksızlıklar yüzünden, bölgedeki toplumlar arasında en büyük huzursuzluğu da, Irak Türkmenlerinin yaşadığı söylenebilir.

Günümüze kadar Irak vatandaşları olarak yaşamaya devam eden Türkmenler, bütün bu haksızlıklara rağmen, devlete karşı isyan etmemişler, silaha sarılarak ayrılıkçı bir harekette bulunmamışlardır. Buna karşılık Irak yönetimi, sürekli biçimde kuşku ile baktığı Türk toplumunun, siyasi ve kültürel haklarını zaman içinde çiğnemiş, hatta en basit vatandaşlık haklarını Türkmenlerden esirgemiştir.

Saddam Hüseyin iktidarında da aynı sıkıntılarla karşı karşıya kalan Türkmenler, İran-Irak savaşında cephenin ön saflarına sürülerek hedef haline getirilmişlerdir. Akabinde başlayan Birinci Körfez savaşı sonrası çizilen 36'ncı paralel, Irak Türkmenlerini bölerek Saddam ve Kürt yönetimlerinin vicdanına bırakmıştır.

ABD'nin Irak'ı demokrasi getirme vaadi ile işgal etmesi, tüm Iraklıları olduğu gibi Türkmenleri de sevindirmiştir. Saddam Hüseyin yönetiminin sona ermesi ile yeniden hak ve özgürlüklerine kavuşacaklarını düşünen Türkmenler, ABD'nin Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde, Kürtlere öncelik tanıyarak kendilerini dikkate almaması neticesinde; hak ettikleri gibi Geçici Konseyde temsil ettirilmemiş, Kürtlerin şiddet ve baskılarına maruz bırakılmış, çoğunlukta oldukları bölgelerde etnik yapı zorla değiştirilmiş, Kerkük'te tapu kayıtları yağmalanmış, 30 Ocak 2005 tarihinde yapılan seçimlerde Kürt grupların seçim hilelerine göz yumulmuş, Anayasa hazırlama sürecinde yeterince temsil hakkı tanınmamış, 2005 yılı Aralık ayında yapılması öngörülen seçimlere esas teşkil edecek olan sayım ertelenmiş, Aralık 2005

tarihindeki seçimlerde hilelere göz yumulmuş ve liderlerine suikastlar düzenlenmiştir.

ABSTRACT

Musul problem that is considered as one of the turning points of our near history is meaning of separation of Iraq Turks and Anatolia Turks. Because of these, this problem is always very important for Turkey. Today, it is obvious that the solution was not fair. Because of these, Iraq Turkomans has been disturbed too much until nowadays.

Until nowadays, Turkomans has been lived as Iraq citizens and never rebelled. Apart from these, Turkomans has been served very well to Iraq republic. But in return, Iraq has always been pressed Turkomans and hold their rights both political and cultural.

Again in Saddam reign, Turkomans were face to problems. Turkomans were forced into front lines of Iran-Iraq war. After that, 36. Parallel was decided during the first gulf war that separates Turkomans and left them to Kurdish and Saddam reigns.

An expectation from United States of America (USA) that is coming of democracy was affected Turkomans and other factions. But in reconstruction of Iraq process, Kurdish people are supported and again it is not fair for Turkomans . As a result of these; not represented in temporary council, exposed to pressure and violence of Kurds, ethnic structure of Turkoman fields are changed by force, register of prosperities are plundered in Kerkuk, the selections in 30 Feb 05, trick made by Kurds are tolerated, not being represented in the process of making the constitution, statics was canceled that is used in the selections in 2005, tricks were tolerated in selections Dec 05, Turkoman leaders were attempted to kill.

ÖNSÖZ

Irak'taki geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan Irak Türkmenleri, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında yaşayan önemli Türk unsurlarından birisidir. Irak'ın üç ayrı coğrafi parçasından Fırat ve Dicle arasında kalan “El Cezire” veya batılı kaynakların “Mezopotamya” adını verdikleri bölgede yaşayan ve nüfusları iki buçuk milyona yaklaşan Türkmenler, Osmanlı'nın çökmesinden bu yana geçen süre zarfında çok ciddi badireler atlatmışlardır. Saddam Hüseyin iktidarı ve sonrasının detaylı olarak ele alındığı bu çalışmada Irak Türkmenlerinin Irak siyasetine etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Bu araştırma esnasında, Kerkük Vakfı kütüphanesinden istifade etmemi sağlayan Başkan İzzettin Kerkük ve Genel Sekreteri Prof. Dr. Suphi Saatçi'ye; Irak Türkmenleri konusunda uzmanlaşmış önemli şahsiyetlerle irtibata geçmemde yardımcı olan Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Sayın Kemal Bayatlı'ya; görüşmelerimde fikirlerini ve yaşadıklarını benimle paylaşan diğer Irak Türkmenlerine; moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmamı sağlayarak her türlü fedakarlığa katlanan fikir arkadaşım Özlem Işık ve aileme şükranlarımı sunarım.

Son olarak, tez hazırlama süresi içerisinde, her türlü yönlendirme ve desteğini benden esirgemeyen, bilimsel ahlak ve çalışma disiplinini öğreten, tecrübeleriyle bana yol gösteren tez danışmanım, saygı değer hocam, Sayın Yrd. Doç. Dr. Esra Hatipoğlu Hanımefendiye içtenlikle teşekkür ederim.

İstanbul, 2006

Osman Emre ŞEN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKMENLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. Birinci Dünya Savaşına Kadar Türkmenlerin Tarihi.....	5
1.1.1. Menşei ve Bölgeye Yerleşmeleri.....	6
1.1.2. Abbasiler Dönemi.....	9
1.1.3. Büveyhiler Dönemi.....	11
1.1.4. Selçuklular Dönemi.....	12
1.1.5. Musul Atabeyliği Dönemi.....	13
1.1.6. Erbil Atabeyliği Dönemi.....	15
1.1.7. Karakoyunlu Devleti Dönemi.....	16
1.1.8. Akkoyunlu Devleti Dönemi.....	17
1.1.9. Safeviler Dönemi.....	18
1.1.10. Osmanlı Devleti Dönemi.....	19
1.2. Musul Meselesi.....	22
1.2.1. İngilizlerin Hakimiyet Dönemi.....	22
1.2.2. Lozan Konferansı'nda Musul.....	25
1.2.3. Haliç Konferansı.....	28

1.2.4. Milletler Meclisi'nde Musul.....	30
1.2.5. Ankara Antlaşması.....	33
1.3. Krallık ve Cumhuriyet Döneminde Irak Türkmenleri.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİNDE IRAK TÜRKMENLERİNİN

SİYASETE ETKİLERİ

2.1. Saddam Hüseyin'in İktidar Yolunda Türkmenler (1968-1979).....	41
2.2. İran-İrak Savaşı Öncesinde Türkmenler (1979-1980).....	44
2.3. Türkmenlerin İran-İrak Savaşındaki Rolü (1980-1988).....	46
2.4. Türkmenlerin Körfez Savaşındaki Rolü.....	50
2.5. Körfez Savaşı Sonrası Döneme Türkmenlerin Etkisi.....	54
2.6. Siyasi Arenada Türkmenler.....	60
2.7. Türkiye'nin Türkmen Politikasının Irak Siyasetine Etkisi.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİ SONRASINDA IRAK TÜRKMENLERİNİN

SİYASETE ETKİLERİ

3.1. İkinci Körfez Savaşında Türkmenlerin Rolü (2003).....	67
3.2. Irak'ın Yeniden Yapılanma Sürecine Türkmenlerin Etkisi	75
3.2.1. Geçici Hükümet Dönemi ve Türkmenler (2003-2005).....	75
3.2.2. Birinci Seçim Dönemi ve Türkmenler (2005).....	91
3.2.3. Anayasa Sürecine Türkmenlerin Etkisi (2005).....	100
3.2.4. İkinci Seçim Dönemi ve Türkmenler (2005-2006).....	108

SONUÇ.....	119

KAYNAKÇA.....	125

EKLER.....	145

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AT	: Avrupa Topluluğu
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Çev.y.	: Çevireni Yok
DSP	: Demokratik Sol Parti
GKY	: Geçici Koalisyon Yönetimi
GHK	: Geçici Hükümet Konseyi
Haz.	: Hazırlayan
Haz.y.	: Hazırlayanı Yok
HÖH	: Hak ve Özgürlükler Hareketi
IAEA	: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı

IAP	:Irak Adalet Partisi
İİDYK	: Irak İslâm Devrimi Yüksek Konseyi
İİP	: Irak İslâmi Partisi
IMTP	: Irak Millî Türkmen Partisi
ITC	: Irak Türkmen Cephesi
ITİB	: Irak Türkmen İslâmî Birliği
ITKDD	: Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği
ITKKD	: Irak Türkmenleri Kardeşlik ve Kültür Derneği
ITKYD	: Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği
ITP	: Irak Türkmeneli Partisi
IUK	: Irak Ulusal Konseyi
IYSK	: Irak Yüksek Seçim Komisyonu
KDP	: Kürdistan Demokratik Partisi
KİS	: Kitle İmha Silahları
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MHP	: Milliyetçi Harekat Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NGO	: Hükümet Dışı Örgütler
PÇDK	: Irak Kürdistan Çözüm Partisi
PMF	: Barış İzleme Gücü
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ŞİC	: Şii İtilaf Cephesi
TBH	: Türkmen Bağımsızlık Hareketi

TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBP	: Türkmen Birlik Partisi
TERT	: Türkmeneli Radyo Televizyon Kurulu
TİH	: Türkmen İslâmî Hareketi
TİHD	: Türkmeneli İnsan Hakları Derneği
TİKV	: Türkmeneli İşbirliği Kültür Vakfı
TİP	: Türkmen İslâm Partisi
TKO	: Türkmen Kardeşlik Ocağı
TMH	: Türkmen Milliyetçi Hareketi
TP	: Türkmeneli Partisi
UN	: United Nations
UNSCOM	: Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu
UNMOVIC	: Birleşmiş Milletler Silah Denetim Komisyonu
USA	: United States of America
WWI	: World War One

GİRİŞ

Ortadoğu, Anadolu ve Kafkaslarda yaşayan Oğuz boylarına mensup Türklere Türkmen adı verilmiştir. Irak Türkmenleri kavramı ise, Birinci Dünya Savaşı sonrası İngilizlerin hakimiyet döneminde ortaya çıkmıştır. Bu kavram Iraklı Türkleri Türkiye'den ayırmak ve farklı bir etnik grup, halk olarak göstermek amacıyla kullanılmak istenmiştir. Ne var ki Türk ve Türkmen kelimelerini eş anlamlı ya da birbirlerinin yerine kullanmak tarihsel olarak da yanlış olmayacağından, Irak Türkmenleri deyişi bu çalışmada, Irak'ta yaşayan Türkleri vurgulayacaktır.

Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri esnasında üs vazifesi gören ve Türk tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Musul-Kerkük bölgesi, 1534 yılından Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. İngilizlerin Mondros mütarekesinin hükümlerine dayanarak Musul'u işgal etmesi sonucu Musul meselesi ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin büyük ölçüde sınırlarını belirleyen Lozan Konferansı esnasında çözülemeyen Musul'un aidiyet mevzusu, karara bağlanmak üzere Milletler Cemiyeti'ne sevk edilmiş ve 5 Haziran 1926 tarihinde yapılan "Ankara Antlaşması" ile İngiliz mandası altında kurulan Irak Devleti'ne bırakılmıştır. Ortaya konan çözümün adil olmadığı, günümüzde daha bir açıklık kazanmıştır. Yapılan haksızlıklar yüzünden, bölgedeki toplumlar arasında en büyük huzursuzluğu da, Irak Türkmenlerinin yaşadığı söylenebilir.

Irak'ın bağımsızlığını kazandığı ve Birleşmiş Milletler'e katıldığı 1932 yılından bu zamana kadar Türkmenler büyük baskı ve zulme uğrayarak sistemli bir şekilde asimile edilmeye çalışılmışlardır. İki buçuk milyon civarındaki nüfuslarıyla Irak'taki önemli demografik unsurlardan birisi olan Türkmenler, genel olarak ve yoğunlukla, Musul, Kerkük, Erbil, Süleymaniye şehirlerinde ve çevrelerinde yaşamaktadırlar. Türkmenler, kuzeyden-güneye, batıdan-doğuya, Irak topraklarının hemen hemen her yerinde tarihi ve kültürel miraslarını koruyarak Türk varlığını temsil etmelerinin yanında, Irak devletine bağlılıkları da son derece sağlamdır. Buna rağmen hedef hattına konulan yine Türkmenler olmuşlardır.

1979'da Irak'ta yönetimi ele geçiren Saddam Hüseyin, Türkmenlerin haklarını ellerinden alarak önemli şahsiyetleri ve liderlerini idam etmiştir. Bu duruma tepki gösteren Türkiye'yi ise, "vatandaşlarım üzerindeki tek yetkili benim" diyerek savuşturmuştur. 1980 yılında İran-İrak harbinin patlak vermesi ile Türkmenler, ön cephelerde savaşmak zorunda bırakılmışlardır. Birinci Körfez savaşı sonrasında kuzeyde kalan Kürtleri Saddam Hüseyin'den korumak amacıyla ABD tarafından oluşturulan 36'ncı paralel, Türkmenleri ikiye bölmüştür. Kuzeyde kalan kesim Kürt grupların, güneyde kalan kesim ise Saddam Hüseyin yönetiminin etkisinde kalmıştır. Evlerinden zorla göç ettirilen, Araplaştırılma ve Kürtleştirilmeye maruz kalan Türkmenler, kültürel haklarından da mahrum bırakılmışlardır.

Türkmenlerin siyasi hareketi, 1988 yılında Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP)'nin kurulmasıyla başlamıştır. Türkmen parti ve kuruluşlarını tek çatı altında toplamak amacı ile Ekim 1994'te Türkmen Cephesinin tohumları atılmaya başlanmıştır. 24 Nisan 1995 tarihinde ise, IMTP, Türkmen Bağımsızlık Hareketi (TBH) ve Türkmen Birlik Partisi (TBP)'nin bir araya gelmesi ile Irak Türkmen Cephesi (ITC) kurulmuştur.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yapılan terörist saldırı sonucunda Başkan Bush, Saddam Hüseyin'i hedef göstererek tüm olanlardan sorumlu tutmuştur. 2003 Mart ayına kadar tırmanan gerginlik, Irak'a demokrasi getirmek ve nükleer silahlardan arındırmak vaadiyle ABD'nin komutasındaki koalisyon güçlerinin Irak'a saldırmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Beklenenin aksine, Saddam Hüseyin'in Cumhuriyet Muhafızları başta olmak üzere Irak ordusu, bir ay gibi kısa sürede koalisyon güçlerine yenik düşmüştür. Başkan Bush'un medyanın karşısına geçip savaşın sona erdiğini söylediği 2003 Nisan'ın üzerinden üç yıl geçmesine rağmen ülkede huzur ve güvenlik sağlanamamıştır.

13 Temmuz 2003 tarihinde Geçici Koalisyon Yönetiminin oluşturulmasıyla Irak'ta demokrasi adına ilk adım atılmıştır. Ne var ki, 25 üyeli yönetimde sadece bir Türkmenin yer alması, gelecekte ortaya çıkacak karanlık tablonun habercisi

olmuştur. Bu dönemde Türkmenler kurultaylarda toplanarak, daha etkin siyaset için birlik ve beraberlik mesajları vermişlerdir.

Irak'ın siyasi olarak yeniden yapılandırılması sürecinde bir diğer önemli adım 15 Kasım 2003 tarihinde atılmış ve Geçici Hükümet Konseyi (GHK) ile ABD liderliğindeki koalisyon güçleri arasında "Politik Süreç" anlaşması imzalanmıştır. 13 Aralık 2003'te Saddam Hüseyin'in Amerikan askerlerince ele geçirilmesinin ardından ise, Irak'taki gelişmeler hız kazanmıştır.

Daimi anayasa hazırlanana kadar yürürlükte kalan ve 9 başlık altında 62 maddeden oluşan geçiş dönemi anayasası 1 Mart 2004 günü GHK'nce kabul edilmiştir. 28 Haziran 2004 tarihinde ise koalisyon güçleri yönetimi, Gazi El Yaver'in Devlet Başkanı ve İyad Allavi'nin Başbakan olarak atandığı kukla hükümete devretmiştir.

BM tarafından, 12 Kasım 2004'de yapılması planlanan nüfus sayımı hem güvenlik kaygıları hem de teknik sorunlar yüzünden ertelenmiştir. 30 Ocak 2005 seçimlerinin adil olmaması ve Türkmenlerin protestoları yüzünden istenilen sonuçlara varılamamıştır. Daimi Anayasayı hazırlayacak milletvekilleri seçilmiş, ancak Türkmenlerin temsilci sayısı yeterli seviyede olmamıştır. Bu yüzden ki anayasal süreçte Türkmenler etkin bir rol oynayamamışlardır.

Daimi Anayasanın hazırlanması ve 15 Ekim 2005'te referandumdan geçmesiyle ikinci seçim döneminin de önü açılmıştır. Seçim öncesi Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelere yapılan Kürt göçlerine göz yuman ABD, seçim komisyonları tarafından ortaya çıkartılan hileleri de hiçe saymıştır. 15 Aralık 2005 tarihinde yapılan seçimlerin sonucu, Türkmenler için yine hüsrana olmuştur.

Yöntem olarak kütüphanede kaynak araştırması, internette makale taraması, konu ile ilgili sempozyumlara iştirak edilmesi ve mülakat yapılması şeklinde icra edilmeye çalışılan araştırmanın konusu, Irak'taki siyasi etkilerini ortaya çıkartmaya

çalıştığımız Irak Türkmenleridir. Bu konuya, yakın tarihten bakabilmek maksadıyla Saddam Hüseyin dönemi ve sonrası ayrıntılarıyla incelenmeye çalışılacaktır.

Araştırmamızın ilk bölümü, Irak Türkmenlerinin tarihsel arka planı ana başlığı altında incelenmeye çalışılacaktır. Irak Türkmenlerinin bugüne kadar çektikleri sıkıntının kaynağından söz etmek ve tarihsel derinliğine inmek maksadıyla, menşelerinden, Birinci Dünya Savaşına kadarki süreçlerinden, Musul meselesinin ayrıntılarından, krallık ve cumhuriyet dönemlerindeki durumlarından bahsedilecektir.

İkinci bölüm, Saddam Hüseyin döneminde Irak Türkmenlerinin Irak siyasetine etkileri ana başlığı altında incelenmeye çalışılacaktır. Saddam Hüseyin'in iktidarına giden süreçte, İran-İrak savaşı öncesi ve sonrasında, Körfez savaşı öncesi ve sonrasında Türkmenlerin durumundan bahsedilmeye çalışılacaktır. Ayrıca Türkmenlerin siyasi alandaki faaliyetlerinden, Türkiye'nin Irak ve Türkmen politikalarından söz edilerek konu bir bütün halinde ele alınmaya çalışılacaktır.

Son bölümde ise, Saddam Hüseyin iktidarı sonrası, yakın tarihte Irak'ta gelişen olaylar çerçevesinde ikinci körfez savaşı dönemi ve Irak'ın yeniden yapılanma süreci incelenmeye çalışılacaktır. Körfez savaşı dönemine Türkmenlerin etkilerini özetleyerek başlayan bu bölüm, Irak'ın yeniden yapılanma süreci alt başlığı altında geçici hükümet dönemi, birinci seçim dönemi, anayasal süreç ve ikinci seçim dönemlerinin araştırılma çalışması ile son bulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK TÜRKMENLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

Irak Türkmenlerinin Irak'ta siyasete etkilerini incelemeden önce, geçmişten günümüze kadar nasıl bir süreçten geçtiklerini ortaya koymakta fayda vardır. 674 yılında Emeviler döneminde Irak'a yerleşen Türkmenler, Abbasiler, Büveyhiler, Selçuklular, Safeviler ve Osmanlılar idaresinde yaşamışlar; Musul ve Erbil Atabeylikleri ile Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletlerini kurmuşlardır. Bölgede en son hakim devlet olan Osmanlı yönetiminin, Birinci Dünya savaşında mağlup olması sonucunda Irak'ta sahip olduğu topraklar İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Savaş sonrasında yapılan Lozan, Haliç ve Ankara antlaşmalarının sonucunda Irak'taki Türkler, Türkiye'deki Türklerden ayrılmak zorunda kalmışlardır.

Kasım 1920'de Şeyh Abdurrahman el-Geylani Başbakan olmak üzere manda altındaki ilk Irak hükümeti kurulmuştur. 1932'de bağımsızlığına kavuşan Irak halkı, 1979 yılında Saddam Hüseyin iktidarına kadar darbelerle dolu bir yaşam sürdürmüştür. Bu periyotta yönetimi ele geçiren liderler tarafından, Irak Türkmenlerinin hakları hiçe sayılarak özgürlükleri ellerinden alınmıştır.

1.1. Birinci Dünya Savaşına Kadar Türkmenlerin Tarihi

Irak'ta Türkmen, Musul Türkleri ya da Kerkük Türkleri adlarıyla bilinen ve Kuzey Irak'ta Musul yahut el-Cezire denilen bölgede ve kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanan bir şerit üzerinde Musul, Kerkük, Erbil, Diyala ve Süleymaniye şehirlerinde yoğunlaşmış bulunan Türkler¹, günümüzde sayıları iki buçuk milyonu aşan nüfuslarıyla asırlar önce Orta Asya'dan batıya göç ederek kuzey ve orta Irak'ta yerleşmiş ve buraları kendilerine vatan seçmişlerdir. Bin yılı aşan bir süre içerisinde, adı geçen bölgede onlarca beylik ve devlet kuran Irak Türkmenleri, birinci dünya

¹ DİA, "Irak Türkleri" maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C.XIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 99.

savaşından sonra Türkiye’den koparılarak 1920’de kurulan Irak devletine ilhak ettirilmişlerdir.

1.1.1. Menşei ve Bölgeye Yerleşmeleri

Enver Yakuboğlu, Irak Türklerinin tarihi ve menşei hakkında yabancı ve Türk tarihçilerinin görüşlerinin farklı olduğunu belirtmiştir. Taha Elhaşimi’nin Irak ortaokullarında okunan coğrafya kitabına dayanarak Irak Türklerini;

- Hülefayi Abbasiyenin Türkistan’dan celp ve hasse ordusu teşkil ettiği,
- IV.Sultan Murad’ın Bağdat’ı fethylediği ordulardan ve yeniçerilerden muhafaza-i tarik için Irak’ta bıraktığı ve iskan ettirdiği topluluk olarak tarif eder.²

Enver Yakuboğlu’nun belirtmiş olduğu görüş ayrılıklarının Irak’a yerleşen Türklerin, aralarındaki ağız değişikliğinden de anlaşıldığı gibi, çeşitli boylara mensup olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Bu hususu tarihçiler Türk göçlerinin ayrı ayrı dönemlerde yapılmış olmalarına bağlamaktadırlar.³ Burada farklı kaynaklardan, farklı görüşler belirtmekte fayda vardır.

Bir görüşe göre, Irak’taki Türkmenler, Türkmen boylarının eski hicretlerinin kalıntılarıdır. İhtimal ki, bu hicretlerin en eskisi Yakutluların Mezopotamya’ya hicretleridir. Bunlar Orta Asya’dan, Kuzey Çin’den hicret etmişler; güney yolu ile (Nan Lu) Tiyanşan Dağlarından başlayıp Kaşgar, Sağd, Fergana, İran, Medya, Kafkasya ve Karadeniz boğazından dönerek Bosfor’a uğrayarak el-Cezire’ye ulaşmışlardır. Yakutlar Media şehirlerine vardıkları zaman Dicle ve Fırat nehirlerinin her iki tarafına yayılmışlardır. Bu, milattan önceki devirlerde olmuştur.⁴

Mu’cem-ül Buldan’dan yararlanıldığı üzere, Dicle ırmağı kenarında “Samerra” şehri kadiminde hükümet eden Türk hükümdarlardan “İğrak” Bin Bars Bin Samur

² Enver YAKUBOĞLU, **Irak Türkleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1976, s. 9.

³ Erşat HÜRMEZLÜ, **Irak Türkleri**, Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul, 1991, s. 18.

⁴ İbrahim DAKUKİ, **Irak Türkmenleri**, Güven Yayınları, Ankara, 1970, s. 22.

Hakan adıyla anılan, sonra Acemleştirilerek “İrah” ve Arapçalaştırılarak “İrak” denilen Bağdat ilinde, Peygamberin hicretinden pek çok evvel Türkler yaşamışlardır. Irak ili, öteden beri Türklerin mevcut olduğu bir yer olup burada ilk defa medeniyet kuran “Samri, Simri”ler, Altay sülalesinden Samur Hakan’ın hanedanı olduğu eski Türk soy kütüğünde adlarıyla kayıtlı ve yazılıdır.⁵

Gülçin Çandarlıoğlu, Kerkük Türklerinin Oğuzların Bozok koluna bağlı Bayat boyundan olduklarını ifade ederek Irak’a gelişleri hakkındaki rivayetleri şöyle sıralar;

- Büyük Selçuklular tarafından bölgeye yerleştirildikleri,
- Moğolların önünden kaçan 100.000 Türkün buranın ilk Türk aileleri oldukları,
- Osmanlılar zamanında Bağdat yolunu korumak maksadı ile buraya gelen Türkler oldukları,
- Şah İsmail’in Meraga’dan getirtip yerleştirdiği Türklerin soyundan olmaları,
- Nadir Şah’ın Azerbaycan’daki Türk garnizonlarından getirdiği askerlerin soyundan oldukları.⁶

Başka bir görüşe göre ise Türkmenler, Orta Asya’dan göç eden Oğuzlar olup bir kısmı kırsal alanda diğer kısmı ise şehirlerde yaşamışlardır. Bunlardan konar göçer olanlar Maverünnehir ve Horasan bölgelerine yakın yerlerde bulunmuşlardır. Oğuz boylarının ana vatanlarından yaptıkları göç bir hamlede meydana gelmemiş birbirini takip eden göçler uzun yıllar sürmüştür. Tarihçilerin görüşüne göre doğudan Maverünnehir bölgesine göç eden Selçukluların yanında Osmanlı hanedanının mensup olduğu Kayı-Han aşireti de yer almış ve bir müddet orada kalmıştır. Daha sonra Sultan Gazneli Mahmut’un emri ile Horasan ve Merv’e göç ederek Mohan’da oturmaya karar kılmışlardır.⁷

⁵ Amasyalı HÜSAMEDDİN, “İrak Türkleri’nin Menşei (Basluhan) I”, **İrak Dosyası-I**, Haz. Ali AHMETBEYOĞLU, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003, s. 38.

⁶ Gülçin ÇANDARLIOĞLU, “Kerkük Türkleri Menşei ve Tarihi”, **Türk Dünyasında Irak Türkleri**, Haz.y., Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1971, s. 46.

⁷ Erşat HÜRMEZLÜ, **Türkmenler ve Irak**, Kerkük Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 8.

Sasani İmparatorluğunun yıkılmasından sonra Türklerle temasa geçen İslâm orduları uzun süren mücadeleler esnasında onların harp sanatındaki üstünlüğünü yakından tanıma fırsatını bulmuşlardır.⁸

Târih boyunca Irak'a dalgalar hâlinde akan Türk göçlerinin ilki 674 (H.54) yılına rastlar. Taberî'nin anlattığına göre, Türkistan'ı almaya memur edilen Arap kumandanı Ubeydullah bin Ziyad, 674 yılında Buhara'ya saldırmıştır.⁹ Bu saldırılarda Türk prensesi Kabac Hatun'un ordusu direnmiştir. Bu savaş sonucu Türklerin ne kadar güçlü ve askeri anlamda da bilgili olduklarını gören Ubeydullah bin Ziyad, Buhara prensesi ile bir anlaşma yaparak, Türk askerlerini hizmete almıştır.¹⁰

Ubeydullah bin Ziyad'ın, Basra'da zencilerin çıkardığı ayaklanmayı bastırmak için 2.000 Türkmen askerini getirmesiyle Türkmenler Irak'a yerleşmişlerdir.¹¹ Basra vilayetine yerleştirilmiş olan bu cengaverler, Arap askerlerinin henüz hiç kavrayamamış oldukları okçuluk alanında eğitim işleriyle görevlendirilmişlerdir.¹²

Daha sonraları meşhur Haccac bin Yusuf, Vasıt şehrini kurduğu zaman Türklere ayrı bir mahalle tahsis ederek onların desteğinden faydalanmasını bilmiştir. Böylece Emevi ordularında bulunan Türk askerinin sayısı 5.000'e yükselmiştir. Bu arada dikkate değer bir husus da Türklerin Araplarla karışmasını önlemek gayesiyle ayrı mahalleler tahsis edilmesi ve Araplarla kötü münasebetler kurulmasının önlenmesidir.¹³ Yine Meşrk Valisi Yezid bin Ömer bin Hüseyin, 749 senesinde Buhara'dan 300 kadar Türkmen askerini getirerek ordusuna katmıştır.¹⁴

⁸ Hakkı Dursun YILDIZ, "Irak Türklerinin Tarihi", **Türk Dünyasında Irak Türkleri**, a.g.e., s. 38.

⁹ Rasim ADASAL "Irak Türkleri" maddesi, **Türk Ansiklopedisi**, C.XIX, Milli Eğitim Yayınları, Ankara, 1971, s. 459.

¹⁰ Hakan YILDIZ, **Irak Musul Kerkük Üçgeni ve Büyük Oyun**, IQ Yayınları, İstanbul, 2004, s. 29.

¹¹ Sinan MARUFOĞLU, **Osmanlı Döneminde Kuzey Irak (1831-1914)**, Eren Yayınları, İstanbul, 1998, s. 54.

¹² R.ADASAL, a.g.m.

¹³ H.D. YILDIZ, a.g.m.

¹⁴ S.MARUFOĞLU, a.g.e.

Emevi Devleti, Emevi halifesi II. Mervan'ın Mısır'da, Horasanlı bir Türk olan Ebu Müslim'in komutasındaki bir ordu tarafından mağlup edilerek öldürülmesi sonucu yıkılmıştır. Emevi hanedanının yerini ise 750 yılında kurulan Abbasi Devleti almıştır.¹⁵

1.1.2. Abbasiler Dönemi

Savaşçılıktaki maharetleri sebebiyle Emevi ordularında önemli bir yer edinen Türklerin Irak'a gelişleri Abbasiler döneminde daha da yoğunlaşarak devam etmiştir.¹⁶ Abbasi devletinin kurulmasından hemen sonra, Halife Ebu Cafer'ül Mansür zamanında (754-775) Türkler hilafet merkezinde görülmeye başlamışlardır. Halife Cafer'ül Mansür Bağdat şehrini kurmuş ve burada Türklerden oluşan askeri kıta için bir garnizon da inşa ettirmiştir.¹⁷

Daha sonra Halife Harune el-Reşit, Türk askerlerinin vefakar, çalışkan ve cesur olmalarından dolayı muhafız birliğini Türklerden oluşturmuştur (786-809).¹⁸ Harun el-Reşit'in oğullarından Halife Me'mun, ağabeyi Emin'e karşı giriştiği iktidar mücadelesini kazandıktan sonra, Maveraünnehir bölgesindeki valileri yardımıyla ücretli Türk askeri tedarikine önem vermiştir.¹⁹

Me'mun'dan sonra Abbasi Halifelik makamını işgal eden Mutasım (833- 842), 835 tarihinde Bağdat ile Musul arasında Tekrit'e yakın bir yerde Samerra şehrini kurmuş ve bu şehirde tamamen Türk asıllı askerler yaşamışlardır.²⁰ 40.000 Türk aileleri ile birlikte Samerra şehrine yerleştirilmişlerdir.²¹ Buradaki Türk askerlerinin evlenmeleri için çeşitli Türk bölgelerinden kızlar getirilmiş ve bunlara maaş tahsis

¹⁵ H.YILDIZ, a.g.e., s. 30.

¹⁶ DİA, a.g.e.

¹⁷ Abdulhaluk ÇAY, "Irak Türklerinin Tarihlerine Genel Bir Bakış", **Irak Türkleri Sempozyum Tebliğleri**, Haz. Mahir NAKİP-Ziyad KÖPRÜLÜ, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1987, s. 21.

¹⁸ Fazıl DEMİRCİ, **Irak Türklerinin Dünü-Bugünü**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 8.

¹⁹ Şevket KOÇSOY, **Irak Türkleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1991, s. 125-126.

²⁰ A.ÇAY, a.g.m.

²¹ F.DEMİRCİ, a.g.e.

edilmiştir.²² Sonucunda Mutasım'ın ordusundaki askerlerin sayısı 70.000'e ulaşarak Irak Türklüğünün çekirdeği teşkil edilmiştir.²³ Bu dönemden sonra, Türklerin Hilafet merkezinde söz sahibi olduklarını gösteren bir başka gelişme de, Halife Mutasım'ın Hilafet başkentini Bağdat'tan Samerra'ya nakletmesi olmuştur.²⁴

Türk askerlerinin başka milletlerle karışmamasına azami dikkat gösterilmiştir. Bunun sonucu olarak Abbasi devletinin siyasi ve askeri bölümlerinde etkilerini gittikçe artıran Türk hassa ordusu, halifelerin tahta geçmesinde ve tahttan indirilmesinde tek söz sahibi olmuştur.²⁵ Ordudaki Türkler iç karışıklıkların bastırılmasında ve Bizans'a karşı yapılan savaşlarda büyük rol oynamışlardır.²⁶

Abbasi Devleti, Afşin, Aşnas, Aytah, Vasif ve Boğa gibi Türk kumandanlarının hakimiyeti altına girmiştir.²⁷ Meşhur İslâm tarihçisi İbn Haldun eserinin mukaddimesinde Abbasi halifelerinin Türk hassa ordusu komutanları karşısında ki aciz durumunu şu şekilde anlatmaktadır; “Halifelerin elinde bir şey kalmamıştı. Halifelerin hali, şairin şu beyitlerinde tasvir edilmiştir: Halife, Vasif ile Boğa arasında, kafesindeki kuş gibi mahpus bir haldedir. Papağan kuşu ne öğretilir ise onu söylediği gibi, halife de bu iki Türk komutanı tarafından öğretilen sözleri tekrarlar”.²⁸

İbn-i Haldun, el-Mukaddime adlı eserinde Türkleri şöyle vasıflandırmıştır; “Onlar, yaltaklanmayı, nifakı, boş gösterişi, arada yalan ve uyduruk sözlerle dolaşmayı, riyayı, velilere gösterişli masraflar yapmayı ve ortaklara zulüm etmeyi bilmeyen bir millettir. Bid'atı bilmezler, nefis ve hevesleri onları ifsâd etmemiştir. Şüpheli malları helâl olarak almazlar. Dünyada Türklerden cesaretli, atıcı ve düşmana saldırıda kararlı üstün bir millet yoktur.”²⁹ el-Cahız ise, Menakıbu't-Turk

²² S.MARUFOĞLU, a.g.e.

²³ H.D. YILDIZ, a.g.m., s. 39.

²⁴ S.MARUFOĞLU, a.g.e.

²⁵ A.ÇAY, a.g.m.

²⁶ DİA, a.g.e.

²⁷ R.ADASAL, a.g.m.

²⁸ A.ÇAY, a.g.m.

²⁹ S.MARUFOĞLU, a.g.e., s. 55.

adlı eserinde Türklerin cesaretlerine, sabırlarına, emanete sahip çıkmalarına ve askerî yeteneklerine övgüler sarf etmektedir.³⁰

1.1.3. Büveyhiler Dönemi

Abbasi halifelerinin etkisiz bir konumda kaldığı Şii-Büveyhi hakimiyeti dönemi, Türklerle Deylemliler arasında sürekli bir mücadeleye sahne olmuştur.³¹ Büveyhoğlu Ahmet'in tantanalı unvanla Bağdat'ta oturmasından birkaç hafta sonra, Ocak 945 tarihinde Büveyhoğullarının düşmanları ile anlaşma yapmakla suçlanan halife azledilerek gözleri oyulmuştur. Onun yerine Muktedir'in oğlu, el-Muti lakabı ile tahta oturtulmuştur. Artık hilafet tam bir çözülme dönemine girmiş ve halifeler Büveyhoğullarının elinde birer oyuncak olmuştur.³² Aynı dönemde Muciz el-Devle komutasında büyük bir kısmı Azeri Türkü olan bir askeri grup da Irak'a getirilmiştir.³³

Büveyh hükümdarları Şii olmaların rağmen, ordularının en güçlü ve en disiplinli bölümünü oluşturan Türklerden vazgeçememişlerdir. Zaman zaman Türk Deylem mücadelesi şiddet kazanmıştır. Anlaşılan Deylemler, Türkleri her zaman düşman olarak görmüşlerdir. Bu durum karşısında Büveyhoğulları, Türk gücünden yayanlanmak zorunda olduklarından dolayı, Türklerin tarafını tutmuşlardır.³⁴

Büveyhoğulları döneminde olaylar hiç bir zaman eksilmemiştir. Irak'ta mezhep kavgaları son haddini bulmuş, asayiş ortadan kalkmış ve Bağdat'ta halk, fesat ve zulümden bezmiştir. Kahire'deki Fatimilerin destek ve yardımını gören Büveyhiler, Bağdat'ta Sünni İslâm aleminin halifesini ellerinde adeta esir etmişlerdir. Bütün İslâm dünyasını tedirgin eden bu duruma son verecek bir kurtarıcı güç, dört gözle beklenir olmuştur.³⁵

³⁰ a.g.e.

³¹ DİA, a.g.e.

³² Suphi SAATÇI, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2003, s. 27.

³³ H.YILDIZ, a.g.e., s. 31-32.

³⁴ S.SAATÇI, a.g.e., s. 28.

³⁵ a.g.e., s. 29.

Halife Kaim Bi'Emrillah, Rey şehrine, Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in yanına Hibetullah bin Muhammed'i göndererek kendisinin Büveyhi zulmünden kurtarılmasını istemiştir.³⁶ Nitekim Sultan Tuğrul Bey 1055 yılında Hac yolunu tamir ve güvenliği sağlamak gerekçesiyle, beraberinde keşif ordusu olduğu halde Irak'a girmek için hazırlanmıştır.³⁷

1055 yılında büyük Selçuklu Hakanı Tuğrul Bey'in Irak'a girmesi ve 15 Aralık 1055 Cuma günü Bağdat'ta hutbenin onun adına okunması, ülkede 1918 sonuna kadar devam edecek dokuz asra varan Türk hakimiyetinin başlangıcı olmuştur.³⁸

1.1.4. Selçuklular Dönemi

En büyük Türkmen dalgaları Sultan Tuğrul ile Irak'a girmiştir. Sultan Tuğrul zamanında ve sonrasında Irak'a devam eden Türkmenlerin göçleri ülkenin kuzey belgelerini Türk vatanı haline getirmiştir. Ancak Türkmenler diğer kavimlerle ilişkilerini sürdürmüş ve İslam alemi ile irtibatta olmuşlardır. İslam dünyası arasında ilişkiler o dönemde zayıf bulunduğu için Türkmenler, bu ilişkilerin güçlenmesini sağlayarak, İslâm dünyasına birlik ve yeni bir ruh getirmişlerdir. Bu arada haçlılara karşı koyarak, İslâm dünyası içinde nispeten güven yaratmışlardır.³⁹

Sultan Tuğrul'un ölmesinden sonra Alp Arslan 27 Nisan 1064 tarihinde tahta oturmuştur. Sultan Alp Arslan'ın 25 Kasım 1072 tarihinde hançerlenerek öldürülmesi üzerine oğlu Melihşah Sultan ilan edilmiştir. Melihşah da babası Alp Arslan gibi geniş fetih hareketlerine girişmiştir. Selçuklu komutanı Aksungur, diğer Türkmen beyleri ile birlikte Musul'a girmiş ve bu yöredeki Ukayli toprakları da Selçuklu İmparatorluğuna bağlanmıştır.⁴⁰ Türklere daha önceden yalnızca Etrak (Türkler) diyen Araplar, artık Etrak-u Bağdad (Bağdat Türkleri) demeye

³⁶ A.ÇAY, a.g.m., s. 22.

³⁷ E.HÜR MÜZLÜ, **Irak Türkleri**, a.g.e., s. 24.

³⁸ Ziyat KÖPRÜLÜ, **Irak'ta Türk Varlığı**, Örnek Limited Şirketi Yayınları, Ankara, 1996, s. 3.

³⁹ E.HÜR MÜZLÜ, a.g.e., s. 25.

⁴⁰ S.SAATÇİ, a.g.e., s. 35-37.

başlamışlardır. Selçuklu Türkleri bundan böyle İslâm'ın korunmasını ve yayılmasını da üstlenmişlerdir.⁴¹

Melişah'tan sonra arka arkaya hükümdar olan dört oğlu zamanında, imparatorluktan ayrılan devletler, şeklen merkeze bağlı kalmışlarsa da, son Büyük Sultan Sencer'den sonra ayrı ayrı geleceğe sahip olmuşlardır.⁴² Sencer, Büyük Selçuklu Sultanlığı için mücadele ettiği Mahmut'u damat edinerek Sultan unvanıyla devletin batı kısmını idaresine vermiştir. Böylece kendisinin de "Sultan-ı Azam" olarak tahta oturmasıyla 1118 yılında Irak Selçuklu Devleti kurulmuştur.⁴³

Irak Selçukluları 1157 yılına kadar Sultan Sencer'e tabi olmuş, ölümüyle birlikte bağımsız olarak hüküm sürmüşlerdir.⁴⁴ Bu devlette, ilki Sultan Mehmet Tapar'ın büyük oğlu Sultan Mahmut, sonuncusu Arslan Şah'ın oğlu Sultan II.Tuğrul olmak üzere dokuz sultan hüküm sürmüştür.⁴⁵

Sultan Tuğrul'un, 25 Mart 1194 yılında Harzem Sultanı Alaeddin Tekiş'in ordusu tarafından mağlup edilerek savaş meydanında öldürülmesi sonucunda Irak Selçukluları Devleti tarihe karışarak bölge Harzemşahlara geçmiştir.⁴⁶

1.1.5. Musul Atabeyliği Dönemi

Atabey lakabı, Selçuklu prensleri ve şehzadelerinin her türlü eğitimiyle uğraşan tecrübeli hocalara verilmiştir. Bu kişiler, ülkenin uzak eyaletlerine yönetici olarak gönderilen şehzadeleri, devlet idaresine alıştırmak, savaş ve komutanlık hususlarında eğitim vermekle görevlendirilmişlerdir. Türkmen beylikleri arasında en ünlü olanı Musul Atabeyliği'dir.⁴⁷

⁴¹ Ş.KOÇSOY, a.g.e.

⁴² S.SAATÇİ, a.g.e., s. 40.

⁴³ H.YILDIZ, a.g.e., s. 39.

⁴⁴ Güçlü DEMİRCİ, "Irak'taki Türkler", **Irak Dosyası-II**, Haz. Ali AHMETBEYOĞLU, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003, s. 107.

⁴⁵ E.HÜR MÜZLÜ, a.g.e., s. 26.

⁴⁶ S.SAATÇİ, a.g.e., s. 47.

⁴⁷ G.DEMİRCİ, a.g.m.

İmadeddin bin Aksungur bin Turgan (1087-1146), Musul Atabeyliği veya Zengiler hanedanının kurucusudur. Babası Kasimüddevele Aksungur, Alparslan zamanında saraya alınmış, Melihşah zamanında da kumandanlığa getirilmiş bir memluktur. Melihşah'ın Suriye seferine kumandan olarak katılan Aksungur, Halep şehri 1086 senesinde Türk hakimiyetine geçince, buranın ilk Türk valisi olmuştur.⁴⁸

1119'da Sultan Mehmet Tapar'ın sadık bir komutanı olan Porsuklu Aksungur, Musul valiliğine getirilmiştir. Bir çok güçlü şahsiyet ve komutanlar yetiştiren Zengi, bu sefer Porsuklu Aksungur'a katılmıştır. 26 Kasım 1126 tarihinde, Aksungur'un Batıniler tarafından hançerlenerek öldürülmesinden sonra İmadeddin Zengi Musul valisi olmuştur. Bu tarihlerde Haçlılar, Suriye'de çok ilerlemişler ve Diyarbakır'a kadar olan bölgeyi ele geçirmişlerdir. Sultan Mahmud, Haçlı ordularına karşı koyabilecek, güçlü ve dirayetli bir komutan olan İmadeddin Zengi'yi işbaşına getirmiştir. Sonucunda, başkenti Musul olan, 1127'den 1233 yılına kadar süren ve tarihte Musul Atabeyliği diye anılan iktidar kurulmuştur.⁴⁹

Zengi'nin dört oğlu olmuştur. Bunlardan en büyüğü olan Seyfeddin Gazi, babasının ölümünden sonra Musul'a, Nureddin Mahmud ise Halep'e hakim olmuşlardır. Kudbeddin Mevdüd ile Mirmiran bir süre ağabeyleri Seyfeddin Gazi'nin yanında kalmışlar, Mevdüd daha sonraları Sincar'a hakim olmuştur. Seyfeddin Gazi'nin ölümünden sonra da bütün hakimiyet Nureddin Mahmud'un eline geçmiştir.⁵⁰

Mısır'da kendi hanedanını kuran Salaheddin Eyyubi önderliğinde Nureddin Mahmud ile Haçlılara karşı büyük ve yetkin bir müslüman cephesi oluşturulmuştur. Zengiler, Salaheddin Eyyubi'nin Musul'u almak amacıyla 1182-85 arasında giriştiği saldırıları başarıyla püskürtmüşler, en sonunda Salaheddin Eyyubi'nin egemenliğini

⁴⁸ Coşkun ALPTEKİN, "Zengi" maddesi, **İslâm Ansiklopedisi**, C.XIII, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1986, s. 526.

⁴⁹ S.SAATÇI, a.g.e., s. 50.

⁵⁰ C.ALPTEKİN, a.g.m.

kabullenmek zorunda kalmışlardır.⁵¹ Musul Atabeyliği, 1233'den 1262 yılına kadar yanlarında yetişen Lulu ailesi devam ettirilmiştir. Bu Atabeyliğe, Musul'u kendilerine merkez yapan İlhanlılar son vermişlerdir.⁵²

1.1.6. Erbil Atabeyliği Dönemi

Bu dönemde Irak'ta kurulan Türkmen beyliklerinden biri de Musul, Erbil, Şehrizor, Hakkari, Harran, Sincar ve Tikrit'te hüküm süren Erbil Atabeyliğidir. Bu Atabeylik 1144 yılında Selçuklu Komutanlarından olan Beğtigin'in oğlu Zeyneddin Ali Küçük tarafından kurulmuştur.⁵³ Hayatının sonlarına doğru kör ve sağır olan Zeyneddin Ali Küçük, elinde bulunan bütün yerleri, Musul Atabeyi Kudbeddin Mevdud'a bırakmıştır.⁵⁴

Kudbeddin Mevdud'un 1168 yılında ölmesiyle yerine geçen oğlu Muzaffereddin Gökbörü (Kök-Böri), Erbil valisi Mücahideddin Kaymaz ile anlaşmazlığa düşmüştür. Kaymaz, Gökbörü'yü zorla Atabeylikten uzaklaştırıp Zeyneddin Yusuf'u Atabeylik makamına oturtmuşsa da idareyi fiilen yürüten Kaymaz'ın kısa süre sonra yakalanmasıyla Zeyneddin Yusuf, Salaheddin Eyyubi'ye tabi olmuştur.⁵⁵

1190 yılında tekrar Atabeylik makamına oturan Gökbörü, Salaheddin Eyyubi'ye müracaatla Erbil'in kendisine verilmesini istemiş, Salaheddin Eyyubi'de kendisine ek olarak Şehr-i Zor, Karabeli ve Kıfçak derbendini de vermiştir. Ölümüne kadar Salaheddin Eyyubi'ye bağlı olan Gökbörü, Salaheddin Eyyubi'nin ölümünden sonra hakim olduğu yerlerde Eyyubilerden özerk bir yönetim uyguladıysa da Zengiler'e karşı Eyyubilerle ittifak yapmak zorunda kalmıştır.⁵⁶

⁵¹ Haluk ABBASOĞLU, "Zengiler" maddesi, **Anabritannica Ansiklopedisi**, C.XII, Ana Yayınları, İstanbul, 1990, s. 559.

⁵² E.HÜRMÜZLÜ, a.g.e., s. 27.

⁵³ G.DEMİRCİ, a.g.m.

⁵⁴ S.SAATÇI, a.g.e., s. 54-55.

⁵⁵ H.YILDIZ, a.g.e., s. 42.

⁵⁶ a.g.e.

29 Haziran 1232 tarihinde ölen Gökbörü'nün, topraklarını Abbasilere vasiyet ettiği ileri sürülmüşse de, gerçekte erkek evladı ve halefi bulunmadığı için, halife Mustansir, bölgeye el koymak istemiştir. Ancak şehrin teslim olmadığını gören halife, Şerafettin İkbâl al-Şarabi komutasındaki kuvvetlerini Erbil'e göndermiş ve bu suretle 1233 yılında şehir teslim olmuştur. Böylece Erbil Atabeyliği tarihe karışarak Gökbörü'nün toprakları Abbasilerin eline geçmiştir.⁵⁷

1.1.7. Karakoyunlu Devleti Dönemi

Karakoyunlu Türkmenleri, 1365 yılından 1469'a kadar 104 yıl varlıklarını sürdürmüşlerse de imparatorluk olarak İran ve Irak'a hakim olmaları, 1437'den 1467'ye kadar olan 30 yıldır. Karakoyunlular, İran ve Irak'a Celayirlilerden varis olmuşlardır. Karakoyunlular, Baranlı oymağı beyleri olan üç kardeş ile tarih sahnesine girmişlerdir. Bu üç kardeş Bayram Hoca, Murad Hoca ve Mısır Hoca'dır.⁵⁸

1375'te ulus beyi olan Hoca Bayram'ın, Musul vilayetini zaptederek Karakoyunlu devletini kurmuş olduğu kabul edilmektedir. Bu sırada Musul'a bağlı olan Telafer ve civar kasabalar, Karakoyunlu Türkmen Beylerinin eline geçmiştir.⁵⁹

Musul ve Kerkük bölgesi, Karakoyunlular tarafından kışlık yerleşim merkezi olarak kullanılmıştır. Karakoyunlu Beyi Kara Yusuf 1397 yılında Bağdat'ı istila etmiştir. Daha sonra Cezayirli Sultan Ahmet'in 1411 yılında yazdığı fermana dayanarak, oğlu Şah Ahmet'i Irak tahtına oturtmuştur. Karakoyunlular, Irak'a sahip olunca Türkmenler, Kerkük başta olmak üzere Erbil, Musul ve çevrelerine yoğun bir biçimde akın ederek yerleşmişlerdir.⁶⁰

Şah Ahmet'in kardeşi Emir İspan 1432 yılında isyan ederek Bağdat'ı istila etmiştir. Şah Ahmet'in ölümünden sonra kardeşi Cihan Şah iktidara gelmiştir. Ancak

⁵⁷ S.SAATÇI, a.g.e., s. 60.

⁵⁸ Cemal Arif ALAGÖZ, "Karakoyunlular" maddesi, **Türk Ansiklopedisi**, C.XXI, Milli Eğitim Yayınları, Ankara, 1974, s. 295.

⁵⁹ R.ADASAL, a.g.m.

⁶⁰ H.YILDIZ, a.g.e., s. 44.

Cihan Şah'la, Akkoyunlu Devletinin beyi Uzun Hasan arasında çıkan savaşta, Uzun Hasan galip gelerek Karakoyunlu Devleti tarihe karışmıştır.⁶¹

Bugün Irak'ta Karakoyunluların kalıntlarına Yukarı Karakoyunlu, Aşağı Karakoyunlu, Cemaliye, Reşidiye, Kazıye, Diric, Çinci, Yarımca, Orta Harab, Faziliye, Telave, Ömer Kabcı ve daha başka köylerde toplu bir halde rastlanmaktadır.⁶²

1.1.8. Akkoyunlu Devleti Dönemi

Doğu Anadolu'da bir Türk oymağı olan Akkoyunluların, Anadolu'ya hangi tarihte ve hangi yol ile geldikleri kesin olarak bilinmemektedir. Bazı tarihçilere göre, Karakoyunlular ile birlikte, XIII. yüzyılın sonlarında Argun Han zamanında, Maverünnehir'den Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya göç etmişlerdir. XIV. yüzyılda bu oymak, güneyde Urfa, Mardin, kuzeyde Bayburt olmak üzere Dicle ve Fırat nehirleri kollarının çevrelerinde kışlak ve yaylak yaparak yaşamışlardır.⁶³

Bu Hanedan Oğuzlar'ın Bayındır boyuna mensup olduğu için tarihte Bayındırıye Devleti adı ile de anılmıştır. Kurucusu Kara Yölük olarak ün yapan Kara Osman Bey, Timurluların himayesinde kalarak, 1403'den 1435 yılına kadar beylik etmiştir. Ölümü üzerine yerine geçen oğlu Ali Bey de, kardeşi Hamza Bey'in bir oyunu ile tahtını kaybetmiştir. 1444'te Hamza Bey'in ölümünü haber alan Ali Bey'in büyük oğlu Cihangir, acele Mardin'e yetişerek, beyliğin başına geçmiştir. Cihangir'in küçük kardeşi Uzun Hasan, Ulus başkanlığını da elde ettikten sonra 1453'te beyliğin başına geçmiştir.⁶⁴

Uzun Hasan'ın 1477 yılında ölümünden sonra en büyük oğlu Hüseyin tahta geçmiş, ancak kardeşleri ile arasında kavgalar baş göstermiştir. Bu taht kavgaları

⁶¹ E.HÜR MÜZLÜ, a.g.e.

⁶² R.ADASAL, a.g.m.

⁶³ Sara AKDİK, "Akkoyunlular" maddesi, **Türk Ansiklopedisi**, C.I, Milli Eğitim Yayınları, Ankara, 1946, s. 349.

⁶⁴ S.SAATÇI, a.g.e., s. 76.

Murat Bey zamanında son bulabilmiştir. 40 yıl kadar hüküm süren Akkoyunlu Devleti, Şah İsmail Safevi'nin Bağdat'ı 1508 yılında işgal etmesi ve Sultan Murat'ın Kirman'a kaçması üzerine son bulmuştur.⁶⁵

Birbirini takip eden Türk Devletleri, Irak'taki Türk varlığının hızla artmasını sağlamıştır. Böylece Türkmenler Irak topraklarında kendilerine uygun ortamı bularak yerleşmişler ve Türk İslam medeniyetinin oluşmasında büyük rol oynamışlardır.⁶⁶

1.1.9. Safeviler Dönemi

Safeviler, İran'da başlangıçta bir tarikat temsilcisi iken, sonradan kuvvetli siyasi birlik kurmuş olan bir hanedandır. Bu hanedan adını Safeviye tarikatı reisi Şayh Şafi al-Din'den almıştır. Aslında sünni olan bu zat, yaşadığı İlhanlılar devrinde tarikat merkezi olan Erdebil'de büyük bir şöhret yapmış ve etrafına kalabalık bir mürid kütlesi toplamaya ve bu suretle de İlhanlı devletinin büyük saygısını elde etmeye muvaffak olmuştur. 1334'te vefatından sonra yerine, oğlu Şadr al-Din ve torunu Hvaca Ali almışlardır.⁶⁷

Timur'un Anadolu'dan beraber götürdüğü, Hvaca Ali'nin şefaati ile serbest bırakılan ve kalabalık olduğu anlaşılan Türkmenler, şeyhin tabi müridi ve fikirlerinin yayıcısı olmuşlardır. Bunların bir kısmı Erdebil'de kendilerine tahsis edilen bir mahalleye yerleştirilmiş, diğer kısmı da memleketlerine dönüp, onun lehinde çalışmaya başlamışlardır. Hvaca Ali'nin ölümünden sonra yerine sırasıyla, onun oğlu Şayh İbrahim, Şayh Cunayd, Sultan Haydar, Sultan Ali ve Şah İsmail, Safevi hükümdarı olmuşlardır.⁶⁸

⁶⁵ E.HÜRMÜZLÜ, a.g.e., s. 29.

⁶⁶ H.YILDIZ, a.g.e., s. 45.

⁶⁷ Tahsin YAZICI, "Safeviler" maddesi, **İslâm Ansiklopedisi**, C.XX, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1966, s. 53.

⁶⁸ a.g.m.

İsmail Safevi, içlerinde “Musullu Boyu”nun da bulunduğu Türkmen oymaklarının yardımıyla, Akkoyunlu hakimiyetine son verdikten sonra bölgeyi ele geçirip, burayı Avşar boyundan Ahmed Bey’in idaresine vermiştir.⁶⁹

Çok geçmeden, Yavuz Sultan Selim’in 1514’de Çaldıran savaşında Safevileri yenmesi ve Kanuni Sultan Süleyman’ın 1534’de Bağdat’ı almasıyla Irak, Osmanlı hakimiyetine geçmiştir.⁷⁰

1.1.10. Osmanlı Devleti Dönemi

Yavuz Sultan Selim, Safevilerle yapılan Çaldıran Savaşı’nda elde edilen zaferden sonra, İran sınırını güvenlik altına almak amacıyla, İdris-i Bitlisi’yi, daha önce Şah İsmail’e bağlılık bildirmiş Kürt ve Türkmen emirlerinin Osmanlı Devleti’ne tabi olmalarını sağlamak için bölgeye göndermiştir. Nitekim İdris-i Bitlisi, buralarda çok başarılı çalışmalar yapmıştır. Osmanlı Devleti’ne tabi olan emirlere, oturdukları yerler yurtluk ve ocaklık olarak ihdas edilmiş, buradaki aşiretlerin Osmanlı Devleti’ne tabi olmaları sağlanmıştır.⁷¹

Kanuni’nin 1534’de girdiği Kerkük, Osmanlı idaresine girmeden önce de Türkmenlerin elinde bulunduğundan, “Gökyurt” olarak adlandırılmış ve resmi kayıtlara böyle geçmiştir. Irak’a son Türk göçü Osmanlı Devleti zamanında olmuştur.⁷²

Osmanlılarla Safeviler arasında Irak üzerinde devam edegelen mücadele, aslında bir mezhep mücadelesi olup, bölgeye hakim olan taraf, yandaşları mezhep mensuplarından Türkleri bölgeye yerleştirmişlerdir. Şah İsmail, Azerbaycan’ın Şii mezhepli Meraga Türklerinden bir kısmını Irak’a yerleştirmiştir. Nadir Şah da, Irak üzerinde hakimiyet sağlamaya çalıştığı dönemlerde, beraberinde Şii mezhepli bir

⁶⁹ **Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)**, “Musul-Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri (1525-1919)”, Yay. No: 11, Ankara, 1993, s. 24.

⁷⁰ Ş.KOÇSOY, a.g.e., s. 127.

⁷¹ BOA, a.g.e.

⁷² H.YILDIZ, a.g.e, s. 49-50.

kısım Azeri Türklerini getirip bölgede yerleştirmiştir. Osmanlılar da IV. Sultan Murad döneminden itibaren, İran-Irak sınırında dağlık bölgedeki, tabiiyetleri belirsiz olan yarı yerleşik ve göçebe Kürt aşiretlerinin, Dicle ile Fırat arasından ve Fırat'ın batısında çöl bölgesinden gelebilecek göçebe Arap aşiretlerinin, muhtemel saldırılarını önlemek, Musul-Bağdat yolunu güvence altına almak için bu yol üzerinde bulunan şehir ve kasabalarda aslen varolan Türkmen varlığını, Sünni mezhepli Anadolu Türkleri ile güçlendirmişlerdir.⁷³

1850 yılında Musul eyaleti mutasarrıflık, 1862 yılında da Kerkük, sancak olarak Bağdat'a bağlanmıştır. 1878 yılında Musul, tekrar vilayete tahvil olunarak, Kerkük (Şehr-i Zor) de Musul vilayetine ilhak edilmiştir.⁷⁴

Osmanlı İmparatorluğunca yönetilen Arab-ı Irak'ın büyük bir bölümü, 1878 yılında, Osmanlı-Rus Harbi'ni fırsat bilen İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak endişesi ile İngilizler, Mısır, Basra, Bağdat ve Kızıldeniz bölgelerini işgal etmiş, ardından Fransızlar da 19'ncü yüzyıldan itibaren bölgede temsilcilikler açmıştır.⁷⁵

İngilizler'in Basra Körfezi ile ilgilenmeleri, 1798 yılında, Maskat Hakamı ile imzaladıkları andlaşmaya uzanmaktadır. Bu andlaşma ile önceki Fransız ve Hollanda üstünlüğü kökünden kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu da derece derece çözülmüş, dağılma sürecine girmiştir. Bölgede etkili konuma gelen İngilizler Bağdat demiryolu ile ilgilenmeye başlamışlar, Osmanlı Padişahının bu konuda Almanlara göstermiş olduğu imtiyazlar hususunda ne kadar rahatsız olduklarını da belirtmişlerdir.⁷⁶

Bir taraftan tanzimat ruhunun getirdiği hareketlilik, diğer taraftan Basra körfezinde uluslararası rekabetin artması Osmanlı Devleti'nin dikkatlerini bu bölgede toplamasına neden olmuştur. Birtakım aşiretler devlet tarafından desteklenerek Irak bölgesinde yerleşik hayata geçirilmiş ve bu konuda hizmeti geçen

⁷³ S.MARUFOĞLU, a.g.e., s. 57.

⁷⁴ BOA, a.g.e., s. 30.

⁷⁵ A.Öner PEHLİVANOĞLU, *Ortadoğu ve Türkiye*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2004, s. 55.

⁷⁶ Archibald DUNN, "Basra Körfezindeki İngiliz Çıkarları", Çev. Zekeriya KURŞUN, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, No: 3, 2000, s. 301-305.

kabile ve aşiret reislerine maaşlar, hatta rütbelere tahsis edilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti uzun süreden beri Basra körfezinde kaybetmeye başladığı nüfuzunu yeniden tesis etmeyi başarmıştır.⁷⁷

Nihayet 29 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaş ilan ettiğini halkına duyurmuştur. Harp ilanından iki gün sonra da cihad ilan edilmiştir. Artık Osmanlı Devleti ile birlikte bütün İslam alemi de savaşın içine girmiştir. Ancak cihad ilanı, müslümanların birliğini temin edememiştir. İngiltere'nin yıllar önce başlatmış olduğu casusluk faaliyetleri, Mekke Emiri Şerif Hüseyin'e Hicaz Valiliği, Faysal'a da Irak Valiliği sözü vermesi, Arapların müslüman olmalarının, onların Osmanlı Devleti'ni desteklemeye yetmeyeceğini göstermiştir. İngiliz donanması, 22 Kasım 1914'de Basra'yı ele geçirdiği zaman, o bölgede yaşayan Arapların Şat-ül Arap boğazında bulunan Türk bataryasının tahrip edilmesini sadece seyrettiklerini, Türk subayları üzüntü ile müşahade etmişlerdir.⁷⁸

Türk Ordusu'nun 1915 yılında Şuaybe'de yenilmesi üzerine sırası ile Kutü'l Amara terkedilmiş ve Mart 1917'de Bağdat İngilizlerin eline geçmiştir. Osmanlı Ordusu artık yavaş yavaş Irak'ın kuzeyine çekilmeye başlamıştır. 1918'de Kerkük, savaş yapılmadan İngilizler'e terkedilmiştir. Osmanlı Ordusu Musul vilayetinin bir bucağında beklemeye terk edilmiştir.⁷⁹

1918 Kasım ayının başından itibaren General Marshall, Musul'daki taktik noktalarını işgal etmeye başlamıştır. İngilizler, yörenin kısa sürede ele geçirilebilmesi için 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesini öne sürmüşlerdir. 6. Ordu Kumandanı Ali İhsan Paşa ise mütarekenin 31 Ekim'de yürürlüğe girdiğini ve 7. maddenin Musul için geçerliliğinin olmadığını belirterek, iki taraf güçleri arasında kalan bölgenin tarafsız bir tampon bölge olarak kabul edilmesini talep etmiştir. Marshall, 7 Kasım'da Ali İhsan Paşa'dan Osmanlı birliklerinin 15 Kasım öğleye kadar Musul'u boşaltmalarını istemiştir. Bütün bu

⁷⁷ Zekeriya KURŞUN, "Osmanlı'dan Amerika'ya Tanımlanamayan Ülke: Irak", **Irak Dosyası-I**, Haz. Ali AHMETBEYOĞLU, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003, s. 4.

⁷⁸ Durmuş YILMAZ, **Musul Meselesi Tarihi**, Çizgi Yayınları, Konya, 2003, s. 19-21.

⁷⁹ F.DEMİRCİ, a.g.e., s. 10-11.

şartlar altında, 8 Kasım'da şehrin boşaltılmasına başlanmış, aynı gün Musul'a İngiliz bayrağı çekilmiştir. Şehrin boşaltılması 15 Kasım'da, vilayetin ise 6 Aralık'ta son bulmuştur.⁸⁰

1.2. Musul Meselesi

Musul meselesinin kaynağı, batılı güçlerin Birinci Dünya Savaşı öncesi Irak üzerinde uyguladığı sömürge politikalarına dayanmaktadır. Bu çerçevede, savaş öncesinde İngiltere, Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde ulaştırma ve bölgede sulama imtiyazları ile petrolde hisse; Almanya ise Irak kara ulaştırması, Bağdat ve Basra limanlarının işletilmesi ile petrolde hisse şeklinde belirlenen imtiyazlar elde etmişlerdir.

Özellikle İngiltere ve Almanya'nın ekonomik olarak iştahını kabartan bölge, Türkiye açısından ise stratejik ve milli değere sahiptir. Milli Mücadeleden sonra, Irak Türklerinin kaderini belirleyen, Kerkük, Musul, Erbil ve Süleymaniye vilayetlerini içine alan Musul eyaletinin uluslararası bir mesele olarak ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Türkiye ile İngiltere arasında bir diplomasi savaşına dönüşen bu konu, Lozan Konferansı, Haliç Konferansı ve Milletler Cemiyeti aşamalarından geçerek Ankara Antlaşması ile son şeklini almıştır.

1.2.1. İngilizlerin Hakimiyet Dönemi

Irak Türklerinin makus talihi, Irak'ın daha İngiliz idaresi altına konulduğu günlerde başlamıştır. İngilizler, binbir manevra ile gasbettikleri bu Türk topraklarını, zengin petrollerinden mümkün olduğu kadar uzun bir zaman istifade edebilmek için yanı başındaki Türkiye'nin varlığını bir an olsun hatırlamadan çıkarmadan idareye

⁸⁰ Ayhan AYDIN, **Musul Meselesi**, Turan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 27-28.

koyulmuşlardır. Bu yüzden ki, bölgedeki Kürtlere bir takım imtiyazlar tanınırken, Türklerin varlığı kabul edilmek bile istenmemiştir.⁸¹

Musul'a İngiliz askerleriyle giren Wilson, yörede barış ve huzurun korunduğunu kaydederek en kısa zamanda buradaki mahalli liderlerle görüşeceğini bildirmiş, İngilizlerin Musul'daki müstakbel kaderini onların tavrının belirleyeceğini söylemiştir. Londra'ya yazdığı raporda Kürtlerin, ona Fransızların doğudaki Hristiyanları, bilhassa Nasturileri kolladığını hatırlatmış olduklarını ve kendisinden İngiltere'nin de aynı şekilde Kürtleri bir konfederasyon halinde himaye kanatları altına almasını istediklerini bildirmiştir.⁸²

16 Kasım'da Süleymaniye'ye gelen İngiliz Binbaşı Noel şu açıklamayı yapmıştır; “iş sıkı tutulduğu takdirde himayemiz altındaki kuzey sınırı, Van Gölü'ne kadar uzanarak bir Kürt Devleti kurulması zor olmayacaktır”. Bu amaçla Noel, ayın sonunda elli-altmış Kürt liderini toplayarak bir konferans tertiplemiştir.⁸³

17 Kasım 1918'de Şeyh Mahmud, ahalisinin büyük çoğunluğu Türk olan Süleymaniye, Kerkük, Tuzhurmatu, Kifri, Zaho, Bana, Revanduz, Duhok, Nebiyunus, Erbil, Altınköprü ve Sina'yı nüfuz sahası içine alan İngiliz himayesinde bir “Kürt Hakimliği” kurmuştur. İngilizler bu bölgede Türkçe konuşmayı dahi yasaklamışlardır.⁸⁴

18 Kasım'da Binbaşı Noel İngiltere'ye yolladığı bir telgrafta, Kürtlerde self determinasyon hareketinin güçlü bir dürtü ile başlamış olduğunu müjdelemiştir. Aralık ayından itibaren İngilizler mülki mevkilerdeki Türkleri tasfiye etmeye başlamışlar ve idareyi giderek İngilizleştirmişlerdir. Bağdat'taki İngiliz ajanı Kürtlerle anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaya göre Kürtler, savaşa Doğu halklarını Türk baskısından kurtarmak ve onlara bağımsızlık yolunda destek sağlamak

⁸¹ Kadir MISIROĞLU, **Musul Meselesi ve Irak Türkleri**, Sebil Yayınları, İstanbul, 1994, s. 162.

⁸² Mim Kemal ÖKE, **Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 26.

⁸³ Mim Kemal ÖKE, **Belgelerle Türk-İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu (1918-1926)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992, s. 12.

⁸⁴ BOA, a.g.e., s. 36.

amacıyla giren Majestelerinin Hükümetinin himayesini tanıyacak ve birliğin imkanlarından yararlanmak için Irak'la birleşeceklerdir. Buna karşılık, Londra da Şeyh Mahmud'un önderliğini kendi arzusuyla tanıyan Kürtlere arka çıkacaktır.⁸⁵

1920 ortalarında İngiliz işgalindeki Musul ilinde yer yer çatışmalar başlamıştır. Bölgede yaşayan halkın bir bölümünün çıkarları İngilizlerle birlikte hareket etmelerine neden olurken, Osmanlı Devleti'nden yana olanlar da vardı. Genel olarak Süleymaniye Sancağı ile Revandiz, Zebar, Akra ve Kerkük Sancağında bulunan Türkler, İngiliz yönetiminden memnun değillerdi. Revandiz ve Zebar ilçelerinde İngilizlere karşı esaslı bir ayaklanma olmuştur. Revandiz'de yapılan çarpışmalarda yenilgiye uğrayan İngilizler, burayı bırakmak zorunda kalmışlardır. Ayaklanmayı ilk planda askeri güçle bastıramayan İngilizler, ayaklanmanın daha da genişleyeceğini düşünerek, Hindistan'a sürgüne göndermiş oldukları Şeyh Mahmud'u 1921 sonunda tekrar Süleymaniye'ye getirmişler ve ikinci kez Kürdistan Hükümdarlığını vermişlerdir. Ancak bölgede İngilizlerce kurulmak istenmiş olan bir Kürt Devleti'ne Erbil, Kerkük ve Süleymaniye halkı dahil olmak istememiştir. Musul'daki Türkmenler Kürt Devleti altına girmek istemezken, Kürtler de Arap idaresini kabullenmeyeceklerini açıklamışlardır.⁸⁶

İngilizler, Büyük Millet Meclisi planları ile ilgili bir çok varsayım üzerinde durmuşlar ve Mustafa Kemal'in Irak'taki İngiliz idaresini devirmek için Haziran 1922'de özel bir komite kurmuş olduğunu iddia etmişlerdir. General Townshend'in Ankara'yı ziyaret ederek Türk Hükümet yetkilileri ile görüşmesi diplomatik alanda Ankara'nın başarısı olarak addedilmiş ve İngiltere ile barış umudu doğduğu izlenimi yaratılmıştır. Fakat İngiltere'de Yunan yanlısı siyasetin mimarı Lloyd George'un, 4 Ağustos'ta Avam Kamarası'nda, Ankara Hükümeti aleyhine yapmış olduğu konuşma ve Londra'ya gönderilen iyi niyet elçisi Dahiliye Nazırı Ali Fethi Okyar Bey'e Lord Curzon'un takındığı tavır İngilizlerle antlaşma umuduna büyük bir darbe indirmiştir.⁸⁷

⁸⁵ M.K.ÖKE, a.g.e.

⁸⁶ Bülent DEMİRTAŞ, **Musul Kerkük Olayı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kuveyt Meselesi**, Arba Yayınları, İstanbul, 1991, s. 27-30.

⁸⁷ BOA, a.g.e., s. 39.

Bu sıralarda Özdemir Bey kumandasındaki Türk birliği Musul bölgesinde başarılı kurtarma hareketına devam etmiştir. 31 Ağustos 1922 tarihinde Derbent Muharebesinde İngilizler ciddi kayıplar vererek geri çekilmeye maruz kalmışlardır. Denge Türklerin lehine değişmiş, İngiliz birlikleri Süleymaniye'yi boşaltmış ve hatta Musul bölgesi halkı vergilerini Ankara'ya göndermeye başlamışlardır. İngilizler aleyhlerine gelişen durumu tersine çevirebilmek için casusluk faaliyetlerine hız vermişlerdir. Şeyh Mahmud'un Mustafa Kemal ile irtibat kurmakta olduğunu öğrenmişler, bunun üzerine Şeyh Taha ile anlaşmışlardır.⁸⁸

Fevzi Paşa 7 Eylül 1922 tarihinde Doğu ve el-Cezire cephe kumandanlarına çekmiş olduğu telgrafa Musul'u elde etmenin tek yolunun silahlı mücadele olduğunu bildirmiş ve Özdemiroğlu müfrezesinin takviye edilmesini istemiştir. Fakat Batı cephesinde durumun nezaketi birliklerin bu cephede toplanması mecburiyetini doğurduğundan, Musul'a asker sevki mümkün olmamıştır.⁸⁹

İngilizler ise Lozan Konferansı'nda daha güçlü bir konumda bulunmak için Musul, Şirket ve Bağdat bölgelerinden takviye etmiş oldukları kuvvetlerle Revandiz cephesine yüklenmişlerdir. Özdemir Bey'in kuvvetleri cephanenin yetersizliği, aşiretlerin saf değiştirmesi, Anadolu'dan yardım gelmemesi nedeniyle, 50'den fazla uçak ve 10 binden fazla iyi silahlanmış İngiliz kuvveti karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardır. 29 Nisan 1923'te İran'ın Uşku kasabasına, buradan da 10 Mayıs 1923'te Van ilinin Özalp ilçesine gelmişlerdir.⁹⁰

1.2.2. Lozan Konferansı'nda Musul

Mustafa Kemal Paşa, Lozan Konferansı öncesinde ve sırasında basına verdiği demeçlerde Musul'un ulusal sınırlarımız içinde olduğunu belirtmesine karşın, Musul için savaşmanın olanaksızlığını da her vesileyle vurgulamıştır. Onun bu ikilem karşısındaki tutumu bütünüyle gerçekçiydi. Çünkü, Milli Mücadelenin amacı ve

⁸⁸ D.YILMAZ, a.g.e., s. 46-47.

⁸⁹ a.g.e.

⁹⁰ B.DEMİRTAŞ, a.g.e., s. 33.

hedefi ulusun tam bağımsızlığını ve kayıtsız şartsız egemenliğini sağlamak ve sürdürmektir. Mustafa Kemal Paşaya göre belirleyici olan güçtür. Gücümüzle kazanabileceğimizi zaten kazanmıştık. Daha açık belirtmek gerekirse gücümüzün sınırına gelmiştik ve daha ileri gitmek, o ana dek kazanılanları tümünden yitirmek gibi çok tehlikeli sonuçlar doğurabilirdi. Kısacası, Musul için savaşı göze alabilecek durumda değildik.⁹¹

İngiltere bir yandan Musul'un Irak sınırları içinde kalmasına çalışırken öte yandan da 10 Ağustos 1920 tarihinde İstanbul Hükümeti'ne dikte ettirilen Sevr Antlaşması'nın 64. maddesine göre özerk bir Kürdistan'ın kurulması halinde, Musul Vilayeti'ndeki Kürtlerin de bu devlete katılabileceğini savunmuştur. Bu şekilde, İngiltere'nin Yakın Doğu politikasının bir gereği olarak, bölgedeki Türk, Kürt ve Arap unsurları sürekli bir çekişme içine itilmiş, ayrılık unsurları yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu politika dairesinde İngiltere, Lozan'da çıkarları açısından bu kadar önem taşıyan Musul'u, mandater devlet olarak bulunduğu Irak'ın sınırları içinde tutmaya çalışmıştır.⁹²

20 Kasım 1922 günü İsviçre'nin Lozan şehrinde başlayan müzakerelerde Musul meselesi, 26 Kasım 1922 tarihindeki oturumda gündeme gelmiştir. Konferans'ta Lord Curzon'un Türkiye'nin doğu sınırını ele almaktan kaçınarak Türkiye-Irak meselesini gündeme getirmesinin sebebi, Irak'taki durumun belirsiz ve karmaşık bir halde bulunması, buradaki İngiliz menfaatlerinin tehlikeye girmesi ve ABD ile Fransa gibi devletlerin de bölgede menfaat aramaya başlamış olmalarıydı. Aynı günkü oturumda İsmet Paşa'nın ortaya koyduğu Türk tezi Misak-ı Milli'de belirtilen millet ilkesine, etnik, coğrafi, tarihi, siyasi ve ekonomik sebeplere dayandırılıp, İngilizlerin öne sürdüğü tezlerin geçersizliğini ispat etmiştir.⁹³

Bir sonraki görüşme, Rıza Nur ile Curzon arasında, Curzon'un odasında gerçekleşmiştir. 5-6 Aralık 1922 günlerinde gerçekleşen görüşme esnasında Rıza Nur, Musul Vilayeti'nin Türkiye'ye verilmesi durumunda, İngiltere'nin tüm

⁹¹ İhsan Şerif KAYMAZ, **Musul Sorunu**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 246.

⁹² A.AYDIN, a.g.e., s. 48.

⁹³ BOA, a.g.e., s. 40-41.

isteklerini karşılayan bir barış antlaşması imzalayacakları ve Sovyetler Birliği ile de tüm ilişkilerini kesecekleri yönünde, haddini aşan birtakım sözler vermiştir. Musul'la ilgili isteklerini etnik, tarihsel, ekonomik gerekçelere ve Ulusal Ant'a dayandırmıştır. Curzon bu gerekçelerin tümünü ve Rıza Nur'un isteğini reddetmiştir.⁹⁴

Daha sonra İsmet Paşa, “Bizim için Musul bir vatan meselesi, sizin için ise bir petrol meselesidir” demiş, petrol sorununda İngilizleri tatmin edecek bir çözüm için ortak çalışma yapabileceğini belirtmiştir. İsmet Paşa'nın petrol konusunda böyle bir teşebbüste bulunmasının sebebi, bu sırada işbaşına gelen Başbakan Bonnar Law'ın, Musul yüzünden bir kriz çıkmasından çekinerek, İngiltere'nin Irak'tan büsbütün çekilmesini istemesiydi. Ne var ki, İsmet Paşa'nın danışmanları, İngiliz Başbakanı ile görüşemedikleri gibi, Musul petrolleri ile ilgilenen bir iki milletvekili ile görüşmekten ileriye gidememişlerdir. Olayı haber alan Curzon, İsmet Paşa'nın böyle kendisinin arkasında bazı teşebbüslere girişmesinden sinirlenmiş ve İsmet Paşa'ya bir mektup göndererek, olaydan hayret duyduğunu ve Musul sorununda İngiltere hükümeti adına konuşacak tek yetkili kişinin kendisi olduğunun bildirmiştir. Hasılı, İsmet Paşa'nın petrol kozu da yürümemiştir.⁹⁵

18 Ocak 1923 tarihinde İsmet Paşa konferansa sunduğu bildiriye Musul konusunda Türk görüşü ve Türkiye Devleti'nin isteklerini tekrar tekrar anlattıktan sonra şu şekilde özetlemiştir;

- Musul Vilayeti halkının büyük çoğunluğu Türk ve Kürttür.
- Musul'da oturanlar Türkiye'ye bağlanmayı ısrarla istemektedirler, Çünkü sömürgeleşmiş bir halk olmaktan çıkarak bağımsız bir devletin vatandaşları olmayı arzu etmektedirler.
- Musul Vilayeti coğrafya ve siyaset bakımından Anadolu'nun ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak Anadolu'ya bağlı olmakla gerçek çıkış yerleri olan Akdeniz limanlarıyla irtibatlarını sürdürebilirler.

⁹⁴ İ.Ş.KAYMAZ, a.g.e., s. 252.

⁹⁵ Fahir ARMAOĞLU, “Lozan Konferansı ve Musul Sorunu”, **Misâk-ı Millî ve Türk Dış Politikasında Musul**, Haz.y., Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 125-126.

• Hukuk bakımından da Musul Osmanlı Devleti'nin bir parçası hükmünde olup, İngiltere'nin burada yapacağı düzenlemelerin Musul halkının serbest iradelerini kullanmadan hiçbir değeri olamaz.

• Anadolu'nun güney bölgelerini birleştiren yolların kavşak noktası olan Musul'un ticari ilişkilerimiz ve bilhassa bölgenin güvenliği açısından Türkiye'ye ait olması zorunludur.

• Musul Vilayeti de ülkemizin birçok öteki parçaları gibi, savaşın durmasından sonra ve imzalanmış antlaşmaların aksine bizden alınmış, işgal edilmiştir. Bu yüzden tıpkı öteki bölgeler gibi Musul'un da bize geri verilmesi şarttır.⁹⁶

Neticede İngiltere Türk Irak sınırının Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) Meclisince saptanmasını, Türkiye ise önce iki ülke arasında bir yıl içerisinde yapılacak ortak bir anlaşmayla çözümlenmek üzere Musul konusunun konferans programından çıkartılmasını istemiş bulunuyordu. Daha sonra barış antlaşması tasarisına ilişkin olarak, İsmet Paşa'nın Mustafa Kemal'den muvafakat aldıktan sonra yolladığı Türk karşı önerileri fazla bir değişikliğe uğramadan Lozan Barış Antlaşması'nın 3. maddesinin 2. fıkrasında zikredilmiştir. Buna göre: "Türkiye ile Irak arasındaki sınır, dokuz ay içinde Türkiye ile Büyük Britanya arasında dostça belirlenecektir. Öngörülen süre içerisinde iki hükümet arasında bir anlaşmaya varılamazsa, anlaşmazlık Milletler Cemiyeti Meclisi'ne götürülecektir. Sınır çizgisi konusunda alınacak karara değin Türkiye ve Britanya hükümetleri kesin geleceği bu karara bağlı toprakların bugünkü durumunda herhangi bir değişiklik ortaya çıkaracak nitelikte hiçbir askeri ya da başka türlü harekette bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler."⁹⁷

1.2.3. Haliç Konferansı

Türkiye ile İngiltere arasında Musul meselesi hakkında Lozan Antlaşması'nın 3. maddesi çerçevesinde öngörülen ikili temaslara, 19 Mayıs 1924 günü İstanbul'da Kasımpaşa'daki eski Bahriye Nezareti binasında başlamıştır. Bu toplantılara Türkiye

⁹⁶ D.YILMAZ, a.g.e., s. 112-113.

⁹⁷ A. AYDIN, a.g.e., s. 59.

adına Meclis Başkanı Ali Fethi Bey, Diyarbakir Mebusu Fevzi Bey, Ordu Mebusu Faik Bey, Hâricîye Hukuk Müşaviri Nusret Bey ve Yarbey İshak Avni Bey katılmış, İngiliz heyetine ise Sir Percy Cox başkanlık etmiştir.⁹⁸

Ali Fethi Bey'e, 26 Nisan'da hükümetçe verilen talimatta, Süleymaniye, Kerkük ve Musul kentlerini Türkiye'de bırakan bir sınır istenmiş ve Türkiye'nin bu konuda tatmin edilmesine karşılık, petrolerde ortaklık tanınabileceği bildirilmiştir. Fethi Bey konferansın ilk gününde yapmış olduğu konuşmada, Türkiye Cumhuriyeti ile Irak arasındaki sınırın sunî ve keyfî olması halinde iki ülke için sürekli bir anlaşmazlık nedeni olacağını belirtmiştir. Musul'un Türkiye için ne kadar önemli olduğunun Lozan'da Türk heyetince ispatlandığını söyleyen Fethi Bey, gerek tarihî, gerek coğrafi ve gerekse ırkî açıdan Musul'un Türkiye'ye sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve bunun Lozan'da İngiliz heyetince de kabul olunduğunu bildirmiştir.⁹⁹

İkinci buluşma 21 Mayıs'ta gerçekleşmiş, muhtıralar değiş tokuş edilmiştir. Fethi Bey, Musul'un eski Osmanlı yönetimi zamanındaki vilayet hudutları dikkate alınarak kendilerine devrini talep etmiştir. Cox ise cevabî muhtırasında Musul şehri dahil olmak üzere Fırat nehrinin iki sahilini talep etmiştir.¹⁰⁰

24 Mayıs günündeki üçüncü oturumda, Cox'un Musul'un yanısıra Hakkari Vilayetine bağlı Beytüşşebab, Çölemerik ve Revanduz kasabalarını da talep etmesi üzerine Fethi Bey, öne sürülen talepleri kabule şayan bulmamış, İngiliz heyetine yeni bir harita takdim edeceğini belirtmiştir.¹⁰¹

3 Haziran 1924 tarihli yönergesinde İsmet Paşa, Irak'ın kuzey sınırının "Encyclopedie Britannique"de Âne-Tikrit çizgisi olarak tanımlandığını, bu çizginin kuzeyinin Türkiye'ye ait olup, İngiltere'nin fiilî işgali altında bulunduğunu belirtmiş ve konferansın amacının Türkiye-Irak sınırının belirlenmesi olduğuna dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, İngiliz tarafının Hakkari'den toprak isteminde bulunmakla,

⁹⁸ BOA, a.g.e., s. 43.

⁹⁹ A.AYDIN, a.g.e., s. 63.

¹⁰⁰ M.K.ÖKE, **Musul Meselesi Kronolojisi**, a.g.e., s. 130.

¹⁰¹ BOA, a.g.e., s. 44.

Türkiye-İrak sınırı kavramına ve Lozan Antlaşması'nın 3/2. maddesine aykırı davrandığını vurgulamış, bu yaklaşımlarını değiştirmedikçe görüşmeleri sürdürmekte yarar olmadığını bildirmiştir.¹⁰²

Cox, Hakkari'ye bağlı üç merkezin kendilerine verilmemesi durumunda en doğru yolun meseleyi Lozan'da alınan karar gereği Cemiyetî-î Akvam'a götürmek olduğunu belirterek bu konunun görüşülmesi için tarafları müzakereye davet etmiştir. Ali Bey bu davete icabet yetkisi olmadığını beyan etmiş, böylece hiçbir netice elde edilmeden Haliç Konferansı 5 Haziran'da tatil edilmiştir.¹⁰³

1.2.4. Milletler Meclisi'nde Musul

İngiltere'nin amacının Milletler Cemiyeti süreci başlamadan önce, de facto sınırın kendi taraflarındaki bölümünde mutlak denetimi sağlamak olduğu açık şekilde görülmüştür. İngilizlerin Asurîleri sürekli olarak silahlandırmaları ve onlara askerî eğitim vermeleri, Hakkari'ye yönelik istemlerinde ciddi olduklarını göstermiştir. Türkiye'nin 11 Eylül 1924'de Asurîlere yönelik başlatmış olduğu operasyonun sebebi, Hakkari Valisi'nin kaçırılmasıyla başlayan ayaklanmaya karşı bir cezalandırma eylemi ve Asurîlerin Kerkük'te sivil Türk halkın üzerine ateş açarak çok sayıda insanı öldürmelerine sebep olan Kerkük katliamı olduğu kabul edilir.¹⁰⁴

20 Eylül 1924 günü, Cenevre'de Musul'la ilgili resmi görüşmeler başlamış olduğundan ve İngiltere ile savaş olasılığı göze alınılmadığından dolayı, 28 Eylül 1924'te operasyon durdurulmuş, de facto sınırın Türkiye tarafında denetim sağlanmış, bölge Asurîlerden temizlenmiştir.¹⁰⁵

27 Eylül 1924 tarihli genel kurul ve ertesi günkü oturum sonucunda Cemiyetî-î Akvam, Irak üzerinde İngiliz mandasını kabul etmiştir. Cemiyet, iki devletin iddialarını dinledikten sonra durumu hem İngiliz ve Türk hükümetleriyle hem de

¹⁰² İ.Ş.KAYMAZ, a.g.e., s. 357-358.

¹⁰³ BOA, a.g.e.

¹⁰⁴ İ.Ş.KAYMAZ, a.g.e., s. 396-397.

¹⁰⁵ a.g.e., s. 403.

Musul'da halk temsilcileri ile görüşmek ve durumu yerinde tahkik etmekle görevli bir "soruşturma komisyonu" kurulmasını 30 Eylül 1924'te karara bağlamıştır.¹⁰⁶ Şeklen tarafsız olan ve üç kişiden oluşan komisyon Macaristan eski Başbakanı Kont Paul Teleki, İsveç'in Bükreş Büyükelçisi De Virsen ve Belçikalı Albay A. Paulis'ten meydana gelmiştir.¹⁰⁷

16 Ocak 1925'de Bağdat ve Musul'da incelemelerine başlayan komisyon, 16 Temmuz 1925 tarihinde raporunu tamamlayarak Milletler Cemiyetine sunmuştur. Rapor sonucunda, Musul Meselesi hakkında coğrafi, ırkî, iktisadî ve siyasî sonuçlar çıkartılmıştır. Bunlar özetle şöyledir:

- Brüksel Hattı coğrafi sınır olarak kabul edilmiştir. Komisyon Musul Vilayeti'nde çoğunluğu sayıları 500.000 kadar olan Kürtlerin oluşturduğunu ve bunların ne Türk ne de Arap olduğu ırkî sonucuna varmıştır.

- Komisyon, iktisadî sonuç olarak, bölgenin Irak'a bağlanması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Fakat Musul'un geleceği ne olursa olsun; Irak ile Türkiye arasında bir iktisadî anlaşma yapılmasının bölgedeki ihracat ve ithalatı geliştireceği de belirtilmiştir.

- Siyasi sonuç olarak da, Irak'taki manda en geç 1928 yılında sona ereceği için bu yönetimin 25 yıl uzatılması ve Musul Vilayeti'ndeki Kürtlere idarî özerklik verilmesi kaydıyla, Musul'un Irak'a bırakılmasının en iyi çözüm olduğu bildirilmiştir. Bu iki noktaya uyulmadığı takdirde, Musul Vilayeti'nin Türkiye'ye bırakılmasının uygun olacağı ifade edilmiştir.

- Komisyon, Milletler Cemiyeti Meclisi, Musul Vilayeti'nin Türkiye ve Irak arasında taksimine karar verirse, Küçük Zap çizgisinin sınır olacağına karar vermiştir. Öte yandan, İngiltere'nin Hakkârî Vilayeti üzerindeki iddiası ise kabul edilmemiştir.¹⁰⁸

Komisyonun incelemelerine başlamasından sonra, 13 Şubat 1925 tarihinde, Ergani ilçesine bağlı Piran köyünde Şeyh Sait isyan başlatmıştır. İsyan kısa zamanda

¹⁰⁶ BOA, a.g.e., s. 45.

¹⁰⁷ D.YILMAZ, a.g.e., s. 178.

¹⁰⁸ A.AYDIN, a.g.e., s. 71.

Bingöl ve Elazığ illerini içine alacak şekilde genişlemiştir. İsyancılar Diyarbakır'a yürüyerek şehri ele geçirmek istemişlerse de bundan bir sonuç alamamışlardır.¹⁰⁹

Milletler Cemiyeti Meclisi'nde 3 Eylül 1925 tarihinde Komisyon raporu görüşülmeye başlanmıştır. Türkiye adına Tevfik Rüşdü Aras Bey, Komisyon raporunu eleştirip Türk görüşünü tekrarlamıştır. Türkler ile Kürt unsuru arasında ayırım gözetilmesini eleştirerek İngiltere'yi şöyle itham etmiştir: “Korumak gerekçesiyle, millî bir unsuru ayırmak için takip edilen gayeyi bir türlü anlayamıyorum. Bu gaye, Kürtlerin ufak bir bölümünü elde bulundurarak, bunları Kürt çoğunluğuna sahip ülke (Türkiye) aleyhinde kullanmak mıdır?”¹¹⁰

Milletler Cemiyeti Konseyi 19 Eylül 1925'te Lahey Adalet Dîvânı'ndan komisyon raporunun, Lozan Antlaşması'nın 3/2. maddesine istinaden hukukî dayanağı hakkında görüş istemiştir. Dîvân, 21 Kasım 1925 günü aldığı kararla konseye şu görüşleri bildirmiştir:

- Cemiyet-î Akvam'ın Lozan'ın 3/2. maddesi uyarınca alacağı karara tarafların uyması mecburî olacak ve bu karar Türkiye ile Irak arasındaki sınırın kesinlikle tesbit olunduğunu gösterecektir.
- Kararın oybirliği ile alınması gerekecek, tarafların delegeleri oylamaya katılacak, ancak onların oyları oybirliğinin hesabından sayılmayacaktır.¹¹¹

Milletler Cemiyeti Meclisi, Türkiye'nin bütün karşı çıkışlarına rağmen 6 Aralık 1925'de Divan'ın kararlarını benimsemiştir. Meclis 16 Aralık 1925'de Üçlü Komisyon'un raporunu benimseyen, yani Brüssel Hattı'nın güneyindeki toprakların Irak'a bağlanmasını öngören kararı benimsemiştir. Meclis yine komisyonun kabul ettiği biçimde, Irak'taki manda yönetiminin 25 yıl uzatılması konusunda İngiltere ile Irak arasında yeni bir ittifak antlaşmasının yapılmasını da istemiştir. İngiltere,

¹⁰⁹ D.YILMAZ, a.g.e., s. 183.

¹¹⁰ A.AYDIN, a.g.e., s. 72.

¹¹¹ BOA, a.g.e., s. 46-47.

Meclis'in bu kararı uyarınca 18 Ocak 1926'da yeni bir antlaşma yapmış ve bunu Milletler Meclisi'ne bildirmiştir.¹¹²

1.2.5. Ankara Antlaşması

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti kararına tepkisi büyük olmuştur. Karar Türkiye'de, İngiltere'ye karşı bir savaş havası yaratmıştır. Türkiye defalarca Musul konusundaki İngiliz oyunlarını kabul etmeyeceğini açıklamasına rağmen bu tutumunda direnememiştir.¹¹³

18 Şubat 1926'da, Westminster'da, İngiliz Sömürgeler Bakanı Amery ile Dışişleri Bakanı Chamberlain, İngiliz Irak Antlaşması dolayısıyla hükümetlerinin Musul siyasetlerinin mevcudiyetini inkar etmemişlerdir. İngiliz Sömürgeler Bakanı'na, İngiliz Hükümeti'nin "Kürdistan" siyasetinin ne olduğu sorulmuş, o da bu soruya cevaben Kürtler'in Irak Devleti ile uzlaştığını belirtmiştir. Daha sonra Amery, Kürtler artık bağımsızlık peşinde koşmamalı, bunu unutmamalı, ülkelerinin huzurunu bozmamaya çalışmalıdırlar demiştir.¹¹⁴

Akabinde Ankara'ya gelen İngiliz Büyükelçi Lindsay, ilkin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ve daha sonra da Başbakan İsmet İnönü ile görüşmüştür. Dışişleri Bakanı Kürt isyanlarına temas ederek, ayaklanmaların Ankara'yı ne kadar zor durumda bıraktığını belirtmiştir. Ayrıca, Irak'taki Kürtlerin, Türkiye'deki Kürtlerle aynı sınırlar dahilinde yaşamayı tercih ettikleri yolundaki görüşlerini de tekrarlamıştır. Başbakan, İngiliz Büyükelçi ile görüşmeleri sona erdirmiştir.¹¹⁵ Bu görüşmelerden de bir sonuca varılamamış, Ankara prestij kaybına uğramıştır.

Lindsay, Londra'ya gönderdiği 21 Nisan 1926 tarihli raporunda, Tevfik Rüştü Bey'in toprak isteğini bir yana bırakarak bazı tavizler karşılığında andlaşmaya hazır

¹¹² A.AYDIN, a.g.e., s. 74-75.

¹¹³ Semih YALÇIN, "Misâk-ı Millî ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi", **Misâk-ı Millî ve Türk Dış Politikasında Musul**, a.g.e., s. 170.

¹¹⁴ M.K.ÖKE, a.g.e., s. 188.

¹¹⁵ a.g.e., s. 189.

olduğunu bildirmiş, bu tavizin de petrol hissesi olabileceğini eklemiştir. Lindsay, 27 Mayıs 1926 tarihli raporunda ise, Tefrik Rüştü Bey'in kendilerine "Türkiye'nin para peşinde olmadığını, haysiyetini korumak istediğini, miktarın 300.000 veya 800.000 sterlin olmasının önemli olmadığını" söylediğini, kendisinin de Musul'da petrol çıkaran Turkish Petroleum şirketinden %10 hisse önerdiğini bildirmiştir.¹¹⁶

Bu sınır uyuşmazlığı, tarafların statükoyu kabul etmeleriyle sona ermiştir. 5 Haziran 1926'da imzalanan "Hudut ve Münasebet-i Hemcivari" antlaşması, iki gün sonra TBMM'de onaylanarak kabul edilmiştir. Ayrıca, Irak Hükümeti'nin 25 sene süresince, petrol gelirinin %10'unu Türkiye'ye vermesi kararlaştırılmıştır. Söz konusu antlaşma 3 bölümden oluşmuştur ;

- Türkiye ile Irak arasındaki hudut,
- Türkiye ile Irak arasındaki iyi komşuluk münasebetleri,
- Genel hükümler.¹¹⁷

Türkiye Devleti, Lozan Antlaşması ve sonrasında iyi bir politika izlemiş ancak masa başında yalnız kalması, savaşı tekrardan göze alacak durumda olmaması, yeni kurulmuş Cumhuriyete yönelik ülke içinde çıkan ayaklanmalar, ekonomik sıkıntılar ve siyasetini batılı devletlerle iyi münasebetler üzerine kurması dolayısı ile Musul konusunda tavizkar olmak zorunda kalmıştır.

Musul konusunda verilen tavizlerin yanında Ankara Antlaşmasına yansımayan bir husus daha vardır ki günümüze kadar Türk-İrak ilişkilerinde kanayan yara olmuştur. Bu husus, Kuzey Irak bölgesinde yaşayan Türk halkına yönelik yapılan insan hakları ihlalleridir ki başlangıç noktası burasıdır.

Musul sorunun çözümü ile, Türkiye ve İngiltere arasındaki çatışma dönemi aşılmış ve artık karşılıklı menfaat ve saygıya dayalı ilişkiler yavaş yavaş dostluğa yönelmiştir. Bu andlaşmaya uygun olarak, Irak ile ikili ilişkiler başlamış, iki taraf 1928 yılında karşılıklı olarak elçilikler kurmuştur. Böylece diplomatik sahada da

¹¹⁶ D.YILMAZ, a.g.e., s. 194.

¹¹⁷ BOA, a.g.e., s. 46.

başlayan ilişkiler, Irak'ın bağımsızlığını kazandığı ve Birleşmiş Milletler (BM)'e katıldığı 1932'den itibaren iki devlet arasında doğrudan gelişmeye devam etmiştir.

1.3. Krallık ve Cumhuriyet Döneminde Irak Türkmenleri

Kasım 1920'de Şeyh Abdurrahman el-Geylani Başbakan olmak üzere manda altındaki ilk Irak hükümeti kurulmuştur. Hükümet, Musul, Bağdat ve Basra'yı temsil eden 21 bakandan oluşturulmuştur. Bakanların çoğunluğu Sünni bir kaç Şii, geri kalanları da Hıristiyan ve bir Yahudi'den meydana gelmiştir.¹¹⁸ Türkmen asıllı Kerküklü İzzet Paşa, Geçici hükümette görev yapmak üzere, Eğitim ve Sağlık Bakanı olmuş, 29 Ocak 1921 tarihinde ise Çalışma Bakanlığına getirilmiştir.¹¹⁹

Mart 1921'de İngiltere Müstemlekeler Bakanı W.Churchill'in katılımı ve Percy Cox ile onun doğu işleri sekreteri Gertrude Bell'in de hazır buldukları Kahire toplantısında Irak Krallığı için en uygun adayın Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu Faysal olabileceğine kanaat getirmişlerdir. Böylece Faysal, İngilizlerin desteği ile 23 Ağustos 1921'de Irak kralı ilan edilerek, Irak Haşimi Krallığı kurulmuştur.¹²⁰

Türkmenler, Irak'ı devlet ve hükümet olarak birbirinden ayırmışlardır. Türkmenler, İngiliz hegemonyasına karşı 1920 devrimine fiili olarak katılmalarının yanı sıra Irak'taki hükümetin ve sistemin şekline itiraz etmelerine rağmen, isyana başvurmamışlardır. Kral Faysal'ın Irak'ta göreve gelmesi için 1921 yılında yapılan referandumu boykot eden Türkmenler¹²¹, Kerkük'te kurulan oy sandıklarını kırmışlardır. Ayrıca kamu hizmeti veren Türkmenler görevlerine gitmeyerek, emekli olanları ise maaşlarını almayarak İngilizlere ve Kraliyet yönetimine karşı açıkça tepkilerini ortaya koymuşlardır.¹²² Kerküklü İzzet Paşa da, kralın göreve gelmesi

¹¹⁸ Z.KURŞUN, a.g.m., s. 11.

¹¹⁹ E.HÜRMÜZLÜ, **Irak Türkleri**, a.g.e., s. 34.

¹²⁰ Z.KURŞUN, a.g.m., s. 12-13.

¹²¹ Mazin HASAN, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği:Türkmenler", **Irak Krizi (2002-2003)**, Haz. Ümit ÖZDAĞ, Sedat LAÇİNER, Serhat ERKMEN, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s. 46.

¹²² Sinan MARUFOĞLU, "Irak Türkleri" maddesi, **Türkler Ansiklopedisi**, C.XX, Yeni Türkiye Yayınları, Anlara, 2002, s. 606.

sonrasında kurulan ikinci hükümette Çalışma Bakanı olması için kendisine teklifte bulunulmasına rağmen, 1 Nisan 1922’de bu görevinden istifa etmiştir.¹²³

Ülkedeki kaos ve İngiliz hakimiyeti devam ederken 3 Ağustos 1923 tarihinde Musul’da, 4 Mayıs 1924 tarihinde ise Kerkük’te başta gençler olmak üzere her yaştan Türkmenlere baskı, işkence ve katliam yapılmak suretiyle yıldırma politikası uygulanmıştır.¹²⁴ 1926 yılında ise Türkmenlerden birçok önemli şahsiyet ve gencin işine son verilmiş, bir kısmı da sürgün ve işkenceye maruz kalmıştır.¹²⁵

Irak Devleti’nin ilk kuruluş yıllarında ve daha Irak parlamentosu oluşmadan kurucu meclis tarafından 21 Mart 1925 tarihinde Irak’ın ilk anayasası ilan edilerek yürürlüğe girmiştir. Anılan anayasanın altıncı maddesi milliyet, din ve dil ayrımı gözetmeden Iraklıları kanun önünde eşit olduğunu vurgulamıştır. On ikinci madde ile Iraklıların fikirlerini beyan etme, yayın ve toplantı yapma, dernek kurma ve derneklere üye olma konularında serbest olduklarını hükme bağlamıştır. Bu anayasanın Irak Türkmenlerini ilgilendiren hükmü on altıncı maddedir. Buna göre taraflar kendi dilleriyle eğitilmek üzere okullar açabilme hakkına sahip olmuşlarsa da¹²⁶ daha sonraki dönemlerde Türk varlığı inkar edilerek 1930’lara kadar bölgede yaşayan Türk çocukları Arapça eğitim yapmak zorunda kalmışlardır.¹²⁷

1932’de Irak devletinin İngiliz mandasından çıkarak bağımsızlığını kazandığı günlerde Irak’ın Milletler Cemiyeti’ne verdiği beyannamede Irak Türkmenlerinin haklarının korunacağı, varlıklarının tanınacağı, kendi dillerinde eğitim yapmalarına izin verileceği, Türk dilinin Türk bölgelerinde resmi dil olmasının ötesinde bu bölgelerde görev yapacak memurların mümkün olduğunca Türk kökenli olacağı konularında güvenceler verilmiştir.¹²⁸

¹²³ E.HÜRMÜZLÜ, a.g.e.

¹²⁴ Murat YILMAZ, **Irak-Baas Diktatörlüğünden Amerikan Hegemonyasına İnsani Durum**, İ.H.H. Yayınları, İstanbul, 2003, s. 60-61.

¹²⁵ E.HÜRMÜZLÜ, a.g.e., s. 34.

¹²⁶ Habib HÜRMÜZLÜ, “Irak’ın Hukuki Yapısında Türkmenlerin Yeri”, **Irak Dosyası-II**, Ali AHMETBEYOĞLU, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003, s. 128.

¹²⁷ Mustafa KAYAR, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, IQ Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s. 312.

¹²⁸ Mazin HASAN, a.g.m.

Irak yönetimi ayrıca, Irak'ta yaşayan Türkler ve diğer azınlıkların haklarını Milletler Cemiyetini şahit tutarak en geniş şekilde garanti etmiştir. Burada esas itibariyle, Irak'taki azınlıkların medeni hakları, seçimlerde adil bir şekilde temsil edilebilmeleri, vakıf ve benzeri kurumlar kurup yaşatabilme, basın-yayın faaliyetlerinde bulunabilme serbestliği, mahkemelerde kendi dillerini kullanabilmeleri taahhüt edilmiştir.¹²⁹

1933 yılında son şeklini alan anayasanın on yedinci maddesinde Irak'ta resmi dilin Arapça olacağı belirtilmiştir. 1931 yılında yayınlanmış olan 74 numaralı yeni diller kanunu gereğince başta Kerkük ve Erbil olmak üzere bazı Türkmen bölgelerinde muhakemelerin Türkçe olarak yapılması kabul edilmiş, Türkmenlerin çoğunluk teşkil ettiği ilkokullarda öğretimin tamamıyla Türkçe olması kararlaştırılmıştır.¹³⁰

Eylül 1933'te Kral Faysal'ın ölümüyle yerine oğlu Gazi geçmiştir.¹³¹ 1936 yılında siyasi istikrarsızlık içine düşen Irak'ta, General Bekir Sıtkı, hükümet darbesi yapmış ve Irak Parlamentosu fesh edilmiştir. 11 Ağustos 1937 tarihinde Irak'ta ilk darbeyi yapmış olan Genelkurmay Başkanı General Bekir Sıtkı, Musul havaalanında bir asker tarafından öldürülmüş ve bunun sonucunda Cemil el-Midfai Başbakan olmuştur. 24-25 Aralık 1938'de subaylar tarafından gerçekleştirilen kansız bir hükümet darbesi sonucunda Nuri Said Paşa Başbakan olmuştur. 4 Nisan 1939 yılında Kral Gazi, bir otomobil kazasında ölmüştür. 1912 yılında Mekke'de doğmuş olan ve 27 yaşında ölen Gazi'nin 4 yaşındaki oğlu, Faysal II unvanıyla Kral ilan edilip Prens Abdulillah da Kral Naibi görevini üstlenmiştir.¹³²

¹²⁹ Ömer TURAN, "Irak Anayasasında Azınlık Hakları", *Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel)*, C.III, S: 1, İlkbahar 1996, s. 31-36.

¹³⁰ Aydın BEYATLI, "Iraklı Türklerin İnsan Hakları Beyannamesi", *Misâk-ı Milli ve Türk Dış Politikasında Musul*, a.g.e., s. 42.

¹³¹ Marion Farouk SLUGLETT, "Irak" maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C.XIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 96.

¹³² Bilal N. ŞİMŞİR, *Türk Irak İlişkilerinde Türkmenler*, Bilgi Yayınları, Ankara, 2004, s. 556-559.

Türkmenler 1936-1941 yılları arasını kapsayan dönemde Irak hükümetince kademeli olarak bir asimilasyon politikasına tabi tutulmuşlardır. Devlet kademelerinde memur olarak görev yapan Türkmenler Türk bölgelerinin dışına tayine edilerek, Türk nüfus eritmeye çalışılmıştır.¹³³ 1946 yılında ise Türkmenler Kerkük'te yeniden baskı altına alınmışlardır. Çok ağır şekilde hak ve hürriyetleri kısıtlanan Türkmenler toplu göçe maruz kalmışlardır.¹³⁴

1950 yılında Irak hükümeti Kerkük ve öteki Türkmen bölgelerindeki eğitim müdürlüklerine gönderdiği genelgede, Türkçe tedrisatın durdurulması ve Türkçe ders açıklamalarının azaltulmasını istemiştir. Bölgedeki kültürel tesislerin sindirilmesi çabaları içinde, 1954 yılında Tuzhurmatı'da Türkçe kitap ve dergilerin dağıtımını sağlayan kitabevi yakılmıştır.¹³⁵

14 Temmuz 1958 tarihinde bir grup askerinin gerçekleştirdiği darbe sonucu genç kral Faysal, naip Abdullah ve birkaç gün sonra da Nuri es-Said öldürülmüştür. General Kasım'ın yönetimindeki bir askeri komite iktidarı ele geçirmiş ve cumhuriyet ilan edilmiştir.¹³⁶ Türkmenler, siyasi eylemleri bırakmaları ve politik yalnızlığı tercih etmeleri nedeniyle söz konusu darbe sonrasında gelişmelere hazırlıksız yakalanmışlardır. Türkmen liderleri, gelişmeleri yakalamak amacıyla darbeyi gerçekleştiren Abdulkerim Kasım'a kutlama mesajları göndererek görüşmelere başlamışlardır. Bu durum Türkmenlerin siyasi yalnızlıktan memnun olmadıkları ve Irak'taki olaylar konusunda sessiz kalmak istemediklerini göstermiştir.¹³⁷

1958'den sonra başlayan Abdulkerim Kasım döneminde cumhuriyetin ilanıyla beraber Irak'ın üç etnik gruptan oluştuğu ve Türkmenlerin de bunlardan biri olduğu duyurulmuştur. Fakat kısa süre içerisinde Abdulkerim Kasım da baskıcı politikalara dönmüş, Kürt, Türkmen çatışmaları körüklenmiş, pek çok Türkmen'in ölümüne yol

¹³³ F.DEMİRCİ, a.g.e., s. 17.

¹³⁴ E.HÜRMÜZLÜ, a.g.e.

¹³⁵ E.HÜRMÜZLÜ, **Türkmenler ve Irak**, a.g.e., s. 45.

¹³⁶ A.Ö.PEHLİVANOĞLU, a.g.e., s. 67.

¹³⁷ M.HASAN, a.g.m.

açan olaylar yaşanmıştır.¹³⁸ Bu olaylardan en önemlisi Cumhuriyetin birinci yıldönümünde 14 Temmuz 1959'da yaşanan Kerkük Katliamı olmuştur. Çok sayıda Kerküklü Türkmenin hayatını kaybettiği katliam sonrası Türkmenlerin oturdukları yerler yasak bölge ilan edilmiştir.¹³⁹

Irak Türkmenleri, 28-30 Ağustos 1960 tarihinde, kültürel haklarını elde etmek amacıyla Kerkük'te bir eğitim kongresi düzenlemişlerdir. Türkmen öğretmenler sendikası tarafından icra edilen kongrede, Türkmenlerin eğitim ve kültür meseleleri tespit edilerek ilkokullarda Türkçe eğitim verilmesi, gençlerin üniversitelerde ve yurt dışında eğitim görmeleri, köylerde eğitim merkezleri kurulması ve öğretmen ihtiyaçlarının karşılanması gibi konularda alınan tavsiye kararlarının merkezi hükümete sunulması kabul edilmiştir.¹⁴⁰

Başta Kürtler ve komünistler olmak üzere radikal muhalefet çevrelerini birleştirerek Irak'ın bağımsız kimliğini ve bütünlüğünü korumayı temel alan Kasım yönetimi, 1961'den sonra iç ve dış sorunlarla zayıflamaya başlamıştır. Yönetimle anlaşmazlığa düşen Kürtler, silahlı ayaklanma çıkarmışlardır. Ordu içinde de çeşitli ayrılıklar oluşmaya başlamıştır. Arap Sosyalist Baas¹⁴¹ Partisi'nin Irak koluyla işbirliği yapan ayrılıkçı ordu mensupları 1963 Şubat ayında yönetimi devirerek Kasım'ı öldürmüştür.

Bu devrim sonucunda koyu bir Nasır taraftarı olan ve suikastta parmağı bulunan Abdüsselam Arif devlet başkanlığına getirilmiştir. O da Baasçı birini, Ahmed Hasan el-Bekr'ı başbakanlığa getirmek suretiyle Baasçıları iktidarla tanıştırmıştır. Yeni

¹³⁸ M.YILMAZ, a.g.e., s. 61.

¹³⁹ K.MİSİROĞLU, a.g.e., s. 163.

¹⁴⁰ İbrahim DAKUKİ, "Irak" maddesi, **İslâm Ansiklopedisi**, C.XIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 103.

¹⁴¹ Baas'ın kelime anlamı, yeniden doğuş ya da uyanıştır. Partinin merkezi Şam'dadır. Laik bir yapıya sahip olan Baas Partisinin kurucuları arasında Suriyeli Hristiyan ve Şii Arap kişiler bulunmaktadır. Baas hareketinin Irak kolu ideolojisi; Arap birliği, belirsiz ekonomik-sosyal adalet teorileri ve genellikle önce Irak Birinci Hareketi olarak adlandırılan geleneksel milliyetçilik prensiplerine dayanmakla birlikte daha az Pan-Arapçı, daha çok Saddam Hüseyin'in kişiliğine tapınma ve Irak hegemonyasıyla bir tutulur hale gelmiştir. Bkz.: Judith S.YAPHE, "Irak:İşgal Altında Kurtuluş Arıyor", Çev.y., **Avrasya Dosyası (Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel)**, C.IX, S: 4, Kış 2003, s. 164.

iktidar, sert kişiliği ile bilinen başbakan yardımcısı Ali Salih Sadi kontrolünde milli muhafız birliğini kurarak, toplum üzerinde terör estirmeye başlamıştır. Abdüsselam Arif, Nisan 1966'da bir helikopter kazası ile öldürülünce taraftarları yerine kardeşi Abdurrahman Arif'i getirmişlerdir.¹⁴²

Baas partisi 1959'da katliama uğrayan Türkmenlere fiili destek vermemesine rağmen, Türkmenler 8 Şubat 1963'teki darbeye meşru haklarını kazanmak için yeni yöneticilere destek vermiştir. Ardından Şubat 1963'ten Temmuz 1968'e kadar süren Arif Kardeşler döneminde, Türkmenlerin kısmi olarak kültür ve sanat faaliyetlerinde bulunmasına izin verilmişse de fiiliyatta durum değişmemiştir. Arif Kardeşlerin dönemini, fırtına öncesi sessizlik şeklinde yorumlamak da mümkündür.¹⁴³

17 Temmuz 1968 tarihinde Irak'ta yeni bir hükümet darbesi sonucu General Abdurrahman Arif rejimi devrilmiş, ülkeyi yönetmek üzere kurulan Devrim Komite Konseyi, General Hasan el-Bekr'i Cumhurbaşkanı seçmiştir. 19 Temmuz'da Yarbay Abdülrezzak el-Nayef yeni Irak hükümetini kurmuştur. Ancak bu kabineyi bir süre sonra azleden General Bekr, 31 Temmuz'da yeni hükümeti kendi kurmuştur. 1970'te yapılan Anayasa ile Bekr Devrim Komuta Konseyi Başkanı, Saddam Hüseyin'de ikinci Başkan olmuştur.¹⁴⁴

Saddam Hüseyin 1976'da Başbakanlığı ve bazı önemli görevleri el-Bekr'den devralmış, 1979'da da Devlet Başkanlığını üstlenmiştir.¹⁴⁵ Irak'ta Baas partisinin desteklediği dikta rejimi Saddam Hüseyin ile yeni bir döneme girmiş ve onun yönetimi, ABD'nin Irak'ı işgal ettiği 2003 yılına kadar 22 yıl devam etmiştir.¹⁴⁶

¹⁴² Z.KURŞUN, a.g.m., s. 18-19.

¹⁴³ M.HASAN, a.g.m.

¹⁴⁴ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 576-577.

¹⁴⁵ Doğan ŞENTÜRK, **Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası-Saddam'ın Baas'ı**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003, s. 122.

¹⁴⁶ A.Ö.PEHLİVANOĞLU, a.g.e., s. 69.

İKİNCİ BÖLÜM

SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİNDE IRAK TÜRKMENLERİNİN SİYASETE ETKİLERİ

Saddam Hüseyin iktidarı, Türkmenler açısından kanlı ve karanlık bir dönem olarak tarih sayfalarındaki yerini almıştır. 1979 yılında Irak'ta yönetimi ele geçiren Saddam Hüseyin, Türkmen toplumunu sindirmek amacıyla, 1980'de Türkmen liderleri idam etmiştir. 1980'de başlayıp sekiz yıl süren İran-İrak savaşında Türkmen gençler cephenin ön saflarına sürülmüş, Türkmen halk ta evlerinden, yerlerinden göçe zorlanmıştır.

1990'da Körfez savaşının başlamasıyla, Irak'ta kaotik ortam da yerini almıştır. 1991 yılında Irak'ın kuzeyindeki Kürt grupların ayaklanmalarını bastırmak amacıyla hareket eden Irak ordusu, kaçan peşmergelerin yerine Altunköprü'de Türkmenleri katletmiştir. Kuzeydeki Kürt grupları Irak güçlerinden korumak maksadıyla ABD tarafından oluşturulan 36'ncı paralel, paralelin altında ve üstünde kalanlar olmak üzere Türkmenleri ikiye bölmüştür. Körfez savaşının sona ermesiyle, faaliyetlerini siyasi alanda sürdüren Türkmenler, çok sayıda birlik ve hareket oluşturmuşlardır ki bunların en önemlisi Irak Türkmen Cephesi (ITC)'dir.

2.1.Saddam Hüseyin'in İktidar Yolunda Türkmenler (1968–1979)

1968'de Baas'ın iktidara gelmesiyle birlikte, Kerkük'ün kozmopolit yapısı yönetimin izlediği politikalarla değişmeye başlamıştır. Irak yönetimi Kerkük'te yaşayan Türkmenlere iki seçenek sunmuştur. Buna göre Kerkük'te Arap olmayan nüfus ya Arap olduğunu gösteren bir belge imzalayacak, ya da Kerkük'ü terk edecekti. Hükümetin uyguladığı bu politika doğrultusunda on binlerce aile Kerkük, Sincar, Hanakin bölgelerinden çıkarılarak zorunlu göçe tabi tutulmuştur.¹⁴⁷

¹⁴⁷ M.YILMAZ, a.g.e., s. 178.

Türkmenler ile ilgili tek olumlu gelişme 24 Ocak 1970 tarihinde çıkarılan “Azınlıklara Kültürel Haklar Paketi” çerçevesinde kültürel haklar verilmesidir. Irak Hükümetinin özellikle bu dönemde Türkmenlere kültürel haklarını vermesinin nedeni, BM Genel Kurulu’nun Aralık 1965’te “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesi” kararını almış olmasıdır. Örgüte üye ülkelerin imzalaması için hazırlanan belge, Ocak 1969’da yürürlüğe girmiştir. 18 Şubat 1969’da Irak hükümetinin söz konusu belgeyi imzalamasına rağmen, uygulamaya konması için ilgili ülkenin yürütme organının onayı gerekmektedir. Irak Devrim Komuta Konseyi’nin Irak’taki yönetimin yerine geçmesi nedeniyle Komuta Konseyi 14 Ocak 1970’te belgeyi onaylamıştır.¹⁴⁸

Konseyin aldığı karar yedi maddeden oluşmaktaydı. İlk üç maddesi Türkmençe eğitim ile ilgili olup ilkokullarda Türkmençe eğitimi öngörmekteydi. Geri kalan dört madde ise kültürel haklarla ilgiliydi. “Türkmen Şair ve Edebiyatçılar Birliği”nin kurulması, Türkmençe haftalık bir gazete ve aylık bir derginin çıkarılması ve Kerkük televizyonunda Türkmençe programların artırılması öngörülmüştü.¹⁴⁹

Bu durumdan faydalanarak Türkmenler, çoğunlukta buldukları bazı yörelerde Türkçe eğitim veren 48 ilkokul açmışlardır. Bu gelişmeler Türkiye tarafından da memnuniyetle karşılanmış ve Irak hükümeti ile varılan anlaşma ile Ankara’da Irak, Kerkük’te ise Türk Kültür merkezleri açılmıştır. Böylece binlerce Kerküklü Türkün türkçeyi öğrenmeleri hedeflenmiştir. Fakat tanınan bu hakların tam uygulanmadığı, 1970 anayasası ile durumda çok fazla bir değişiklik olmadığı görülmüştür.¹⁵⁰

Baas yönetimi, 11 Mart 1970 tarihinde çıkardığı bir kanunla Kuzey Irak’taki iki Zap arası ile Süleymaniye Bölgesi’ni “Kürdistan Otonom Bölgesi” olarak tanımıştır.

¹⁴⁸ M.HASAN, a.g.m., s. 46-47.

¹⁴⁹ Hasan ÖZMEN, “Türkmen Hakları ve Türkmenlerin Statüsü”, **Misak-ı Millî ve Türk Dış Politikasında Musul**, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁰ M.KAYAR, a.g.e., s. 315.

Türklerin elinde kalan 1000 dönümlük verimli arazinin 700 dönümü Kürtlere dağıtılarak tarihi Erbil şehri Kürdistan otonom bölgesinin başkenti ilan edilmiştir.¹⁵¹

İlkokullarda Türkçe eğitim, edebi yayın ve edebiyatçılar birliği kurulması gibi imtiyazlar 1971 yılında uygulamadan kaldırılmış ve Irak'taki Türklere uygulanan sindirme ve asimilasyon politikaları hız kazanmıştır.¹⁵² Kerkük Valiliği bir emir yayımlayarak, Türk asıllı işadamaı, çiftçi ve esnafa kredi verilmemesini karara bağlamıştır. Üniversite mezunu Türk gençlerine, Türk bölgeleri dışında iş sahası verilmeye başlanmıştır. Bu yöntemle Türk nüfusunu azaltmak isteyen yönetim, Arap muhtarları istihbarat teşkilatına alarak Türk bölgelerine yerleşmek isteyen Araplara büyük kolaylıklar sağlamıştır.¹⁵³

Saddam Hüseyin, 1976 yılındaki bir konuşmasında Kerkük'ün Araplaştırılması ile ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir: “Kürtler, bölgedeki petrol kuyularına sahip olmak için Kerkük'ü istiyorlar. Türkiye'nin de benzer gerekçelerle tarihi geçmişi olan Musul'u geri alma hayalleri var. Türkiye bu emeline ulaşabilmek için Türkmen kartını kullanıyor. Bu sebeple yönetimimiz, mevcut nüfus durumunu değiştirmek için şehrin yerleşik halkı ya da sonradan buraya göç edenler ayrımı yapmadan Türkmen ve Kürtlere zorunlu göç uygulayacak ve Araplaşmaya gidecektir.”¹⁵⁴

Saddam Hüseyin'in bu açıklamalarından sonra Irak yönetimi, 29 Ocak 1976'da, Türk şehri Kerkük'ün ismini “el-Tamim” olarak,¹⁵⁵ Türk isim ve soyadlarını da Arapça olarak değiştirmiştir. Saddam Hüseyin'in doğum yeri ve bir Arap şehri olan Tikrit il yapılarak Kerkük'ün iki önemli ilçesi Tuzhurnatı ve Kifri buraya bağlanmıştır.¹⁵⁶ Kerkük'e yerleşmek isteyen Araplara da binlerce dolar yardım yapılmıştır. Aynı yılın Nisan ayında Irak ve Kerkük'ü ziyaret eden dönemin Türkiye

¹⁵¹ Abdullah NAMAZ, “Geçmişten Bugüne Kuzey Irak”, **Stradigma Dergisi**, S: 1, Şubat 2003, (Çevrimiçi) <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=106>, 25 Eylül 2004.

¹⁵² M.KAYAR, a.g.e.

¹⁵³ F.DEMİRCİ, a.g.e., s. 33.

¹⁵⁴ Yunus ŞEN, **Saddam'ın Irak'ı ve Bir Çöküşün Öyküsü - Babil Yanarken**, Ümit Yayınları, Ankara, 2004, s. 73.

¹⁵⁵ A.NAMAZ, a.g.m.

¹⁵⁶ M.KAYAR, a.g.e., s. 316-317.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e Türkmen halk tarafından büyük tezahürat yapılmış, ziyaretin ardından tutuklamalar ve sürgünler yaşanmıştır.¹⁵⁷

1968 yılında kansız bir darbe ile iktidara gelen Hasan el-Bekr, sağlık problemlerini ileri sürerek, 16 Haziran 1979'da iktidarı Saddam Hüseyin'e bırakmıştır. Bu tarihte başlayan kanlı Saddam Hüseyin dönemi, önce Irak içindeki muhaliflere yönelmiş, daha sonra bölge ülkelerine sıçramış, savaş ve işgallerle devam etmiştir.¹⁵⁸

2.2. İran–Irak Savaşı Öncesinde Türkmenler (1979-1980)

Saddam Hüseyin, Arap dünyasının önderliğini Mısır'ın elinden almaya, Basra Körfezin'de üstün konuma gelmeye yönelik dış siyaset izlemiştir. Ülke içinde ise, nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şii'lere, özerklik isteyen Kürtlere ve yönetime karşı hiç de muhalif olmayan Türkmenlere karşı baskılı bir siyaset sürdürmüştür.

Saddam Hüseyin'in politikaları gereği, Baas rejiminin Türkmenler üzerindeki baskıları iktidarı ele geçirdiği tarihten itibaren artmaya başlamıştır. 25 Mart 1979 tarihinde Türkmen lider kadrosundan bazı isimler tutuklanmıştır. Bunların başında genç Türkmen lideri Doç.Dr.Necdet Koçak, emekli albay Abdullah Abdurrahman, Dr.Rıza Demirci ve işadamı Adil Şerif geliyordu.¹⁵⁹

Necdet Koçak, ziraat makineleri alanında uzmanlaşmış bir bilim adamıydı. Bağdat Üniversitesi Ziraat Makineleri bölümünü kurarak bu dalda pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Abdullah Abdurrahman ise, ordudaki görevinden sonra, Bağdat'ta açılan Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın başkanlığını yapmıştır. Türkmen Kardeşlik

¹⁵⁷ A.NAMAZ, a.g.m.

¹⁵⁸ Yılmaz KALKAN, **Bir Ortadoğu Gerçeği-Irak ve Saddam Hüseyin**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991, s. 62-63.

¹⁵⁹ Ershad Al-HİRMİZİ, **The Turkmen and Iraqi Homeland**, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 73.

Ocağı'nın Başkanı sıfatı ve Türkmenler adına, 11 Eylül 1968 tarihinde o zamanki Cumhurbaşkanı Hasan el-Bekr'e bir muhtıra¹⁶⁰ sunmuştur.¹⁶¹

Adı geçen liderler, 9 ay boyunca tutuklu olarak alı konulmuşlardır. Hiçbir avukat tarafından kendilerini savunmalarına müsaade edilmeden, Devrim Mahkemesi tarafından haklarında idam kararı verilmiştir. Liderler, 16 Ocak 1980 tarihinde idam edilmişlerdir.¹⁶²

Irak rejimi, Baas diktatöryasının dışında bir unsur ya da muhalefet görmek istemiyordu. Demokrasi, insan hakları, eşitlik, özgürlük gibi kavramların yönetimde adı bile geçmiyordu. Irak'ın önemli şahsiyetlerinin devlete karşı etkin hale gelmemeleri için alınabilecek en kesin ve katı yöntem sorgusuz, sualsiz idamlardı. Her kesimden olduğu gibi Türkmenlerin de aydın kesimi hedef seçilerek infazları gerçekleştirilmiştir.

Saddam Hüseyin, 1980 yılında Bağdat'ta düzenlediği basın konferansında Türkmenler ve Türkiye hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Türkiye'nin Türkmen halka yönelik sorularına cevap olarak, Irak'ta başka hiç kimsenin vatandaşı olmadığını sadece Irak vatandaşı olduğunu belirtmiştir. Saddam Hüseyin, ülkesinin Türk toprağı değil, Irak toprağı olduğunu, eğer bazılarının bazı şeyleri var ise alıp gitmeleri gerektiğini söylemiştir. Irak vatandaşı üzerinde kimsenin vesayet hakkı yoktur"¹⁶³ diyerek tehditkar tavrından ödün vermemiştir.

Saddam Hüseyin adı geçen toplantıda idam edilen Türkmen liderleri ile ilgili soruya da; "Bunlar Irak vatandaşı, suç işlediler cezalarını buldular. Türk'tür diyorlar, öyle ise gelsin o kişiler bunların kemiklerini götürsün, biz hiç İskenderun'daki Araplara ne yaptınız diye soruyor muyuz?" şeklinde cevap vermiştir.¹⁶⁴

¹⁶⁰ EK-2

¹⁶¹ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 194.

¹⁶² Ershad Al-HİRMİZİ, a.g.e.

¹⁶³ **Saddam Hüseyin'in Basın Konferansı**, Yabancı Dillerde Çeviri ve Yayın Dairesi Yayınları, Bağdat, 1980, s. 38-39.

¹⁶⁴ Nefi DEMİRCİ, **Dünden Bugüne Kerkük**, Ey Dizgi Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 185.

Gelişen bu durumları, Türkiye'deki bazı çevrelerin siyonist ve mason çevrelerine yakınlığı ile aşırı Türk milliyetçiliğine bağlayan Saddam Hüseyin, komşuluk ilişkilerinin etkilendiğini de dile getirmiştir. Irak vatandaşının değerinin dünyadaki herhangi bir milletle aynı seviyede¹⁶⁵ olduğunu belirten Irak devlet başkanının görüşü teorikte doğru olsa da uygulamalarında hiç de gerçekçi görünmemektedir. Yönetime Arap milliyetçiliği tezini savunan Baas partisi saflarından gelen Saddam Hüseyin, Irak vatandaşı kavramını Sünni Arap şeklinde kabul edip diğer halklara ikinci sınıf gibi davranarak verdiği demeçlerle çelişmiştir.

Saddam Hüseyin'in burada vermek istediği mesaj sadece Türklere yönelik değildi. Hedef sahasında Irak'taki Şiiilerle bağlantısı olan İran'da vardı. Uluslararası topluma güçlü olduğunu hissettirmek, göz dağı vermek Saddam Hüseyin'in taktiklerindendi. Irak'ta yaşayanlar hakkında istediğini yapabileceğinin, uluslararası hukuk ve anlaşmaların yönetim tarzını değiştirmeyeceğinin sinyallerini daha o günlerden vermişti.

2.3. Türkmenlerin İran-Irak Savaşındaki Rolü (1980-1988)

Savaş öncesinde Humeyni, Irak halkını özellikle Irak'ta halkın çoğunluğunu oluşturan Şii kesimi, yönetimdeki Baas Partisine karşı ayaklandırmaya ve İslâm Devletini Irak içlerine kadar genişletmeye kalkışmıştır. Irak'taki Şiiilerin yer altı örgütleri ile etkili din adamları İran'dan büyük ölçüde maddi ve askeri yardım almışlardır. Öte yandan Saddam Hüseyin'de boş durmamış, Basra Körfezi'nde etkili konuma gelmek ve Arap dünyasının bir numaralı adamı olmak amacıyla, İran'la 1975 yılında yapmış olduğu Cezayir Anlaşmasını tanımadığını açıklamıştır.¹⁶⁶ 1980 yılı başında Irak'ta yerleşik 10 bin Şii'yi İran kökenli oldukları gerekçesiyle,

¹⁶⁵ **Saddam Hüseyin'in Basın Konferansı**, a.g.e., s. 40.

¹⁶⁶ Bahman NİRUMAND, "Ölüleri Sayan Yok Bu Savaşta", Çev. Şengül AKÇAR, **Dünün ve Bugünün Dünya Sorunları-Ortadoğu Dosyası-Filistin Ayaklanması İsrail İran ve Irak**, Haz. Ragıp ZARAKOLU, Alan Yayınları, İstanbul, 1988, s. 182.

topraklarından çıkararak İran'a göndermiş, bir anlamda %55 Şii olan nüfusuna karşı aba altından sopa göstermiştir.¹⁶⁷

1980 sonbaharına gelindiğinde, İran'la Irak arasında, 8 yıl sürecek olan bir savaş başlamıştır. Savaşın en önemli sebebi olarak, Ortadoğu'da güç dengelerini değiştiren İran devrimi¹⁶⁸ ve onun ortaya çıkardığı İslâm Devrimi ideolojisi gösterilmiştir. İran devriminin ortaya koyduğu statüko karşıtı ideoloji, hem bölgedeki muhafazakar ve ABD yanlısı rejimleri, hem de bölgeyi yakından takip eden ABD ve diğer bölge dışı güçleri şaşkına çevirmiş, karşı tedbirler almalarına yol açmıştır.¹⁶⁹

Irak yönetimi, Türkmenlere yönelik izlediği politikada savaş süresince yumuşamaya gitmemiş, bilakis şiddetlendirerek savaş öncesinde görülen idamların sıklığını artırmıştır. 1980-1982 yılları arasında gerçekleştirilen infazların sayısı 30'u aşmıştır. Bağdat yönetimi Türkmen gençlerini İran cephesinin ön saflarındaki ateş hattına, meslek sahibi kesimi de ipe göndermiştir.¹⁷⁰ Savaş öncesinde Türkiye adına casusluk yaptıkları gerekçesiyle idam edilen Türkmenler, savaş sırasında ise İran'a casusluk yapmakla suçlanarak aynı şekilde cezalandırılmışlardır.

Kerkük'ün milli karakterini değiştirmek amacıyla, 20 Ekim 1981 tarihinde, 1391¹⁷¹ sayılı karar alınarak Irak'ın güney bölgesindeki Amara vilayetine 20 bin ev yaptırılması ve Türk asıllı ailelerin Kerkük'ten buralara taşınması planlanmıştır. Ancak savaş Irak aleyhine seyretmeye başlayınca, Basra kentinden göç eden Araplar,

¹⁶⁷ Esat ARSLAN, **Türk Dış Politikasında Ödün Değil Uzlaş**, Siyasal Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 124.

¹⁶⁸ Dr.Musaddık'ın 1967 yılında düşürülmesinden sonra, Şah Pehlevi'nin otoriter yönetimi başlamıştı. Şah, uluslararası ilişkilerinde ABD'ye yanaşmıştı. Zira Sovyetler Birliği ile uzun bir sınıra sahip bulunmakta ve endişe duymaktaydı. Ancak sonunda Şah'ın rejimini deviren, Sovyet genişlemesi değil, İran'ın iç karışıklıkları olmuştu. Binlerce kişinin ölmesine sebep olan ve Tahran ile diğer İran kentlerinde normal yaşamı ortadan kaldıran ayaklanmalar, 1979 yılının ocak ayında şiddetini artırmıştı. 16 Ocak 1979 tarihinde Şah Tahran'ı terk ederek Mısır'a kaçmış, müteakiben ihtilalin baş kahramanı Humeyni'de Fransa'daki sürgün yaşamından Tahran'a dönerek İran İslâm Cumhuriyetini kurmuştur. Bkz.: Oral SANDER, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, İmge Yayınları, Ankara, 2001, s. 552-556.

¹⁶⁹ Ramazan GÖZEN, "Ortadoğu'da Güç Dengeleri", **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Haz. İdris BAL, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 406.

¹⁷⁰ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 197.

¹⁷¹ EK-3

Türkmenleri bölgeden uzaklaştırmak için yaptırılan evlere yerleşmek zorunda kalmışlardır.¹⁷² İran-İrak savaşının Türkmenlere tek faydası da bu olmuştur.

Savaş sürecinde sınırların kontrolünün zayıflaması neticesinde PKK'nın Suriye'den ayrılarak Beka vadisi ve Kuzey Irak'a yerleşmesi Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Irak'la yapılan görüşmeler neticesinde, Kerkük-Yumurタルık petrol boru hattından daha fazla petrol akıtılmasına ilişkin bir anlaşmaya varılmış,¹⁷³ Türkiye bu hatların kendisi için hayati ekonomik çıkara sahip olduğu gerekçesiyle İran'ı bu bölgeye saldırı düzenlememesi için sık sık uyarmıştır.¹⁷⁴ Daha sonra Şubat 1983 tarihinde iki ülke arasında "Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma her iki devlete de, önceden haber vermek koşuluyla, birbirlerinin topraklarında "sıcak takip" yapma hakkı tanımıştır. Bu anlaşma ile Türkiye, PKK eylemlerine karşı yapacağı operasyonların hukuksal alt yapısını da hazırlamıştır.¹⁷⁵

8 Nisan 1984 tarihinde alınan 418 nolu karar gereğince Kerkük'te Türkmenlerin gayri menkul satın almaları yasaklanmıştır. 27 Eylül 1984 tarih ve 1081 nolu Devrim Komite Konseyi kararı ile de Irak'ın güneyinden yüzbinlerce Arap vatandaşının Türkmen bölgelerine yerleşmeleri için kendilerine karşılıksız teşvik primleri verilmiş ve arazi dağıtılmıştır.¹⁷⁶ Kerkük Belediye Başkanı, 42 nolu 11 Ocak 1986 tarihli Irak Devrim Komite Konseyi kararı gereği, Kerkük'e güneyden getirilip yerleştirilen Araplara arsa dağıtımını ile ilgili olarak, 4 Ağustos 1991 tarihinde 4/6410 sayılı bildiri yayınlamıştır.¹⁷⁷

¹⁷² F.DEMİRCİ, a.g.e., s. 37-38.

¹⁷³ Melek FIRAT, "Ortadoğu'yla İlişkiler-Arap Devletleriyle İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, Haz. Baskın ORAN, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 133.

¹⁷⁴ Henri J.BARKEY, "Koşulların Zorladığı İlişki:Körfez Savaşı'ndan Bu Yana Türkiye ve Irak", Çev. Suna ERCAN-Erhan ŞENER-Oytun ORHAN, **Avrasya Dosyası (Irak Özel)**, C.VI, S: 3, Sonbahar 2000, s. 31.

¹⁷⁵ M.FIRAT, a.g.m.

¹⁷⁶ Aydın BEYATLI, a.g.m., s. 43.

¹⁷⁷ Ziyat KÖPRÜLÜ, **İnsan Hakları Açısından Irak Türkleri**, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Ankara, 1992, s. 62.

Bazı Türk bölgelerinde askeri tesisler kurulacak gerekçesiyle bu bölgede bulunan köyler boşaltılmış ve bu köyler yerle bir edilmiştir. Boşaltılan bu köylere Araplar yerleştirilmiş, Kerkük'te Türkmenlerin yoğunluğunu azaltmak için 600 metre genişliğinde otoban inşa edilecek gerekçesiyle 2000 ev yıktırılmıştır. Tisin mahallesinde uluslararası bir tren istasyonu yapılacak diye 500 ev daha yıktırılmış, yeni Tisin mahallesinde Türkmenlere ait 1000 eve de el konulmuştur. 1985 Kasım ayında başta Kerkük olmak üzere bütün Türk bölgelerini kapsayan ve askeri güçler tarafından gerçekleştirilen geniş çaplı arama ve tarama faaliyeti gerçekleşmiştir. Türkmen işadamlarına saldırılar düzenlenmiş, Kerkük'e yerleştirilen Arapların yağmasına karşı emniyet güçleri hiçbir tedbir almamışlardır.¹⁷⁸

Baas yönetimi yayınladığı bir genelgede, 12 Ekim 1987 tarihinde bir nüfus sayımı yapılacağını duyurmuştur. Ancak sayım için hazırlanan formlardan bunun bir plebisit mahiyeti taşıdığı daha önceki yıllarda Bağdat yönetiminin uygulamak istediği gibi yine Arap ve Kürt kökenlilerin tespit edilerek Türkmenlerin ise kendi kimliklerini kullanmamak gibi haksız bir uygulama olacağı anlaşılmıştır. Buna karşılık en büyük tepki, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği (ITKYD) tarafından organize edilen miting ve protesto yürüyüşü ile Ankara'da yapılmıştır.

1988 yılı bir yandan ateşkes teklifleri, öte yandan da iki tarafın birbirlerini tüketmek için her türlü silahı kullandığı yoğun çatışmalarla devam etmiştir. Güvenlik Konseyi'nin, 20 Temmuz 1987 günü almış olduğu 598 sayılı ateşkes kararını 17 Temmuz 1988'de Irak, ertesi günde İran kabul etmiştir. 20 Ağustos 1988 tarihinde de bütün İran-Irak sınırı boyunca ateşkes yürürlüğe girmiştir.¹⁷⁹

1988 yılında Musul bölgesinde yer alan en büyük Türk ilçesi Telafer'de birçok Türkmen idam edilirken,¹⁸⁰ 7 Temmuz 1990'da yayınlanan Irak Cumhuriyet

¹⁷⁸ Suphi SAATÇI, **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 245-246.

¹⁷⁹ Fahir ARMAOĞLU, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)**, C.II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991, s. 40.

¹⁸⁰ a.g.e., s. 247.

Anayasasında Irak halkı Arap ve Kürtlerden oluşmaktadır ifadesi ile Türkmenler tekrar hukuki olarak yok sayılmışlardır.

2.4. Türkmenlerin Körfez Savaşındaki Rolü

Mayıs 1990'da toplanan Arap Birliği'nde Irak'ın petrol fiyatlarının yükseltilmesi isteğine Suudi Arabistan ve Kuveyt karşı çıkmış, üstelik İran-İrak savaşında verdikleri borçları da gündeme getirmişlerdir. Buna karşılık Irak, Kuveyt'e olan 30 milyar dolarlık borcun silinmesini istemiştir. Ayrıca Irak, Kuveyt sınırında ortak statüde olan Rumeyla bölgesinden Kuveyt'in petrol karşılığında haksız kazanç elde ettiğini ileri sürerek kendisine 24 milyar dolar ödemesini de talep etmiştir. Kuveyt, Irak'ın öne sürdüğü bu şartları reddetmiştir. İki ülke arasındaki arabuluculuk faaliyetleri boşa çıkınca Irak, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiştir.¹⁸¹

Mart 1991'de Irak rejimine karşı, güneydeki Şii toplulukların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde büyük bir ayaklanma başlamış, bunu 02 Mart 1991 tarihinde Kuzey Irak'ın Süleymaniye kasabasında Kürtler tarafından başlatılan ve bölgeyi saran ayaklanma takip etmiştir.¹⁸² 8 Mart 1991'de Türkmen nüfusun yaşadığı Kerkük şehrine hakim olan Kürt peşmergeler şehri yağmalamaya başlamışlar, başta nüfus ve tapu daireleri olmak üzere resmi daireleri hedef alarak ateşe vermişlerdir.¹⁸³ Kerkük'ün zengin petrol yataklarına sahip olması dolayısı ile kuzeydeki stratejik konumu Kürtlerin öteden beri ilgi odağı olmuştur. Bölgenin çoğunluğunu oluşturan Türkmenlerin geçmişlerine ait izleri silmek amacıyla bu tarz bir hareket içerisine girdiklerini belirtmek hiç de zor olmayacaktır.

Kürtler ve Şiiler, Saddam Hüseyin rejimine karşı demokratik bir tehlike oluşturduklarından, ABD hükümeti bir halk devriminin gerçekleşme riskini göze

¹⁸¹ Baskın ORAN, **Kalkık Horoz-Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1996, s. 44.

¹⁸² Ümit ÖZDAĞ, **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK, Bir Gayri Nizami Harbin Anatomisi**, ASAM Yayınları, Ankara, 1999, s. 64.

¹⁸³ Sadun KÖPRÜLÜ, "Saddam Rejiminin Altunköprü Türklerine Soykırımı", **Altunköprü Dergisi**, S: 12, Mart 2005, s. 14.

alamayarak, Bağdat yönetiminin ayaklanmaları şiddet yoluyla bastırmasına göz yummuştur.¹⁸⁴

Irak Devletinin bu aciz durumundan faydalanmayan, her zaman Irak'ın bütünlüğünden yana olan ve bu yönde fikir birliği yapan Türkmenler, ülke içerisindeki ayaklanmalara katılmamışlar, bunun mükafatı olarak Bağdat'tan yola çıkan ordu birliklerinin ve helikopterlerin hedefi olmuşlardır. 26 Mart 1991 tarihinde Cumhuriyet Muhafızları önce Tazehurmatu kazasını daha sonra bucağını top ateşine tutup tank ve zırhlı birlikleriyle saldırmaya başlamışlardır. Saldırı sonucu 28 masum Türkmen hayatını kaybetmiş ve bir çoğu da yaralanmıştır.¹⁸⁵

Askerin gelmekte ve Kerkük'e girmek üzere olduğunu duyan peşmergeler geri çekilerek Kerkük'ü terk etmişlerdir. Paniğe kapılan halk ise Altunköprü bucağı üzerinden Erbil'e doğru kaçmaya başlamışlardır. Ordu birlikleri 27 Mart'ta Kerkük şehrini bir süre abluka altına alıp ağır top atışına tuttuktan sonra hava desteği ile şehre girerek kontrolü ele geçirmiştir. 28 Mart günü aynı birlikler Altunköprü'ye yönelmişler, kente girer girmez dışarıda gördükleri herkese ateş açıp evleri basmışlardır.¹⁸⁶

Altunköprü kasabasını ele geçiren Irak Ordusu, kaçan peşmergelere ulaşamayınca, burada yaşayan Türkmenler ile Tazehurmatı ve Kerkük'ten kaçan Türkmen gençlerini gece vakti evlerden toplayarak şehirden götürmüşlerdir. Saddam Hüseyin'in askerleri, savaş sırasında ayaklanan Kürtlere duyduğu öfkeyi Altunköprü'de çıkarmak istemişlerdir.¹⁸⁷ Altunköprü'de yaşanan üzücü olaylar, Türk kamuoyunda Irak yönetimine karşı büyük tepkilere yol açmıştır. 5 Nisan 1991 günü bir grup Irak Türkmeni, Irak'ın İstanbul Başkonsolosluğu önünde protesto gösteri

¹⁸⁴ Anthony ARNOVE, "Sunuş", Çev. Mehmet HARMANCI, **Kuşatma Altında Irak(Yaptırımların ve Savaşın Ölümçül Etkileri)**, Everest Yayınları, İstanbul, 2001, s. 6.

¹⁸⁵ Şemsettin KÜZECİ, **Kerkük Soykırımları**, Teknoed Yayınları, Ankara, 2004, s. 186.

¹⁸⁶ Ziyat KÖPRÜLÜ, "İnsan Hakları İhlalinde Altunköprü Katliamı", **Altunköprü Dergisi**, S: 12, Mart 2005, s. 4.

¹⁸⁷ Suphi SAATÇI, **Altunköprü**, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul, 2004, s. 42.

yapmak istemiştir. Ancak bu gösteri Konsolosluktan açılan ateş sonucu kana bulanmış, iki Türkmenin ölümüyle sonuçlanmıştır.¹⁸⁸

Bağdat yönetiminin Türkmenlere karşı giriştiği soykırımlar ve saldırılar binlerce Türkmenin 1991 yılının Nisan ayı başlarında Türkiye ve İran sınırına göç etmelerine yol açmış, Türkmenlerin 17 bin kişiye yakını zor şartlar altında Türkiye sınırına ulaşmıştır. Türkiye'nin Irak'tan kaçan Türkmen ve Kürt halklarına iltica hakkı vermesi neticesinde 15 bine yakın Türkmen Türkiye'nin Şemdinli, Yüksekova, Sivas, Kangal, Kayseri, Güneşli ve Halkalı bölgelerine yerleştirilmiş, 7 bine yakın Türkmen de İran'a sığınmak zorunda kalmıştır.¹⁸⁹ 1991 ayaklanması sırasında Türkiye'ye ve İran'a göç eden Kürtlerin oranı toplam nüfuslarına göre yüzde yirmi beş veya otuza yakın olmuşken Türkmenlerin Kerkük, Altunköprü ve Erbil başta olmak üzere en kanlı saldırıların yaşandığı yerlerden dahi göç eden nüfus oranı yüzde biri aşmamıştır.¹⁹⁰

Sığınmacıların içerisinde bulunduğu kötü şartlar genel olarak dünyanın ilgisini Kürtlerin üzerine çekmiştir. Bu kriz 1988 mülteci krizi ile daha önce yüz yüze kalan Türk otoritelerini kaygılandırmış ve "Huzur Operasyonu"nun başlamasına neden olmuştur.¹⁹¹

4 Nisan 1991 tarihli BMGK'nin 688 sayılı kararı gereği kurtarma ve yardım ile sınırlı "Huzur Operasyonu"nun birinci aşaması devreye girmiştir. Bu karar aynı zamanda güvenli bölge oluşturulması ile "Çekiç Güç"¹⁹² veya Huzur operasyonu gibi uygulamaların temel dayanağını oluşturmuştur.¹⁹³ Huzur operasyonu, 11 ülkeden 20.000 askerden oluşan ve Türkiye'de konuşlanan bir hava gücü tarafından

¹⁸⁸ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 210.

¹⁸⁹ S.SAATÇI, **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, a.g.e., s. 268-269.

¹⁹⁰ E.HÜRMÜZLÜ, **Türkmenler ve Irak**, a.g.e., s. 108.

¹⁹¹ H.J.BARKEY, a.g.m., s. 33.

¹⁹² Bush dönemi savunma bakan yardımcılarında Paul Wolfowitz, 3 Temmuz 1991 tarihinde Çekiç Güç'ün görevini; Saddam Hüseyin rejiminin Iraklı Kürtlere karşı yeni bir harekete geçmesi durumunda gerekli müdahaleyi yapmak olarak tanımlamıştır. Bkz.: M.Selim AKDOĞAN, **36. Paralel ve Ortadoğu**, Nübihar Yayınları, İstanbul, 1995, s. 76.

¹⁹³ Tayyar ARI, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 596.

desteklenen bir güç ile icra edilmiş, Nisan 1991 sonunda 36'ncı paralelin kuzeyinde “Güvenli Bölge”nin oluşması sağlanmıştır. Operasyon çerçevesinde Irak'a ilk geri dönüş dalgası 1991 Nisan ayının son haftasında başlamış, Ağustos 1991'e gelindiğinde Türk sınırında sadece 5000 sığınmacı kalmıştır.¹⁹⁴

“Huzur Operasyonu”nun başarılı olması nedeniyle askeri gücü daha zayıf kurulan ve “Çekiç Güç” adı verilen Irak'a yönelik operasyonun ikinci aşaması Aralık 1996'ya kadar sürdürülmüştür. 1997 Ocak ayında Çekiç Güç ismi, “Keşif Gücü” olarak değiştirilmiştir. Keşif Gücün faaliyetlerine ise, ABD'nin Irak'ı işgaliyle beraber 2003 Mart ayında fiilen ve hukuken son verilmiştir.¹⁹⁵ Türkiye'nin kurulmasına öncülük ettiği bu kuruluş bir süre sonra 36'ncı paralelin kuzeyinde bir Kürt siyasal otoritesinin doğmasına ve Türkiye'nin başına başka bir dış politika sorunu çıkmasına neden olmuştur.

Savaşın sona ermesiyle oluşturulan güvenli bölgenin sınırları çizilirken 36'ncı paralele uyulmadığı görülmektedir. Kerkük 36'ncı paralelin altında, Musul üzerinde kalırken uygulamada her ikisi de Bağdat yönetimine bağlanmıştır. Buna karşın Süleymaniye ili 36'ncı paralelin altında kalmasına rağmen Talabani'nin¹⁹⁶ denetiminde yani güvenli bölgede bırakılmıştır.

Hiçbir devletin hakimiyeti altında olmayan güvenli bölgede otorite boşluğu oluşmuştur. Bölge içi ve dışı ülkelerin, devlet dışı sivil toplum ve terör örgütlerinin etkinlik gösterdiği bu otorite boşluğundan yararlanan ayrılıkçı Kürt gruplar, bağımsız bir devlet çabası içine girmişlerdir ki bu da bölgedeki diğer ülkeleri olumsuz olarak

¹⁹⁴ Serhat ERKMEN, “Türkiye'nin Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak Politikası”, **Irak Krizi (2002-2003)**, a.g.e., s. 278-279.

¹⁹⁵ T.ARI, a.g.e., s. 597-598.

¹⁹⁶ 1933'te Kuzey Irak'ta doğan, 1975'te Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni (KYB) kuran Talabani, bir yıl sonra Irak hükümetine karşı silahlı eyleme başlamıştır. 1988'de Saddam Hüseyin'in kimyasal silah kullanması sonucu KYB'nin ağır bir yenilgi almasının ardından, Talabani Kuzey Irak'ı terk etmek zorunda kalarak İran'a sığınmıştır. 1991 Körfez savaşı ve Kuzey Irak'taki Kürtlerin merkeze karşı ayaklanmalarıyla Talabani'nin siyasi hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: “Celal Talabani”, **Panorama Dergisi**, S: 10, Mart 2005, (Çevrimiçi) http://www.panoramadergisi.com/mart2005/index.php?dosya=celal_talabani, 17 Haziran 2005.

etkilemiştir.¹⁹⁷ BM korumasında bölgede kurulmaya başlanan yapı, bir süre sonra o zamana kadar istedikleri fakat bir türlü sahip olmadıkları fırsatları Kürt grupların ayağına getirmiştir. Türkiye'nin izniyle Kuzey Irak'taki uçuş yasağını uygulayan “Çok Uluslu Güç”, Irak'taki Kürt varlığının kurumsallaşmasına katkıda bulunmuştur. Kürt gruplar tarafından, yasama, yürütme, yargı, güvenlik ve kolluk kuvvetleri gibi kuruluşlar meydana getirilmiştir.¹⁹⁸

2.5. Körfez Savaş Sonrası Döneme Türkmenlerin Etkisi

Irak Türkmenlerinin bugün içinde buldukları çıkmazın başlangıç sebebi, suni olarak çizilen 36'ncı paralelden kaynaklanmaktadır. Bu paralel oluşturulurken Kürtleri Araplardan ayırması baz alınmıştır. 36'ncı paralelin kuzeyi ile 32'nci paralelin güneyi koruma altına alınırken Irak'taki Türkmen nüfusun yüzde doksanı güvenli bölgelerin dışında bırakılmıştır. Bu çizgi, Türkmenleri fiili olarak ikiye bölmüş, aynı zamanda Kuzey Irak bölgesinde otorite boşluğundan doğacak hareketlerin de habercisi olmuştur. Kaldı ki 36'ncı paralelin üstünde olduğu halde Musul'un güvenli bölgeye dahil edilmemesi, buna karşılık paralelin altında kalan Süleymaniye'nin dahil edilmesi bu taksimatın petrol bölgelerine dikkat edilerek yapıldığını işaret etmektedir. Netice itibariyle BM'nin bu kararını onaylayan ülkeler, bir taraftan Türkmenlerin bölünmesini, diğer taraftan da petrol yataklarının Bağdat tarafından kontrol edilmesini onaylamışlardır.¹⁹⁹

Savaş sonrası Kuzey Irak bölgesinde oluşturulan güvenli bölge Süleymaniye, Erbil ve Duhok vilayetlerini kapsamıştır. Türkmenler büyük çoğunlukla Erbil²⁰⁰ bölgesinde yaşarken, Süleymaniye–Kifri, Duhok ve Zaho bölgelerinde de çok sayıda Türkmen aile ikamet etmekte idi.

¹⁹⁷ R.GÖZEN, a.g.m., s. 331.

¹⁹⁸ Aydın BEYATLI, “Siyasi Konjonktürde Irak Türkmenleri”, *Kardaşlık Dergisi*, S: 6, 1998, s. 8-12.

¹⁹⁹ Mahir NAKİP, “Türkiye, Irak Türkleri Meselesine Nasıl Bakmalı?”, *Misâk-ı Millî ve Türk Dış Politikasında Musul*, a.g.e., s. 88.

²⁰⁰ Erbil Vilayeti KDP ve KYB anlaşmazlıkları neticesinde 1993 yılında KYB'nin, 1996 da KDP'nin kontrolüne geçmiştir.

Kerkük'ün 1991'de güvenli bölge oluşturulurken bölge dışında bırakılması Türkiye için stratejik bir tercih olmuştur. Tarihi geçmişi dolayısıyla Türkmenlerin en önemli merkezi sayılan Kerkük dışarıda bırakılarak, Kerkük petrollerinin bu bölgeyi ekonomik olarak beslemesi ve Kuzey Irak'ta bağımsız bir yapıya doğru gidilmesinin önü kesilmek istenmiştir.²⁰¹ Bunun doğal sonucu olarak, Saddam Hüseyin'in kontrolünde olan Kerkük'te güçlü bir Irak Türkmen muhalefetinin örgütlenmesi ve Türkiye'nin Kürtlere karşı Türkmen faktörünü ön plana çıkarması engellenmiştir. Dolayısıyla, Irak Türkmenlerinin gücü sadece Erbil ve birkaç yerleşim merkezi ile sınırlı kalmıştır.²⁰²

Kürtler, Türkmenlerin Kuzey Irak'taki oluşumun içinde bulunmalarına yönelik uğraşlar vermişler, hatta bu maksatla zaman zaman baskılar da yapmışlardır. Amaçları bölgede kuracakları yönetime meşruiyet kazandırmak olup, Türkmenleri vitrin malzemesi olarak kullanmak istemişlerdir.

Yeni oluşturulan bölgede otorite boşluğunu doldurmak maksadıyla, 19 Mayıs 1992 tarihinde parlamento seçimleri yapılmıştır.²⁰³ Irak Millî Türkmen Partisi (IMTP) seçimlere girmeyi ve yönetime katılmayı iki şarta bağlamıştır. Bu şartlar;

- İki Kürt partisi veya bölge parlamentosu Türkmenlerin hakları ve statülerini belirleyen bir deklarasyon yayınlamalı,
- Kürt-Türkmen ilişkilerini düzenleyen ve bölgede yaşayan Türkmenlerin statülerini kabul eden bir protokol taraflar arasında imzalanmalı²⁰⁴ olmuştur ve bu şartlar gerçekleşmediğinden Türkmenler seçimlere girmemişlerdir.

Yaklaşık 1 milyon kişinin katıldığı, 11 parti ve 4 liderin yarıştığı seçimlerin sonucunda KDP %44.5, KYB %43.6 oy alırken, diğer küçük partiler %7'lik barajı aşamamışlardır. 105 sandalyeden oluşan parlamentoda KDP ve KYB 50'şer kişi ile temsil edilirken, Hristiyanlar için ayrılan 5 sandalyenin 4'ünü Asuri Demokratik

²⁰¹ Ü.ÖZDAĞ, a.g.e., s. 162.

²⁰² M.HASAN, "Türkiye'nin Türkmen Politikası:Yapılması Gerekenler", **Staratejik Analiz Dergisi**, S: 36, Nisan 2003, s. 25.

²⁰³ İlhan UZGEL, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, a.g.e., s. 263.

²⁰⁴ H.ÖZMEN, a.g.m., s. 81.

Hareket, 1'ini Kürdistan Hristiyan Birlik Partisi almıştır.²⁰⁵ Kürtler, 4 Temmuz 1992 tarihinde KYB'den Fuat Masum'un Başbakanlığında 17 bakandan meydana gelen hükümeti kurmuşlar,²⁰⁶ Erbil'de oluşturdukları parlamentoda anayasa taslağını hazırlamışlardır. Taslak anayasanın dördüncü maddesinde Türkmenlerden ana etnik grup ifadesi yerine azınlık olarak bahsedilmiş, beşinci maddesinde ise başkent Türkmenlerin çoğunlukta buldukları Kerkük şehri gösterilmiştir.²⁰⁷

Bu gelişmelerden kısa bir süre sonra KDP ve KYB aralarındaki ateşkese bozarak çatışmaya girmişlerdir. Bu mücadele neticesinde Talabani liderliğindeki KYB, Mayıs 1993 tarihinde Türkmen nüfusun yoğun olarak yaşadığı Erbil bölgesine hakim olmuş, yapılan parlamento seçimleri geçersiz sayılmıştır.²⁰⁸ Bu dönemde IMTP tarafından, KYB kontrolündeki Erbil'de 11 Türk ilkokul, beş Türk ortaokul ve lise açılmıştır. Basın-yayın kuruluşlarının yanında Türkçe yayın yapan bir televizyon ve radyo kurularak 23 Mayıs 1993'de faaliyete geçirilmiştir.²⁰⁹

Mayıs 1994'de iki grup arasındaki anlaşmazlık uluslararası bir boyut kazanarak, Batılı ülkelerde tartışılmaya ve karara bağlanmaya çalışılmıştır. Temmuz 1994'de Paris'te yapılan ateşkese rağmen, KYB Erbil'i işgal etmiş ve KDP temsilcilerini kentten çıkarmıştır. Türkiye, davet edilmediği Paris görüşmelerine tepki olarak, Irak'ın kuzeyine geçişlere sınırlama getirmiş ve NGO geçişlerini de sıkı denetime almıştır. Ayrıca, Fransa nezdinde girişimde bulunarak, Fransa'da ikinci bir toplantı yapılmasını engellemiştir. Paris'ten sonra, Kuzey Irak'ın geleceğine dair yaşanan uluslararası nitelikteki gelişmeler, Dublin, Washington ve Ankara süreçleri olarak adlandırılmıştır. Süreçler düzenlenen ülkeye ve katılımcılarına göre farklı kararlara ve farklı tepkilere sahne olmuştur.²¹⁰

²⁰⁵ Erol KURUBAŞ, "Irak Kürt Hareketi: İç Çekişme-Dış Destek-Ayaklanma", **Irak Krizi (2002-2003)**, a.g.e., s. 39.

²⁰⁶ B.ORAN, a.g.e., s. 117-118.

²⁰⁷ Vedat YENERER, **Düşman Kardeşler**, Bulut Yayınları, İstanbul, 2004, s. 34-35.

²⁰⁸ Ü.ÖZDAĞ, a.g.e., s. 124.

²⁰⁹ Hasan YILMAZ, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler", **Stratejik Analiz Dergisi**, S: 37, Mayıs 2003, s. 27.

²¹⁰ Ü.ÖZDAĞ, a.g.e., s. 138.

1996 yılı Ağustos ayında Irak silahlı kuvvetleri, KDP'nin daveti üzerine, Barzani²¹¹ milisleri ile beraber Erbil'e baskın düzenlemişlerdir. Türkmenler tarafından yönetilen radyo, televizyon, gazete, okul ve ilim yuvaları tahrip edildikten sonra Türkmen ileri gelenlerinden 50 kişi tutuklanmış ve kurşuna dizilmişlerdir.²¹² Konu BM insan hakları komisyonunun (A/51/496/add.18 November 1996) raporunda tescil edilmiştir.²¹³

1996 Erbil baskını neticesinde KYB Erbil'den tasfiye edilerek Süleymaniye bölgesine yerleştirilmiş, Barzani liderliğindeki KDP, Erbil ve Duhok bölgelerine hakim olmuştur. Her iki bölgede de taraflar kendi yönetimlerini oluşturmuşlardır.²¹⁴

Güvenli bölgede yaşayan Türkmenler, sayıları 250-300 bin civarı olduğundan 4 milyondan fazla Kürdün içinde ciddi bir varlık gösterememişlerdir. Ancak ITC bölgede çıkarı olan unsurları rahatsız etmiş, verilen bu rahatsızlık Türkmenlere yönelik baskı ve sindirme politikalarının 1996'dan sonra artmasına sebep olmuştur. Barzani yönetimi, bağımsızlığa giden yol önünde, Kuzey Irak'ta PKK ile mücadele kapsamında konuşlanmış Türk askeri varlığı ile birlikte Türkmenleri bulmuş, bu durum onu son derece rahatsız etmiştir.²¹⁵

KDP ana stratejisi gereği, bölgedeki tüm siyasi partilerin kendi kontrolü ve emrinde olmasını istemiş, Türkmen varlığı ve siyasi haklarını tanımamıştır. Ayrıca Türkmenler, Kürt projesini engelleyecek bir unsur olarak görülmüşlerdir.²¹⁶ Fiili Kürt devletinin kurulması yolunda atılan ciddi adımlar Kürt gruplarını

²¹¹ 1947'de babası Mustafa Barzani'nin lideri olduğu İran'ın Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nde doğan Mesut Barzani, 1979'da babasının, 1987'de kardeşi İdris'in ölümü üzerine KDP'nin tek lideri olmuştur. 1988'de İran-İrak Savaşı'nın bitişinin ardından Kürt alanlarında merkezi kontrolü yeniden sağlamak için yoğun bir mücadeleye başlamıştır. Halen Irak'ın kuzeyinde en etkili grubun lideri olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: "Mesut Barzani", **Panorama Dergisi**, S: 15, Kasım 2005, (Çevrimiçi) http://www.panoramadergisi.com/kasim2005/index.php?dosya=mesud_barzani, 22 Aralık 2005.

²¹² İzzettin KERKÜK, "İnsan Hakları Açısından Irak Türklerinin Durumu", **Irak Dosyası-II**, a.g.e., s. 118.

²¹³ V.YENERER, a.g.e., s. 108.

²¹⁴ EK-4

²¹⁵ V.YENERER, a.g.e., s. 33.

²¹⁶ Sedat LAÇİNER, **Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye**, Roma Yayınları, Ankara, 2004, s. 317.

umutlandırmış, gelecekte bir Kürt devletine engel olacağı düşünülen Türkmenlerin siyasal girişimleri daha başlamadan yok edilmeye çalışılmıştır.

Kürt Gruplar Türkmenleri bölücülükle ve dış güçlerin maşası olarak nitelendirmişler, Türkmen cephesinin Erbil şehrinde çıkmasını talep etmişlerdir.²¹⁷ KDP, demokratik tecrübe olarak adlandırdıkları Irak'ın kuzeyindeki durumun başarısız olması amacıyla Türkiye'nin Türkmenler yoluyla bölge hükümetine baskı yaptığını, Türkmenleri kullandığını ve söz konusu tecrübeye katılımlarının engellendiğini iddia etmiştir.²¹⁸

Kendi politikalarını uygulatmak ve Türkmen siyasi hareketini parçalamak amacıyla hareket eden Kürt Gruplar, Turkmen Brotherhood Party, Turkmen Unity Party, Kurdistan Turkmen Cultural Society, Turkmen Liberation Party, Turkmen Liberal Democratic Community, Turkmen People's Party, Turkmen Naissance Party gibi kukla Türkmen partileri kurmuşlar ve maddi açıdan da finanse etmişlerdir.²¹⁹ Genel başkanı dışında sempaticileri ve üyesi olmayan bu siyasi örgüt taklitleri Türkmen siyasi ciddiyetine gölge düşürmüştür.²²⁰ Bilal Şimşir, bu tür partilerin 1918-1922 arası dönemde Türkiye'de İngilizler tarafından kurulan cemiyetleri anımsattığını, Kuzey Irak bölgesinde bu tür yapılanmanın İngiliz ve Amerikan Örgütlerinin eseri olabileceği kanısı taşıdığını belirtmiştir.²²¹

Baskın ve saldırılar düzenleyerek ITC etrafındaki örgütlenmeyi çözmek isteyen KDP peşmergeleri, 10-11 Ağustos 1998 tarihinde, ITC'ne ait 16 adet büroya silahlı saldırıda bulunarak 86 Türkmen güvenlik görevlisini tutuklamıştır.²²² 1998'de yaşanan bu saldırı, 1996'dan beri gücü artan Türkmen hareketini ve Türkmen halkını

²¹⁷ M.HASAN, "Türkiye'nin Türkmen Politikası:Yapılması Gerekenler", a.g.m., s. 28.

²¹⁸ H.YILMAZ, a.g.m., s. 31.

²¹⁹ Mazin HASAN ve Soran ŞÜKÜR, "Kerkük Kerkük", **Stratejik Analiz Dergisi**, S: 47, Mart 2004, s. 17-37.

²²⁰ Erşat HÜR MÜZLÜ, "Irak Türkmenlerinin Dünya Görüşü ve Geleceği", **Kardaşlık Dergisi**, S: 14, Nisan-Haziran 2002, s. 14.

²²¹ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 222.

²²² Suphi SAATÇI, "Irak Türklerinin İki Ateş Arasında Kaderi Değişecek mi?", **Kardaşlık Dergisi**, S:12, Ekim-Aralık 2001, s. 8-10.

olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum Türkmenlerin daha fazla örgütlenmesi gereken bir dönemde ters etki yaratmış, Türkiye'ye olan güveni zedelemiştir.²²³

11-12 Temmuz 2000 tarihinde KDP'nin özel eğitilmiş peşmergeleri ITC binasına saldırarak 4 Türkmen gencini ağır yaralamış, iki Türkmen güvenlik görevlisini de şehit etmişlerdir. Her iki yılda bir tekrarlanan bu olaylar Türkmenlerin Kuzey Irak bölgesindeki bölgesel yönetime güvenmemekte ne kadar haklı olduklarını göstermiştir.²²⁴

Yerel Güçler, işbirlikçi Türkmenler ile birlikte yazılı ve görsel basın araç olarak kullanarak kamuoyunda karşı görüş oluşturmuşlar ve Türkmenlere yönelik ideolojik saldırılarda bulunmuşlardır.²²⁵ Ayrıca KDP, Türkiye'nin Türkmenlere siyasi amaçla yaklaştığını ve Turancılık hedefini gerçekleştirmek için Türkmenleri kullandıklarını da iddia etmiştir.²²⁶

Bu dönem içerisinde, Irak Türkmenlerinin tarihi, yerleşim bölgeleri, kültürleri, edebiyat ve folklor konularında Türkçe olarak çok kıymetli araştırmalar yapılmış ve yayınlanmıştır. Ancak bu çalışmalar ne Arapçaya, ne de öteki dünya dillerine çevrilmemiş, uluslararası bilim kurumlarına ve politika merkezlerine de ulaştırılmamıştır.²²⁷ Güvenli Bölgede kısmen de olsa siyasi ve idari olarak gelişme imkanı yakalayan Türkmenlerin kendilerini Arap dünyasına ve uluslararası camiaya tanıtmaya çabaları yüzeysel olmuştur.

11 Eylül 2001'de, ABD'de gerçekleşen saldırılar ve Afganistan savaşının ardından Irak'ın hedef olarak gösterilmesiyle birlikte iki Kürt grubun arasında hızla bir yakınlaşma görülmüştür. Bölgede liderliği ele geçirme yarışı dolayısıyla 1992'den beri iç çatışma halinde bulunan Kürt gruplar, geçersiz sayılan seçimlerin sonuçlarını yeniden kabul ederek birleşik parlamentoyu yeniden kurmuşlardır.

²²³ M.HASAN, "Türkiye'nin Türkmen Politikası:Yapılması Gerekenler", a.g.m., s. 27.

²²⁴ S.SAATÇI, a.g.m., s. 8-10.

²²⁵ V.YENERER, a.g.e., s. 36.

²²⁶ H.YILMAZ, a.g.m., s. 31.

²²⁷ E.HÜRMÜZLÜ, **Türkmenler ve Irak**, a.g.e., s. 10.

Ayrıca dikkati çeken diğer husus, KDP'nin Türkmenlere karşı daha sert ve taviz vermez bir tutum sergilemesi ile Kerkük konusunda uzlaşmaz tavrı olmuştur.²²⁸

2.6. Siyasi Arenada Türkmenler

Türkmenler, siyasi mücadelelerinde barışçıl yöntemler kullanarak silahlı çatışmayı reddeden politikalar izlemişler, kültürel ve politik yönü ile ön plana çıkan örgütler kurmayı tercih etmişlerdir. Bunun asıl nedenini, Türkmenlerin büyük çoğunluğunun eğitilmiş, aydın ve elit tabakadan olmalarına bağlayabiliriz.²²⁹

Türkmenlerin siyasi hareket ya da partileri, 1970'li yılların sonunda ortaya çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında Kürtler ve Şiiilerde olduğu gibi Bağdat yönetimlerine karşı muhalefet, Türkmenler arasında rastlanan bir olgu değildir. Ancak Irak'taki Arap yönetimlerinin Türkmenlere karşı olan politikaları sonucunda söz konusu tarihten önce ara sıra ortaya çıkan bazı gizli örgütler kurulmuş; ne var ki siyasal alanda etkili olamamıştır. Türkmenlerin azımsanmayacak bir kısmı, beklentilerini yansıttığı ve adalete olan isteklerini şekillendirdiğini düşündükleri nedeniyle Irak'taki İslami harekete meyil etmişlerdir.²³⁰

İlk olarak 1988 yılında Irak Türkmenlerinin meselelerini dünya kamuoyuna duyurmak ve Irak Türkmenlerini bilinçlendirmek amacıyla IMTP kurulmuş,²³¹ ancak baskıcı Bağdat rejimi nedeniyle, kendini Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden sonra deklare edebilmiştir. IMTP'nin deneyimli ve idealist yöneticilerinin çabaları neticesinde dünya, Türkmen varlığından haberdar olmuştur. IMTP yöneticileri Riyad, Beyrut, Londra ve ABD'de yapılan toplantılara katılmışlar, ABD, İngiltere gibi Irak sorunu ile yakından ilgili ülkelerin başkentlerini ziyaret ederek

²²⁸ H.YILMAZ, a.g.m., s. 32.

²²⁹ E.HÜRMÜZLÜ, *Türkmenler ve Irak*, a.g.e., s. 102-103.

²³⁰ M.HASAN, a.g.m., s. 49.

²³¹ Z.KÖPRÜLÜ, *Irak'ta Türk Varlığı*, a.g.e., s. 27.

görüşmelerde bulunmuşlar ve Avrupa Parlamentosu gibi önemli çevrelerde Türkmenleri temsil etmişlerdir.²³²

Körfez krizinin başlamasıyla ve onu takip eden kuzeyden göç sırasında dünyadaki politik gündemde Irak'ın kuzeyinde yaşayan Kürtler önemli bir yer işgal etmiş, Türkmenlerden ise hiç söz edilmemiştir. IMTP, Irak'taki mezalimin en az Kürtler kadar Türkmenlere de uygulandığını dile getirerek, Irak'taki Türk varlığının korunması uğrunda yoğun çaba harcamıştır.²³³

1991 yılında ABD'nin bilgisi dahilinde kurulan Irak Ulusal Konseyi'nin (IUK) ilk toplantısı 17 Haziran 1992 yılında Viyana'da, ikinci toplantısı Selahaddin kentinde aynı yılın Ekim ayında yapılmıştır. IMTP ile bağımsız Türkmen temsilcilerinin de katıldığı bu toplantılarda Türkmenlerin nüfus oranları % 6 baz alınarak 17 ve 26 kişilik yürütme kurullarına birer Türkmen dahil edilmiş, fakat Kürt, Sunni ve Şiiilerden oluşan üçlü başkanlık sistemine Türkmenler dahil edilmemiştir.²³⁴

Bölgedeki durumun sakin seyretmesi ve Türkmen faaliyetlerinin gerçekleşebilir ortamının oluşmasından faydalanarak siyasi alanda IMTP'nin tek başına bırakılmaması amacıyla yeni partiler kurulmuştur. Türkmen parti ve kuruluşlarını tek çatı altında toplamak amacı ile Ekim 1994'te Türkmen Cephesinin tohumları atılmaya başlanmıştır. 24 Nisan 1995 tarihinde ise, IMTP, Türkmen Bağımsızlık Hareketi (TBH) ve Türkmen Birlik Partisinin²³⁵ bir araya gelmesi ile ITC kurulmuştur. Oluşumda, Türkmenler ile diğer halkların Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde meşru haklarına kavuşmaları, çok sesli bir rejimin kurulması, tüm etnik din ve mezhepteki halklara eşit muamele ve siyasi özgürlük sağlamak amaçlanmıştır.²³⁶

²³² Muzaffer ARSLAN, "Irak Türkmenlerinin Siyasi Yapılanması", **Türk Yurdu Dergisi**, S: 65, Ocak 1993, s. 23.

²³³ Z.KÖPRÜLÜ, a.g.e., s. 28.

²³⁴ Cüneyt MENGÜ, "1991'den 1999'a Irak Muhalefeti ve Türkmenler", **Kerkük Dergisi**, S: 26, Ağustos 1999, s. 4-8.

²³⁵ Bu partinin adı sonradan Türkmeneli Partisi olarak değiştirilmiştir.

²³⁶ M.KAYAR, a.g.e., s. 322-323.

ITC'nin ilk yönetimi, atama ile iş başına gelmiştir. 31 Ağustos 1996 tarihinde Erbil baskını ile dağılma noktasına gelen Türkmen siyasi hareketini yeniden bir araya getirmek birlik ve beraberliği sağlamak amacıyla Türkmen parti ve kuruluşları arasında 5 Şubat 1997 tarihinde yeni bir mutabakat protokolü imzalanmıştır. Bu protokol çözülme noktasındaki Türkmenlerin toparlanmasında önemli rol oynayarak Türkmen kurultayına giden yolun başlangıcı olmuştur. 4-7 Ekim 1997'de Erbil'de "Birinci Türkmen Kurultayı" düzenlenmiştir. Kurultaya Avrupa, ABD, Kanada ve Avustralya'da bulunan Türkmen derneklerinin temsilcileri de katılmıştır. Kurultay, IMTP, Türkmeneli Partisi (TP), TBH, Türkmen Kardeşlik Ocağı (TKO), Türkmeneli İşbirliği Kültür Vakfı (TİKV) ve Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği (ITKDD) tarafından düzenlenmiştir. Kurultayda Türkmen Cephesinin tüzüğü kabul edilerek, 30 kişilik Türkmen şurası seçilmiştir. Türkmen şurası tarafından seçilen Türkmen Cephesi başkanı ve yürütme kurulu üyeleri de IMTP, TP, TBH, TKO temsilcilerinden oluşturulmuştur.²³⁷

ITC, Siyasi ve Dış İlişkiler Dairesi, Sağlık Sosyal ve Yardım Kuruluşları Dairesi, Enformasyon Dairesi, Eğitim ve Kültür Dairesi, Araştırma ve Planlama Dairesi ve Güvenlik Dairesi olarak teşkilatlandırılmıştır.²³⁸ Enformasyon Dairesi bünyesinde faaliyet gösteren Türkmeneli Radyo Televizyon Kurumu (TERT)'in Erbil ve çevresine yayın yapan bir televizyon ve iki radyo istasyonu bulunmaktadır.²³⁹

1998 yılında ABD'nin çifte çevreleme²⁴⁰ politikasının yerini, ambargonun sona ermesi karşılığı Saddam Hüseyin rejiminin değişmesi görüşü almış, Iraklı muhalefet grupları açısından geniş tabanlı ve yeni bir çalışma zeminin başlaması uygun görülerek Eylül ayında Irak muhalefet gruplarından KDP ve KYB arasında

²³⁷ Mofak Salman KERKÜKLÜ, **Brief History of Iraqi Turkmen**, Yıldız Yayınları, Dublin, 2004, s. 85.

²³⁸ Aydın BEYATLI, "Kuzey Irak-Türkmen Cephesi ve Çözüm Önerileri, **Kerkük Dergisi**, S: 28, Haziran 2000, s. 21.

²³⁹ Z.KÖPRÜLÜ, a.g.e., s. 30.

²⁴⁰ Çifte çevreleme politikasının temel hedefi, Irak ve İran'ın dünya ekonomisinden soyutlanarak yalnızlığa mahkum edilmesi ve içten çökmeye sürüklenmesidir. Yani, İran'da teokratik rejimin ortadan kaldırılması, Irak'ta ise Saddam Hüseyin'in ve hatta Baas iktidarının çökertilmesidir. Bkz.: Hasan YILMAZ, "Irak'ta Muhalefet ve ABD'nin Irak Politikası", **Avrasya Dosyası (Irak Özel)**, a.g.e., s. 79.

Washington'da barış antlaşması imzalatılmıştır. 20 Ocak 1999 tarihinde ABD Kongresi tarafından kabul edilen "Irak'ı Kurtarma Yasası"nın yürürlüğe girmesiyle ABD yönetimi, Irak'ta artık Saddam Hüseyin rejiminin değişmesinin gerekli olduğu ve Irak'ta insan haklarına dayalı demokratik bir idarenin işbaşına gelmesi yönünde Irak muhalefet grupları ile temasa geçmiştir.²⁴¹ Irak'ı kurtarma yasası uyarınca ABD'nin desteğine uygun görülen yedi muhalif kuruluş arasında meşru bir Türkmen kuruluşunun veya temsilcisinin adı geçmemiştir. Böyle bir yasada meşru bir Türkmen kuruluşunun adının geçmemesi, ABD'nin Irak'ta yaşayan Türkmen varlığına bakış açısını yansıtmıştır.²⁴²

ITC'nin 2'nci kurultayı, 20-22 Kasım 2000 tarihinde Erbil'de toplanmış, 1999 yılında cephe çatısından ayrılan TKO Erbil şubesi bu kurultaya katılmamıştır. Kurultayda Türkmenler yeni dönem için hazırlıklarını sürdürmüşlerdir.²⁴³ Irak Türkmenleri, üniter bir Irak devletinin ırk, din, dil ve mezhep ayrımı yapılmayan çoğulcu demokratik parlamenter insan haklarına saygılı bir çizgi içinde yeniden yapılanması tezini savunmuşlardır.²⁴⁴

2 Mart 1991'de ise merkezi Şam'da olan, İran'da şubeleri bulunan ve başkanlığını Abbas Beyatlı'nın yaptığı Irak Türkmen İslâmî Birliği (ITİB) kurulmuştur. El-Delil adlı gazeteyi yayınlayan Birlik, Şam'daki Ortak Çalışma Heyetine, Selahaddin Kongresi'ne katılmış ancak Viyana Kongresi'ne katılmamıştır. IUK'nde beş üyesi olan Birlik, 1994'te söz konusu konseyden geri çekilmiştir.²⁴⁵ Sami Muhammet başkanlığında Şam'da kurulan Irak Türkmen İslâmî Hareketi (TİH) ve 2001 yılında Tahran'da kurulan Türkmen Vefa Hareketi gibi partiler de bu döneme damgasını vurmuşlardır.²⁴⁶

²⁴¹ C.MENGÜ, a.g.m.

²⁴² Öcal BAYATLI, "Değişim Kavşağında Irak", **Kerkük Dergisi**, S: 28, Haziran 2000, s. 25.

²⁴³ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 214.

²⁴⁴ E.HÜRMÜZLÜ, "Irak Türkmenlerinin Dünya Görüşü ve Geleceği", a.g.m., s. 14.

²⁴⁵ M.HASAN, a.g.m., s. 50.

²⁴⁶ Türkmen Partileri hakkında daha detaylı bilgi için Bkz.: B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 212-216; H.YILMAZ, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği:Türkmenler", a.g.m., s. 26-28.

2.7. Türkiye'nin Türkmen Politikasının Irak Siyasetine Etkisi

Türkiye'nin 1991'den 1996'ya kadar Türkmenlere yönelik faaliyetleri gittikçe yoğunlaşmış ancak bu faaliyetler genellikle eğitim ve kültürel alanlarda ve Kızılay'ın gıda yardımları ile sınırlı kalmıştır. Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda ısrarcı olan Türkiye, Türkmenlere yönelik bütün politikalarının temelinde bu temel yaklaşımı ortaya koyunca Türkmenlerin ciddi bir askeri ve politik güç haline gelmesini engellemiştir.²⁴⁷ Türkmenler desteklenmekle birlikte bu destek hiçbir dönemde silahlanma, organize bir harekete dönüşme aşamasına ulaşmamıştır. 24 Nisan 1995 tarihinde Türkmen Cephesinin kurulması, Türkiye'nin Türkmen politikasında önemli bir adım teşkil etmiş, Türkiye'nin Türkmenlere sosyal destekten siyasi desteğe geçişi şeklinde nitelendirilmiştir.²⁴⁸

Türkiye açısından 1996 Erbil baskınının en önemli sonuçlarından birisi de, Türkmenlerin ön plana çıkartılması olmuştur. O tarihe kadar Türkiye'nin Türkmen politikası hakkında bir takım endişeleri bulunmaktaydı. Türkiye'nin kaygıları;

- Türkmenlere açık destek sağlanması, Saddam Hüseyin'in bu insanlar üzerine kısıktırılması anlamına geleceği,
- Desteklenmemeleri durumunda ise bu insanların varlıklarını ve benliklerini yitirecekleri idi.

Türkiye bu ikilemi çözerek Türkmenleri destekleme ve Kuzey Irak ile ilgili gelişmelerde Türkmenlerin adını anma kararı almıştır.²⁴⁹ Ancak, dönemin gazetelerinde Türk dış politikasının o dönem zarfında ikilem içerisinde olduğu hususu eleştirilmiştir. Bir taraftan Türkmenleri, diğer taraftan Saddam Hüseyin'i desteklemenin kendi içinde paradoks oluşturduğu yazılmıştır.²⁵⁰ Türkiye, Kuzey Irak'taki oluşumları, Bağdat yönetimi otoritesinin bölgeye hakim oluncaya dek

²⁴⁷ H. YILMAZ, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler", a.g.m., s. 32.

²⁴⁸ Erşat HÜR MÜZLÜ, "Türkmenler Irak Vatandaşlığı ve Federal Çözüm", **Kardaşlık Dergisi**, S: 16, Ekim-Aralık 2002, s. 3.

²⁴⁹ B. ORAN, a.g.e., s. 239.

²⁵⁰ Cengiz ÇANDAR, "Erbakan ve Çiller'e: ya Saddam ya Türkmenler", **Sabah Gazetesi**, 22 Eylül 1996.

yapılmış geçici düzenlemeler olarak görmüştür. Türkiye, Kuzey Irak'a yönelik diplomatik girişimleri çerçevesinde 1996 tarihinde Bağdat'la işbirliğine girmiştir.²⁵¹

KDP ve KYB arasındaki ateşkesin daimi kılınması amacıyla, 30-31 Ekim 1996 tarihinde, Ankara'da Türk, Amerikan, İngiliz, KDP, KYB ve Türkmen yetkililerin katıldığı toplantı yapılmıştır. Böylece Dublin süreci²⁵² fiilen Ankara'ya taşınarak Ankara süreci adını almıştır. Önceki toplantılara çağrılmayan Türkmenler, Türkiye'nin bu husustaki politika değişikliğinden sonra, görüşmelerde doğrudan taraf olma konumuna gelmişlerdir. Türkmenlerin Kuzey Irak zeminindeki yeri artık resmen tescillenmiştir.²⁵³ Toplantı sonuç bildirisine göre Türkmenler açısından en önemli husus, Erbil'de karargah kurabilmeleri ve iki Kürt grup arasında barışı idame ettirmek için oluşturacak Barış İzleme Gücünde (PMF)²⁵⁴ Asurilerle birlikte yer almaları olmuştur²⁵⁵ Ayrıca Türkmenlerin kendilerini korumaları için 350 kişiden oluşan bir "Akıncılar Grubu" kurulması projesi başlatılmış, Türkiye'nin desteği ile de eğitim ve silah donanımı nitelikli 500 kişilik bir "Türkmen Barış Gücü" oluşturulmuştur.²⁵⁶

Bu tür gelişmeler, Türkmenlerin 1990 Körfez savaşından sonra, Türkiye tarafından stratejik bir faktör olarak algılanmalarının nedeni geç kalındığını ortaya koymuştur. Başlangıçta ön plana çıkarılmayan Irak Türkmenlerinin durumu, Türkiye'nin kendisine yeni politik araçlar bulma çabasında yön değiştirmiştir. Bir yandan kültürel ve duygusal nedenleri olsa da Türkmenlerin ön plana çıkarılmamalarının asıl nedeni stratejik algılamalardır.²⁵⁷

²⁵¹ M.KAYAR, a.g.e., s. 324-326.

²⁵² KDP ve KYB arasındaki silahlı çatışmaları bitirmek amacıyla ABD önderliğinde ilki 10 Ağustos 1995 tarihinde, ikincisi 12 Eylül 1995 tarihinde İrlandanın Dublin kentinde toplantılar yapılmıştır. Bkz.: Tuncay ÖZKAN, **Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003, s. 180-181.

²⁵³ B.ORAN, a.g.e., s. 245-246.

²⁵⁴ PMF, TSK'nın 100 kişilik subay ve astsubayı ile Kuzey Irak'taki Türkmen ve Asurilerden oluşan askeri birlik olup Celal Talabani ve Mesut Barzani arasındaki çatışmaları önlemek amacıyla Irak'ın kuzeyinde konuşlandırılmış ve 2004 yılında görev süresi dolmuştur. Bkz.: Mürsel ACAY, "TSK K.Irak'tan Asker Çekiyor", **Sabah Gazetesi**, 03 Temmuz 2004.

²⁵⁵ M.S.KERKÜKLÜ, a.g.e., s. 84.

²⁵⁶ Mazin HASAN, "Türkmenler, Türkiye ve Irak:Körfez Savaşı'ndan Irak'ın İşgaline Türkmenlerin Durumu", **Avrasya Dosyası (Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel)**,C.IX, S: 4, Kış 2003, s. 180.

²⁵⁷ S.ERKMEN, a.g.m., s. 286.

Bu dönem içerisinde Türkiye, Türkmenleri kalkındırmak ve Araplarla direkt temas sağlamak amacıyla ikinci bir sınır kapısını Ovaköy'e²⁵⁸ açmak istemiş, ancak bu istek ABD tarafından her seferinde engellenmiştir. 2003 Irak savaşı sonrası KDP'nin itirazları neticesinde bu sınır kapısı Mayıs 2006 itibarıyla hala açılmamıştır.²⁵⁹

ITC ve Türkmenler, Kuzey Irak'ta PKK ile mücadele kapsamında konuşlanan ve Çekiç Gücün aktif üyesi olan Türk Silahlı kuvvetlerinin güvenlik şemsiyesi altında varlıklarını koruyup geliştirme imkanı bulmuşlardır. Aksi durumda Türkmenler, kendi dışındaki halkların varlığını kabul etmeyen Barzani yönetimi altında varlıklarını ne koruyabilirler, ne de Talabani'ye güvenebilirlerdi.²⁶⁰

ITC bünyesinde örgütlenen Türkmenlere yönelik olarak, KDP'nin uyguladığı baskılar Türkiye ile KDP arasında sorunlar yaratmıştır. KDP, Türkmenler konusunda Türkiye'nin isteklerini karşılayacağı sözünü verse de yerine getirmemiştir. Ayrıca, KDP bölgedeki Türkmen okullarını kapatmaya çalışmış, Türkiye'den çekindiğinden dolayı bu emelini gerçekleştirilememiştir.

²⁵⁸ Türkiye, Ovaköy-Bağdat yolunun Kürtler değil Türkmenler'in yoğun olarak yaşadığı Telafer-Musul-Bağdat istikametinden geçmesini istemektedir. Gerekece olarak da, Kuzey Irak'ta KDP'nin doğrudan kontrolünde bulunacak ikinci bir yolun, bölgesel dengesizliğe neden olacağını göstermektedir. Bkz.: Zeynep TUĞRUL, "Irak'tan Ovaköy Mesajı", **Sabah Gazetesi**, 12 Mart 2004.

²⁵⁹ V.YENERER, a.g.e., s. 19.

²⁶⁰ Abdullah MANAZ, "II. Türkmen Kurultayın Ardından", **Kerkük Dergisi**, S: 29, Şubat 2001, s. 4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİ SONRASINDA IRAK TÜRKMENLERİNİN SİYASETE ETKİLERİ

İkinci körfez savaşı ile Saddam Hüseyin iktidarı da sona ermiştir. Savaş sürecinde Türkmenler, ABD liderliğinde yapılan Irak muhalifleri toplantılarına iştirak etmişler, ne var ki beledikleri ilgi ve alaka ile karşılaşmamışlardır. Türkiye'nin ABD'ye savaşta destek vermemesi Türkmenlerin elini zayıflatırken, Kürt grupların savaş sonrası masada söz sahibi olmalarına olanak tanımıştır.

13 Temmuz 2003'te oluşturulan 25 üyeli Geçici Hükümet Konseyi (GHK)'nde bir kişi ile temsil edilen Türkmenler, 28 Haziran 2004'de kurulan Geçici Irak Hükümetinin 33 üyeli kabinesinde de bir kişi ile temsil edilmişlerdir. 2005 yılında yapılan iki seçimden de istedikleri sonuçları alamayan Türkmenler, yine 2005 yılında kabul edilen anayasaya göre azınlık olarak kabul edilmişlerdir.

3.1. İkinci Körfez Savaşında Türkmenlerin Rolü (2003)

ABD'nin Irak'ı hedef göstererek Saddam Hüseyin yönetimini değiştirme isteğine sevinenlerin başında Türkmenler gelmiştir. Birinci Körfez Savaşı sonrası oluşturulan 36'ncı paralel yüzünden ikiye ayrılan Türkmenler tekrar bir araya gelirlerken, Saddam Hüseyin gibi bir zalimden 25 yıl sonra kurtuldukları için sevinmişlerdir. Yıllarca baskı altında kalarak vatandaşlık haklarından bile faydalanamayan Türkmenler, seslerini dünya kamuoyuna duyurabilmek maksadıyla bir takım çalışmalar içerisine girmişler, kimi zaman bunda başarılı olurlarken, kimi zaman da ABD-Kürt çıkmazı arasında sıkışıp kalmışlardır. Öte yandan Türkmenlerin iç hesaplaşmaları da birlik ruhunun oluşmasını engellemekle kalmayıp iyi bir liderin aralarından çıkmasına olanak tanımamıştır.

23 Mart 2002 tarihinde Ankara’da, “Irak Türklerinin Bugünkü Durumunun Değerlendirilmesi” konulu bir danışma toplantısı düzenlenmiştir. Daha sonradan 1’inci Türkmen Kurultayı adı verilen toplantıya Türkiye’den ve yurt dışından Türkmen temsilcilikleri katılmıştır. Türkmen davası açısından olumlu bir gelişme olarak ifade edilen toplantı sonucunda “Türkmen Danışma Meclisi” kurularak başkanlığına Ümit Akkoyunlu seçilmiş ve basın bildirisinde özetle şu kararlar ve dilekler yer almıştır:

- Danışma Meclisi, Türkmen Cephesini her bakımdan tam olarak destekleyecektir.
- Türkmenler Irak’ın bütünlüğünden yanadır. Irak’ta barışın ve huzurun sağlanması ancak Türkmenlerin Araplar ve Kürtlerle aynı haklara sahip olmaları ile mümkündür.
- Türkiye, Kuzey Irak halkını (Türkmenler, Asuriler, Araplar ve Kürtler) muhtemel bir saldırıdan korumak ve kendi güvenliğini de sağlamak amacıyla garantör olmalıdır.²⁶¹

Türkmenlerin dayanışma içerisinde olmaları Kürt grupları rahatsız etmiştir. Kuzey Irak’ta liderlik mücadelesi sonucunda sürekli çatışma halinde olan KDP ve KYB, çözümü birleşmekte görmüşlerdir. Bu doğrultuda 1992’den beri iç çatışmalar nedeniyle geçersiz sayılan seçimlerin sonuçları yeniden kabul edilerek, birleşik parlamentonun canlanmasına adım atılmıştır. KDP ve KYB, 7-8 Eylül 2002’de “Kürdistan Parlamentosu”nu yeniden kurmuşlardır. Bu dönemde dikkatleri çeken bir başka olay da, KDP’nin Türkmenlere karşı daha sert ve taviz vermez bir tutum sergilemesinin yanı sıra Kerkük konusundaki uzlaşmaz tavrı olmuştur.²⁶² Ankara, Kuzey Irak’ta KDP ve KYB’nin anlaşarak Kürt Ulusal Parlamentosu’nu açma kararını sakin karşılayarak bu düzenlemelerin geçici olduğu yönünde açıklama yapmıştır. Ayrıca, açılacak Mecliste Türkmen olmamasından rahatsızlık duyduğunu da ifade etmiştir.”²⁶³

²⁶¹ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 232-233.

²⁶² M.HASAN, “Irak’ın Gizlenen Gerçeği:Türkmenler”, a.g.m., s. 58.

²⁶³ Utku ÇAKIRÖZER, “Ankara Sakin: Bunlar Geçici Düzenlemeler”, **Milliyet Gazetesi**, 10 Eylül 2002.

ABD ve İngiltere destekli 2'nci Irak muhalif grupları toplantısı, 14-16 Aralık 2002 tarihlerinde Londra'da yapılmıştır. 50 muhalif partinin temsilcisi ve bağımsızlardan oluşan 330 Iraklı iki günlük konferans için bir araya gelmiştir. Muhalifler, 32 değişik dini, siyasi ve etnik grubun katılımıyla oluşturulan "Demokratik İlkeler Çalışma Grubu"nun açıkladığı ve Irak'a yönelik olası harekâtı takiben rejim değişikliğiyle benimsenecek ortak ilkeleri içeren bir metin üzerinde tartışmışlardır. Konferansta, dini, etnik, siyasi hatta coğrafi nedenlerle bin parçaya bölünmüş durumdaki Iraklı muhalifler, Saddam Hüseyin sonrası Irak'ta oluşacak otorite boşluğunu doldurabileceğinin güvenini veren bir 'Muhalif Cephe' oluşturmak için anlaşmazlıkları gidermeye çalışmışlardır.²⁶⁴

22 maddelik toplantı sonuç bildirisinin 11'inci paragrafında Türkmen haklarına yönelik şu bilgiler yer almıştır: "Konferans, Türkmenlere karşı uygulanan ırkçılığı ve etnik temizliği görüşmüş ve Türkmenlere diğerleriyle eşitliği garanti etmenin önemini vurgulamış ve belli hukuki çerçevede onlara etnik, kültürel ve idari haklar bahşetmeyi ve bu hakları anayasa ile korumayı kabul etmiştir." Bildiride Kürtlere geniş yer verilmiş, hatta Kürtler için federasyondan bahsedilmiş, Türkmenler ise bir tek cümle ile geçiştirilmiştir.²⁶⁵

Irak'a savaş tehlikesinin arttığı Şubat 2003 tarihinde, Kuzey Irak bölgesindeki Selahaddin kasabasında yapılan 3'üncü Irak Muhalefet toplantısında, Saddam Hüseyin sonrası Irak konusu ele alınmıştır. Oluşturulan altı kişilik yönetimde Türkmenlere ve Sünni Araplara yer verilmemiştir. Muhalefet toplantısına ev sahipliği yapan KDP yetkilileri, Irak Türkmenlerine karşı olumsuz tavırlarını bu toplantıda da devam ettirmişler, Türkmenlerin sayısı hakkında ciddiye alınmayacak kadar küçük rakamlar belirtmişlerdir. Böylece Irak'ta üçüncü ve Irak'ın kuzeyindeki ikinci etnik grup sayılan Türkmenler saf dışı bırakılmışlardır.²⁶⁶

²⁶⁴ "Muhalif Ayrı Telden", **Radikal Gazetesi**, 15 Aralık 2002.

²⁶⁵ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 249-250.

²⁶⁶ M.HASAN, " 'Irak'ın Gizlenen Gerçeği:Türkmenler", a.g.m., s. 58-59.

Irak muhalefetinin toplantısında konuşan KYB lideri Celal Talabani, bağımsız bir Kürdistan istemediklerini belirterek, "Türkiye ve İran'la iyi ilişkilerimiz var. Ancak kimsenin içişlerimize karışmasını istemiyoruz. Irak'ın geleceğine Irak halkı karar vermelidir. Türkmenlerin haklarını garantiye alacağız" demiştir.²⁶⁷ Toplantı sonuç bildirisinde de Türkiye'nin bölgeye girmesine karşı olunduğu ifade edilmiştir. ABD Başkanı George Bush'un Irak danışmanı Zalmay Halilzad ise, başkanlık konseyine alınmayan Türkmen heyetiyle görüşerek destek sözü vermiştir.²⁶⁸

Irak muhaliflerinin Ankara toplantısı öncesinde ITC Başkanı Sanan Ahmet Ağa, Irak'a askeri müdahalenin Türkmenleri nasıl etkileyebileceğini ve gelecekte beklentilerini şöyle açıklamıştır: "Muhtemel operasyon tarihi yaklaştıkça Irak'ın geleceği ve Türkmenlerin dışlanmaları ile ilgili endişelerimiz artmaktadır. Kürtlerin Türkmenlere baskılarını artırmaları ve Kerkük ile ilgili senaryolarını yeniden gündeme getirmeleri, endişelerimizi doğrulamaktadır. Irak'a müdahale sonrası Türkmenler ciddi bir tehlike altında kalabilirler. Bunun için ABD'den istediğimiz güvencenin nasıl gerçekleşeceğini merakla beliyoruz. Amacımız, Irak'ın toprak bütünlüğü bozulmadan özgür bir parlamenter sistemde bütün vatandaşlarımızın eşit haklara sahip olmalarıdır."²⁶⁹

Saddam Hüseyin muhaliflerinin savaş öncesi 4'üncü ve son toplantısı 19 Mart 2003'de Ankara'da yapılmıştır. Türkiye'nin, Başkanlık Konseyi'nin Türkmenlerin de katılımıyla genişletilmesi beklentisi, ABD'nin yeterli destek vermemesi sonucu boşa çıkmıştır. Kürt gruplar ise, TSK'nın bölgeye girişine şiddetle direnmişlerdir.²⁷⁰

ABD, tezkerenin meclisten geçirilmemesinin acısını Türkmenlerden çıkarmıştır. Aslında Amerikan yönetimi başından beri Kürt grupların arkasında durmuş, Türkmenleri ise görmezlikten gelmiştir. Saddam Hüseyin yönetimine sürekli muhalif olan ve ayaklanan Kürtleri, Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduklarını her fırsatta

²⁶⁷ Faruk BALIKÇI, "Kimse İçişlerimize Karışmasın", **Milliyet Gazetesi**, 28 Şubat 2003.

²⁶⁸ Namık DURUKAN, "Halilzad'dan Türkmenlere Destek Sözü", **Milliyet Gazetesi**, 03 Mart 2003.

²⁶⁹ Leyla TAVŞANOĞLU, "Türkmen Cephesi Başkanı Sanan Ahmet Ağa'ya Göre Irak'ın Geleceğinde Kendilerine Söz Hakkı Verilmek İstenmiyor", **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Mart 2003.

²⁷⁰ Utku ÇAKIRÖZER, "Son Dakikada Türkmen Golü", **Milliyet Gazetesi**, 20 Mart 2003.

dile getiren Türkmenlere tercih etmişlerdir. Bu açıdan bakacak olursak, Türkiye'nin tezkereyi reddetmesindeki sebeplerden birisinin savaş sonrasında Türkmenlerin durumu hakkında ki belirsizlikten kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Ayrıca, ABD tarafından Irak muhalefetine tahsis edilen yüz milyonlarca dolarlık yardımın da büyük bölümü Kürt liderlerin cebine gitmiştir. Amerikan hükümetinden sağlanan maddi destek sayesinde Washington'da yıllar önce kurulan "Mustafa Barzani Enstitüsü"nin ABD çapında Kürtçülük propagandası son derece faal olup birçok Amerikan Üniversitesi ve bilim kuruluşu da katkıda bulunmaktadır. Bütün bunlar Kerkük üzerinde oynanan oyunun boyutlarını ve ABD'nin de bu oyunun bir parçası olduğunu açıkça göstermektedir.²⁷¹

Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesi, ilk başlarda Saddam Hüseyin'in ortadan kaldırılmasından ibaret olduğu zannedilmiş, ancak operasyonlar sonrası ortaya çıkan sorunlar yumağının, Irak'ta daha uzun süre istikrarlı bir düzenin kurulmasının mümkün olamayacağını göstermiştir. Özellikle Saddam Hüseyin yönetimi altında ağır baskı ve zulüm gören Şiiilerle Türkmenlerin geleceği, Irak'ın yapılanmasında alacakları hakların ve üstlenecekleri rollerin ne olacağının anlaşılması, büyük çapta tedirginlik yaratmıştır. Buna karşılık Kürtlere verilen yetkiler ve verilen sorumluluklar, Amerikan yönetimine karşı halk arasında güvensizliğin artmasına yol açmıştır.²⁷²

Türkiye'nin güneyinden askerini sevk edemeyen ABD kuvvetleri, kuzey cephesini Kürt gruplarla beraber açmıştır. Koalisyon güçleri, Kürt grupları bir bakıma mükafatlandığını göstermek için, 10 Nisan 2003'de, peşmergelerin Kerkük'ün tapu ve nüfus dairelerini ateşe vermelerine, Musul ve Kerkük'te eski Irak ordusundan kalan silahlar ile valilik, belediye başkanlığı, adliye, şehir müzesi gibi resmi kurum ve kuruluşları yağmalamalarına, evrakları tahrip etmelerine, devlet

²⁷¹ İzzettin KERKÜK, "ABD'nin Türkmen Politikası", **Kardaşlık Dergisi**, S: 25, Ocak-Mart 2005, s. 14-15.

²⁷² Suphi SAATÇI, "Irak'ın Yapılanması ve Türkmenler", **Irak Dosyası-II**, a.g.e., s. 135.

dairelerinin yönetimlerine el koyarak müdürler atamalarına, Arapça yazıları Kürtçe'ye çevirmelerine ve resmen şehri istila etmelerine göz yummuştur.²⁷³

Türk basınında geniş yankı uyandıran ve tepkilere yol açan Kerkük olayları hakkında Mümtaz Sosyal; "Türkiye'ye verilmiş sözlerin tutulmadığı, Kerkük'ün peşmergelerce işgaline göz yumulduğu, yapılanların düzelmemesi durumunda Türkiye-ABD arasında sağlam ilişkinin kalmayacağı" yönünde açıklamalarda bulunmuştur.²⁷⁴ Taha Akyol ise konuyla ilgili olarak; "tapu ve nüfus kayıtlarının yok edilmeye çalışılmasının niyetinin etnik kompozisyonu bozmak olduğu ve bunun sıradan bir halk ayaklanması değil planlı bir hareket gibi icra edildiği"nin altını çizmiştir.²⁷⁵

Geçici Irak yönetimi oluşturulması konusunda en geniş katılımlı toplantı, 15 Nisan 2003'te Irak'ın güneyindeki Nasriye kentinde yapılmıştır. Saddam Hüseyin muhalif gruplarının 100 temsilciyle katıldığı toplantıya ITC'yi temsilen Uluslararası İlişkiler Bürosu sorumlusu Mustafa Ziya katılmıştır. Merkezi İran'da bulunan Irak İslâm Devrimi Yüksek Konseyi (İİDYK) adlı Şii örgüt toplantıya katılmamış ve bunun sebebi olarak da kendileri için en önemli şeyin bağımsızlık olduğunu ifade etmişlerdir. Toplantının 13 maddelik sonuç bildirisinde, Irak'ın gelecekte demokratik, federal, hukukun üstünlüğünü esas alan, etnik ve dini çeşitliliğe saygılı bir yapıda olması gerektiği vurgulanmıştır.²⁷⁶

Savaş sonrası idari yapılanma çerçevesinde, her vilayette olduğu gibi Kerkük'te de 17 Nisan'da, ABD'nin Kerkük'ten sorumlu valisi Albay Mayville başkanlığında, Türkmenler, Araplar, Asuriler ve Kürtlerden 6'şar kişinin katılımıyla, 24 kişilik bir yerel meclis oluşturulmuştur. Ancak, Talabani güçlerinin baskısı üzerine bu hak,

²⁷³ a.g.m., s. 137-141.

²⁷⁴ Mümtaz SOYSAL, "Sorular", **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Nisan 2003.

²⁷⁵ Taha AKYOL, "Kerkük, Kürtler ve Petrol", **Milliyet Gazetesi**, 11 Nisan 2003.

²⁷⁶ Tayyar ARI, **Irak, İran ve ABD-Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 514.

hiçbir sebep gösterilmeksizin geri alınmış ve kukla Türkmen partilerine tahsis edilmiştir.²⁷⁷

21 Nisan 2003'te, Irak'a sivil yönetici olarak atanan Amerikalı emekli general Jay Garner'ın Kuzey Irak'taki temasları sonucunda ülkenin önce Şiiiler, Sünniler ve Kürtler olmak üzere 3 ana unsurdan oluşacağı, daha sonra başta Türkmenler olmak üzere ek yamalar yapılacağı yönünde senaryolar ortaya çıkmıştır. ABD'nin attığı adımlarsa temelde ikiye ayrılmıştır:

- Irak yönetimini olabildiğince parçalı tutmak,
- Petrolü ve ülkenin yeniden yapılandırılması ihalelerinde aslan payını kimseye kaptırmamak.²⁷⁸

Geçici Irak otoritesi ile beraber çalışacak Irak geçici yönetiminin oluşturulması amacıyla, 28 Nisan'da 300 temsilci Bağdat'ta bir araya gelmiştir. Toplantıda, Nasıriye toplantısında belirlenen ilkeler üzerinde mutabık kalınmış ve Irak'ın gelecekte Irak halkını oluşturan tüm kesimleri temsil etmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁷⁹

Mayıs ayında savaşın sona erdiğini açıklayan Bush yönetimi, 12 Mayıs'ta Jay Garner ve ekibinin görevine son vererek yerine emekli büyükelçi Paul Bremer'i atamıştır.²⁸⁰ Bu gelişme bazı analizciler tarafından, Pentagon'un Irak'ta fazlasıyla serbest hareket etmesinin önüne geçebilmek amacıyla, Dışişlerinden bir yetkilinin atanması olarak yorumlanmıştır.²⁸¹

Hasan Cemal Irak'taki temaslarında, ABD'nin gözünde Kürtlerin, Şii ve Sünni Araplar ile Türkmenlerden daha güvenilir olduğu, bu yüzden Kürtlerin özellikle Kerkük'te Amerika'ya dayanıp Arapları iyice devre dışı bırakmayı ve Türkmenleri

²⁷⁷ S.SAATÇI, a.g.m., s. 142.

²⁷⁸ Mustafa BALBAY, "Irak'ta (Tarihe) Geçici Yönetim", **ABD'nin Irak Operasyonu'nun Türk Basımından İki Yazar Tarafından Algılanış Biçimi**, Haz. Gamze Güngörmüş KONA, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2005.

²⁷⁹ A.Ö.PEHLİVANOĞLU, a.g.e., s. 364.

²⁸⁰ T.ARI, a.g.e., s. 515-516.

²⁸¹ Serhat ERKMEN, "İç Etkenler Açısından Irak'ın Geleceği", **Irak Krizi (2002-2003)**, a.g.e., s. 16.

mümkün olabildiğince yönetim dışında tutmayı hedeflediği sonucuna varmıştır. Kürtlerin, Süleymaniye'den Kerkük'e 85 yargıç gönderdiğine, Amerikalıların bu sayıyı 20'ye indirdiğine tespitlerinde yer vermiştir. Hasan Cemal ayrıca, Kerkük Barosu'nda kayıtlı 260 avukatın 177'sinin Türkmen, 17'sinin Arap gerisinin Kürt olmasına rağmen baro başkanının Celal Talabani tarafından son zamanlarda atanan bir Kürt olduğunu belirtmiştir.²⁸²

25 May 2003 tarihinde, Türkmen, Arap, Kürt ve Asuri gruplardan oluşan 300 delege, Kerkük kent meclisine her bir etnik gruptan 6'şar üye seçmişlerdir. Okullardan ve sağlık hizmetlerinden sorumlu olacak olan 24 kişilik konsey dışında 6 kişi de bağımsız üye olarak belirlenmiştir. Ancak bağımsız seçilmeyen Türkmen ve Araplar, seçilenlerin çoğunluğunun ABD askerlerince belirlenen Kürtlerden oluştuğunu öne sürerek seçime itiraz etmişlerdir. 24 üye yemin ederek göreve başlarken Amerikalı Tümgeneral Raymond Odierno, bağımsız üyelerle ilgili bir karar vereceğini ifade etmiştir.²⁸³

Şaibeli seçimle göreve gelen Kent Konseyi, Kürt ve Türkmen adayların katıldığı 28 Mayıs'taki Kerkük Valiliği için yapılan seçimde, Kürt aday Abdurrahman Mustafa'yı 20 oyla vali seçmiştir. Amerikalı general Odierno başkanlığında yapılan seçim sonucunda vali vekilliğine Arap asıllı İsmail Ahmet Hadidi getirilirken, Kerkük Kent Konseyi başkanlığına da Kürtlerle işbirliği içerisinde olan Türkmen Tahsin Mehmet Kâhya getirilmiştir.²⁸⁴

ITC liderlerinden Metin Karaaltun, Kerkük'te Türkmenler'in aleyhindeki bu gelişmelerin sebebini, ABD'nin Kürtler'i desteklemesi kadar, Türkiye'nin Türkmenleri desteklememesi olarak yorumlamıştır. Karaaltun ayrıca; "ABD, burası Kürt'ün yeridir, Kürt devletidir açıklamasını yaptığında, Araplar da Kürtler'i

²⁸² Hasan CEMAL, "ABD'liler, Kürtleri Biraz Fazla Kolluyor", **Milliyet Gazetesi**, 14 Mayıs 2003.

²⁸³ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 332.

²⁸⁴ T.ARI, a.g.e., s. 516.

destekledi” diyerek, Türkiye’nin bu konuda baştan beri iyi müdahil olmadığını belirtmiştir.²⁸⁵

KDP lideri Mesud Barzani ve KYB lideri Celal Talabani, 13 Haziran’da Irak’ın Dukan kentinde yaptıkları toplantıda, iki partinin Erbil ve Süleymaniye’den yönetilen bölgesel yönetimlerinin birleştirilmesini koordine edecek bir komisyonun oluşturulması konusunda anlaşmışlardır.²⁸⁶ Kürt grupların, kurulacak yeni Irak yönetiminde Arap çoğunluk karşısında ezilmemek maksadıyla bu kararı aldıklarını ifade edebiliriz.

4 Temmuz 2003 tarihinde, ABD ve KYB peşmerge güçlerinin Süleymaniye’de bulunan Türk İrtibat Tim Bürosuna yaptığı Süleymaniye baskınının neticesinde, 11 Türk askeri rehin alınmıştır. Irak’ı işgal eden ABD yönetimi bu hareketeyle bir bakıma, Türk askerlerine yönelik tacizde bulunarak Kuzey Irak’ı boşaltmayı hedeflemiştir.²⁸⁷ Amerikalı askerler ayrıca, Türkmen bürosunu basmışlar ve Türkmen radyosunun da yayınına kapatmışlardır.²⁸⁸ Rehin alınan Türk askerlerinin Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Kerkük’e götürülmesinde, Türkmenler üzerinde psikolojik baskı yaratarak demolarize etmek hedeflenmiştir. ABD esasında, “Türkler kendilerini koruyamıyorlar, sizi nasıl koruyacaklar” mesajı vermeye çalışmıştır. Kuzey Irak’ta bu gerginliğin yaşanması, yaklaşan Irak Geçici Yönetimi oluşturulması aşamasında Türkiye’nin ve Türkmenlerin elini güçsüzleştirmiştir.

3.2. Irak’ın Yeniden Yapılanma Sürecine Türkmenlerin Etkisi

3.2.1. Geçici Hükümet Dönemi ve Türkmenler (2003-2005)

Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinden sonra, yönetimi Irak halkına devretmek için Geçici Koalisyon Yönetimi (GKY) tarafından ilk önemli adım 13

²⁸⁵ Erdal ŞAFAK, “Vizyon Eksikliği”, **Sabah Gazetesi**, 31 Mayıs 2003.

²⁸⁶ “Kürtler Birleşiyor”, **Milliyet Gazetesi**, 14 Haziran 2003.

²⁸⁷ Derya SAZAK, “Kuzey Irak Baskını”, **Milliyet Gazetesi**, 06 Temmuz 2003.

²⁸⁸ “İntikam Hamlesi Mi?”, **Sabah Gazetesi**, 06 Temmuz 2003.

Temmuz 2003'de Başkent Bağdat'ta atılmıştır. Yeni anayasayı hazırlayacak uzmanları seçme, bakanları atama ve bütęe hazırlama gibi sorumlulukları bulunan, 14 şii, 5 Kürt, 4 Sünni, 1 Türkmen ve 1 Asuriden oluşan 25 üyeli GHK'ne²⁸⁹ diğer grupların parti başkanları ve temsilcileri alınırken Türkmenlerin resmi kuruluşu ITC'den kimse alınmamıştır. Türkiye'nin ITC adına en az iki, ideal olarak üç kişinin girmesini hedeflediği konseyde Türkmenlere verilen 1 kontenjana da, Türkmenler tarafından pek tanınmayan sanatçı Songül Çabuk²⁹⁰ atanmıştır.²⁹¹

ITC Yürütme Konseyi üyesi Aydın Beyatlı, "Türkmenleri temsil etmesi için GHK'ne seçilen ve Amerikalılar için tercümanlık yapan Songül Çabuk'un, uluslararası arenada tecrübesiz olduğunu ve Türkmenlerin haklarını savunmada yetersiz kalacağını belirterek, GHK'ne kendilerinin önerdiği bir kişinin girmesi için hukuki yönden haklarını savunacaklarını" ifade etmiştir.²⁹²

Öte yandan 13 Temmuz'da oluşturulan GHK'ne kimin başkanlık edeceğine ilişkin ayrı bir Başkanlık Konseyi'nin belirlenmesiyle ilgili toplantı 30 Temmuz'da yapılmıştır. 25 kişiden oluşan GHK üyelerinden seçilen 9 üyeli Başkanlık Konseyi'nin 5 şii, 2 Sünni, 2 de Kürt temsilciden oluşması öngörölmüştür. Toplantının sonuçlarını açıklayan KYB'nin sözcüsü Berham Salih, başkanlığın alfabetik sıraya göre yapılması konusunda uzlaşıldığını bildirmiştir.²⁹³

Irak'ın çeşitli bölgelerinden başkent Bağdat'a ulaşan çok sayıda Türkmen, 6 Ağustos 2003 tarihinde "barış yürüyüşü" adını verdikleri eylem çeręevesinde, ABD'nin Irak'taki sivil yöneticisi Paul Bremer'in makamının önünde toplanarak, yaşadıkları bölgelerde ve Irak'ın yapılandırılmasında söz sahibi olmak istediklerini belirtmişlerdir.²⁹⁴ Türkmenler, GHK ve Başkanlık Konseyi'ndeki üyelerin adaletsiz dağılımına tepkilerini demokratik yollardan göstermişlerdir. Amerikalı yöneticilerin

²⁸⁹ "Yeni Irak Yönetiminde 2 Kadın da Bulunuyor", **Sabah Gazetesi**, 14 Temmuz 2003.

²⁹⁰ Ocak 2004 Kurultayında IMTP Genel Başkan Yardımcısı seğilmiştir.

²⁹¹ Mustafa BALBAY, "Irak'ta Tam Demokrasiye Etnik Geçiş", **ABD'nin Irak Operasyonu'nun Türk Basınından İki Yazar Tarafından Algılanış Biçimi**, a.g.e.

²⁹² "Türkmenler Songül Çabuk'tan Rahatsız", **Radikal Gazetesi**, 19 Temmuz 2003.

²⁹³ T.ARI, a.g.e., s. 516.

²⁹⁴ "Türkmenler Yürüdü", **Milliyet Gazetesi**, 07 Ağustos 2003.

nüfusa göre dağılım yaptıklarını beyan etmeleri hiç de gerçekçi görünmemiştir. Zira en son nüfus sayımının 1997’de Saddam Hüseyin döneminde yapıldığını düşünürsek, sayıları Irak’ın %10’u civarında olan Türkmenlerin daha fazla temsilci ile kabul edilmeleri gerekmektedir.

GHK’nin BM nezdinde tanınması, ABD ve İngiltere’nin girişimleri sonucu Güvenlik Konseyi tarafından alınan S/RES/1500/2003 sayılı kararla gerçekleşmiştir. BMGK’nin 14 Ağustos’taki oturumunda kabul edilen ilgili kararda iki nokta öne çıkmıştır;

- Irak’ta yardım amacıyla bir BM misyonu oluşturulması,
- GHK’nin tanınması.²⁹⁵

Irak'ta ABD desteğiyle kurulan GHK, 1 Eylül’de, 13 Şii, 5 Sünni, 5 Kürt, 1 Türkmen ve 1 Asuriden oluşan ve kendisine karşı sorumlu olan kabinenin 25 bakanını belirlemiştir. Dışişleri Bakanlığı görevine KDP sözcüsü Hoşyar Zebari, Bayındırlık Bakanlığı'na kabinedeki tek kadın bakan olan Kürt kökenli Nesrin Mustafa Bervari, pasif bir pozisyon olan Bilim ve Teknoloji Bakanlığı Türkmen Raşid Mindan Ömer, en önemli bakanlık sayılan Petrol Bakanlığı'na ise, GHK'nin Şii üyesi Muhammed Bahr el-Ulum'un oğlu İbrahim Bahr el-Ulum getirilmiş, başbakanlık makamı, enformasyon ve savunma bakanlıklarına yer verilmemiştir.²⁹⁶

ABD, Irak’ı yönetme yetkisini devredecek bir geçici hükümetin kurulması yönünde çaba gösterdiği halde özellikle savunma ve istihbarat konularını kendi elinde tutmak istemiştir. Zaten 13 Temmuz’da başlayan bir süreçle Eylül başında oluşturulan Geçici Hükümetin kabinesinde bu konularda bakanlıkların bulunmaması bunun en çarpıcı göstergesi olarak yorumlanmıştır.²⁹⁷

13-15 Eylül 2003 tarihleri arasında Irak Türkmenlerinin merkezi olan Kerkük şehrinde Türkmen siyasi hareketleri ve halk temsilcilerinden oluşan 550 delege,

²⁹⁵ T.ARI, a.g.e., s. 518.

²⁹⁶ “Irak Kabinesine 5 Kürt Bakan”, **Sabah Gazetesi**, 02 Eylül 2003.

²⁹⁷ T.ARI, a.g.e., s. 515.

Irak'ı ve Irak Türkmen toplumunu ilgilendiren hususları görüşmek, Türkmen halkının hedefleri doğrultusunda ortak siyasi söylem etrafında birlik ve beraberliği pekiştirmek ve siyasi harekete ivme kazandırmak maksadıyla 3'üncü Türkmen kurultayını gerçekleştirmişlerdir.²⁹⁸ Kurultaya katılanlar, Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi birliğine bağlı kaldıklarını, bu birliği tehdit edebilecek herhangi plan veya düşüncenin Irak'ı ve Ortadoğu'yu felakete sürükleyeceğini dolayısıyla dünya istikrarını bozacağını vurgulamışlardır.

Kurultayda ITC çatısı altında önceden yer alan IMTP, TP, TBH yanı sıra Şii Türkmen partisi olan TİH ve 1999 yılında cepheden ayrılan TKO Erbil şubesi, Kerkük Şubesi ile tekrar ITC'ye katılmışlardır. Ayrıca, yeniden aday olmayacağını açıklayan ITC Başkanı Sanan Ahmed Ağa'nın yerine de Faruk Abdullah Abdurrahman seçilmiştir. Kurultay sonunda şu ortak görüşe yer verilmiştir: “Katılımcılar Irak'ta yaşayan tüm insanların eşit haklara sahip vatandaş olarak çoğunluk ve azınlık kavramlarını reddettiğini, hiç bir grubun veya sosyal kesimin Irak içerisinde toprak veya siyasi egemenliğinin kabul edilmeyeceğini, bu bağlamda geçmiş dikta rejimlerinin yarattığı zorunlu demografik ve sosyal değişimlerin geçersiz olduğunu; ancak sorunların toplumsal uzlaşma esas alınarak bilimsel metotlarla çözülmesi gerekliliği ortaya konmuştur.”²⁹⁹

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Türkmen Kurultayı'na gönderdiği mesajında şunları bildirmiştir: "Türkiye, geçiş süreci içerisinde verdiği desteği devam ettirecek ve bundan sonra da üzerine düşen sorumluluğu yerine getirecektir. Varılacak büyük hedefler ne kadar çetin olursa olsun bütün engeller aşılabacaktır. Türkmenlerin Irak halkını oluşturan diğer gruplarla birlikte, ulusal birliğini pekiştirmiş bir Irak'ın parlak geleceğini kolaylaştıracaklarına inancım tamdır. Türkmenler her dönem ülkenin egemenliğini ve ulus birliğini gözetken, modernleşme hamlelerinde ön planda yer almış çalışkan kesimi oluşturmaktadır. Irak Türkiye için, Türkiye Irak için çok

²⁹⁸ Hicran KAZANCI, “Yeni Siyasal Yapıya Yönelen Türkmenler”, **Önce Vatan Gazetesi**, 20 Nisan 2005.

²⁹⁹ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 386-392.

önemlidir. İki ülke insanların birbirine olan doğal yakınlığı, ilişkimizin gelecekteki en sağlam teminatıdır."³⁰⁰

TBMM, 7 Ekim 2003'de, Irak'ta istikrarı sağlamak maksadıyla aldığı kararla, 1 yıl boyunca Irak'a asker gönderilmesi konusunda hükümete yetki vermiştir.³⁰¹ Ancak tezkerenin üzerinden çok geçmeden, Irak GHK'nin Türkiye'nin aldığı karara karşı çıkması ve ABD'nin uygulama açısından şartların uygun olmadığı yönündeki mesajı üzerine Dışişleri Bakanı Gül, Irak'a asker gönderilmeyeceğini açıklamıştır.³⁰² Ankara'nın bu kararı Türkmenleri hayal kırıklığına uğrattırırken, Kürt grupları sevince boğmuştur. Öyle ki, Irak'ın kuzeyindeki hakim konumlarını zora sokacak tezkere kararının askıda kalması ve bu kararın alınmasında ABD'nin yanlarında olması Kürt grupların ellerini federasyon hedeflerine ulaşmada bir kat daha güçlendirmiştir.

BMGK'nin, 16 Ekim 2003 tarihinde kabul ettiği 1511 sayılı kararla, Irak'a müdahaleye ilk başta sağlanamayan BM desteği ve meşruiyet temelleri sağlanmaya çalışılmıştır. ABD, içinden çıkamadığı bir bataklığa çeşitli devletleri de ortak etmeye çalışmış, BM'nin varlığını sorgulatacak ve ona olan güveni sarsma pahasına, BM'yi ve uluslararası hukuku kendi çıkarlarına uygun kullanmaktan çekinmemiştir. Ancak alınan bu karara rağmen, ABD'nin Irak'taki meşruiyet sorununu çözdüğünü söylemek mümkün değildir.³⁰³ Diğer yandan BMGK bu kararında, GHK'den yeni anayasanın hazırlanması için en geç 15 Aralık tarihine kadar bir kurul belirlemesini ve nüfus sayımı ve genel seçimler için de bir takvim açıklamasını istemiştir.³⁰⁴

ITC başkanı Faruk Abdurrahman, Geçici Anayasanın tartışıldığı dönemlerde yaptığı açıklamada, Türkmenlerin federasyona karşı olduğunu, ancak Irak halkının kabul etmesi halinde coğrafi ayırımı göre iki bölgeye değil, 18 vilayete dayalı idari

³⁰⁰ Namık DURUKAN, "Irak'ta İlk Özgür Türkmen Kurultayı", **Milliyet Gazetesi**, 14 Eylül 2003.

³⁰¹ Murat YETKİN, "Macera Yeni Başlıyor", **ABD'nin Irak Operasyonu'nun Türk Basımından İki Yazar Tarafından Algılanış Biçimi**, a.g.e.

³⁰² Fikret BİLA, "Gül'den İmalı Mesaj", **Milliyet Gazetesi**, 08 Kasım 2003.

³⁰³ Enver BOZKURT, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Irak ile İlgili Kararlarının Değerlendirilmesi", **Stradigma Dergisi**, S: 11, Aralık 2003, (Çevrimiçi) <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=11>, 29 Temmuz 2005.

³⁰⁴ Yasemin ÇONGAR, "Bush'tan Irak Yönetim Konseyi'ne Acil Uyarı", **Milliyet Gazetesi**, 13 Kasım 2003.

federasyon ile yönetilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁰⁵ Savunulan bu tezin en önemli gerekçesi, mevcut şartlarda Türkmenlerin özerklik veya etnik federasyon kurmalarının mümkün olmamasıdır. Türkmenler, kendi topraklarının başka gruplar tarafından paylaşılmaması için federasyon görüşlerine karşı çıkmışlardır.

Irak'ın siyasi olarak yeniden yapılandırılması sürecinde bir diğer önemli adım 15 Kasım 2003 tarihinde atılmış ve GHK ile ABD liderliğindeki koalisyon güçleri arasında "Politik Süreç Anlaşması" anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Türkmen ve Sünnilerin istediği gibi Irak'ta 18 ilde idari esaslı federasyon öngörülmüştür. Fakat ABD bu tezi savunuyor görünmesine rağmen, Kürt liderlerin ırkçı bir yaklaşımla etnik federasyona yönelmelerine de karşı çıkmamıştır.³⁰⁶

13 Aralık 2003'te Saddam Hüseyin'in Amerikan askerlerince ele geçirilmesinin ardından, Irak'taki gelişmeler hızlanmıştır. Irak'ta Kürt federasyonu için faaliyetlerini artıran Erbil'deki Kürt parlamentosu, 20 Aralık tarihinde, "Irak Federal Cumhuriyeti Anayasası" ve "Kürdistan Anayasası" başlığı altında hazırladığı iki Anayasa taslağını, değerlendirmeye tabi tutulması amacıyla GHK ile ABD'ye sunmuştur. Taslakta, Irak Federal Cumhuriyeti'nin Arap ve Kürtlerin yönetimine dayandığı belirtilmiş, Cumhurbaşkanı ya da Başbakan'ın Kürtler'den seçilmesi ve Kürt bölgesinin güvenliğinin peşmergeye devredilmesi öngörülmüştür.³⁰⁷

Bu gelişmelerin Ankara'yı endişelendirmesi gereken yönü, Irak'taki yeni yapılanmanın Amerika'nın 18 eyaletli federasyon sözüne karşın, etnik temele doğru kaymakta oluşu ve Kürtlerin "Büyük Kürdistan" emellerine ulaşmada atılan önemli bir adım olduğudur. Tasarlanan anayasada, kuzeydeki bütün petrol yataklarının Kürt bölgesinin içine alınması, açıkça petrol temeline dayalı bir federasyonun hedeflendiği işaretlerini vermiştir.³⁰⁸ Kürtlerin bu denli ileriye gitmelerindeki tek

³⁰⁵ Hasan CEMAL, "Türkmenler:ABD Irak'tan Gitmez", **Milliyet Gazetesi**, 13 Kasım 2003.

³⁰⁶ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 405.

³⁰⁷ 47 maddeden oluşan anayasa taslağı hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz.: Namık DURUKAN, "İşte Kürtlerin Anayasa Taslağı", **Milliyet Gazetesi**, 25 Aralık 2003.

³⁰⁸ Mümtaz SOYSAL, "Etno-Politik", **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Aralık 2003.

sebeap ABD desteği olmayıp İsrail'in de payı büyüktür. Türkiye ile ilişkilerini sürekli iyi tutmaya özen gösteren İsrail'in Irak'ta iki temel hedefinden söz edebiliriz:

- Arapların gücünü azaltacak bir devlet yapısı,
- Başta Kerkük-Hayfa olmak üzere, Irak-İsrail petrol boru hatları için arayış.³⁰⁹

Kürt liderlerin, Kuzey Irak'ta federal Kürt devleti kurulması için GHK'ne yaptıkları önerileri "Irak'ın ve özellikle Kerkük'ün demografik yapısını değiştirmeye uğraşmak çok tehlikeli adımdır" uyarısıyla karşılayan Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Irak'ın siyasi ve toprak bütünlüğünü hedef alan adımlar atılmasının tehlikeli tırmanışın başlangıcı olacağını vurgulamıştır. Gül ayrıca, herkesin halkıyla birlikte kendi toprağına sahip çıkarak, barışçı yollarla demokratik ve huzurlu bir Irak'ı oluşturmaya çalışması gerektiği yönünde uyarılarda bulunmuştur.³¹⁰

Kürt grupların federasyon istemi ve yapılanmaya Kerkük'ün dahil edilmesi konusundaki taleplerine, Kerkük Kent Meclisi'ndeki Arap ve Türkmen üyeler karşı çıkarak daha önce ABD ile yapılan görüşmelerde gündeme gelen il-eyalet sisteminin uygulanmasını istediklerini Paul Bremer ve GHK'ne bildirmişlerdir. TP Yürütme Konseyi ve Kerkük Kent Meclisi üyesi Ali Mehdi Sadık, Kürtlerin federasyon girişimlerine karşı kendilerinin Irak'ın dört ayrı bölgeye ayrılması projelerinin olduğunu belirtmiştir. Türkmenlerin temsil edilecekleri kentin Kerkük, Kürtlerin Süleymaniye, Sünnilerin Ramadi, Şiiilerin ise Nedyas olması yönünde görüşlerini belirtmiştir.³¹¹

Bu arada Türkmenler, tarihlerinde ilk defa dış ülkelere açılmaya, davalarını Türkiye dışındaki ülkelerde de dile getirmeye başlamışlardır. ITC lideri Faruk Abdullah Abdurrahman başkanlığındaki Türkmen heyeti, 28 Aralık'ta Mısır'ın başkenti Kahire'de Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Musa ve Mısır Dışişleri Bakanı Ahmet Mahir ile bir araya gelerek temaslarda bulunmuşlardır. Irak'ın siyasi birliği ve toprak bütünlüğü dışında herhangi bir görüşü kabul etmediklerini belirten Amr Musa,

³⁰⁹ Mustafa BALBAY, "Irak'ın 3'e Bölünmesi:ABD-İsrail-İngiltere!", **ABD'nin Irak Operasyonu'nun Türk Basınından İki Yazar Tarafından Algılanış Biçimi**, a.g.e.

³¹⁰ "Gül:Tehlikeli Bir Adım Atmayın", **Milliyet Gazetesi**, 23 Aralık 2003.

³¹¹ V.YENERER, a.g.e., s. 173-174.

Irak'ın geleceğine halkının içindeki tüm unsurların birlikte karar vermesi gerektiğini savunmuştur. Ahmet Mahir ise, Irak askerine eğitim verilmesi kapsamında ABD ile anlaşmaları olduğunu ve Türkmenlere de kontenjan oranında eğitim vereceklerini bildirmiştir.³¹²

2003 yılının son günü Irak'ın kuzeyindeki Kerkük kentinde binlerce Türkmen ve Arabin, Kürtlerin federasyon istemini protesto etmek için düzenledikleri gösteride peşmergelerin protestoculara açtığı ateş sonucu 5 kişi ölmüş, 31 kişi de yaralanmıştır.³¹³ ITC Kerkük Sorumlusu Suphi Sabır, kentteki tüm polislerin peşmerge olduğunu, ağır silahların da Kürtlerin elinde bulunduğunu ifade etmiş ve "Bunun sonu iç savaştır, ABD önlem almazsa katliam olacak" diyerek Türkmenlerin endişelerini dile getirmiştir.³¹⁴

Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin Araplaştırma politikası sonucunda Irak'ın güneyine gönderilmiş olan Türkmenler, Ocak 2004'ten itibaren Kerkük bölgesine dönmeye başlamışlardır. ITC Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı, kendi arazilerinin tapularına sahip olan Türkmenlere ev yapılması maksadıyla BM'e ve sivil toplum kuruluşlarına çağrıda bulduklarını ifade etmiştir.³¹⁵ Bu durum, Kerkük'te nüfus çoğunluğunu ele geçirmeye çalışan Kürtleri rahatsız etmiş ve Türkmenlerin geriye dönüş hareketini engelleme çalışmalarının içerisine girmişlerdir.

Türkmenlerin Kerkük'e göç hareketi devam ederken ITC lideri Abdullah Abdurrahman, Paul Bremer ile 25 Ocak günü Bağdat'ta bir araya gelerek Türkmenlerin taleplerini iletmiştir. Abdurrahman'ın isteklerini şöyle özetleyebiliriz:

- GHK'ndeki Türkmen temsilci sayısının 1'den 3'e çıkarılması ve ana etnik grup olarak görülmeleri,
- Koalisyon güçlerinin Türkmenlere karşı daha özenli ve dikkatli davranmaları,

³¹² Tahir Tamer KUMKALE, "Irak'lı Türklere Kimler Sahip Çıkıyor", **Önce Vatan Gazetesi**, 11 Ocak 2004.

³¹³ "Peşmerge Kan Döktü", **Milliyet Gazetesi**, 01 Ocak 2004.

³¹⁴ "Kerkük'te Etnik Gerilim:3 Ölü", **Milliyet Gazetesi**, 03 Ocak 2004.

³¹⁵ "Kerkük'e Türkmen Akını", **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Ocak 2004.

- Türkmenlerin nüfus oranları doğrultusundaki haklarının verilmesi,
- Kürt grupların oluşturmaya çalıştığı ve Türkmenlere yer verilmeyen federasyon yerine 18 eyaletli yönetim sisteminin kabulü.³¹⁶

Türkmenlerin bu isteklerinin Amerikalı yöneticiler tarafından dikkate alınmadığı, 1 Mart 2004 günü geçici anayasanın GHK'nce kabul edilmesi ve 8 Mart'ta da imzalanması ile gün yüzüne çıkmıştır. Türkmenler, Irak'ın kurucu unsurları içerisinde gösterilmeyerek azınlık olarak ifade edilmişlerdir. Daimi anayasa hazırlanana kadar yürürlükte kalması planlanan, 9 başlık altında 62 maddeden oluşan geçiş dönemi anayasasında, Arapça ve Kürtçe resmi dil olarak benimsenmiştir. Türkmenlerin idari, kültürel ve siyasi hakları garanti altına alınmıştır. Geçmişte Kerkük'ten göç ettirilenlerin geri dönmesi ve taşınmaz anlaşmazlıklar çözümlendikten sonra daimi bir anayasanın şemsiyesi altında yapılacak şeffaf bir sayımın sonucunda Kerkük'ün durumunun çözüme kavuşturulması hususu kabul edilmiştir.³¹⁷

Hazırlanmasında ABD'nin Kürtlere karşı tavır ve desteğinin önemli rol oynadığı geçici anayasada Kürtler, Irak'ın ana etnik grubu olarak yerlerini alırlarken, Kerkük'ün kontrollerine geçmesini sağlayacak ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Türkmenler ise, Araplar ve Kürtler ile eşit haklara sahip olmak konusunda hayal kırıklığı yaşamışlar, bunun kabul edilemez olduğunu savunmuşlardır.

Türkmenler, Mayıs 2004 tarihinde Bağdat'ta "Türkmen Demokrasi Birlik Platformu" adında bir toplantı organize etmişler, anılan toplantıya Türkmenlerin Şii ve Sunni temsilcileri ile din adamları katılmışlardır. Türkmenler Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde dışlanmak istemediklerini, kurucu bir unsur olmak istediklerini deklare etmişlerdir.³¹⁸ Savaş sonrası dönemde, gerek Şii gerekse Sünni Türkmenler arasında Türkmen kimliğinin ön plana çıkmasının ana nedenini, Türkmen halkının

³¹⁶ B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 479.

³¹⁷ "Law of Administration for the State of Iraq for the Transitional Period", **The Coalition Provisional Authority**, 08 Mart 2004 (Çevrimiçi) <http://www.cpa-iraq.org/government/Tal.html> , 25 Mayıs 2005.

³¹⁸ "Kerkük Irak'ın İç İşi Değil", **Manşet Programı**, CNN Türk, 15 Ocak 2005.

Araplar ve Kürtlerden sonra üçüncü büyük kurucu halk olduğunu Irak belgelerine tescil ettirme gayreti olarak izah edebiliriz.

ABD, 28 Haziran 2004 tarihinde Irak'ın yönetim sorumluluğunu, BM temsilcisi Lekhdar Brahimi'nin çalışmaları ile oluşturulan, Gazi el-Yaver'in³¹⁹ Devlet Başkanı ve İyad Allavi'nin³²⁰ Başbakan olarak atandığı kukla hükümete devretmiştir. Daha önce 30 Haziran'da yapılması planlanan devir işlemi, İstanbul'daki NATO zirvesinde ABD'nin elini kolaylaştırmak ve NATO'nun Irak'ta görev alması konusunda ABD önerisinin eleştirilmesini önlemek amacıyla planlanandan iki gün önce gerçekleştirilmiştir.³²¹ Devlet Başkanı yardımcılıklarına Şii İslâmî Dava Partisi üyesi İbrahim el-Caferi ile KDP üyesi Rovş Şıveys getirilirken, Başbakan yardımcısı olarak KYB'den Berham Salih seçilmiştir. 33 üyeli kabinede Türkmenleri tek başına Bilim ve Teknoloji Bakanı Raşid Mandan Ömer temsil etmiştir. Yeni Irak Hükümetinin oluşturulması ile GHK kendi kendisini feshetmiştir.³²²

Kürt ve Şii unsurlarca savaş öncesi dönemden itibaren sürdürülen örgütlü çalışmalar ve özellikle ABD'nin Kürt grupları kayırması sonucu, Irak'ta Kürt ve Şii kimlikli bir geçici yönetim kurulmuştur. Savaş sonrası dönemde Kürt gruplar ABD ile daha çok yakınlaşmış, Araplar ABD'den uzaklaşmış, özellikle Sünni Araplar ABD'ye karşı tedhiş olaylarına girişmiş, Türkmenler ise Kürtleri dengeleme ve varlıklarını anayasal teminat altına alarak koruma çabalarına ağırlık vermişlerdir.

³¹⁹ 1958 yılında Musul'da doğan El Yaver, amcası Humaidi'nin nisan ayında öldürülmesi üzerine GHK üyesi, GHK Başkanı İzzeddin Salim'in 17 Mayıs'ta öldürülmesi üzerine de GHK Başkanlığına getirilmiştir. İyi eğitilmiş, ABD'den "gizli destekli", laik Sünni El Yaver; barışçı tutumuyla hem aşiret bünyesindeki Şii'ler, hem de dışındaki Kürtlerle yakın ilişkiler kurmuştur. Birleştirici kabiliyeti de ona 22 üyeli geçici konseyin ezici desteğiyle Irak devlet başkanlığı görevini getirmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: "Gazi Meşal El YAVER", **Panorama Dergisi**, S: 5, Haziran 2004, (Çevrimiçi) http://www.panoramadergisi.com/haziran2004/index.php?dosya=gazi_yaver, 05 Ağustos 2005.

³²⁰ 1945 yılında doğan İyad Allavi, Irak ve İngiltere'de tıp eğitimi almıştır. Baas Partisinin kuruluş yıllarında Saddam Hüseyin'le birlikte gençlik kolu üyesi olarak çalışmış fakat araları daha sonra açılarak yurt dışında yaşamaya başlamıştır. 1'inci Körfez Harekatı sonrasında CIA ile işbirliği yaparak Saddam Hüseyin'e karşı ayaklanan Allavi, Saddam Hüseyin'in devrilmesine müteakip, 33 yıl aradan sonra Irak'a dönmüş ve ABD tarafından GHK'ne atanmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: "Dr. İyad ALLAVİ", **Panorama Dergisi**, S: 10, Mart 2005, (Çevrimiçi) http://www.panoramadergisi.com/mart2005/index.php?dosya=iyad_allavi, 05 Ağustos 2005.

³²¹ A.Ö.PEHLİVANOĞLU, a.g.e., s. 424.

³²² B.N.ŞİMŞİR, a.g.e., s. 633.

ABD'nin, Irak'ta etnik ve mezhebi çatışmaları adeta kışkırtan bir politika izlemesi, bir yandan etnik taleplerini en üst düzeyde tutan ve oldukça organize bir durumda olan Kürt grupların siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda daha fazla kazanımlar elde etmesine, diğer yandan ise Kürtlerin aşırı taleplerine karşı koyabilecek Irak'taki yegane güç olan Şii Arapların kendi içlerinde bölünmelerine yol açmıştır. Baştan beri Türkiye ile hep aynı söylemleri paylaşan ve Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu dile getiren ABD'nin, Kürtlere ve Irak'ın kuzeyine yönelik tek yanlı tutumu çelişki yaratmıştır.

Irak yönetiminde yer almayan Şii Lider Mukteda el-Sadr grubu, ABD'ye karşı silahlı eylemlerde bulunmuş, ABD'nin taleplerini reddederek Necef'te yoğunlaşan silahlı direniş göstermiştir. ABD'nin eylemcilere karşı uyguladığı sert tutum ise çatışmaların yayılması ve şiddetlenmesini körüklemiştir. Sadr'ın işgale karşı silahlı direnişi Şii toplumu içerisinde güçlenmesine ve Şii-Sünni yakınlaşmasına sebep olmuştur.

Bu dönem içerisinde Irak'ın de facto olarak üçe bölünmüş bir durumda olduğu görülebilir. KDP'nin kontrolünde bulunan Zaho, Duhok, Erbil ve KYB'nin kontrolünde olan Süleymaniye ile ilçelerinin oluşturduğu Irak'ın kuzeyi, ülkenin diğer bölgelerinden, dahası Irak'ın merkezi hükümetinden tamamen bağımsız olarak hareket etmişlerdir. Bunun yanı sıra sözde Kürdistan bayrakları resmi binalar başta olmak üzere birçok yere asılmıştır. Irak'ın güneyi ise, Şii grupların hakimiyetinde olup, kuzey bölgesinde olduğu gibi merkezi hükümetin etkisinden uzaklaşmıştır.³²³

Kasım ayında yapılması planlanan nüfus sayımı³²⁴ öncesinde, Es Sadr'a bağlı güçler ile Felluce'den kaçan bazı direnişçilerin Türkmeneli bölgesinin ticari kapısını oluşturan ve nüfusunun tamamı Türkmen olan Telefar şehrine sığındıklarını ileri sürerek 3-4 Eylül 2004 tarihinde bölgeye ortak operasyon düzenleyen peşmerge ve

³²³ Hicran KAZANCI, "ABD'nin Saddam Sonrası Irak Politikası ve Kerkük'ün Statüsü", 20 Eylül 2004, (Çevrimiçi) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=41>, 17 Kasım 2005.

³²⁴ BM, hem güvenlik kaygıları, hem de teknik sorunlar nedeniyle 12 Ekim 2004 tarihinde yapılması planlanan nüfus sayımının ertelendiğini açıklamıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Ziyat KÖPRÜLÜ, "Irak Seçimleri Hakkında Düşünceler", *Kardaşlık Dergisi*, S: 24, Ekim-Aralık 2004, s. 21-24.

ABD askerleri, binlerce Türkmeni de evlerinden ve yurtlarından ederek ölümlerine sebep olmuştur. Bazı strateji uzmanları Telafer olaylarını iskeleti oluşturulmaya çalışılan “Büyük Kürdistan” hayalinin batı ayağını oluşturmak için atılan adım olarak yorumlarken, bazıları da Kerkük katliamı provası olarak yorumlamışlardır.³²⁵

Kuzeyde kurulması yönünde önemli adımlar atılan Kürt devleti açısından önemli bir engel olan Telafer, Türkiye'nin açmak istediği Ovaköy sınır kapısı üzerinde olması hasebiyle de ayrı bir önem taşımaktadır. Barzani ve Amerika açısından buranın dağıtılması, nüfus kompozisyonunun tıpkı Kerkük'te olduğu gibi yerle bir edilmesi ve yaklaşan nüfus sayımında buranın sadece Türkmenlere değil, ağırlıklı olarak Kürtlere ait bir bölge haline getirilmek istenmesi hareketin gerekçeleri olarak sayılabilir.³²⁶ Operasyonunun altında yatan diğer sebepleri ana hatlarıyla şöyle özetleyebiliriz:

- Telafer ve kuzeyine hakim olarak, Türkiye'nin Türkmenler ile bağlantısını kesmek,
- Kerkük'teki Türkmen direnişine yardım edebilecek en önemli noktayı söndürerek Kerkük'ü yalnız bırakmak,
- Telafer batısında Irak-Suriye sınırına ulaşarak Suriye Kürtleri ile birleşmek,
- Güneyde Basra Körfezi'ne inip denize ulaşma için yürütülmekte olan operasyonlara paralel olarak, Suriye Kürtleri ile birleşip, “Türkiye-İrak Türkleri-İran Kuşatması”nı yarmak.³²⁷

Bölgenin stratejik konumu göz önünde bulundurulduğunda akla ilk gelen ise, petrol boru hattı pompalama istasyonlarının Telafer'de olduğu ve eğer mevcut operasyonlar başarılı olduğu takdirde ilerde bu bölgeyi kontrol eden Kürtler, Kerkük-Yumurtalık boru hattı yerine Suriye ve ya İsrail'deki Heyfa petrol boru hattını çalıştırabilme imkanı sağlayabilecekleridir.³²⁸

³²⁵ Deniz MUSA, “Saklı Şehir:Telafer”, **Türkmen Bohçası Dergisi**, S: 5, Kasım 2004, s. 18-19.

³²⁶ Hasan ÜNSAL, “Telafer'den Nereye?”, **Zaman Gazetesi**, 13 Eylül 2004.

³²⁷ Ferruh SEZGİN, “Telafer'de Ne Oldu? Ne Olacak?”, **Yeniçağ Gazetesi**, 05 Kasım 2004.

³²⁸ Can LATİF, “Telafer'in İç Yüzü”, (Çevrimiçi) <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=16>, 23 Haziran 2005.

Telafer katliamının yaraları henüz sarılmamışken Barzani, 10 Ekim'de Ankara'ya gelmiş ve ziyaretinden kısa süre önce meydan okurcasına söylediği; “Kürtler, Kerkük'ü zor kullanmak yoluyla da olsa, Kürt yönetimine bağlayacaktır” sözünün yarattığı elektrikli havada Başbakan Erdoğan ile görüşmüştür. Barzani yukarıdaki bu sözünü çevirmek istemiş, ancak hemen hemen aynı anlama gelen, “Kerkük, Kürdistan'ın kalbidir” ve “Kerkük'le ilgili düşüncelerim açıktır. Daha önce ne söylediysem, o düşünceyi koruyorum” demekten de geri kalmamıştır. Türkiye'nin ısrarına rağmen, Irak'a ikinci sınır kapısına karşı çıkmış ve Türkiye'nin Kuzey Irak'ta ayrı bir devlet anlamına gelecek, “Kürdistan Havayolları” ve Kürt bayrağı taşıyan yolcu uçaklarının, Kuzey Irak'tan Avrupa'ya sefer yapmasına itirazını da dikkate almayacağını bildirmiştir.³²⁹ Ankara ise, Kerkük'e yönelik herhangi bir askeri manevranın Avrupa ve ABD'yle "kopuş" anlamına geldiğini bildiği için olayı diplomatik serzenişlerle geçiştirerek "Nasıl olsa zaman içinde haklılığımız ortaya çıkacak" görüşünü benimsemiştir.³³⁰

Başını ABD'nin çektiği batının desteğini arkasına alarak Türkiye'ye gelen Barzani, önceki ziyaretlerindeki konuşmalarının aksine sert ifadelerde bulunmuş, Ankara'nın Kerkük ve Türkmenler konusundaki konusunda uyarılarını geçiştirmekle yetinmiştir. Irak'ın işgal edilmesinin ve ABD ile işbirliği yapmalarının sonucu olarak Kürt grupların Ankara'ya karşı tavırlarının sertleştiği ve Türkiye'ye herhangi bir şekilde bağlı kalmadan politikalarını devam ettirebilecekleri ortaya çıkmıştır.

Barzani'nin ziyareti sonrası Ankara'da, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında Irak zirvesi gerçekleştirilmiş, toplantıya Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül ve üst düzey bürokratlar da katılmıştır. Toplantıda ele alınan konular; Irak'taki güvenlik sorunu ve seçimler, Kerkük'ün statüsü ve muhtemel gelişmeler ile PKK'nın varlığı ve faaliyetleri olmuştur. Zirveden çıkan sonuç ise, “Türkiye'nin Irak'tan en fazla etkilenen ülke olduğu anımsatılarak Kerkük'te bir oldu bittiye izin vermeyeceği ve

³²⁹ Nejdet DEMİRAL, “M. Barzani'nin Ankara ve Suriye Ziyareti ve Kerkük'ün Düşündürdükleri”, 03 Kasım 2004, (Çevrimiçi) <http://www.avsam.org/tr/analizler.asp?ID=5>, 26 Haziran 2005.

³³⁰ Aslı AYDINTAŞBAŞ, “Barzani'yi Ağrlarken”, **Sabah Gazetesi**, 12 Ekim 2004.

Irak'taki gelişmelerin hiçbirine kayıtsız kalmayacağı” şeklinde olmuştur.³³¹ Irak seçimleri yaklaşırken Türkiye'nin temasları ve etkin rol oynama isteği hissedilmeye başlamıştır.

ITC çatısı altındaki partiler ile diğer Türkmen siyasi parti ve örgütleri, Türkmen Meclisi koordinatörlüğünde 14 Ekim 2004 tarihinde Bağdat'ta ikincisi düzenlenen “Türkmen Birlik ve Demokrasi Platformu” adlı toplantıda bir araya gelmişlerdir. Toplantıda, parti başkanlarının “Türkmen Yüksek Seçim Komisyonu” adıyla her hafta bir araya gelerek gelişmeleri değerlendirmesi ve seçimde izlenecek yolun belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Türkmenlerin belirlediği seçim stratejisi çerçevesinde;

- Genel seçimlere ITC adı altında tek liste üzerinden girilmesi,
- Kürt bölgesel seçimlerine katılmaması,
- Vilayet seçimlerine, altı vilayette (Kerkük, Musul, Bağdat, Selahattin, Diyala ve Erbil) ITC adı ile girilmesi,
- Irak Türkmenleri Koalisyonu ile birlikte hareket eden üç Şii Türkmen partisinin liderlerinin, genel seçimlerde Ulusal Meclis'te daha çok Türkmenin yer almasını sağlamak amacıyla, ortak Şii listesinden katılmaları kararlaştırılmıştır.³³²

Kürtlerin Kerkük'teki demografik yapıyı değiştirme girişiminden endişe duyan Ankara ise, bir dizi "güvenlik senaryosu" hazırlamıştır. Dışişleri yetkilisi belirlenen stratejiyi şöyle özetlemiştir:

- Kerkük'ün statüsünün, Ocak ayında seçilecek geçici Irak parlamentosu tarafından hazırlanacak anayasa ile oluşturulmasının uygun olacağı,
- Kente yoğun Kürt göçü olduğu için referandumun gerçeği yansıtmayacağı,
- Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün Kasım ayının sonlarında Kahire'de düzenlenecek Irak Konferansı'nda konuyu uluslararası platformun dikkatine sunacağı ve komşu ülkelerin desteğini isteyeceği,
- Kerkük'te kurulan mal-mülk komisyonunun çalışmalarının izleneceği,

³³¹ Fikret BİLA, “Gül'ün Bakışı ve Irak Zirvesi”, **Milliyet Gazetesi**, 16 Ekim 2004.

³³² “Türkmen Partileri Seçim Meselesini Görüştü”, **Türkmeneli Gazetesi**, 31 Ekim 2004.

• Kerkük'te istenmeyen gelişmeler yaşanırsa askeri müdahalede bulunulacağı.³³³

Bu dönem içerisinde, Irak dışında ABD'nin ve tüm dünyanın gözleri 02 Kasım 2004 tarihinde ABD'de yapılan başkanlık seçimlerine çevrilmiştir. Bu seçimler öncesinde George W. Bush'un kesin olarak yenilgi ile çıkacağı, Başkanlığa John Kerry'nin geçeceği, bu durumun da ABD'nin Irak'tan çekilmesini gündeme getirebileceği yorumları yapılmıştır. Ancak, seçim sonucunda ABD Başkanı George W. Bush, % 48'e % 51 oranla ve yaklaşık 3,5 milyon farkla, rakibi Demokrat aday Senator John Kerry'yi başkanlık yarışında elemiştir. Bush'un seçimlerden galip çıkması durumunu daha da güçlendirmiş, ABD halkının desteğini arkasına almasını sağlamıştır.³³⁴

ABD Ürdün asıllı Zerkavi'yi bahane ederek Felluce'ye, Sünni direnişçileri bahane ederek Samara'ya, Mehdi Ordusu'nu bahane ederek Kerbela, Kufa ve Nəcəf'e, Sadr bölgesini kontrol etmek için Bağdat'a havadan ve karadan saldırılar düzenlemiştir. Binlerce masum Iraklı sivilin öldürüldüğü operasyonlar Irak Hükümetinde krize neden olmuştur. Sünnilerin en büyük partilerinden Irak İslâmi Partisi (İİP) başkanı Abdülhamid, operasyonu protesto etmek amacıyla hükümetten çekilme kararı aldıklarını belirterek kabinedeki tek bakanları Sanayi Bakanı Hecim el-Hassani'nin istifa ettiğini açıklamıştır. Öte yandan Sünni din adamları da, halka Ocak ayında yapılacak genel seçimi boykot çağrısında bulunmuşlardır.³³⁵

ABD, gerçekleştirdiği askeri operasyonlarla direnişçilerin yanı sıra, Irak Hükümetini oluştururken seçilen altı siyasi partinin dışında kalan muhalif partileri de yok etmeye çalışmıştır. ABD'nin seçimlerin güvenliğini sağlamak bahanesi ile giriştiği bu saldırılar, tersine Koalisyon güçlerine ve Iraklı güvenlik güçlerine yönelik saldırıların daha da artmasına neden olmuştur.

³³³ Hülya KARABAĞLI, "Kerkük'te Kontrollü Gerilim Stratejisi", **Sabah Gazetesi**, 02 Kasım 2004.

³³⁴ "ABD'nin Savaş Gölgesindeki Seçimi", 19 Kasım 2004, (Çevrimiçi) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=95&sayfa=21>, 02 Temmuz 2005.

³³⁵ "Irak Hükümetinde Felluce Krizi", **Sabah Gazetesi**, 11 Kasım 2004.

30 Aralık 2004 tarihinde, Irak'ta faaliyet gösteren üç silahlı grup (Al-Ansar Al-Sünni Ordusu, Mücahitler Ordusu ve Irak İslâm Ordusu), seçim merkezlerinin yanı sıra seçmenlere karşı saldırılarda bulunacaklarını deklare etmişlerdir. Aynı tarihte, Irak Yüksek Seçim Komisyonu (IYSK) tarafından Musul bölgesi için görevlendirilen yaklaşık 700 seçim memurunun istifa ettikleri açıklaması gelmiştir. Bu gelişmelere, el-Kaide liderinin Irak'ta yapılacak seçimlere katılanlara karşı saldırılar düzenleyeceklerini açıklaması eklenmiştir.³³⁶

ABD yetkilileri, Nisan 2003'de başlayan Kerkük bölgesine planlı Kürt göçüne müsaade etmişler, 2005 Ocak ayı seçimlerine doğru bu durum zirveye ulaşmıştır. Irak'ın kuzeyinden ve hatta komşu ülkelerden 150.000 Kürt getirilerek Kerkük'e ve diğer Türkmen bölgelerine yerleştirilmiş, seçim işlemleri kapanmasına rağmen 72,000 kişi daha getirilerek seçmen olarak kaydedilmişlerdir. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Richard Boucher, 23 Ocak 2005 tarihinde yapmış olduğu açıklamada, Kerkük'teki yapay ve gayri meşru nüfus kaydırmasının Irak'ın bir iç meselesi olduğunu ileri sürerek Geçici Anayasanın 58'inci maddesine³³⁷ destek verdiklerini bildirmiştir. Aynı gün KYB lideri Talabani, Kerkük için ABD ve Irak'taki geçici hükümetten yazılı güvence aldıklarını açıklamıştır.³³⁸

ITC Türkiye temsilcisi Ahmet Muratlı, Talabani'nin bu planını, eyalet olabilmek maksadıyla atılan adım olarak yorumlamıştır. Irak'ta kurulması düşünülen federasyonun bir eyaleti olabilmek için en az üç kente sahip olmak gerektiğinden, Süleymaniye ve Diyale'ye hakim olan Talabani üçüncü bir kente yani Kerkük'e de hakim olmak istemiştir. Barzani ise, Erbil, Musul ve Dohuk'a hakim konumu dolayısıyla eyalet sistemindeki yerini garantilemiştir.³³⁹

³³⁶ Hicran KAZANCI, "Yol Ayrımına Gelen Irak", 17 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <http://www.tusam.net/degerlendirme.asp?id=151&sayfa=10>, 03 Temmuz 2005.

³³⁷ Irak Geçici Anayasası'nın 58. maddesi, Saddam Hüseyin zamanında değiştirilen Kerkük'ün demografik yapısının eski durumuna dönüştürülmesine imkan tanımaktadır.

³³⁸ Cüneyt MENGÜ, "Irak'taki Seçimler ve Türkmenler", 29 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=108>, 03 Temmuz 2005.

³³⁹ Muharrem SARIKAYA, "Sac Ayağının Son Ucu; Kerkük", **Sabah Gazetesi**, 16 Ocak 2005.

İşgal sonrasında, ABD'nin Irak'taki siyasi denkleminde uzun zaman yer bulamayan Türkmenler için aday belirleme süresi de sancılı geçmiştir. ITC Başkanı Faruk Abdurrahman'ın liderliğinde 63 kişilik aday listesi hazırlanırken, Kerkük merkezli Türkmenlerin ağırlıklı olduğu ve Hüsamettin Muhammed Ali'nin başını çektiği Türkmen Milliyetçi Hareketi (TMH) de ayrı bir liste belirlemiştir. Ancak, iki Türkmen grubu arasında yaşanan pazarlıklar sonuç vermiş ve ITC Başkanı Abdurrahman'ın listesi üzerinde uzlaşmıştır. Şii Türkmenlerin önde gelen ismi Abbas Bayati önderliğindeki altı kişilik Türkmen grubu ise, Irak İslâm Devrimi Yüksek Konseyi Başkanı el-Hekim ile yaptıkları görüşmelere rağmen son anda ITC'nin listesine dahil olmuşlardır.³⁴⁰

3.2.2. Birinci Seçim Dönemi ve Türkmenler (2005)

Seçimlerin sonucunda istikrarı ve kamu düzenini kısmen de olsa sağlayarak yönetim ile güvenlik konularını Iraklı güçlere bırakmayı hedefleyen ABD, kendi inisiyatifinde bir idare ile yönetim üzerindeki etkisini devam ettirerek Irak'ta kontrolü elinde bulundurmaya amaçlamıştır. Türkiye ise, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasını, adil bir seçim sonucunda Irak'ta dengeli bir yapının oluşmasını, Kerkük'ün Kürt kontrolüne geçmemesini ve Türkmenlerin haklarının korunarak nüfusları oranında temsil edilmelerini istemiştir.

Saddam Hüseyin sonrasında yapılan ilk seçimde seçenekler 2000 seçimleriyle karşılaştırılamayacak kadar çeşitli olmuştur. Siyasi partilerin, bağımsız adayların, seçim ittifaklarının ve koalisyonların oluşturdukları 111 listede yer alan 7471 aday 275 sandalyelik Meclis için yarışmışlardır. Ayrıca 18 vilayet meclisinin 748 sandalyesi için 7850 aday ortaya çıkmıştır. Her vilayet meclisi 41 sandalyeden oluşurken, adaylar Bağdat Vilayet Meclisi'nde ise 51 sandalye için oylanmışlardır. Son olarak 111 vekilden oluşan Kürt Parlamentosu için 499 adayın bulunduğu seçimler karmaşık bir oy verme ve hesaplama sistemi içinde gerçekleşmiştir.

³⁴⁰ Murat UÇAR, "Seçim Yakın İstikrar Irak", **Aksiyon Dergisi**, S: 526, 03 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=19341>, 10 Temmuz 2005.

Seçmenler hem ulusal meclis, hem vilayet meclisleri için oy verirken, Kuzey Irak'ta Kürt Parlamentosu için de üçüncü bir oylama yapılmıştır. Bunun yanında Kuzey Irak'ın bağımsızlığı için yasal olmayan bir de referandum düzenlenmiştir.³⁴¹

Beklenenin aksine, seçimlerde 7 parti ITC çatısı altında, TMH ise tek başına yer alırken dört Türkmen parti de Kürtlerin oluşturduğu Kardeşlik Federasyonu'na destek vermiştir. Türkmen nüfusunun yarıdan fazlasını oluşturduğu öne sürülen Şii Türkmenler ise ağırlıklı olarak Arap Şii partilere destek vermiştir. Güvenlik gerekçesiyle çok az sayıda uluslararası gözlemcinin takip ettiği Irak seçimleri, gerek BM'nin kontrolünde olmamasından, gerekse de seçimler öncesi ve sonrası yapılan yolsuzluklara ABD'nin göz yummasından dolayı Kürtler ve Şiiler dışındaki gruplar tarafından tepkiyle karşılanmıştır.³⁴²

TMH Partisi Başkanı Turan Ketene, Irak'taki seçimlerin adil olmadığını savunarak, seçimlerin ülkeye demokrasi getirmeyeceğini ifade etmiştir. Seçimlerden sonra masaya oturabilmek maksadıyla seçimlere girmek zorunda kaldıklarını, ancak bunun adil olmadığını belirterek Türkmenler için adalet ve demokrasi getirmeyeceğini iddia etmiştir. Doğacak sonuca Türkmenlerin birleşmemesinin de etkili olduğunu savunmuştur.³⁴³

Oldukça zor şartlar altında gerçekleşen 30 Ocak 2005 Irak seçimlerinde, 13 milyonun üzerindeki seçmenden %60'ı oy kullanmıştır. Saldırı ve tehditler nedeniyle özellikle Sünni üçgeni olarak adlandırılan alanda (Bağdat, Musul, Felluce, Ramadi ve Tikrit'te) sandıklar kurulamamış, seçimlerin yoğun bir katılımı ile gerçekleştiği Şii bölgelerinde ve kuzeyde ise seçmen kayıtlarının nasıl tutulduğu dahi tespit edilememiştir.³⁴⁴

³⁴¹ Recep BOZTEMUR, "Irak Seçimleri", **Panorama Dergisi**, S: 10, Mart 2005, (Çevrimiçi) <http://www.panoramadergisi.com/mart2005/index.php?dosya=anakonu>, 06 Ağustos 2005.

³⁴² Cumali ÖNAL, "Kerkük'te Büyük Oyun", **Aksiyon Dergisi**, S: 571, 07 Şubat 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=19503>, 15 Eylül 2005.

³⁴³ "Türkmen Lider Ketene: Seçimler Adil Değil, Ülkeye Demokrasi Getirmez", 30 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <http://www.bizturkmeniz.com/tr/showArticle.asp?id=5121&updatefrom=0&from=0>, 15 Eylül 2005.

³⁴⁴ Sedat LAÇİNER, "Irak Seçimleri", **Kardaşlık Dergisi**, S: 25, Ocak-Mart 2005, s. 28.

Ülke yönetiminden yıllarca dışlanan Şiiler, sonunda Irak'ın kaderini belirleyecek konuma gelebilmek umuduyla, seçimlere yoğun ilgi göstermişlerdir. Özellikle Şiilerin ruhani lideri Ali Sistani'nin perde arkasından onayladığı “fetva” neticesinde, seçimlerde oy kullanmak Şiiler için dini bir vazifeye dönüşmüştür. Bu nedenle Şiilerin ağırlıklı yaşadığı bölgelerde oy verme oranları % 80'lere kadar çıkmıştır. Benzer şekilde, son on yıldır Irak'ın kuzeyinde merkezi yönetimin denetiminden uzak bir şekilde yaşayan ve fiili olarak kendi kendilerini yönetir hale gelen Kürtler de bu seçimleri bir taraftan 1991'den bu yana kazanmış oldukları ayrıcalıklarını korumak, diğer yandan da merkezi Irak yönetiminde mümkün olan en geniş temsil hakkını elde etmek için bir şans olarak gördüklerinden, seçime katılım oranları % 90'lara ulaşmıştır.³⁴⁵

ITC, sonuçların açıklanmasını beklemeden, seçim hileleri sebebiyle itirazda bulunmuştur. Seçim günü büyük oyunların döndüğünü iddia eden Türkmenler, bunları şöyle sıralamıştır:

- Seçim günü şehirler arası yollar kapalı olmasına rağmen, peşmergeler Erbil, Süleymaniye ve Dohuk gibi çevre illerden gelen yolları Kürtler için açık tutmuşlar ve bu şahıslar aynı gün geldikleri yerlere dönerek oralarda da oy kullanmışlardır.
- Erbil'de Türkmenlerin oy pusulaları kurşun kalemlerle işaretlendirilmiş ve bu pusulalar sonradan Kürtlerin lehine değiştirilmiştir.
- Birçok Türk bölgesine seçim sandığı dahi yerleştirilmemiştir.
- Özellikle 300 bin kişinin yaşadığı ve nüfusun neredeyse tamamının Türkmen olduğu Telafer'e sadece dört sandık kurulmuş ve oy kullanmak için şehre gelmek isteyenlere de izin verilmemiştir.³⁴⁶
- Türkmen mahallelerinde eksik form dağıtılmış olup, 30 bin Kürt seçmenin bulunduğu Azadi'de ise 90 bine yakın oy kullanılmıştır.
- Süleymaniye ve Erbil'de, ölenlerin yerine de oy kullanılmıştır.³⁴⁷

³⁴⁵ Mustafa AYDIN, “Seçimlerden Sonra Irak'ta Nereye?”, **Panorama Dergisi**, S: 9, Şubat 2005, (Çevrimiçi) http://www.panoramadergisi.com/subat2005/index.php?dosya=mustafa_aydin, 06 Ağustos 2005.

³⁴⁶ Murat UÇAR, “Türkmenler Seçim Hilelerinden Dertli”, **Aksiyon Dergisi**, S: 533, 21 Şubat 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=19756>, 22 Eylül 2005.

³⁴⁷ “Seçim Hileleri”, **Altunköprü Dergisi**, S: 12, Mart 2005, s. 16.

Seçimlerin resmi sonuçlarına göre; Şiilerin Birleşik Irak ittifakı 4 milyon oyla geçerli oyların yaklaşık %48'ini, 275 sandalyeli Meclisin de 140 sandalyesini alarak seçimin galibi olarak çıkmışlardır. Barzani-Talabani ittifakı, 2 milyonu geçen oylarıyla geçerli oyların %25'ini ve meclisin 75 sandalyesini alarak ikinci en büyük oy oranına sahip grup olmuştur. 40 sandalyeyi de, oyların %14'üne sahip olan Başbakan Allavi'nin oluşturduğu liste almıştır. ITC, Başkan el-Yaver'in Iraklılar listesinin ardından 93,500 oyla beşinci sırada yer almıştır.³⁴⁸ ITC bu oranla 275 sandalyeli Irak meclisine 3 milletvekili sokarken, Şiilerin birleşik ittifakından 5, Allavi listesinden 1 olmak üzere toplam 9 Türkmen kökenli girmiştir.³⁴⁹

Usulsüzlük bulaştığı öne sürülen Kerkük eyalet meclis seçimlerinde, oyların yüzde %58.4'nü Kürtler alırken Türkmenler %16'da kalmışlardır. Bu oy oranı ile Türkmenler, ITC'den 8 ve Şii Bedir örgütünden 1 olmak üzere toplam 9 kişi ile temsil hakkı elde etmişlerdir.³⁵⁰

Sedat Ergin Hürriyet gazetesindeki köşe yazısında Türkmen oylarının azlığını, Kürt grupların özellikle Kerkük'te ve Türkmen bölgelerinde yaptığı usulsüzlüklere, Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları eyaletlerde³⁵¹ katılımın çok düşük olmasına, güvenlik kaygılarına, son olarak da ITC'nin başarılı bir performans sergileyememesine bağlamıştır.³⁵² Ayrıca, Türkmenlerin seçimlerde pasif kalmasının nedenleri, Türkmen bölgelerinde direniş hareketinin etkili olmasına, güvenlik sorunlarına ve huzursuzluklara bağlanmıştır.³⁵³

Geçici anayasaya gereğince seçilen ulusal meclis 15 Ağustos 2005 tarihine kadar bir anayasa taslağı hazırlayarak 15 Ekim 2005'de halk oyuna sunacak, 18 ilden en az üçünde, üçte ikilik çoğunlukla ret edilmezse anayasanın kaderi basit çoğunluğa

³⁴⁸ Suphi SAATÇI, "Zorbaların Seçimi", **Kardaşlık Dergisi**, S: 25, Ocak-Mart 2005, s. 2.

³⁴⁹ Sedat ERGİN, "Iraklı Türkmenler Buharlaştılar mı?", **Hürriyet Gazetesi**, 18 Şubat 2005.

³⁵⁰ "Kerkük Kürtlerin", **Hürriyet Gazetesi**, 14 Şubat 2005.

³⁵¹ Türkmenlerin dağınık olarak yaşadığı Ninova gibi Arap dokusu tartışılmayan eyaletinde, Kürtler 77 bin oyla ilk sırada yer alırken, bu durum Araplarla birlikte Türkmenlerin sandığa gitmediğini göstermiştir

³⁵² S.ERGİN, a.g.m.

³⁵³ Soran ŞÜKÜR, "Irak'ta Demokrasi Provaları", **Stratejik Analiz Dergisi**, S: 59, Mart 2005, s. 21.

göre belirlenecektir. Anayasa referandumundan evet oyu çıkarsa 15 Aralık 2005'te genel seçimlere gidilerek yıl sonunda yeni hükümet kurulacak, anayasa ret edilirse ulusal meclis feshedilerek, 15 Aralık'ta yeniden seçim yapılacaktır.³⁵⁴

Seçim sonrası, ITC lideri Abdurrahman'ın Necef'e giderek Şiiilerin Ruhani Lideri Ayetullah Sistani'yi ziyaret etmesi ITC-Şii ittifakının yapıldığı şeklinde yorumlanırken, Kerkük'ün Kürt bölgesine dahil edilmemesi konusunda da bir mutabakata varıldığı anlaşılmıştır.³⁵⁵ Türkmenlerin 3'te 1'lik nüfusunun Şii olması, ittifakların önemli olduğu Irak gibi bir sahada avantaj olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye'de ikamet eden duyarlı Türkmen gruplar bu dönemde seslerini duyurabilmek maksadıyla sempozyumlar ve oturumlar düzenlemişlerdir. ITKDD, 27 Mart 2005 tarihinde İstanbul'da, "Katliamlar Gölgesinde Irak'ta Türkmen Varlığı" konulu sempozyumda Türkiye'deki Türkmenlerle kamuoyunu bir araya getirmiştir. Türkmenlerin etkili sesi Suphi Saatçi başkanlığındaki sempozyuma konuşmacı olarak, Basın Birliği Derneği Başkanı Kemal Çapraz ve araştırmacı yazar Aytunç Altındağ katılmışlardır. Türkmenlerin seçim politikaları ve Kerkük'ün durumunun masaya yatırıldığı sempozyumun açılış konuşmasını yapan ITKDD Başkanı Kemal Bayatlı; Irak'taki Türkmenlerin dünya tarafından yalnız bırakılarak kendi ayakları üzerinde durmaya çalıştığını belirtmiş, mevcut şartların Nisan 2003'ten sonra daha da ağırlaştığını ifade etmiştir. Son günlerde Kerkük için Brüksel³⁵⁶ ve Bulgar³⁵⁷

³⁵⁴ "Şimdi Irak'ta Neler Olacak?", **Hürriyet Gazetesi**, 01 Şubat 2005.

³⁵⁵ Sedat ERGİN, "Irak'ta Türkmen Gökkuşuğu", **Hürriyet Gazetesi**, 08 Mart 2005.

³⁵⁶ Avrupa'nın en karmaşık yönetim modeli olan Brüksel modeli, güçlü merkez ilkesine dayanan federal bir sistemdir. Belçika'da, Fransızca konuşan Valonlar ve Flamanca konuşan Flamanlar arasında din ve kültür farkı olmamasına rağmen, dil farkı nedeniyle bölünme tehlikesi gündeme gelince, 1960'larda vatandaşlardan bir anadil tercih etmeleri istendi ve bölgeler buna göre belirlendi. Ülke, 3 bölge ve 3 topluluğa ayrıldı. Bölgeler, başkent Brüksel, Flaman ve Valon bölgesi, topluluklar ise Flamanca konuşanlar, Fransızca konuşanlar ve Almanca konuşanlar olarak birbirinden ayrıldı. Belçika'daki her bölgenin kendi parlamentosu ve ortak milli parlamentosu bulunuyor. Ancak Almanların, Flamanlar ve Valonlar gibi federe devlet statüleri bulunmuyor, Valon bölgesinde yaşıyorlar. Bölge içerisindeki resmi ve özel tüm kuruluşlarda yalnız o bölgedeki resmi dil kullanılıyor. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: "Brüksel Modeli Nedir?", (Çevrimiçi) <http://www.abmerkezi.org.tr/belgeler/BRUKSEL%20MODELI%20NEDIR.doc>, 27 Haziran 2005.

³⁵⁷ Bulgaristan'daki komünist yönetim, 1960'tan itibaren bu ülkedeki Türkleri, "Müslümanlaşmış Bulgarlar" diye adlandırmış, 1980'lerde Todor Jivkof yönetiminde, Türklerin adlarının değiştirilmesi politikası uygulanmıştı. 10 Kasım 1989'da Jivkof yönetimi yıkıldı. Bu dönemde, Türklerin kurduğu

modellerinin önerildiğini hatırlatan Bayatlı, "Biz kendi modelimizi seçeriz, dışarıdan buna müdahale edilmemeli, Kerkük'ün Türk kalacağına göbekten yeminliyiz" diyerek Kerkük konusundaki hassasiyetlerini bir kez daha dile getirmiştir.

Anılan sempozyumda konuşan Türkmeneli İnsan Hakları Derneği (TİHD) Genel Başkanı Nefi Demirci, 30 Ocak seçiminin ardından Türkmenlerin hayal kırıklığı içerisinde kendi kimliklerini ve topraklarını kaybetme noktasına geldiğini belirterek, birlik olmanın kaçınılmaz duruma geldiğini vurgulamıştır.

2 Nisan 2005 tarihinde İstanbul'da, Irak Türkmenleri Kardeşlik ve Kültür Derneği (ITKKD) koordinatörlüğünde, Mustafa Bozdemir oturum başkanlığında düzenlenen "Yeni Irak ve Türkmen Politikası" konulu panele konuşmacı olarak; Irak Adalet Partisi (IAP) Türkiye temsilcisi Mithat İbrahim, E.MİT Daire Başkanı Mahir Kaynak, Büyük Birlik Partisi (BBP) Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı Mustafa Budak, Kerkük Vakfı Genel Sekreteri Suphi Saatçi ve gazeteci yazar Vedat Yenerer katılmışlardır.

Kerkük'teki Kürt oyunlarını protesto etmek amacıyla Türkmenlerin seçimlere katılmaması gerektiğini, bu konuda hata yaptıklarını savunan Yenerer, yanlşın Türk Hükümetinin zorlamasıyla gerçekleştiğini dile getirmiştir. Mahir Kaynak ise; dünyada nüfusları %0,25 olan Yahudilerin hakim konumlarını ve yönetici vasıflarını örnek göstererek, Türkmenlerin Irak'ta hak talep eden değil, etkin rol oynayan konumuna gelmesi gerektiğini belirtmiştir. Irak Türkmeneli Partisi (ITP) Genel Başkanı ve aynı zamanda ITC'den milletvekili seçilen Riyaz Sarıkahya, Irak Türkmenlerinin bütünleşmesi, ITC'nin maddi yönden desteklenmesi, ABD ile iyi ilişkiler kurulması ve Şiiilerle ittifak yapılması konularındaki görüşlerini dile getirmiştir.

partiler içinde öne çıkan Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin (HÖH) Başkanı Ahmet Doğan, efsanevi bir isim oldu. HÖH'ün temel felsefesi, kendini Bulgaristan'ın partisi olarak görmesi, ulusal kimlik mücadelesini bu zeminde yapmasına dayanıyor. Bir başka deyişle bu hareket kendisini Türk değil, Bulgar ulusal kimliği içinde tanımladı. Yönetim organlarındaki resmi konuşma dili de Bulgarca olan parti, kapılarını Bulgarlara da açtı. Türkiye'nin güdümünde hareket ettiği görüntüsünü hiçbir zaman yaratmadı. Bulgaristan Türkleri, asimilasyon döneminde bile, silahlı mücadele içine girmedi. Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Fikret BİLA, "Yeni Türkmen Politikası Oluştur", **Milliyet Gazetesi**, 21 Mart 2005.

Irak Türkmenlerini tek çatı altında toplamak ve seçim sonuçlarını değerlendirmek amacıyla, 22-24 Nisan 2005 tarihleri arasında Kerkük'te, Türkmen kurultayı gerçekleştirilmiştir. ITC'nin nasıl yönetileceği konusunda uzun tartışmalar yaşanmış, Bağdat'taki hızlı gelişmeler karşısında ITC'nin hantal kaldığı ve yeniden yapılanma sürecine girilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Mevcut sistem olan "Cephe Başkanı ve Türkmen meclisinin devamı", "Başkanlık Sistemi", "politbüro ve genel sekreterlik" sistemlerinden hangisinin uygulanacağı konusunda yapılan tartışmaların sonunda, başkanlık konseyinde karar kılınırken, en çok oyu alan adayın başkanlık konseyi ve ITC'nin başkanı olması benimsenmiştir. 7 kişilik konseyin altında yer alacak Merkez Karar Kurulu'nda da 60 kişinin yer almasına karar verilmiştir. Sistemin belirlenmesinin ardından 28 kişi başkanlığa aday olmuş, ancak seçim tüzüğü üzerinde anlaşma sağlanamayınca kurultayın kalan bölümü ertelenmiştir.³⁵⁸

30 Ocak'ta yapılan genel seçimler sonrası Irak'ta ilk hükümet, Nisan ayının son haftasında ancak kurulabilmiştir. Şii kökenli İbrahim Caferi Başbakan olurken, Cumhurbaşkanlığına Celal Talabani seçilmiştir. Başbakanın listesi her ne kadar Talabani tarafından delinse de, hükümetin kurulması ve mecliste onaylanması, Irak'ta yeni sürecin gecikmeli de olsa yürüdüğünün bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. 37 kişilik kabinede üzerinde uzlaşma sağlanamayan beş bakanın yerine vekiller atanarak çözüme gidilmiş, iki başbakan yardımcılığı ise boş bırakılmıştır. Şii ittifakından seçilen iki Türkmenin de yer aldığı kabinede, 7 kadın bakana görev verilmiştir.³⁵⁹

Irak Başbakanı İbrahim Caferi, ilk dış gezisini 20 Mayıs 2005'de Türkiye'ye yapmış ve Başbakan Erdoğan ile bir araya gelmiştir. Görüşmede sağlanan en önemli mutabakat, Caferi'nin PKK konusunda geçmişte olduğundan daha kuvvetli "mücadele" sözü vermesi olmuştur. Erdoğan, Kerkük'te etnik çatışmaya yol açacak adımlardan kaçınılması gerektiğini söylerken, Caferi de, şehrin statüsünün

³⁵⁸ Namık DURUKAN, "Başkan Seçemediler", **Milliyet Gazetesi**, 26 Nisan 2005.

³⁵⁹ Faruk AKKAN, "Irak'ta Egemenlik Zor", **Aksiyon Dergisi**, S: 543, 02 Mayıs 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id= 21082>, 28 Eylül 2005.

korunacağını belirterek, Kerkük'ün Kürtler, Araplar, Türkmenler ve Asuriler'in bir arada yaşayacağı, Irak'ın tümüne ait bir kent olarak kalacağını ifade etmiştir.³⁶⁰ “Türkmenler, Irak'ın üçüncü demografik topluluğudur ve Irak Anayasası'nın oluşumu konusunda Türkiye'nin tecrübesinden yararlanacağız” diyen Irak Başbakanı Caferi'nin ziyareti, Türkiye'nin Irak'ta sürece yeniden dahil olduğunun göstergesi olarak yorumlanmıştır.³⁶¹

Hükümetin göreve gelmesinden sonra da, Türkmen kenti Kerkük'ün nüfusu değiştiriliyor tartışmaları devam etmiştir. Irak'taki genel seçimler öncesinde, Türkmen ve Araplardan boşalan yerlere, değişik bölgelerden getirilen 3 bin kadar PKK militanı ve yandaşı Kerkük'te tapulu ev ve arsa sahibi olmaya başlamışlardır. Teröristlerin dağdaki en etkili ismi Murat Karayılan, gelinen noktayı çifte zafer olarak değerlendirirken, Kerkük'ün PKK sayesinde Kürt şehri olduğunu savunmuştur. Kerkük'e Kürtlerin transfer edilmesini başından beri tepkiyle karşılayan Türkmenler ise, rahatsızlıklarını dile getirmişler, ancak gelişen bu hadiseler karşısında Barzani ve Talabani'den dolayı bir şey yapamamışlardır.³⁶²

Washington Post gazetesinden Steve Fainaru, Kerkük'ün Kürtleştirilmesinin yanına, Türkmen azınlıktan yüzlencesinin kaçırılarak, Kuzey Irak'ta çeşitli cezaevlerine nakledilmelerinin eklendiğini belirtmiştir. Kerkük sokaklarından toplanan veya ABD-Irak güçlerinin ortak operasyonlarında yakalanan Türkmenler, gizlice Kürt kentleri Erbil ve Süleymaniye'deki cezaevlerine, zaman zaman Amerikan güçlerinin bilgisi dahilinde, hem de Irak yasaları ihlal edilerek götürülmüşler ve işkenceye maruz kalmışlardır. Bu durum, Kerkük'te gidererek daha da kışkırtıcı bir tarzda yetki kullanmak maksadıyla planlanmış yaygın bir girişimin parçası olarak yorumlanmıştır. 30 Ocak seçimlerinin ardından yoğunlaşan kaçırma

³⁶⁰ Bülent AYDEMİR, “Caferi'den Ankara'yı Rahatlatan Mesajlar”, **Sabah Gazetesi**, 21 Mayıs 2005.

³⁶¹ Muharrem SARIKAYA, “Irak'ta Sürece Dahil Olmak”, **Sabah Gazetesi**, 22 Mayıs 2005.

³⁶² Gamze POLAT, “Kerkük'te PKK'ya Arsa Diyeti”, **Aksiyon Dergisi**, S: 544, 09 Mayıs 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=21166>, 05 Ekim 2005.

olaylarının sayısını, ABD askeri kaynakları 180, Arap ve Türkmen politikacıları ise 600'den fazla olarak göstermişlerdir.³⁶³

ITC'nin Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı, bu olaylar karşısında Washington'un, Bağdat'taki yetkililere durumu telgrafla bildirmeleri ve kaçırılmaların ABD'nin inandırıcılığını zedelediğine dikkat çekmesinin, Türkmenler tarafından olumlu karşılandığını belirtmiştir. ABD ve Türk Dışişleri'nin kaçırılma olaylarını takibe almalarının Kürt siyasi otoriteleri üzerinde etkili olacağını belirten Muratlı, Washington ve Ankara'nın ilgisinin kesilmemesi gerektiğini; gelişmeler hakkında Türk Dışişleri'ni ve ABD'nin Ankara Büyükelçiliği yetkililerini bilgilendirmeye çalıştıklarını vurgulamıştır.³⁶⁴

12 Haziran'da Kuzey Irak yerel parlamentosu tarafından, "Kürdistan Bölge Başkanı" seçilen Mesud Barzani, Irak Parlamentosunda yaptığı konuşmada, Kerkük'ün Kürt kimliğinin tanınması dışında Saddam Hüseyin rejiminin Kerkük ve diğer Kürt bölgelerine getirdiği her türlü demografik ve politik değişikliğin yürürlükten kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir. Barzani ayrıca, yeni Irak Anayasası'nın geçmişte varılan anlaşmaları ve mevcut Geçici İdari Yasa'yı temel alması gerektiğini belirtmiştir.³⁶⁵ Niyetini artık açıkça dile getiren Kürt idareci, hazırlanan yeni anayasaya da atıfta bulunarak, mevcut anayasada elde ettikleri hakların devam etmesini istediklerini söylemeye çalışmıştır.

Brüksel'de gerçekleştirilen, Irak'ın siyasi ve ekonomik geleceğinin masaya yatırıldığı uluslararası nitelikli toplantıda, Irak'a destek çağrısı yapılırken, Bağdat'tan tüm unsurları yönetime dahil etmesi talep edilmiştir. Türkiye'yi toplantıda temsil eden Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Türk hükümetinin Irak'taki geçiş dönemini tam anlamıyla desteklediğini, Irak'ın siyasi ve toprak bütünlüğünün vazgeçilmez

³⁶³ Steve FAINARU, "Kurdish Officials Sanction Abductions in Kirkuk", **Washington Post Gazetesi**, 15 Haziran 2005.

³⁶⁴ Fikret BİLA, "Türkmenler Zor Durumda", **Milliyet Gazetesi**, 17 Haziran 2005.

³⁶⁵ "Barzani: Kerkük'ün Kürt Kimliği Tanınmalı", **Milliyet Gazetesi**, 20 Haziran 2005.

öncelikleri olduğunu vurgulayarak, Kuzey Irak'tan kaynaklanan ve Türkiye'ye zarar veren terörist eylemlerin engellenmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁶⁶

18 Haziran'da Kerkük kentinde yapılan Türkmen kurultayında, 22-24 Nisan'da seçilen ITC Yürütme Kurulu'nun başına, Irak Türkmen Meclisi Başkanı Saadettin Ergeç getirilmiştir.³⁶⁷ 30 Ocak seçimlerdeki başarısızlığın temel nedenini 'bölünmüşlüğe' bağlayan ITC, Nisan ve Haziran'da düzenlenen kurultay çalışmalarıyla, geçmişten dersler çıkaran yeni bir demokratik yapılanmaya gitmiştir. Öncelikli hedeflerini çok parçalı siyasi yapıya son verilmesi ve parti sayısının azaltılarak mümkünse tek çatı altında birleştirilmesi olarak belirleyen ITC, öteki etnik gruplarla siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliğine gidilmesini kararlaştırmıştır.³⁶⁸

3.2.3. Anayasa Sürecine Türkmenlerin Etkisi (2005)

Irak'ın nasıl şekilleneceğini belirleyecek anayasa çalışmaları sürerken, Türkmenler üçüncü büyük unsur olarak yer almak amacıyla faaliyetlerine hız vermişlerdir. Kuzey Irak'taki yapılanmanın haklarından ve beklentilerinden çok uzak olduğunu işaret eden Türkmenler, Bağdat yönetimindeki temsilcilerinden de memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Türkmen siyasetçiler ve bilim adamları, Ankara'nın da desteğini bekledikleri konuları şöyle sıralamışlardır:

- Kerkük'ün Bağdat yönetimine bağlı bir kent olmasının sağlanması,
- Telafer'in il statüsüne kavuşturulması ve Barzani'nin Sincar'ı il yaparak Telafer'i buraya bağlama planının engellenmesi,
- 2005 yılının sonlarında yapılacak seçimlerde Türkmen partilerinin birleşmesinin sağlanması.³⁶⁹

³⁶⁶ Güven ÖZALP, “Yardım Konferansında Irak Yönetimine Uyarı”, **Milliyet Gazetesi**, 23 Haziran 2005.

³⁶⁷ Can HASASU, “ITC'nin Yeni Başkanı, Ergeç”, **Hürriyet Gazetesi**, 18 Haziran 2005.

³⁶⁸ Derya SAZAK, “Türkmen Cephesi”, **Milliyet Gazetesi**, 24 Haziran 2005.

³⁶⁹ Fikret BİLA, “Yeni Irak'ta Türkmenlerin Yeri”, **Milliyet Gazetesi**, 26 Haziran 2005.

Londra King's College Uluslararası Stratejik Çalışmalar Enstitüsü öğretim üyesi Bill Park, ABD'nin bölgeye yönelik geniş politikaları ve Türkiye'nin AB'ye girişe yönelik ilerlemesinin Türk-Kürt-ABD-Irak ilişkilerinin evriminde rol oynayacağını savunmuştur. Hazırlanmakta olan anayasa taslağının yansımaları olarak Irak'ın geleceğiyle ilgili üç senaryoyu ise şu şekilde ortaya koymuştur:

- Parçalanma; yükümlülüğün yerine getirilmemesi olarak tanımlanmış ve bir anlamda Irak'ta iş başındaki eğilimleri yansıtmıştır.
- Irak'ın kuzeyinden gelebilecek tüm sonuçları tayin edebilecek bütün bir Irak için 'ayrılmamak' senaryosu.
- Bölgenin yeniden şekillendirilmesi.³⁷⁰

Yeni anayasada, Türkmenlerin ana etnik grup olarak yer almasını ve Kerkük'ün özel statüsünün korunmasını isteyen Türkiye, Irak'ta 15 Ağustos'a kadar tamamlanması, 15 Ekim'e kadar da referanduma sunulması planlanan yeni anayasa ile ilgili görüşmelerin bir bölümüne ev sahipliği yapmıştır. Gizli tutulan toplantılara, Irak'taki bütün grupların temsilcilerinin yanı sıra Irak Adalet Bakanlığı Müsteşarı İsmet Abdülmecit ile Türkiye'nin Irak Özel Temsilcisi Osman Korutürk de katılmıştır. Kerkük ve petrol varlıklarının belirli bir gruba mal edilemeyeceği, doğal kaynakların tüm Iraklılara ait olduğu ve Irak'a komşu ülkelerin beklentilerinin de bu yönde olduğu yolundaki görüşler Türkiye tarafından toplantıda bir kez daha dile getirilmiştir.³⁷¹

Washington'da düzenlenen bir basın toplantısına Iraklı bazı Hıristiyan gruplarının temsilcileriyle katılan ITC'nin Washington temsilcisi Orhan Ketene, işgalin ardından kendilerine verilen bütün sözlere karşın, Kerkük, Musul ve Irak'ın kuzeyindeki diğer büyük kent ve kasabaların, ABD'nin onayıyla Kürt milisler tarafından istila edildiğini ve o zamandan bu yana Kürtlerin Irak'ın kuzeyinin yönetimine fiilen el koyduğunu belirtmiştir. Ketene ayrıca Kürtleri, üçte ikisi Sünni,

³⁷⁰ Bill PARK, "Türkiye'nin Kuzey Irak'a Yönelik Politikası: Sorunlar ve Perspektifler", Çev.y., 10 Temmuz 2005, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=418>, 06 Kasım 2005.

³⁷¹ Barkın ŞIK, "Abant'ta Irak toplantısı", **Milliyet Gazetesi**, 14 Temmuz 2005.

üçte biri Şii olan Türkmenler arasına nifak sokmaya çalışmakla da suçlamıştır.³⁷² Bu dönemde bir taraftan Türkiye, diğer taraftan Türkmenler, hummalı bir çalışma içine girerek fikirlerini fiiliyata geçirmeye çalışmışlardır.

15 Ağustos 2005'te tamamlanması beklenen Irak Daimi Anayasası'nın parlamentoya sunulması, Irak'taki taraflar arasındaki sorunlar nedeniyle bir haftalığına ertelenmiştir. Anayasa taslağının belirlenen tarihte verilmemesi ve taraflara anlaşma sağlamaları için tanınan süre, genel olarak bütün tarafların kendi talepleri konusunda daha da ısrarcı olmalarına yol açmıştır. Üzerinde tartışılan konular şunlardır:

- Şii kesim, güneyde geniş bir federasyon talep ederek buradaki petrolden faydalanmak istemiştir. Ayrıca Şii din adamı el-Sistani'nin istediği şekilde, Anayasanın Irak'ın İslâmî kimliğini vurgulaması ve İslâmın Anayasanın temel kaynağı olması talep edilmiştir.

- Kürt kesimi de federasyon ve doğal varlıklar konusunda Şiiilerle aynı isteklere sahip olup, Irak'ın İslâmî bir kimliği olmasına ise karşı çıkmışlardır. Kerkük petrolünün yüzde 65'inin Kürt bölgesine tahsis edilmesini de talep etmişlerdir.

- Sünniler; federasyon sistemine temelden karşı çıkmışlardır.³⁷³

Bir hafta aradan sonra meclise gelen Irak Anayasa Taslağı, anayasadaki uzlaşılamayan konular yüzünden oylanamayarak 3 gün daha uzatılmıştır. Oturumu erteleyen Meclis Başkanı Hacim el-Hasani, üzerinde anlaşılamayan konuların federalizm, federal birimlerin oluşturulması, anayasada Baas Partisi'nden ne şekilde söz edileceğiyle ilgili sorunlarla devlet başkanı, parlamento ve kabine arasında güç paylaşımı olduğunu söylemiştir. Şii ve Kürtlere ileride bağımsız devlet yolu açabilecek federalizm maddesini destekleyen bir taslağın, onayları olmadan meclise sunulması durumunda durumun daha da kötüleşeceğini söyleyen Sünni komisyon üyeleri ise, "direnişin tırmanacağı, daha çok kan akacağı" uyarısı yapmışlardır.³⁷⁴

³⁷² "Irak Türkmen Cephesi'nden ABD'ye Eleştiri", **Sabah Gazetesi**, 14 Temmuz 2005.

³⁷³ Mazin HASAN, "Irak'ın Daimi Anayasası ve Gelişmeler", 24 Ağustos 2005, (Çevrimiçi) <http://www.avsam.org/tr/gunlukbulten.asp?ID=683>, 10 Kasım 2005.

³⁷⁴ "Sünniler'den Tehdit: Çok Kan Akabilir", **Sabah Gazetesi**, 23 Ağustos 2005.

3 günlük ertelemenin ardından Şii gruplar 25 Ağustos 2005 tarihinde Sünnilere yeni bir taslak sunmuşlardır. Buna göre, federasyon ile ilgili maddeye dokunulmaması, ancak 2005 sonunda yapılması planlanan seçimlerde oluşacak parlamento tarafından görüşüldükten sonra uygulamaya konması teklif edilmiştir. Sünniler ise bunu reddetmiş ve taslak anayasanın 3'üncü kez uzatılarak 28 Ağustos'ta görüşülmesine karar verilmiştir.³⁷⁵

Irak yönetimine anayasa hazırlama konusunda danışmanlık yapan Amerikalı uzmana göre, anayasa metni ile ilgili tartışmalar şu başlıklar altında sıralanmıştır:

- Devletin ismi: Irak devletinin isminin federal mi yoksa İslâmî mi olacağı; olacaksa da bunun anayasa metninde açıkça zikredilmesinin gerekip gerekmediği,
- Dinin devlet yönetimindeki yeri: şeriat, hukukun kaynağı olarak zikredilmeli mi?
- Irak'ı oluşturan unsurlar: hangi gruplar anayasa metninde zikredilecek?
- Resmi diller: Kürtçe, Arapça kadar eşit olacak mı? Diğer dillerin statüsü ne olacak?
- Irak devletinin kimliği: Arap ve İslâmî olarak mı tanımlanacak?
- Merciiyye: Şii dinin otoritesinin devlet yönetimindeki yeri.
- Kutsal yerler: atabat denilen ve daha çok Şiileri akla getiren dini ve kutsal mekanların durumu.
- Başkanın durumu: güçlü bir figür mü, sembolik mi?
- Bakanlar, parlamento üyesi olmalı mı?
- Doğal kaynaklar ile ilgili meseleler: doğal kaynaklar nasıl paylaşılacak?
- Şahsi statü ve aile hukuku ile ilgili meseleler.
- Özellikle Kürtlerin self-determinasyon hakkı.
- Kerkük şehrinin statüsü.
- Kürdistan bölgesinin sınırları.³⁷⁶

³⁷⁵ Mazin HASAN, "Irak'ta Anayasa Krizi", 8 Ekim 2005, (Çevrimiçi) <http://www.avsam.org/tr/gunlukbulten.asp?ID=694>, 10 Kasım 2005.

³⁷⁶ Cenap ÇAKMAK, "Taslak Irak Anayasası ve Irak'ın Geleceği", **Panorama Dergisi**, S: 14, Ekim 2005, (Çevrimiçi) <http://www.panoramadergisi.com/ekim2005/index.php?dosya=anakonu2>, 10 Kasım 2005.

Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı üzere tartışmalar, Şii ve Kürt kesimin isteklerinin Sünniler tarafından kabul edilip edilmemesi üzerine yoğunlaşmıştır. Şiiler ile Kürtlerin istekleri federalizm konularında birleşirken, özellikle İslâmın devlet yönetiminde nasıl rol oynayacağı meselesi, daha çok Şiilerin üzerinde durduğu bir konu olmuştur.

İkna edilmeleri için son anda yapılan değişikliklere rağmen, taslak Sünniler tarafından kabul edilmemiştir. Anayasa hazırlama komitesinin 27 Ağustos'ta yaptığı görüşmelere 15 Sünni üyeden yalnızca 3'ü katılmış ve taslak oyçokluğuyla kabul edilerek meclise sunulmuştur. Daha önce, 28 Ağustos'ta mecliste oylama yapılacağına açıklanmasına rağmen, taslak metnin³⁷⁷ okunmasının ardından meclis dağılmıştır. Ancak Anayasa Komitesi Üyesi Şeyh Celalettin el-Sagir, meclisin yeni metni oylayarak kabul etmesine gerek olmadığını, "zira meclisin 22 Ağustos'ta bir önceki taslak metne yeşil ışık yakmış olduğunu" söylemiştir. Talabani de, anayasanın referanduma sunulmaya hazır olduğunu belirterek, tartışmaya son noktayı koymuştur. Sünniler ise, taslağı reddettiklerini belirten bir açıklama yaparak Arap Birliği ile BM'i duruma müdahale etmeye çağırmışlardır.³⁷⁸

Arap anayasaları konusunda uzman olan Nathan Brown, anayasa hazırlama komitesinin çalışmalarının sonucunu tam bir hayal kırıklığı olarak yorumlamıştır. Irak seçmenlerinin, 15 Ekim'deki referandumda anayasayı reddetmelerinin en arzu edilir sonuç olacağını ve Bush yönetimine utanç vereceğini belirten Brown, bunun Irak'ın geleceğine yönelik siyasi bir uzlaşma yaratabileceğini savunmuştur. Şiilerin talepleri ile ilgili de, yapı ve isim olarak dini olmasa da, bir "Şiistan"ın yaratılmaya çalışıldığının altını çizmiştir.³⁷⁹

Kürt-Şii ittifakıyla oluşan anayasanın, Irak'ın bölünmesine yol açacağına işaret eden ITC Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı, Türkmenlerin azınlık statüsüne

³⁷⁷ "Text Of The Draft Iraqi Constitution", (Çevrimiçi) http://www.iraqigovernment.org/constitution_en.htm, 12 Kasım 2005.

³⁷⁸ "Irak Meclisi'nde Anayasa Komedisi", **Milliyet Gazetesi**, 29 Ağustos 2005.

³⁷⁹ Bernard GWERTZMAN, "Brown: Best Hope for Iraq is Rejection of Draft Constitution and Reopening of Negotiations", Council on Foreign Relations, 29 Ağustos 2005, (Çevrimiçi) <http://www.cfr.org/publication/8772/brown.html>, 14 Kasım 2005.

düştüğünü, haklarının gasp edildiğini, rollerinin kısıtlandığını, dillerinin ve varlıklarının silindiğini belirtmiştir. Kürt grupların, anayasa yoluyla Kerkük'ü de kendi bölgelerine dahil etmek istediklerini belirterek, bu durumda Türkmen bölgelerinin tamamının Kürt kontrolüne geçeceğini iddia etmiştir.³⁸⁰

Geçici anayasadaki 58'inci maddenin, daimi anayasaya taşınmasının Kürtlerin ve Şiilerin anlaşmasının ürünü olduğunu belirten Muratlı; “Kürtler Irak bütününün yüzde 17'sini oluşturduklarını ileri sürerek federasyon talep ediyorlar. Buna karşın, yüzde 17'lik nüfusla, 10 milyon insanın yaşadığı bir coğrafyaya hükmetmek istiyorlar. Bu nüfusun içinde Kürtler, Araplar, Türkmenler ve Süryaniler vardır. Bu 10 milyonun içinde Türkmenlerin oranı ise yüzde 35'tir. Bu durumda, Türkmenler de kendi federasyonlarını talep edebilirler. Bu hukuki açıdan çok önemli bir olgudur.”³⁸¹ diyerek siyasi arenadaki gelişmelere karşı Türkmenlerin politikaları olduğunu ve hayata geçireceklerinin sinyalini vermiştir.

Referanduma sunulan anayasanın, Iraklıların tümünün iradesini yansıtmadığını belirten Başbakan Erdoğan, Irak'ın birlik ve bütünlüğünü korumaktan ziyade, ayrışmanın önünü açan, merkezi yönetimin yetkilerini sınırlandıran, federe bölgelere güçlü yetkiler tanıyan, hatta bu yöndeki maddelerin değiştirilemeyeceğine hükmeden bir içeriğe sahip olduğunu altını çizmiştir. Erdoğan ayrıca, 15 Aralık seçimlerinden sonra oluşacak parlamentonun, anayasayı bir defaya mahsus olmak suretiyle kapsamlı bir değişikliklerle tadil edecek olmasının da umut verici olduğunu ifade etmiştir.³⁸²

Anayasanın Irak'ı parçaladığını söyleyen Irak geçici parlamentosundaki Türkmen temsilci Songül Çabuk, referandum öncesi halkın yeterince bilgilendirilmediğini, Telafer ve Ambar gibi operasyonların sürdüğü yerlerde halkın

³⁸⁰ “Türkmenler Federasyon İsteyebilir”, 17 Ocak 2006, (Çevrimiçi) <http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=3829&s=faaliyet>, 20 Şubat 2006.

³⁸¹ a.g.m.

³⁸² “Erdoğan, Anayasayı Eleştirdi”, **Milliyet Gazetesi**, 19 Ekim 2005.

nasıl oy vereceğinin de bilinmediğini³⁸³ ifade ederek, Irak'taki kaotik ortamda demokrasi adına yapılan bölücülüğü işaret etmiştir.

15 Ekim'de halkoyuna sunulan anayasanın³⁸⁴ oylaması hakkında yetkililer farklı rakamlar verse de, ortak kanaat referandumda “evet” oyu kullananların oranının %60'ın üzerinde olduğu yönündedir.³⁸⁵ Planlama Bakanı Berham Salih, kayıtlı seçmenlerin %65'inin, bir başka ifade ile 10 milyon Iraklı'nın anayasa lehinde oy verdiğini ifade etmiştir.³⁸⁶ Anayasanın referandumda kabul edildiğini müjdeleyen Bağımsız Seçim Komisyonu'ndan Ferid Ayyar ise, "Irak'ı demokrasi yolunda rayına oturtan bu medeni adımdan sonra ülkeyi yeniden inşa etmeye başlayabiliriz" diye konuşmuştur.³⁸⁷

Hiç şüphe yok ki gerek Amerikalı yetkililer, gerekse anayasa metninin oluşturulması için yoğun çaba sarfeden Irak ileri gelenleri sonuçtan memnun kalmışlardır. Zira ABD Başkanı Bush, referandum sonucunda anayasa metninin kabul edilmesinin, Irak'ın demokrasi yürüyüşü için kritik bir adım olduğu değerlendirmesini yapmıştır.³⁸⁸

Anayasanın referandum sonucunda kabul edildiği ilan edilse de, referandumda hile olduğu şeklinde iddialara da rastlanmıştır. Bazı Iraklı liderlere göre referandumun reddedilmesinin önüne geçmek için, Sünni Arapların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde sadıklardan çok sayıda “hayır” oyu çıkarılmıştır. Ayrıca çeşitli

³⁸³ Aydan KIZILDAĞLI, “Anayasa Irak'ı Parçalıyor”, 07 Ekim 2005, (Çevrimiçi) <http://www.voanews.com/turkish/2005-10-07-voa19.cfm>, 21 Şubat 2006.

³⁸⁴ EK-5

³⁸⁵ John Ward ANDERSON, “Iraqi Constitution Appears Headed For Voter Approval”, **The Washington Post**, 17 Ekim 2005.

³⁸⁶ Dexter FILKINS, “Monitors in Iraq Review Votes Where ‘Yes’ Ballots Hit 90%”, **The New York Times**, 18 Ekim 2005.

³⁸⁷ Yasemin ÇONGAR, “Anayasa Onaylandı”, **Milliyet Gazetesi**, 26 Ekim 2005.

³⁸⁸ Ellen KNICKMEYER, “Sunni Turnout is High in Vote on Iraqi Charter”, **The Washington Post**, 16 Ekim 2005.

raporlarda, bazı eyaletlerde oy kullananların sayısının kayıtlı seçmen sayısından fazla olduğu belirtilmiştir.³⁸⁹

Şiiler ve Kürtler ile birlikte, bazı bölgelerde referandum sonucuna etki etme motifi ile hareket eden Sünniler, Ocak ayında gerçekleştirilen parlamento seçimlerinin aksine referanduma yüksek bir oranda katılmışlardır. Örneğin İshaki şehrinde, Ocak ayındaki seçimlerde oy kullananların sayısı yalnızca 300 iken, referandumun düzenlendiği 15 Ekim’de, 10 binin üzerinde seçmen tercihini belirtmek için sandık başına gitmiştir.³⁹⁰ Ancak Sünnilerin referandumun kabul edilmemesi için gösterdikleri çaba yeterli olmamıştır. 18 eyaletin en az üçünde oy kullananların en az üçte ikisinin “hayır” oyu kullanması durumunda geçersiz olacak olan anayasa metni, bu seçeneğin gerçekleşmemesi sonucunda kabul edilmiştir.

Anayasanın kabul edilmesinden sonra, Irak’ın parçalanması ilgili tartışmalar yaşanmıştır. Her ne kadar anayasa metni bölünmeye yol açabilecek hükümler içerse de bazı gerçekler bölünmeyi zorlaştırıcı bir işlev görmektedir. Bu toplumsal yapı ve siyasi gerçeklerden üç tanesi özellikle dikkat çekmektedir:

- Sanılanın aksine Irak’ta belli sınırlar ile birbirinden ayrılacak üç temel ve dini unsurun olmadığıdır. Şiiler, Kürtler ve Sünniler arasında ayrımı anlamsızlaştıracak çok sayıda ortak nokta olduğu gibi, her grubu kendi içinde de çok sayıda alt gruba ayırmak mümkündür.

- Yine sanılanın aksine, Şiilerin Irak’ın bölünmesinden yana olmadıklarıdır. Nitekim Şii liderlerin önde gelenlerinden Abdülaziz el-Hakim de Şia’nın Irak’ın bölünmesinden hiçbir çıkar sağlamayacağı görüşünü dile getirmiştir.

- Irak Şiiileri ile Irak Sünnileri arasındaki ortak noktalar, İran Şiiileri ile olanlardan çok daha fazla ve birleşik bir Irak içinde yaşamayı sağlayacak kadar

³⁸⁹ “EPIC Calls for a Full, Independent Audit of Iraq’s Constitutional Vote”, Education for Peace in Iraq Center, 18 Ekim 2005, (Çevrimiçi) <http://www.epic-usa.org/Default.aspx?tabid=1956>, 26 Şubat 2005.

³⁹⁰ E.KNICKMEYER, a.g.m.

güçlüdür. Yani Irak Şiiilerinin bölünerek İran Şiiileri ile birleşecekleri senaryosu pek de gerçekçi görünmemektedir.³⁹¹

3.2.4. İkinci Seçim Dönemi ve Türkmenler (2005-2006)

15 Ekim'de yapılan referandum sonucunda kabul edilen anayasanın tartışmaları sürerken, 15 Aralık seçimleri için siyasi gruplar çalışmalarına hız vermişlerdir. Anayasada yerel bölge başbakanlığının iki yılda bir el değiştirmesi konusunda anlaşmaya varılırken, bakanlık bölüşümü için pazarlıklar devam etmiştir. Irak'ta bu gelişmeler yaşanırken, Irak Sünnilerinin temsilcisi Tarık Haşimi ve ABD'nin Irak Büyükelçisi Zalmay Halilzad, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün ev sahipliğinde İstanbul'da bir araya gelmişlerdir.³⁹²

Toplanın en önemli gündem maddesini, Sünni grupların 15 Aralık'taki seçimlere katılmaları konusu oluştururken Dışişleri Bakanı Gül; "Bu meclis Irak'ı yeniden kuracak. Irak yeniden kurulurken Irak'ın bütün unsurlarının bu kuruluştta tam yerini alması gerekmektedir. Daha önceki seçimlerde, referandumda bazı gruplar, özellikle Sünni gruplar seçimlere katılmamışlardır. Daha önceki seçime katılmayanların bu seçime katılıp siyasi mücadele içerisinde söyleyeceklerini söylemesi ve Irak'ın kuruluşunda rol alması gerekir."³⁹³ diyerek Sünnilerin Şiiileri ve Kürtleri dengeleyerek ayrılıkçılığı engelleyebileceğine işaret etmiştir.

Sünnilerin seçimlere katılım karşılığında getirdikleri koşullar, üç aşamalı bir uzlaşmaya bağlanmıştır:

- Güven artırıcı önlemler: Operasyonların durdurulması, mahkûmların salınması ve ABD birliklerinin çekilme takviminin açıklanması.
- Seçim dönemi önlemleri: Uluslararası ve Sünni gözlemcilerin görev yapması.

³⁹¹ Cenap ÇAKMAK, **Yeni Irak Anayasa Sonrasında Irak Parçalanır mı?**, TASAM Yayınları, İstanbul, 2005, s. 9.

³⁹² "Irak'ta Kritik Seçim", **Aksiyon Dergisi**, S: 575, 12 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <http://aksiyon.com.tr/detay.php?id=23015>, 05 Mart 2006.

³⁹³ Mehmet DEMİRKAYA, "Türkiye, ABD'lilerle Sünnileri Buluşturdu", **Milliyet Gazetesi**, 05 Aralık 2005.

• Seçim sonrası: Siyasi yapılara katılım için ABD ile görüşmelere devam edilmesi.³⁹⁴

Sünnilerin seçime ikna edilmeye çalışılması, bunun için ABD'nin çekilme takvimini açıklaması, seçim listelerinin yenilenmesi, Kerkük'e sonradan gelenlerin oy hakkının iptal edilmesi gibi kararlar alınması, Irak üzerinde yoğun bir pazarlığın sürdüğüne ve ABD'nin direnişi yeneceğine dair inancını kaybettiğine işaret etmiştir.³⁹⁵ Öte yandan bu görüşme, Ankara'nın Irak'a dönük 'çok eksenli dış politika yönetimi'nin de bir diğer örneğini ortaya koyarken, yeni Irak'la ilişkilerini tümüyle PKK konusuna 'rehin' bırakmak istemediğini de gözler önüne sermiştir.³⁹⁶

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün, Irak seçimlerine yönelik oy kullanmaları yönünde Sünnilerin dışında Türkmenlere de çağrıda bulunmasına karşın, Türkmenler Türkiye'ye kırgınlıklarını ifade etmişlerdir. ITC Türkiye Temsilcisi Ahmet Muratlı, Türkiye'nin Türkmen politikasını değerlendirmek istemezken, "Türkiye'ye sorun" diye tepki göstermiştir. Uluslararası İlişkiler Uzmanı Nihat Ali Özcan, Türkiye'nin politikasında 'zig zag' çizdiğini, Türkmen politikasının yeterli olmadığını savunmuştur. Ankara'nın Türkmenler politikasında gerekli girişimlerde bulunduğunu belirten Türk diplomatlar ise, "Türkmenler manevi destek görüyor. Irak'ta güvenlik açısından Türk askeri bulunamaz, ancak Türkmenlerin güvenliği için Irak'a yeterli diplomatik girişimlerde bulunuluyor" demişlerdir.³⁹⁷

Seçim öncesinde tabloya bakıldığında, Türkmenlerin üç parçaya ayrıldıkları görülmüştür:

• Türkiye yanlıları: ITC, Kerkük, Bağdat, Diyala ve Selahaddin'de yalnız, Musul'da İİP'nin listesinde seçime girme kararı almışlardır.

³⁹⁴ Utku ÇAKIRÖZER, "İstanbul'da Sünni Ayarı", **Milliyet Gazetesi**, 06 Aralık 2005.

³⁹⁵ İbrahim KARAGÜL, "ABD-Türkiye-İsrail Kürt Devleti Pazarlığı", 8 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=660>, 03 Mart 2006.

³⁹⁶ Semih İDİZ, "Türkiye'nin "Kolaylaştırıcı" Rolü Ağırlık Kazanıyor", 05 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=652>, 03 Mart 2006.

³⁹⁷ Ceren AKDAĞ, "Türkmenler Türkiye'ye Kırgın", **Sabah Gazetesi**, 16 Aralık 2005.

- Şii Arap yanlıları: Türkmen İslâm Partisi (TİP)'nde Şii Türkmenler yer alırken bu grup, Şii Arapların oluşturduğu ve liderliğini Abdülaziz Hakim'in yaptığı "Şii İtilaf Cephesi"yle (ŞİC) birlikte, Bağdat, Selahaddin ve Musul'da seçime girme kararı almışlardır.

- Kürt yanlıları: Türkmen Kardeşlik Partisi'nde Sünni Türkmenler yer alırken bu grup, Erbil ve Kerkük'te KDP ve KYB'nin ortak listesinden seçime katılma kararı almışlardır.³⁹⁸

ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden sonra şehre yerleştirilen 300 bin Kürt'le demografik yapıyı lehlerine çeviren Kürtler, seçim öncesi IYSK'nın, seçimlerde şehir nüfusuna sonradan dâhil olanların oy kullanamayacağını açıklamasının ardından kısa süreli bir panik yaşamışlardır. Karar, Mesut Barzani cephesinde tam bir şok etkisi yaratırken hem Irak'taki Amerikan güçleri, hem de Cumhurbaşkanı Celal Talabani ile temasa geçilerek 300 bin seçmenden 230 binine oy kullanma hakkının geri verilmesi sağlanmıştır.³⁹⁹

Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani ile Barzani, Irak'ta 15 Aralık'ta yapılacak genel seçimler ve iki Kürt hükümetinin birleştirilmesi maksadıyla bir araya gelmişlerdir. Görüşmenin ardından yapılan ortak basın toplantısında Barzani, seçim için Kürtlerin tüm gücünü seferber ettiğini belirtirken, Talabani de, iki Kürt hükümetinin birleşmesi konusunda görüş birliği sağladıklarını ancak bu konuyu seçim sonrasına bıraktıklarını ifade etmiştir.⁴⁰⁰

Başbakan Erdoğan'ın Şemdinli ziyaretiyle başlayan ve iç siyasetin gündeminde uzun süre kalan "alt kimlik-üst kimlik" tartışmaları Kuzey Irak'a da sıçramıştır. KDP ve Bölgesel Kürt Yönetimi Başkanı Mesut Barzani, parlamento seçimleri öncesi

³⁹⁸ Fikret BİLA, "Irak Seçiminde Türkmenler Üç Parça", **Milliyet Gazetesi**, 06 Aralık 2005.

³⁹⁹ Haşim SÖYLEMEZ, "Kerkük 'Düş'tü", **Aksiyon Dergisi**, S: 576, 19 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <http://aksiyon.com.tr/detay.php?id=23047>, 04 Mart 2006.

⁴⁰⁰ Namık DURUKAN, "Barzani'den Ankara'ya 'Arabuluculuk' Teklifi", **Milliyet Gazetesi**, 05 Aralık 2005.

"İster Kürt, ister Arap, ister Asuri, ister Yezidi olun. Bu topraklarda yaşıyorsanız Kürdistanlısınız. Seçimlere bu bilinçle gitmeniz gerek" demiştir.⁴⁰¹

Irak'ta demokratik rejim oluşturulması sürecindeki son adım 15 Aralık'ta atılırken, Iraklı seçmenler 15 Ekim'de referandumla kabul edilen anayasa çerçevesinde, 7.655 aday arasından 275 sandalyeli yeni meclisin üyelerini belirlemek amacıyla düzenlenen genel seçimde sandık başına gitmişlerdir. 30 Ocak'taki milletvekili seçimini boykot eden Sünniler, tam tersi bir tutum sergileyerek büyük ilgi göstermişlerdir. Böylece, Irak'ta dinsel ve etnik temelde ortaya çıkan bölünme trendinin zayıflaması ve Amerikan askerlerinin geri çekilmesi için uygun koşulların doğması yolunda umutlar artmıştır. 4 yıllığına seçilen yeni parlamentonun, mevzuata göre ilk olarak bir devlet başkanı ve iki yardımcısını belirlemesi gerekmektedir. Başkanlık konseyinin 15 gün içinde başbakanı seçmesi, başbakanın da 30 gün içinde hükümeti kurması beklenmektedir.⁴⁰²

Sünnilerin yüksek katılımı ve bazı isyancı grupların bu kez seçimleri desteklemesi, Washington'da, Irak'ın birliğini koruyabileceği yönünde ihtiyatlı bir iyimserlik yaratmıştır. Bush, "tarihi" diye nitelendirdiği seçimlerin "Kendi ayakları üzerinde durabilen, kendisini savunabilen ve terörle savaşta müttefik olacak demokratik bir Irak yolunda büyük bir adım olduğunu" söylemiş ve böyle bir Irak'ın "bölgedeki diğer insanlara, örneğin İran ve Suriye'de yaşayanlara kuvvetli bir emsal sunacağını" vurgulamıştır. ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice ise, seçimlerin "tahminlerin ötesinde bir başarıyla gerçekleştiğini" söylemiştir. ABD'nin Bağdat Büyükelçisi Zalmay Halilzad da, seçimlerin, İslam dünyasında bir "nitel sıçrama" olduğunu savunmuştur.⁴⁰³

15 Aralık günü Türkmenler, Ankara'nın da desteğiyle sadece Kerkük'le sınırlı kalmak kaydıyla ilk kez blok hâlinde seçimlere girmişlerdir. ITC çatısı altında toplanan dört farklı Türkmen partisine, bölgede yaşayan Araplar da destek vermiştir.

⁴⁰¹ İhsan DÖRTKARDEŞ, "Barzani, Erdoğan Gibi 'Kimlik' Tanımı Yaptı", **Milliyet Gazetesi**, 14 Aralık 2005.

⁴⁰² Namık DURUKAN, "Birlik Seçimi", **Milliyet Gazetesi**, 16 Aralık 2005.

⁴⁰³ Yasemin ÇONGAR, "ABD Seçimden Memnun", **Milliyet Gazetesi**, 17 Aralık 2005.

Geçen seçimlerde şehirde yaşayan Türkmenlerin sadece yüzde 50'si oy kullanırken, bu seçime katılımın yüzde 80'ler seviyesinde olduğu ifade edilmiştir. ITC Başkanı Sadettin Ergeç, seçimlerin sadece Kerkük'ü değil bütün bölgeyi yakından ilgilendirdiğine dikkat çekerek, Türkmenlerin kazanacağı her oyun etnik yapılı Irak'ta konumlarını güçlendireceğini vurgulamıştır.⁴⁰⁴

Türkmenlerin eleştirilerinin başında, Şii ve Kürtlerin, işbirliği yaparak illerin sandalye sayılarını belirlemiş olmaları gelirken, nüfus sayımı yapılmadan sandalye sayısının belirlenmesinin, Şii ve Kürt hâkimiyetini kurmaya yönelik olduğu savunulmuştur. Ayrıca, Kerkük'ün Süleymaniye'nin iki katı nüfusa sahip olmasına rağmen, Selahaddin kentine 13, Kerkük'e ise 9 milletvekili verilmesinin, Türkmenlerin milletvekili sayısını düşürmeye yönelik olduğu vurgulanmıştır. Aynı düşünceyle Şii ve Kürtlerin, Türkmenlerin çoğunlukta olduğu ilçeleri başka kentlere bağlayarak idari yapılanmada oynadıklarına da dikkat çekilmiştir.⁴⁰⁵

30 Ocak 2005'te yapılan seçime girerek 5 bin 183 oy alan, PKK'nın siyasi organı Irak Kürdistan Çözüm Partisi (PÇDK)'nin, 15 Aralık'taki seçimlere girmesinin engelleneceğini ABD en üst düzeyde Ankara'ya deklare etmiş⁴⁰⁶ ve Celal Talabani söz vermiş olsa da bu vaatler yerine getirilmemiştir. 779 numarasıyla seçim pusulasındaki yerini alan ve Irak'ta öteden beri siyasallaşarak aktif rol almak isteyen PÇTK, bunun sonucunda hedeflerinden birini gerçekleştirmiştir.⁴⁰⁷

Seçimlerinden alınan ilk sonuçlar ülkenin Şii, Sünni ve Kürt bölgeleri arasında bölündüğünü gösterirken, ABD başta olmak üzere "Koalisyon" üyelerinin planladığı ve Türkiye dahil birçok bölge ülkesinin ümit ettiği gibi çıkmamıştır. ABD ve diğer birçok ülkenin beklentisi seçimlerin "demokratik, laik, birleşik ve istikrarlı bir Irak"ın oluşmasını sağlayacağı yönündeyken sonuç, Irak'ta laik değil, kökten dinci

⁴⁰⁴ H.SÖYLEMEZ, a.g.m.

⁴⁰⁵ F.BİLA, "Irak Seçiminde Türkmenler Üç Parça", a.g.m.

⁴⁰⁶ Muharrem SARIKAYA, "ABD'den, PKK Seçime Girmeyecek Sözü", **Sabah Gazetesi**, 06 Aralık 2005.

⁴⁰⁷ H.SÖYLEMEZ, a.g.m.

güçlerin hâkim duruma gelmekte olduğunu göstermiştir.⁴⁰⁸ Seçim sonuçlarını gözden geçiren Halilzad, 'İnsanlar kendi etnik ve mezhepsel kimlikleri için oy kullanmayı tercih etmişler gibi görünüyor. Ancak Irak açısından başarı kaydedilmesi için karşılıklı olarak etnik ve mezhepsel bir işbirliği olması gerekiyor' diyerek memnuniyetsizliğini dile getirmiştir.⁴⁰⁹

Irak'ın başkenti Bağdat'ta binlerce Iraklı, Şiiilerin zaferiyle sonuçlanan seçime itiraz etmek amacıyla protesto gösterisi düzenlemişlerdir. Seçimlerin resmen açıklanmayan sonuçlarına itiraz eden 42 siyasi grup ve oluşumu bir araya getiren "Maram" hareketinin çağrısı üzerine toplanan kalabalık, "Maram seçim komisyonuna hayır diyor", "Irak'ın bölünmesine hayır" ve "yeni seçim istiyoruz" yazılı pankartlar taşıyarak, "ne Şii ne de Sünni, İslâm Birliği" sloganları atmışlardır.⁴¹⁰

Irak'ın kuzeyindeki Kerkük kentinde de yüzlerce Türkmen ve Sünni Arap, seçim sonuçlarını protesto etmek için gösteri yapmışlardır. Seçimlerde hile yapıldığını iddia eden ve Kürtlerin kentin egemenliğini ele geçirme çabalarını kınayan göstericiler, "Yaşasın Araplar ve Türkmenler" yazılı pankartlar taşımışlardır.⁴¹¹

Temmuz Sosyal Kalkınma Örgütü, tüm şehirlere dağılan 5600 gözlemcisi aracılığıyla seçimlerde yapılan ihlalleri şöyle sıralamıştır:

- Seçim Merkezlerinin Açılışı: IYSK'nun talimatına göre, seçim merkezlerinin kapıları sabah 07:00'de açılacakken, bazı bölge ve merkezlerde değişik bahanelerle daha geç açılmıştır.
- Güvenlik Durumu: Bazı seçim bölgelerine bombalama olurken, silahlı saldırılar da düzenlenmiştir.
- Seçim Merkezi Müdürü ve Görevlilerinin Davranışları: Gözlemciler bazı merkezlere girmekte zorlanırken, bazılarına alınmamışlardır.

⁴⁰⁸ Sami KOHEN, "Esas Kim Kazandı?". **Milliyet Gazetesi**, 22 Aralık 2005.

⁴⁰⁹ Patrick COCKBURN, "Irak'ta Seçim Sonucu: Bölünmüş Bir Ulus", 21 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=678>, 05 Mart 2006.

⁴¹⁰ "Binlerce Iraklı Seçimi Protesto Etti", **Milliyet Gazetesi**, 28 Aralık 2005.

⁴¹¹ "Kerkük'te Türkmen Gösterisi", **Milliyet Gazetesi**, 30 Aralık 2005.

• Seçim Komiserliğinin Talimatına Uymak: Merkezler içinde ve çevresinde partilerin propagandasını yapmak yasakken, çoğu merkezlerde belli partilerin propagandası yapılmıştır.

• Hile ve Sahtekarlıklar: Bazı bölgelerde sahte oy kullanılırken, silah zoruyla da sahtekarlığa zorlamalar olmuştur. Silinmesi kolay olsun diye seçmenlerin parmakları çok hafif şekilde mürekkeplendirilmiştir.

• Sandıkların Kapanışı: Seçim Merkezleri, kapanış saatlerine riayet etmeden, çoğu erken saatlerde kapılarını kapatmıştır.⁴¹²

Resmi olmayan seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından, seçim sırasında yapılan ihlallerin giderilmesini gündeme getiren Iraklı siyasi parti ve hareketlerin isteğini yerine getirmek üzere ülkeye gelen uluslararası gözlemciler tarafından kırmızı çizgiyi aşan 2000 seçim ihlali tespit edilmiş, ancak, uluslararası gözlemcilerin hazırladığı raporun, seçim sonuçları üzerinde herhangi bir etki yaratmadığı görülmüştür. Nitekim IYSK tarafından açıklanan resmi sonuçlar ile resmi olmayan sonuçlar arasında hiç bir fark bulunmamıştır. Dolayısıyla bu gelişmeler, seçim sonuçlarının işgalci gücün çıkarları doğrultusunda daha önceden belirlendiği iddialarını da doğrulamıştır.⁴¹³

Usulsüzlük iddialarının gölgesinde 20 Ocak'ta açıklanan resmi sonuçlara göre, 275 sandalyenin 230'u 18 vilayete nisbi temsil sistemine göre, kalan 45 sandalye, bölgesinde sandalye kazanamadığı halde ülke genelinde iyi sonuç alan partiler arasında dağıtılırken, hiçbir parti tek başına iktidar olmak için gerekli 2/3 çoğunluğu sağlayamamıştır.⁴¹⁴

Buna göre; Şii İttifakı 128, Kürt İttifakı 53, İslâmî eğilimli Sünniler 44, İyad Allavi'nin karma laik Şii-Sünni listesi 25, Baas eskisi-Arap milliyetçisi Sünniler 11,

⁴¹² “Temmuz Sosyal Kalkınma Örgütü'nün Tespit Ettiği İhlaller”, ITC Türkiye Temsilciliği, (Çevrimiçi) <http://www.kerkuk.net/tr/ihaller/ihlal1.htm>, 10 Mart 2006.

⁴¹³ Hicran KAZANCI, “Irak'ta Koalisyon Zorunlu”, 13 Şubat 2006, (Çevrimiçi) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=424&sayfa=5>, 15 Mart 2006.

⁴¹⁴ “Irak Daimi Hükümeti Seçti”, **Özel Dosyalar**, CNN Türk, 20 Ocak 2006, (Çevrimiçi) http://www.cnnturk.com/OZEL_DOSYALAR/haber_detay.asp?pid=486&haberid=145713, 17 Mart 2006.

Kürdistan İslâm Birliği 5, küçük Şii listesi 2, yine bir küçük Sünni listesi 3, Hristiyan ve Yezidi azınlık da 1'er milletvekili ile temsil kazanmışlardır. ITC Başkanı Kerkük ilinden seçilirken, Musul'da Sünni Tevafuk Cephesi içinden ITC adına 2, Şii İttifakı'ndan 3, Kürt İttifakı'ndan 2 Türkmen olmak üzere yeni Irak Parlamentosu'nda toplam 8 Türkmen kökenli milletvekili yer almıştır.⁴¹⁵

Anlaşıyor ki, Irak seçiminde kazanım elde edenler başta Şiiler olmak üzere, hiç bir grup tek başına veya koalisyon oluşturmak suretiyle hükümeti kuramayacaktır. Irak'ta hükümet kurulması için gereken sandalye sayısı 184 olduğundan, Irak Hükümeti parlamentodaki listelerden en az üçünün bir araya gelmesiyle oluşabilecektir. Dolayısıyla Irak Hükümeti, Şii, Sünni, Türkmen ve Kürtlerin anlaşmasıyla gerçekleşecektir. Bu gelişme, Irak hükümetinin tek bir gücün elinde kalmaktan kurtarılıp, bir ulusal uzlaşma hükümeti olmasına yol açacaktır.⁴¹⁶

Bu seçim sonuçları ile Türkmenler bir kez daha hayal kırıklığına uğramışlardır. Bir anlamda Irak'taki nüfuslarının tespiti anlamına gelen seçimlerde istediklerini elde edemeyen Türkmenlerin sayıları hakkında da soru işaretleri oluşmuştur. Tespit edilen tüm seçim yolsuzluklarına rağmen, Türkiye ve Türkmenlerin hatalarından söz etmekte fayda vardır:

- Sandık başına gidilen her sefer öncesi yapılan Türkmen kurultayında amacın dışına çıkılarak bütünlük sağlanamamış, özellikle Kürt gruplarda olduğu gibi kendilerine etkili bir lider çıkaramamışlardır. Türkiye'ye yakın çizgileri yüzünden sindirilmeye çalışılmışlardır. Seçimlere katılım yüksek olsa da, tam mevcutla oy kullanılmamıştır.

- Türkiye, savaş döneminden itibaren etkili ve istikrarlı bir Irak siyaseti izleyememiştir. Devlet politikası olarak öne sürdüğü "Kırmızı Çizgileri" zamanla renk değiştirerek pembeye ve gittikçe griye dönüşmüştür. Dış güçlerin etkisi altında bir o yana bir bu yana savrulmuştur. AB müzakere sürecinde Batı ile ortak hareket ederken, ABD ile bir iyi bir kötü olmuştur. ITC'yi destekleyen görüntüsüyle

⁴¹⁵ Cengiz ÇANDAR, "Irak Seçim Sonuçlarını Doğru Okumak", 23 Ocak 2006, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=740>, 17 Mart 2006.

⁴¹⁶ H.KAZANCI, a.g.m.

Kerkük'te emelleri olduğu izlenimini verirken, başta ABD olmak üzere diğer ülkelerin Türkmenlere yapacakları yardımların Türkiye'nin çıkarına olacağı görüşü hakim olmuştur. Sınırlarında bir Kürt devleti kurulması endişesiyle Irak Kürtlerine karşı da politik hatalar yapmıştır.

Seçim sonrası Türkiye'ye gelen Irak Başbakanı Caferi, başkentte en üst düzeyde kabul görerek Cumhurbaşkanı Sezer ve Başbakan Erdoğan ile bir araya gelmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer, Caferi'ye Türkiye'nin Irak'tan beklentilerini şöyle aktarmıştır:

- Toprak bütünlüğünüzü ve siyasi birliğinizi koruyun.
- Teröristlerin Türkiye'ye karşı eylemlerinde Irak topraklarını kullanmasını engelleyin.
- Kerkük'ün statüsünü koruyun ve demografik yapısının değişmesini önleyin.⁴¹⁷

Başbakan Caferi de, Sezer'in söylemlerinin paralelinde konuşarak, Kerkük'te bir oldu bittiye izin vermeyeceklerini ve Kerkük'ün kopmasına göz yummayacaklarını belirtmiştir. Irak ve Türk İçişleri ve Dışişleri Bakanlarının aralarındaki toplantıları sıklaştırmalarını isteyen Caferi, Türkiye'nin insani yardım konusunda gayret ve çabalarına ihtiyaçları olduğunu da ifade etmiştir.⁴¹⁸

Otorite boşluğu ve siyasi istikrarsızlığın seçimlerin ardından artması, iç savaş senaryolarına her geçen gün bir yenisinin eklenmesi, ülkede radikalizmin her alanda giderek yükselmesi bir türlü aşılamayan hükümet krizine bağlanmıştır. Sadece siyasi yapıda değil toplumsal yapıda da derin çatlaklar oluşurken bu çatlaklar gün geçtikçe derinleşmiştir. Saddam Hüseyin döneminde baskı altında olan Şiiler ilk başlarda, yüzde 60'luk nüfus oranına sahip "ezici" çoğunluk olmanın verdiği özgüvenle yeni Irak'ın yeni yönetimine ağırlıklarını koyabileceklerine dair büyük umutlar beslerken, gün geçtikçe umutları azalan Şiilerin bir kısmı da ABD karşıtlığında en sert tavrı

⁴¹⁷ Utku ÇAKIRÖZER, "Sezer: Bizim İçin Meşru Başbakan", **Milliyet Gazetesi**, 01 Mart 2006.

⁴¹⁸ Aslı AYDINTAŞBAŞ, "Kerkük'ün Kopmasına Asla İzin Vermeyiz", **Sabah Gazetesi**, 02 Mart 2006.

koymuşlardır. Ancak, Şiilerin diğer kısmı da nasıl ve ne şekilde olursa olsun hükümette ağırlıklı olarak yer alabilmek için her yolun denenmesi gerektiği görüşünde karar kılmışlardır.⁴¹⁹

ABD yönetiminin seçim sonrası Irak ile verdiği beyanatlar genelde iyimser olmaktadır. Başkan Bush, Irak'ta artan şiddete rağmen uyguladığı stratejinin işe yaradığını iddia etmiştir. Bağdat'ta kıdemli bir askeri sözcü olan Tümgeneral Rick Lynch, 18 ilin 12'sinde "günde iki saldırıdan daha az" vakaya rastlandığını belirtmiştir. ABD Genelkurmay Başkanı Peter Pace ise, bazı ciddi sıkıntıların olduğunu itiraf etmek durumunda kaldıysa da Irak'taki durumun "çok iyi gittiğini" söylemiştir.⁴²⁰ Ancak görünen tablo, yapılan açıklamalarla hiç de bağdaşmamaktadır. Uluslararası arenada ve Amerikan medyasında sürekli güven kaybeden Bush, Irak'ta her gün patlayan bombalara ve siyasetteki istikrarsızlığa karşın pembe tablo çizilmeye devam etmektedir.

Seçimlerden itibaren dört ay süren siyasî krizin ardından parlamento 22 Nisan'da ikinci kez toplanarak ülkenin yeni liderlerini belirlemiştir. Başbakan İbrahim Caferi'nin yeniden başbakanlığa aday gösterilmesinin ardından kilitlenen siyasi süreç meclisin toplanmasıyla yeniden hareketlenmiştir. Cumhurbaşkanı Celal Talabani, tekrar bu göreve getirilirken, meclis başkanlığına Sünni Mahmud el-Meşhedeni seçilmiştir. Talabani, seçimin ardından Şii İttifakı'nın başbakan adayı Maliki'ye hükümeti kurma görevini vermiştir. Maliki'nin 30 gün içinde yeni hükümeti kurması ve meclisin onayına sunması gerekmektedir.⁴²¹ el-Maliki için "Iraklı vatansever" tanımını yapan ve yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmesinden memnuniyet duyduğunu belirten ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, yeni hükümetin önünde yapacak çok işler bulunduğunu hatırlatarak, Bağdat başta olmak üzere güvenlik durumunun bu işlerin başında geldiğini ifade etmiştir.⁴²²

⁴¹⁹ H.Miray VURMAY, "Irak Kontrolde Çıkıyor", 17 Nisan 2006, (Çevrimiçi) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=479&sayfa=0>, 29 Nisan 2005.

⁴²⁰ Eric SCHMITT, "The Reach of War: Sectarian Bloodshed; Civilians in Iraq Flee Mixed Areas as Killings Rise", **The New York Times**, 02 Nisan 2006.

⁴²¹ M.Alihan HASANOĞLU, "Irak Hükümeti Maliki'ye Emanet, Sorunlar Kaptıda", **Zaman Gazetesi**, 23 Nisan 2006

⁴²² "Irak'ta Yeni Dönem", **Milliyet Gazetesi**, 23 Nisan 2006.

Bu gelişmeler, Türkiye açısından da çok önemli ve rahatlatıcı olarak karşılanmıştır. Irak'ın iç savaşa doğru sürüklenmekte olmasından kaygılanan Ankara, ulusal uzlaşma hükümetinin bir an evvel kurulmasını istemektedir. Maliki'nin, her şeyden önce, Sünniler ile Şiiler arasındaki tansiyonu azaltması, ardından, "Kerkük'ün statüsü" gibi, her biri "siyasi dinamit" niteliğinde olan ciddi sorunları, ilgili tüm tarafları tatmin edecek bir şekilde çözmesi gerekmektedir. Öte yandan, savaşta tahrip olan ülkenin yeniden imarı yapılırken, yıllardır inanılmaz sıkıntılar içinde yaşayan Irak halkının refah düzeyinin de yükseltilmesi zorunludur.⁴²³

⁴²³ Semih İDİZ, "Irak'ta Başbakan Tamam, Sıra Hükümeti Kurmaya Geldi", **Milliyet Gazetesi**, 24 Nisan 2006.

SONUÇ

Irak'ın üçüncü ana etnik grubu olan Türkmenler, Irak'ta asırlarca devam eden aidiyetlerinin ve hakim konumlarının aksine, bugün azınlık statüsü ile karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye'den ayrılışlarından beri kendilerine karşı yapılan haksızlıklara rağmen, devlete olan bağlılıklarından ödün vermemişler, ellerinden alınan temel hak ve özgürlüklerini geri almak amacıyla silahlı bir mücadelenin içerisine girmeyerek demokrasi yoluyla girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak bunların karşılığında 1924'te Kerkük, 1946'da Gavurbağı, 1959'da Kerkük, 1991'de Tazehurmatı ve Altunköprü katliamlarına maruz kalmışlardır.

Türkmen toplumunun, yıllardır üzerine bu kadar gidilmesinin en önemli sebebi konuştuğu dili ve yaşadığı kültürüyle Türkiye Türklerinin bir parçası olmaları gerçeğidir. Diğer taraftan, Türkiye'nin Irak'a komşu olması, Türkmenlere karşı yapılan baskının da başka bir sebebidir. Hiçbir hareketlilikleri olmasa dahi sırf bu özellikleri yüzünden her türlü eziyete maruz kalan Türkmenlerin, bundan sonra da aynı muamele ile karşılaşacaklarını tahmin etmek zor değildir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra anavatandan ve Anadolu Türklüğünden ayrılmak zorunda kalan Irak Türkmenleri, yaklaşık doksan yıldan beri, Irak'ta gelmiş geçmiş bütün iktidarların baskı ve zulmü altında yaşayarak asimile edilmeye çalışılmış olmalarına rağmen Türklüklerini kaybetmemişlerdir. Ne var ki, Osmanlı devletinin çökmesiyle birlikte Irak'taki konumlarını ve demografik ağırlıklarını süreç boyunca kaybetmeye başlamışlardır. Bu durum hazırlanan anayasalarda açıkça görülmektedir. Günümüze kadar Irak'ın değişik anayasalarında Türkmenler, Irak'ın ana etnik grubu olduğu kabul edilmemektedir. Bunun bir devamı olarak, 15 Ekim 2005'te kabul edilen son anayasada da Türkmenler azınlık statüsünde gösterilmişlerdir.

Türkiye'den ayrılışlarından Saddam Hüseyin dönemine kadar Türkmenlerin zaman zaman siyasi alanda etkili olduklarını söyleyebiliriz. Ancak Saddam Hüseyin'in iktidarı ele geçirmesiyle, işler Türkmenler için hiç de istedikleri gibi

gitmemiştir. Siyasal alanda biraz ön plana çıkan, söz sahibi olan aydın kesim tutuklanmış, idam ettirilmiştir. Hal böyle olunca, ikinci körfez savaşına kadar etkili bir politika izlenememiştir.

Birinci Körfez savaşı sonrası Irak'ta doğan idare boşluğunu, çeşitli siyasi partiler kurarak doldurmaya çalışan Türkmenler, bu alanda başarılı olmuşlardır. Özellikle ITC çatısı altında birleştikten sonra güçlü konuma gelmişler, yurt dışında temsil hakkı kazanmışlardır. Ne var ki, Türkmenlerin birliktelikleri uzun sürmemiş, cepheden kopmalar olmuştur. Aynı şekilde yönetimde de istikrar sağlanamamış, dirayetli ve güçlü bir lider seçilememiştir. Bu durum etkili bir siyasi sürecin takip edilmesine engel olmuştur.

Irak'ın işgal edilmesi ve yeniden yapılandırılması Türkmenler için tarihin bir tekerrürü sayılmaktadır. Irak'ın kurulması sürecinde İngiltere'nin Irak'taki politikasının, Türkmenlerin yönetimden uzaklaştırılması, sayılarının ve yaşadıkları yerlerin gizlenmesi üzerine inşâ edildiğinin bir tekrarı, bugün yeniden yaşanmaktadır. 1921'de Irak'ın kurulmasıyla, Türkmenlerin Arapların yönetimine bırakılmasına benzer bir şekilde, bugün de Türkmenler Kürt gruplarının idaresine bırakılmaya çalışılmaktadır.

35 yıla yakın süren ve karanlık bir dönemi kapsayan Saddam Hüseyin yönetiminin tarihe karışması, bu dönemde büyük acılar yaşayan Türkmenler için yeni bir başlangıç olarak değerlendirilmiştir. Ancak Irak savaşının sonuna kadar Türkmenlerin coğrafi olarak ikiye bölünmüşlüğü ve yetersiz kalan örgütlenmeleri, durumu uygun şekilde değerlendirmelerine imkan vermemiştir.

Bugün Irak'ın fiili hakimi olan ve yakın gelecekte de hakimiyetini sürdüreceği beklenen ABD, Türkmen toplumunu muhatap olarak kabul etmemektedir. Bu durumun sebebi, Türkmenlerin Türkiye'nin maşası olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Mevcut ortamda Türkmenler sorunlarını yeterince anlatma imkanı bulamamaktadırlar. Kürt grupların asılsız suçlamaları ve yönlendirmeleri ABD'nin Türkmenleri potansiyel bir tehdit olarak algılanmalarına sebep olmaktadır.

Bu durumda Türkmenler, ABD tarafından sistem dışına itilmektedirler. Irak'ın en medeni, barışçıl ve silahsız toplumu, cephaneliğe dönüştürülen bir ülkenin ortasında kalmaktadır. Bu durum, Türkmenlerin aktif bir şekilde yönetim sürecine katılmalarını olumsuz şekilde etkilemektedir.

ABD'nin askeri müdahalesi sonrasında istikrarsız durumu devam eden Irak'ın nasıl bir şekil alacağı hala belirsizliğini korumaktadır. Savaşın resmen sona ermesine rağmen henüz net bir siyasi geleceğin çerçevesinin belirlenememiş olması, şiddetin neredeyse hayatın olağan bir parçası haline gelmesi ve iç savaş tehlikesinin devam etmesi, ülkedeki durumu karmaşık hale getiren faktörlerden birkaçıdır.

Bu güne kadar Irak'ta süregelen çatışmalar tam olarak etnik ve mezhep çatışmasına dönüşmemiştir. Çatışmalar eski Baas rejimi yanlısı Sünni gruplar ve El-kaide bağlantılı örgütlerle ABD ve yeni Irak güçleri arasında sürmektedir. Önümüzdeki süreçte beklenen olası tehlike ise, etnik ve dini gruplar arasındaki iktidar mücadelesi sonucu çatışmaların çıkmasıdır. Ülkedeki bu kaos durumunun, silahlı güçlerin ve peşmergenin elini güçlendirdiği, Türkmenlerin etkinliğini ise azalttığı değerlendirilmektedir. Çatışmaların önlenerek istikrarın sağlanmasındaki en önemli etken hiç şüphesiz Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasıdır. Ayrıca, ülkenin doğal kaynaklarından, sadece tek bir kesimin değil, tüm Iraklıların yararlanmasını sağlamak gerekmektedir.

Irak'ın geneline yayılmayan etnik çatışmalar, kuzeyde Türkmenler ile Kürtlerin yaşadıkları bölgede önemli liderlerin kaçırılması ve öldürülmesi şeklinde devam etmektedir. Ayrıca, silahsız Türkmen toplumu bir çok kez, Kürt gruplar tarafından silahlı saldırıya maruz kalmışlardır. KDP ve KYB saflarında tehlikeli bir ırkçı milliyetçilik mayalanmakta ve günden güne körüklenmektedir. Bu durum Türkmenlerin soyunu hedef almakta ve yaşama hakkı tanımamaktadır.

15 Aralık seçimleri sonucunda Şiilerin hakim olduğu Irak yönetimi, Arap ülkeleri ve Türkiye, Kerkük ve Musul'un petrol rezervlerinin Kürt grupların eline geçmesinden kaygı duymaktadırlar. Irak anayasasına göre, petrol kaynakları ulusal

servettir ve kaynakları elinde bulundurması gereken yerel özerk hükümetler değil merkezi hükümettir. Lakin anayasada sözü geçen federal yapıya göre paylaşım gerçekleşirse, merkezi hükümet zayıflayacak, özerk hükümetler güçlenecek ve uzun vadede Irak'ın bölünme tehlikesi artacaktır.

Ancak Kürt partiler açısından Kerkük ve Musul sorunu bu şekilde yorumlanmamaktadır. Onlar, yaşadıkları bölgede Kürtlerin tarihi haklarının olduğu konusunda ısrar etmektedirler. Kürt gruplar, petrol kaynaklarının etnik haktan ayrı tutulamayacağı ve Irak Merkezi Hükümetinin tekelinde olamayacağını beyan etmektedirler. Irak'ın kuzeyindeki petrol kaynakları, bu toprak parçasını Türkmenler dışındaki etnik toplulukların mutlak elde edilmesi gereken bir hedefi haline getirmiştir. Kürt grupların konuyu “bağımsız Kürt devleti” hedefinin bir parçası olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Kürt gruplar için Kerkük özel bir öneme sahiptir. Bu konuda özellikle IKYB, Kerkük için “Brüksel Modeli”ni gündeme getirmiştir. Nefret duygularının bu kadar yoğun olduğu bir yapıda Brüksel modelinin uygulanma şansı oldukça zayıftır. Bu konunun gündeme getirilmesinin asıl nedeninin farklı olabileceği değerlendirilmektedir. Kerkük'e yönelik Kürt göçü tamamlanıp, planlanan ölçüde demografik yapının değiştirilmesine kadar gerekli zamanın kazanılması hedeflenmektedir. Bu da gerek ülkedeki hakim güçlere, gerek buna karşı olan komşu devletlerin tepkisini çekmeyecek şekilde zamana yayılarak yapılacağı değerlendirilmektedir.

“Bağımsız Kürt devleti” tezi, Şii-Sünni bütün Arapları ve Türkmenleri rahatsız etmektedir. Irak'ın etnik bir federasyona götürülmesi, bu ülkenin toprak bütünlüğünün hemen olmasa bile orta vadede bozulmasını beraberinde getirecektir. Ayrıca böyle bir etnik haritaya Irak petrollerinin yüzde kırkına sahip olan Kerkük ve Musul bölgelerinin ilave edilmesi ortaya çok güçlü bir Kürt siyasi varlığı çıkaracaktır. Bu durumda, diğer etnik ve dini grupların Kürt gruplara karşı birleşeceği değerlendirilmektedir.

Irak'ın toprak bütünlüğünün Kürt gruplar vasıtasıyla bozulmaya çalışılmasının hem Irak içerisinde hem de bölgeden kuvvetli bir muhalefet oluşmasına sebebiyet vermesi kaçınılmazdır. Irak'ta güvenlik güçlerinin duruma tam olarak hakim olması, ülkede asayişin tesisi daha uzun zaman alacaktır. Yeni kurulacak hükümet konusunda varılacak uzlaşma ve ülkeye yapılacak hizmetler, Irak'ın normale dönüşünde en belirleyici etken olacaktır.

30 Ocak 2005 seçimlerinde olduğu gibi, 15 Aralık 2005 seçimlerinde de , bazı Türkmen kesimlerin oylarının başka gruplara yönelmesi ve bazı kesimlerin oy kullanmaması, Türkmenlerin Ulusal Meclisteki temsil oranlarının düşmesine neden olmuştur. Türkmenlerin oylarının başka gruplara kayması, Irak'ı yeniden yapılandırma aşamasında, Türkmenlerin Irak'taki nüfusunu az göstermek isteyen grupların elini güçlendirirken, Türkmenlerin ve Türkiye'nin elini zayıflatmıştır.

15 Ekim 2005'de kabul edilen anayasaya göre, Kerkük'ün kuzeydeki Kürt bölgesinin içerisine dahil edilip edilmemesi konusunda 2007 yılı sonunda yapılacak referandum Türkmenler için hayati önem taşımaktadır. Türkmenler Kerkük'ün durumunun bütün Iraklıları ilgilendirdiğini, dolayısıyla yapılacak referanduma halkın tamamının katılması gerektiği konusunda fikir beyan etmektedirler. Yapılacak referandum sonucunda Türkmenler aleyhine bir sonuç çıkar ise, bu Kürt grupların yönetimi altına girecekleri anlamını taşıyacaktır.

Bölge Türkiye'nin Misak-ı Millî sınırları içinde olmasına rağmen, Atatürk'ten bu zamana kadar, Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin Kuzey Irak ve Türkmenlerle ilgili dengeli bir politikası olmamış ve gerekli destek verilmemiştir. Bunun sonucu olarak yeniden yapılanma sürecinde Türkmenler, siyasi sürecin dışına itilmişler ve masada söz sahibi olamamışlardır.

Geçmiş dönemlerde Irak yönetimlerinin Türkmenlere tanıdığı çeşitli siyasi, sosyal ve kültürel haklar da olmuştur. Ancak bu hakların takipçiliği yapılamamış, kazanılmış bir çok hakkın geri alınmasına engel olunamamıştır. Halen savunulamadığı için kaybedilen bu hakların geri alınması için uğraş verilmektedir.

Türkmenlerin pratikteki en önemli sorunu, Irak vatandaşlarının ortak sorunu olan ekonomik sorunlar ile güvenlik endişesidir. Bu iki önemli sorun çözülmediği takdirde, sağlıklı bir toplumsal yapılanmanın oluşmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır.

Bugün Türkmen Toplumunun önemli problemlerinden biri de, haklı davasının öncelikle Türk kamuoyuna ve daha sonra dünya kamuoyuna mal edilememiş olmasıdır. Bu durumun sebepleri; Türkmen temsilcilerinin yeterli etkinlikle çalışmaması, bölgede söz sahibi ülkelerin tümünde faaliyet göstermemesi, Türkmen yayın organlarının geniş kitlelere ve önemli şahsiyetlere ulaşamamasıdır.

Türkmenlerin ve Türkiye'nin hedefi tam eşitlikdir. Irak'ın bağımsızlığını kazandığı tarihten bu yana, hiçbir vakit toprak talebinde bulunmayan Türkmenler, Kürtlere tanınan hakların kendilerine de aynı şekilde tanınmasını istemektedirler. Politikalarını, Kürt bölgesi kuruluyor ise Türkmen bölgesi de kurulmalı, Kürtçe resmi dil oluyorsa Türkçe de resmi dil olmalı mantığıyla oluşturmuşlardır.

Irak'ın kuzeyinde gelişen durum Türkmenlerin yeni politikalar üretmesini zorunlu kılmaktadır. Bu maksatla, Türkmenler de Kürtler gibi kendi bölgelerinin sınırlarını çizip yeni oluşumlar içerisine girmektedirler. Irak'ta devam eden kaos ortamından en az zayıyla çıkabilmek ve hedeflerine ulaşabilmek maksadıyla Araplarla daha yakın ve sıcak ilişkiler içerisinde bulunmaları gerekmektedir. Irak meclisinde etkili olmanın yolu birleşmekten geçmektedir.

Toprak bütünlüğü korunmuş demokratik bir devlet yapısı içerisinde sosyal, kültürel, siyasi haklarını kazanmış Türkmenler, Irak devletinin itici gücü olacak, devletin barış, birlik ve beraberliği için denge rolünü üstleneceklerdir. Türkiye ve Irak devletleri arasında arabulucu olarak görev yapacak Türkmenlerin, iki ülke ilişkilerinin gelişmesinde de büyük fayda sağlayabilecekleri değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Kitap

AHMETBEYOĞLU, Ali: **Irak Dosyası-I**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003.

AHMETBEYOĞLU, Ali: **Irak Dosyası-II**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003.

AKDOĞAN, M.Selim: **36. Paralel ve Ortadoğu**, Nûbihar Yayınları, İstanbul, 1995.

AL-HİRMİZİ, Ershad: **The Turkmen and Iraqi Homeland**, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

ARI, Tayyar: **Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

ARI, Tayyar: **Irak, İran ve ABD-Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

ARMAOĞLU, Fahir: **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)**, C.II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.

ARSLAN, Esat: **Türk Dış Politikasında Ödün Değil Uzlaş**, Siyasal Kitabevi, İstanbul, 2003.

AYDIN, Ayhan: **Musul Meselesi**, Turan Yayınları, İstanbul, 1995.

BAL, İdris: **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

ÇAKMAK, Cenap: **Yeni Irak Anayasa Sonrasında Irak Parçalanır mı?**, TASAM Yayınları, İstanbul, 2005.

DAKUKİ, İbrahim: **Irak Türkmenleri**, Güven Yayınları, Ankara, 1970.

DEMİRCİ, Fazıl: **Irak Türklerinin Dünü-Bugünü**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

DEMİRCİ, Nefi: **Dünden Bugüne Kerkük**, Ey Dizgi Matbaacılık, İstanbul, 1990.

DEMİRTAŞ, Bülent: **Musul Kerkük Olayı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kuveyt Meselesi**, Arba Yayınları, İstanbul, 1991.

HÜRMÜZLÜ, Erşat: **Irak Türkleri**, Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul, 1991.

HÜRMÜZLÜ, Erşat: **Türkmenler ve Irak**, Kerkük Vakfı Yayınları, Ankara, 2003.

KALKAN, Yılmaz: **Bir Ortadoğu Gerçeği-Irak ve Saddam Hüseyin**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991.

KAYAR, Mustafa: **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, IQ Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.

KAYMAZ, İhsan Şerif: **Musul Sorunu**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003.

KERKÜKLÜ, Mofak Salman: **Brief History of Iraqi Turkmen**, Yıldız Yayınları, Dublin, 2004.

KOÇSOY, Şevket: **Irak Türkleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1991.

KONA, Gamze Güngörmüş: **ABD'nin Irak Operasyonu'nun Türk Basınından İki Yazar Tarafından Algılanış Biçimi**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2005.

KÖPRÜLÜ, Ziyat: **Irak'ta Türk Varlığı**, Örnek Limited Şirketi Yayınları, Ankara, 1996.

KÖPRÜLÜ, Ziyat: **İnsan Hakları Açısından Irak Türkleri**, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, Ankara, 1992.

KÜZECİ, Şemsettin: **Kerkük Soykırımları**, Teknoed Yayınları, Ankara, 2004.

LAÇİNER, Sedat: **Irak Küresel Meydan Savaşı ve Türkiye**, Roma Yayınları, Ankara, 2004.

MARUFOĞLU, Sinan: **Osmanlı Döneminde Kuzey Irak (1831-1914)**, Eren Yayınları, İstanbul, 1998.

MISIROĞLU, Kadir: **Musul Meselesi ve Irak Türkleri**, Sebil Yayınları, İstanbul, 1994.

NAKİP, Mahir - KÖPRÜLÜ, Ziyad: **Irak Türkleri Sempozyum Tebliğleri**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1987.

ORAN, Baskın: **Kalkık Horoz-Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1996.

ORAN, Baskın: **Türk Dış Politikası (1980-2001)**, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

ÖKE, Mim Kemal: **Belgelerle Türk-İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu (1918-1926)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992.

ÖKE, Mim Kemal: **Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.

ÖZDAĞ, Ümit; LAÇİNER, Sedat; ERKMEN, Serhat: **Irak Krizi (2002-2003)**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.

ÖZDAĞ, Ümit: **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK, Bir Gayri Nizami Harbin Anotomisi**, ASAM Yayınları, Ankara, 1999.

ÖZKAN, Tuncay: **Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.

PEHLIVANOĞLU, A.Öner: **Ortadoğu ve Türkiye**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2004.

SAATÇİ, Suphi: **Altunköprü**, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul, 2004.

SAATÇİ, Suphi: **Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı**, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma Ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

SAATÇİ, Suphi: **Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.

SANDER, Oral: **Siyasi Tarih (1918-1994)**, İmge Yayınları, Ankara, 2001.

ŞEN, Yunus: **Saddam'ın Irak'ı ve Bir Çöküşün Öyküsü-Babil Yanarken**, Ümit Yayınları, Ankara, 2004.

ŞENTÜRK, Doğan: **Ortadoğu'da Arap Birliği Rüyası-Saddam'ın Baas'ı**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.

ŞİMŞİR, Bilal N.: **Türk Irak İlişkilerinde Türkmenler**, Bilgi Yayınları, Ankara, 2004.

YAKUBOĞLU, Enver: **Irak Türkleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1976.

YENERER, Vedat: **Düşman Kardeşler**, Bulut Yayınları, İstanbul, 2004.

YILDIZ, Hakan: **Irak Musul Kerkük Üçgeni ve Büyük Oyun**, IQ Yayınları, İstanbul, 2004.

YILMAZ, Durmuş: **Musul Meselesi Tarihi**, Çizgi Yayınları, Konya, 2003.

YILMAZ, Murat: **Irak-Baas Diktatörlüğünden Amerikan Hegemonyasına İnsani Durum**, İ.H.H. Yayınları, İstanbul, 2003.

ZARAKOLU, Ragıp: **Dünün ve Bugünün Dünya Sorunları-Ortadoğu Dosyası-Filistin Ayaklanması İsrail İnan ve Irak**, Alan Yayınları, İstanbul, 1988.

-----, **Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)**, “Musul-Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri (1915-1919)”, Yay. No: 11, Ankara, 1993.

-----, **Misâk-ı Millî ve Türk Dış Politikasında Musul**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.

-----, **Saddam Hüseyin’in Basın Konferansı**, Yabancı Dillerde Çeviri ve Yayın Dairesi Yayınları, Bağdat, 1980.

-----, **Türk Dünyasında Irak Türkleri**, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1971.

2. Makale

ABBASOĞLU, Haluk: “Zengiler” maddesi, **Anabritannica Ansiklopedisi**, C.XII, Ana Yayınları, İstanbul, 1990.

ADASAL, Rasim: “Irak Türkleri” maddesi, **Türk Ansiklopedisi**, C.XIX, Milli Eğitim Yayınları, Ankara, 1971.

AKDİK, Sara: “Akkoyunlular” maddesi, **Türk Ansiklopedisi**, C.I, Milli Eğitim Yayınları, Ankara, 1946.

ALAGÖZ, Cemal Arif: “Karakoyunlular” maddesi, **Türk Ansiklopedisi**, C.XXI, Milli Eğitim Yayınları, Ankara, 1974.

ALPTEKİN, Coşkun: “Zengi” maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C.XIII, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1986.

ARNOVE, Anthony: “Sunuş”, Çev. Mehmet HARMANCI, **Kuşatma Altında Irak(Yaptırımların ve Savaşın Ölümcül Etkileri)**, Everest Yayınları, İstanbul, 2001.

ARSLAN, Muzaffer: “Irak Türkmenlerinin Siyasi Yapılanması”, **Türk Yurdu Dergisi**, S: 65, Ocak 1993.

BAYATLI, Öcal: “Değişim Kavşağında Irak”, **Kerkük Dergisi**, S: 28, Haziran 2000.

BEYATLI, Aydın: “Kuzey Irak-Türkmen Cephesi ve Çözüm Önerileri”, **Kerkük Dergisi**, S: 28, Haziran 2000.

BEYATLI, Aydın: “Siyasi Konjonktürde Irak Türkmenleri”, **Kardaşlık Dergisi**, S: 6, 1998.

DAKUKİ, İbrahim: “Irak” maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C.XIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

DİA, “Irak Türkleri” maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C.XIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

DUNN, Archibald: “Basra Körfezindeki İngiliz Çıkarları”, Çev. Zekeriya KURŞUN, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, No: 3, 2000.

HASAN, Mazin: “Türkiye’nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler”, **Stratejik Analiz Dergisi**, S: 36, Nisan 2003.

HASAN, Mazin: “Türkmenler, Türkiye ve Irak: Körfez Savaşı’ndan Irak’ın İşgaline Türkmenlerin Durumu”, **Avrasya Dosyası (Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel)**, C.IX, S: 4, Kış 2003.

HASAN, Mazin; ŞÜKÜR, Soran: “Kerkük Kerkük”, **Stratejik Analiz Dergisi**, S: 47, Mart 2004.

HÜRMÜZLÜ, Erşat: “Irak Türkmenlerinin Dünya Görüşü ve Geleceği”, **Kardaşlık Dergisi**, S: 14, Nisan-Haziran 2002.

HÜRMÜZLÜ, Erşat: “Türkmenler Irak Vatandaşlığı ve Federal Çözüm”, **Kardaşlık Dergisi**, S: 16, Ekim-Aralık 2002.

KERKÜK, İzzettin: “ABD’nin Türkmen Politikası”, **Kardaşlık Dergisi**, S: 25, Ocak-Mart 2005.

KÖPRÜLÜ, Ziyat: “Irak Seçimleri Hakkında Düşünceler”, **Kardaşlık Dergisi**, S: 24, Ekim-Aralık 2004.

KÖPRÜLÜ, Ziyat: “İnsan Hakları İhlalinde Altunköprü Katliamı”, **Altunköprü Dergisi**, S: 12, Mart 2005.

KÖPRÜLÜ, Sadun: “Saddam Rejiminin Altunköprü Türklerine Soykırımı”, **Altunköprü Dergisi**, S: 12, Mart 2005.

LAÇİNER, Sedat: “Irak Seçimleri”, **Kardaşlık Dergisi**, S: 25, Ocak-Mart 2005.

MANAZ, Abdullah: “II. Türkmen Kurultayın Ardından”, **Kerkük Dergisi**, S: 29, Şubat 2001.

MARUFOĞLU, Sinan: “Irak Türkleri” maddesi, **Türkler Ansiklopedisi**, C.XX, Yeni Türkiye Yayınları, Anlara, 2002.

MENGÜ, Cüneyt: “1991’den 1999’a Irak Muhalefeti ve Türkmenler”, **Kerkük Dergisi**, S: 26, Ağustos 1999.

MUSA, Deniz: “Saklı Şehir:Telafer”, **Türkmen Bohçası Dergisi**, S: 5, Kasım 2004.

SAATÇİ, Suphi: “Irak Türklerinin İki Ateş Arasında Kaderi Değişecek mi?”, **Kardaşlık Dergisi**, S:12, Ekim-Aralık 2001.

SAATÇİ, Suphi: “Zorbaların Seçimi”, **Kardaşlık Dergisi**, S: 25, Ocak-Mart 2005.

SLUGLETT, Marion Farouk: “Irak” maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, C.XIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

ŞÜKÜR, Soran: “Irak’ta Demokrasi Provaları”, **Stratejik Analiz Dergisi**, S: 59, Mart 2005.

TURAN, Ömer: “Irak Anayasasında Azınlık Hakları”, **Avrasya Dosyası (Kuzey Irak Özel)**, C.III, S: 1, İlkbahar 1996.

YAPHE, Judith S.: “Irak:İşgal Altında Kurtuluş Arıyor”, Çev.y., **Avrasya Dosyası (Yeniden Yapılanan Ortadoğu Özel)**, C.IX, S: 4, Kış 2003.

YAZICI, Tahsin: “Safeviler” maddesi, **İslâm Ansiklopedisi**, C.XX, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1966.

YILMAZ, Hasan: “Irak’ın Gizlenen Gerçeği:Türkmenler”, **Stratejik Analiz Dergisi**, S: 37, Mayıs 2003.

YILMAZ, Hasan: “Irak’ta Muhalefet ve ABD’nin Irak Politikası”, **Avrasya Dosyası (Irak Özel)**, C.VI, S: 3, Sonbahar 2000.

-----, “Kerkük Irak’ın İç İşi Değil”, **Manşet Programı**, CNN Türk, 15 Ocak 2005.

-----, “Seçim Hileleri”, **Altunköprü Dergisi**, S: 12, Mart 2005.

3. Gazete

ACAY, Mürsel: “TSK K.Irak’tan Asker Çekiyor”, **Sabah Gazetesi**, 03 Temmuz 2004.

AKDAĞ, Ceren: “Türkmenler Türkiye’ye Kırgın”, **Sabah Gazetesi**, 16 Aralık 2005.

AKYOL, Taha: “Kerkük, Kürtler ve Petrol”, **Milliyet Gazetesi**, 11 Nisan 2003.

ANDERSON, John Ward: “Iraqi Constitution Appears Headed For Voter Approval”, **The Washington Post**, 17 Ekim 2005.

AYDEMİR, Bülent: “Caferi’den Ankara’yı Rahatlatan Mesajlar”, **Sabah Gazetesi**, 21 Mayıs 2005.

AYDINTAŞBAŞ, Aslı: “Barzani’yi Ağrlarken”, **Sabah Gazetesi**, 12 Ekim 2004.

AYDINTAŞBAŞ, Aslı: “Kerkük’ün Kopmasına Asla İzin Vermeyiz”, **Sabah Gazetesi**, 02 Mart 2006.

BALIKÇI, Faruk: “Kimse İçişlerimize Karışmasın”, **Milliyet Gazetesi**, 28 Şubat 2003.

BİLA, Fikret: “Gül’den İmalı Mesaj”, **Milliyet Gazetesi**, 08 Kasım 2003.

BİLA, Fikret: “Gül’ün Bakışı ve Irak Zirvesi”, **Milliyet Gazetesi**, 16 Ekim 2004.

BİLA, Fikret: “Irak Seçiminde Türkmenler Üç Parça”, **Milliyet Gazetesi**, 06 Aralık 2005.

BİLA, Fikret: “Türkmenler Zor Durumda”, **Milliyet Gazetesi**, 17 Haziran 2005.

BİLA, Fikret: “Yeni Irak’ta Türkmenlerin Yeri”, **Milliyet Gazetesi**, 26 Haziran 2005.

BİLA, Fikret: “Yeni Türkmen Politikası Oluştı”, **Milliyet Gazetesi**, 21 Mart 2005.

CEMAL, Hasan: “ABD’liler, Kürtleri Biraz Fazla Kolluyor”, **Milliyet Gazetesi**, 14 Mayıs 2003.

CEMAL, Hasan: “Türkmenler: ABD Irak’tan Gitmez”, **Milliyet Gazetesi**, 13 Kasım 2003.

ÇAKIRÖZER, Utku: “Ankara Sakin: Bunlar Geçici Düzenlemeler”, **Milliyet Gazetesi**, 10 Eylül 2002.

ÇAKIRÖZER, Utku: “İstanbul'da Sünni Ayarı”, **Milliyet Gazetesi**, 06 Aralık 2005.

ÇAKIRÖZER, Utku: “Sezer: Bizim İçin Meşru Başbakan”, **Milliyet Gazetesi**, 01 Mart 2006.

ÇAKIRÖZER, Utku: “Son Dakikada Türkmen Golü”, **Milliyet Gazetesi**, 20 Mart 2003.

ÇANDAR, Cengiz: “Erbakan ve Çiller'e:ya Saddam ya Türkmenler”, **Sabah Gazetesi**, 22 Eylül 1996.

ÇONGAR, Yasemin: “ABD Seçimden Memnun”, **Milliyet Gazetesi**, 17 Aralık 2005.

ÇONGAR, Yasemin: “Anayasa Onaylandı”, **Milliyet Gazetesi**, 26 Ekim 2005.

ÇONGAR, Yasemin: “Bush'tan Irak Yönetim Konseyi'ne Acil Uyarı”, **Milliyet Gazetesi**, 13 Kasım 2003.

DEMİRKAYA, Mehmet: “Türkiye, ABD'lilerle Sünnileri Buluşturdu”, **Milliyet Gazetesi**, 05 Aralık 2005.

DÖRTKARDEŞ, İhsan: “Barzani, Erdoğan Gibi 'Kimlik' Tanımı Yaptı”, **Milliyet Gazetesi**, 14 Aralık 2005.

DURUKAN, Namık: “Barzani'den Ankara'ya 'Arabuluculuk' Teklifi”, **Milliyet Gazetesi**, 05 Aralık 2005.

DURUKAN, Namık: “Başkan Seçemediler”, **Milliyet Gazetesi**, 26 Nisan 2005.

DURUKAN, Namık: “Birlik Seçimi”, **Milliyet Gazetesi**, 16 Aralık 2005.

DURUKAN, Namık: “Halilzad’dan Türkmenlere Destek Sözü”, **Milliyet Gazetesi**, 03 Mart 2003.

DURUKAN, Namık: “Irak’ta İlk Özgür Türkmen Kurultayı”, **Milliyet Gazetesi**, 14 Eylül 2003.

DURUKAN, Namık: “İşte Kürtlerin Anayasa Taslağı”, **Milliyet Gazetesi**, 25 Aralık 2003.

ERGİN, Sedat: “Iraklı Türkmenler Buharlaştılar mı?”, **Hürriyet Gazetesi**, 18 Şubat 2005.

ERGİN, Sedat: “Irak’ta Türkmen Gökkuşağı”, **Hürriyet Gazetesi**, 08 Mart 2005.

FAINARU, Steve: “Kurdish Officials Sanction Abductions in Kirkuk”, **Washington Post Gazetesi**, 15 Haziran 2005.

FILKINS, Dexter: “Monitors in Iraq Review Votes Where ‘Yes’ Ballots Hit 90%”, **The New York Times**, 18 Ekim 2005.

HASANOĞLU, M.Alihan: “Irak Hükümeti Maliki’ye Emanet, Sorunlar Kapıda”, **Zaman Gazetesi**, 23 Nisan 2006

HASASU, Can: “ITC’nin Yeni Başkanı, Ergeç”, **Hürriyet Gazetesi**, 18 Haziran 2005.

İDİZ, Semih: “Irak’ta Başbakan Tamam, Sıra Hükümeti Kurmaya Geldi”, **Milliyet Gazetesi**, 24 Nisan 2006.

KARABAĞLI, Hülya: “Kerkük'te Kontrollü Gerilim Stratejisi”, **Sabah Gazetesi**, 02 Kasım 2004.

KAZANCI, Hicran: “Yeni Siyasal Yapıya Yönelen Türkmenler”, **Önce Vatan Gazetesi**, 20 Nisan 2005.

KNICKMEYER, Ellen: “Sunni Turnout is High in Vote on Iraqi Charter”, **The Washington Post**, 16 Ekim 2005.

KOHEN, Sami: “Esas Kim Kazandı?”. **Milliyet Gazetesi**, 22 Aralık 2005.

KUMKALE, Tahir Tamer: “Irak’lı Türklere Kimler Sahip Çıkıyor”, **Önce Vatan Gazetesi**, 11 Ocak 2004.

ÖZALP, Güven: “Yardım Konferansında Irak Yönetimine Uyarı”, **Milliyet Gazetesi**, 23 Haziran 2005.

SARIKAYA, Muharrem: “ABD'den, PKK Seçime Girmeyecek Sözü”, **Sabah Gazetesi**, 06 Aralık 2005.

SARIKAYA, Muharrem: “Irak’ta Sürece Dahil Olmak”, **Sabah Gazetesi**, 22 Mayıs 2005.

SARIKAYA, Muharrem: “Sac Ayağının Son Ucu; Kerkük”, **Sabah Gazetesi**, 16 Ocak 2005.

SAZAK, Derya: “Kuzey Irak Baskını”, **Milliyet Gazetesi**, 06 Temmuz 2003.

SAZAK, Derya: “Türkmen Cephesi”, **Milliyet Gazetesi**, 24 Haziran 2005.

SCHMITT, Eric: “The Reach of War: Sectarian Bloodshed; Civilians in Iraq Flee Mixed Areas as Killings Rise”, **The New York Times**, 02 Nisan 2006.

SEZGİN, Ferruh: “Telafer’de Ne Oldu? Ne Olacak?”, **Yeniçağ Gazetesi**, 05 Kasım 2004.

SOYSAL, Mümtaz: “Etno-Politik”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 24 Aralık 2003.

SOYSAL, Mümtaz: “Sorular”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 11 Nisan 2003.

ŞAFAK, Erdal: “Vizyon Eksikliği”, **Sabah Gazetesi**, 31 Mayıs 2003.

ŞIK, Barkın: “Abant'ta Irak toplantısı”, **Milliyet Gazetesi**, 14 Temmuz 2005.

TAVŞANOĞLU, Leyla: “Türkmen Cephesi Başkanı Sanan Ahmet Ağa' ya Göre Irak'ın Geleceğinde Kendilerine Söz Hakkı Verilmek İstenmiyor”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 16 Mart 2003.

TUĞRUL, Zeynep: “Irak’tan Ovaköy Mesajı”, **Sabah Gazetesi**, 12 Mart 2004.

ÜNSAL, Hasan: “Telafer’den Nereye?”, **Zaman Gazetesi**, 13 Eylül 2004.

-----, “Barzani: Kerkük’ün Kürt Kimliği Tanınmalı”, **Milliyet Gazetesi**, 20 Haziran 2005.

-----, “Binlerce Iraklı Seçimi Protesto Etti”, **Milliyet Gazetesi**, 28 Aralık 2005.

-----, “Erdoğan, Anayasayı Eleştirdi”, **Milliyet Gazetesi**, 19 Ekim 2005.

-----, “Gül: Tehlikeli Bir Adım Atmayın”, **Milliyet Gazetesi**, 23 Aralık 2003.

-----, “Irak Hükümetinde Felluce Krizi”, **Sabah Gazetesi**, 11 Kasım 2004.

-----, “Irak Kabinesine 5 Kürt Bakan”, **Sabah Gazetesi**, 02 Eylül 2003.

- , "Irak Meclisi'nde Anayasa Komedi", **Milliyet Gazetesi**, 29 Ağustos 2005.
- , "Irak Türkmen Cephesi'nden ABD'ye Eleştiri", **Sabah Gazetesi**, 14 Temmuz 2005.
- , "Irak'ta Yeni Dönem", **Milliyet Gazetesi**, 23 Nisan 2006.
- , "İntikam Hamlesi Mi?", **Sabah Gazetesi**, 06 Temmuz 2003.
- , "Kerkük Kürtlerin", **Hürriyet Gazetesi**, 14 Şubat 2005.
- , "Kerkük'e Türkmen Akını", **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Ocak 2004.
- , "Kerkük'te Etnik Gerilim: 3 Ölü", **Milliyet Gazetesi**, 03 Ocak 2004.
- , "Kerkük'te Türkmen Gösterisi", **Milliyet Gazetesi**, 30 Aralık 2005.
- , "Kürtler Birleşiyor", **Milliyet Gazetesi**, 14 Haziran 2003.
- , "Muhafif Ayrı Telden", **Radikal Gazetesi**, 15 Aralık 2002.
- , "Peşmerge Kan Döktü", **Milliyet Gazetesi**, 01 Ocak 2004.
- , "Sünniler'den Tehdit: Çok Kan Akabilir", **Sabah Gazetesi**, 23 Ağustos 2005.
- , "Şimdi Irak'ta Neler Olacak?", **Hürriyet Gazetesi**, 01 Şubat 2005.
- , "Türkmen Partileri Seçim Meselesini Görüştü", **Türkmeneli Gazetesi**, 31 Ekim 2004.
- , "Türkmenler Songül Çabuk'tan Rahatsız", **Radikal Gazetesi**, 19 Temmuz 2003.

-----, “Türkmenler Yürüdü”, **Milliyet Gazetesi**, 07 Ağustos 2003.

-----, “Yeni Irak Yönetiminde 2 Kadın da Bulunuyor”, **Sabah Gazetesi**, 14 Temmuz 2003.

4. Elektronik Kaynak

AKKAN, Faruk: “Irak’ta Egemenlik Zor”, **Aksiyon Dergisi**, S: 543, 02 Mayıs 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=21082>, 28 Eylül 2005.

AYDIN, Mustafa: “Seçimlerden Sonra Irak’ta Nereye?”, **Panorama Dergisi**, S: 9, Şubat 2005, (Çevrimiçi) http://www.panoramadergisi.com/subat2005/index.php?dosya=mustafa_aydin, 06 Ağustos 2005.

BOZKURT, Enver : “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Irak ile İlgili Kararlarının Değerlendirilmesi”, **Stradigma Dergisi**, S: 11, Aralık 2003, (Çevrimiçi) <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=11>, 29 Temmuz 2005.

BOZTEMUR, Recep: “Irak Seçimleri”, **Panorama Dergisi**, S: 10, Mart 2005, (Çevrimiçi) <http://www.panoramadergisi.com/mart2005/index.php?dosya=anakonu>, 06 Ağustos 2005.

COCKBURN, Patrick: “Irak’ta Seçim Sonucu: Bölünmüş Bir Ulus”, 21 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=678>, 05 Mart 2006.

ÇAKMAK, Cenap: “Taslak Irak Anayasası ve Irak’ın Geleceği”, **Panorama Dergisi**, S: 14, Ekim 2005, (Çevrimiçi) <http://www.panoramadergisi.com/ekim2005/index.php?dosya=anakonu2>, 10 Kasım 2005.

ÇANDAR, Cengiz: “Irak Seçim Sonuçlarını Doğru Okumak”, 23 Ocak 2006, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=740>, 17 Mart 2006.

DEMİRAL, Nejdet: “M. Barzani'nin Ankara ve Suriye Ziyareti ve Kerkük'ün Düşündürdükleri”, 03 Kasım 2004, (Çevrimiçi) <http://www.avsam.org/tr/analizler.asp?ID=5>, 26 Haziran 2005.

GWERTZMAN, Bernard: “Brown: Best Hope for Iraq is Rejection of Draft Constitution and Reopening of Negotiations”, Council on Foreign Relations, 29 Ağustos 2005, (Çevrimiçi) <http://www.cfr.org/publication/8772/brown.html>, 14 Kasım 2005.

İDİZ, Semih: “Türkiye'nin "Kolaylaştırıcı" Rolü Ağırlık Kazanıyor”, 05 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=652>, 03 Mart 2006.

HASAN, Mazin: “İrak'ın Daimi Anayasası ve Gelişmeler”, 24 Ağustos 2005, (Çevrimiçi) <http://www.avsam.org/tr/gunlukbulten.asp?ID=683>, 10 Kasım 2005.

HASAN, Mazin: “İrak'ta Anayasa Krizi”, 8 Ekim 2005, (Çevrimiçi) <http://www.avsam.org/tr/gunlukbulten.asp?ID=694>, 10 Kasım 2005.

KARAGÜL, İbrahim: “ABD-Türkiye-İsrail Kürt Devleti Pazarlığı”, 8 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=660>, 03 Mart 2006.

KAZANCI, Hicran: “İrak'ta Koalisyon Zorunlu”, 13 Şubat 2006, (Çevrimiçi) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=424&sayfa=5>, 15 Mart 2006.

KAZANCI, Hicran: “Yol Ayrımına Gelen Irak”, 17 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <http://www.tusam.net/degerlendirme.asp?id=151&sayfa=10>, 03 Temmuz 2005.

KAZANCI, Hicran: “ABD'nin Saddam Sonrası Irak Politikası ve Kerkük'ün Statüsü”, 20 Eylül 2004, (Çevrimiçi) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=41>, 17 Kasım 2005.

KIZILDAĞLI, Aydan: “Anayasa Irak'ı Parçalıyor”, 07 Ekim 2005, (Çevrimiçi) <http://www.voanews.com/turkish/2005-10-07-voa19.cfm>, 21 Şubat 2006.

LATİF, Can: “Telafer'in İç Yüzü”, (Çevrimiçi) <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=16>, 23 Haziran 2005.

MENGÜ, Cüneyt: “Irak'taki Seçimler ve Türkmenler”, 29 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=108>, 03 Temmuz 2005.

NAMAZ, Abdullah: “Geçmişten Bugüne Kuzey Irak”, **Stradigma Dergisi**, S: 1, Şubat 2003, (Çevrimiçi) <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=106>, 25 Eylül 2004.

ÖNAL, Cumali: “Kerkük'te Büyük Oyun”, **Aksiyon Dergisi**, S: 571, 07 Şubat 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=19503>, 15 Eylül 2005.

PARK, Bill: “Türkiye'nin Kuzey Irak'a Yönelik Politikası: Sorunlar ve Perspektifler”, Çev.y., 10 Temmuz 2005, (Çevrimiçi) <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=47&yazi=418>, 06 Kasım 2005.

POLAT, Gamze: “Kerkük'te PKK'ya Arsa Diyeti”, **Aksiyon Dergisi**, S: 544, 09 Mayıs 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=21166>, 05 Ekim 2005.

SÖYLEMEZ, Haşim: “Kerkük 'Düş'tü””, **Aksiyon Dergisi**, S: 576, 19 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <http://aksiyon.com.tr/detay.php?id=23047>, 04 Mart 2006.

UÇAR, Murat: “Türkmenler Seçim Hilelerinden Dertli”, **Aksiyon Dergisi**, S: 533, 21 Şubat 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=19756>, 22 Eylül 2005.

UÇAR, Murat: “Seçim Yakın İstikrar Irak”, **Aksiyon Dergisi**, S: 526, 03 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=19341>, 10 Temmuz 2005.

VURMAY, H.Miray: “Irak Kontrolenden Çıkıyor”, 17 Nisan 2006, (Çevrimiçi) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=479&sayfa=0>, 29 Nisan 2005.

-----, “ABD’nin Savaş Gölgesindeki Seçimi”, 19 Kasım 2004, (Çevrimiçi) <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=95&sayfa=21>, 02 Temmuz 2005.

-----, “Brüksel Modeli Nedir?”, (Çevrimiçi) <http://www.abmerkezi.org.tr/belgeler/BRUKSEL%20MODELI%20NEDIR.doc>, 27 Haziran 2005.

-----, “Celal Talabani”, **Panorama Dergisi**, S: 10, Mart 2005, (Çevrimiçi) http://www.panoramadergisi.com/mart2005/index.php?dosya=celal_talabani, 17 Haziran 2005.

-----, “Dr. İyad ALLAVİ”, **Panorama Dergisi**, S: 10, Mart 2005, (Çevrimiçi) http://www.panoramadergisi.com/mart2005/index.php?dosya=iyad_allavi, 05 Ağustos 2005.

-----, “EPIC Calls for a Full, Independent Audit of Iraq’s Constitutional Vote”, Education for Peace in Iraq Center, 18 Ekim 2005, (Çevrimiçi) <http://www.epic-usa.org/Default.aspx?tabid=1956>, 26 Şubat 2005.

-----, “Gazi Meşal El YAVER”, **Panorama Dergisi**, S: 5, Haziran 2004, (Çevrimiçi) http://www.panoramadergisi.com/haziran2004/index.php?dosya=gazi_yaver, 05 Ağustos 2005.

-----, “Irak Daimi Hükümeti Seçti”, **Özel Dosyalar**, CNN Türk, 20 Ocak 2006, (Çevrimiçi) http://www.cnnturk.com/OZEL_DOSYALAR/haber_detay.asp?pid=486&haberid=145713, 17 Mart 2006.

-----, “Irak’ta Kritik Seçim”, **Aksiyon Dergisi**, S: 575, 12 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <http://aksiyon.com.tr/detay.php?id=23015>, 05 Mart 2006.

-----, “Law of Administration for the State of Iraq for the Transitional Period”, **The Coalition Provisional Authority**, 08 Mart 2004 (Çevrimiçi) <http://www.cpa-iraq.org/government/Tal.html> , 25 Mayıs 2005.

-----, “Mesut Barzani”, **Panorama Dergisi**, S: 15, Kasım 2005, (Çevrimiçi) http://www.panoramadergisi.com/kasim2005/index.php?dosya=mesud_barzani, 22 Aralık 2005.

-----, “Temmuz Sosyal Kalkınma Örgütü’nün Tespit Ettiği İhlaller”, ITC Türkiye Temsilciliği, (Çevrimiçi) <http://www.kerkuk.net/tr/ihaller/ihlal1.htm>, 10 Mart 2006.

-----, "Text Of The Draft Iraqi Constitution", (Çevrimiçi) http://www.iraqigovernment.org/constitution_en.htm, 12 Kasım 2005.

-----, “Türkmen Lider Ketene: Seçimler Adil Değil, Ülkeye Demokrasi Getirmez”, 30 Ocak 2005, (Çevrimiçi) <http://www.bizturkmeniz.com/tr/showArticle.asp?id=5121&updatefrom=0&from=0>, 15 Eylül 2005.

-----, “Türkmenler Federasyon İsteyebilir”, 17 Ocak 2006, (Çevrimiçi) <http://www.kerkuk.net/tr/index.asp?id=3829&s=faaliyet>, 20 Şubat 2006.

EK-1: IRAK

Resmi Adı	: Irak Cumhuriyeti
Yönetim Şekli	: Parlamenter Demokratik Federal Cumhuriyet
Başkenti	: Bağdat
Nüfusu	: 27.000.000
Coğrafi Koordinatları	: 33 00 Kuzey 44 00 Doğu
Yüzölçümü	: 438.317 km ²
Kara Sınırları	: 3.631 km. (Türkiye 331 km., Suriye 605 km., Ürdün 181 km., İran 1458 km., Suudi Arabistan 814 km., Kuveyt 242 km.)
Doğal Kaynaklar	: Petrol, doğalgaz, fosfat, sülfür
Dinler	: Müslüman (Şii %60-65, Sünni %32-37), Hıristiyan ve diğerleri %3
Resmi Dil	: Arapça, Kürtçe
Etnik Dağılımı	: Arap %70, Kürt %15, Türkmen %10-12, Asuri ve diğerleri %3-5

EK-2: TÜRKMEN KARDAŞLIK KULÜBÜ YÖNETİM KURULU TEMSİLCİSİNİN İRAK CUMHURBAŞKANINA SUNDUĞU MUHTIRA

Rahman ve Rahim Tanrı Adıyla

Sayın Cumhurbaşkanı,

Sonsuz saygı ve hürmetlerden sonra:

Sümerlilerden İslâmın zuhuruna kadar binlerce sene Irak topraklarında yaşayan anasırdan biri, bugün Irak'ta üçüncü bir ırk olarak bulunmaktadır. Bu ırk, Telafer kazasından, Şebek ve Reşadiye köylerinden geçen, Erbil şehri, Altunköprü nahiyesi, sonra Kerkük ki, bu topluluğun merkezi olup orada Taze, Dakuk, Tuz, Bayat, Kifri, Karatepe, Celevla, Sadiyet ve Hanikin ile Mendilli kaza ve nahiyelerini kapsayan hat üzerinde yaşamaktadır. İşte bu hat Kürt ve Arap kavimlerinin hattı münfasılı olup burada yarım milyon bu toprağın kulu Türkmen milleti bulunmaktadır. Bizler, bunlardan seçilmiş bir grup olarak sizi tebrik ve ihtilalinizi kutlamak amacıyla, kendimiz ve Türkmenler namına İhtilal Konseyinin vatanın birliğini koruma yolunda almış olduğu karara itibaren gelmiş bulunuyoruz.

Ekselans;

Beyaz inkılabımızın ilk anlarında bütün Türkmenler adına Türkmen Kulübü Yönetim Kurulu olarak sizleri başarılarınızla kutlamış ve teyit olanların önde gelenlerinden bulunmakta olduğumuz telgraflarımızla sabittir .

Ekselans;

Türkmen topluluğu düşmanlarından, fırsatçılardan, sömürgecilerden, menfaatçılardan daima düşmanlık ve hıyanet görmüştür. Bunlardan 1924'te İngilizlerin Kerkük'te tertip ettikleri katliam, 1946'da Gavurbağı'ndaki meşhur katliam ve daha sonra 1959'da eş-Şevvaf'ın ihtilal teşebbüsünü takiben yapılan katliamda binlerce masum Türkmen vatandaşı kurban gitmiştir. Bütün bunlara rağmen biz Irak'ta başlıca ırklardan biri olmaktan başka bir şey istemiyoruz.

Ekselans;

Biz Irak'ta üçüncü bir ırk olmakla beraber bu memleketin mesuliyetinde Kürtlere nispetle hükümette temsile hakkımız olduğu kanaatindeyiz. Biz bu hukukumuzu geçen iktidarlardan da talep ettik ise de bir neticeye varılmamış olmakla bu hakkı önce sizden talep eder ve sizin elinizde gerçekleşmesini, sizin zamanınızda olmasını diler ve bu konuyu sizin 14 Ramazan ihtilalinden sonra muttali olduğunuzu ve bir Türkmen heyetinin ziyaretinde buna söz verdiğinizi hatırlatırız. Son olarak Cenabı Hak sizi vatana hizmet yolunda başarılı kılsın, sizin gücünüzü ve başarınızı arttırsın, o güçlü ve azizdir.

Bağdat, 11.9.1968

Türkmen Heyeti Adına
Abdullah ABDURRAHMAN

EK-3: 1391 SAYILI KARAR

Geçici Anayasanın 42. maddesinin (A) Fıkrası hükümlerine dayanarak İhtilal Komuta Konseyi 20 Ekim 1981 tarihindeki oturumunda aşağıdaki kararları almıştır.

1. Orta ve Güney vilayetlerinde (Bağdat, Diyala, Selahattin hariç) inşa edilecek olan toplu mesken sitelerinin inşasını yürütmek amacıyla bir yürütme komisyonu kurulacaktır. Bu sitelere muhtariyet bölgesindeki işsizler yerleştirilecektir.

- A. Mahalli İdareler Bakanı.....Başkan.
- B. Mahalli İdareler Bakan Yardımcısı.....Üye.
- C. İmar ve İskan Bakanlığı, İskan Genel Müdürü...Üye.
- D. Planlama Bakanlığı, Plan Daire Başkanı.....Üye.

2. Yürütme komisyonu kendine bağlı şubeleri toplu mesken yapılacak vilayetlerdeki valilerin başkanlığında ve o vilayetlerdeki ilgili bakanlıkların üyeliği ile teşekkül ettireceklerdir. Bu şubeler yürütmeyi dikkatle izleyeceklerdir.

3. İlk etapta asgari olarak 20.000 mesken yapılacaktır.

4. Başlangıçta yapılması öngörülen toplu meskenler aşağıdaki vilayetlerde inşa edilecektir.

- A. El-Kadisiye (Amara) Vilayeti.
- B. El-Musanna (Samara) Vilayeti.
- C. Zikar (Nazıriye) Vilayeti.
- D. El-Enbar (Divaniye) Vilayeti.

5. Yürütme komisyonu şubelerde, gelecek beş yılın ihtiyacı dahil olmak üzere buralarda ihtiyaç görülen elemanları tespit edecek. (Kadrodan daha fazla olmasının da göz önüne alınması ile genişletilmesinin uygun olacağı.....)

6. İl, ilçe ve bucak gibi iskan bölgelerinde yapılacak olan sitelerin yerlerine alt komisyonlar tespit edecektir.

7. Komisyonun yürütme görevini kolaylıkla ifa edebilmesi için, 1974 tarihli 157 sayılı kanunun, “özel haklar ve muafiyetler” bölümünden faydalanılması yoluna gidilecektir. Ayrıca komisyon münasip gördüğü her türlü yolu kullanma yetkisine sahiptir.

8. Yürütme komisyonu, planlama dairesinin sahip olduğu her türlü ihale, dava etme, cezalandırma ve istihkak artırma yetkisine sahiptir.

9. Mesken topluluğunun bitmesi halinde, bu sitelerde iskan istenilen unsurlar: Kuzey İşleri Komisyonu ile koordine edilir.

10. Türkmenler ve Kürtlere verilecek evler şu esaslara göre olacaktır.

- A. Evlerin temliki, fiili maliyet esasına göre olacaktır.
- B. Arsalar, parasız olarak temlik edilecektir.
- C. Evlerin bedeli, mesken kredi bankasının kredileri ile ödenir. Krediler faizsiz olarak 25 yılda geri alınacaktır.

11. Yerleştirilecekler yeni yerlerine devlet hesabına taşınacaklardır.

12. Kuzey İşleri Komisyonu ile işbirliği yapılarak nakli istenen, yani toprağından uzaklaştırılanların tespiti için geniş ve esaslı bilgi toplandıktan sonra karar verilir.

13. Bu karar El-Tamim (Kerkük) vilayetinden, birinci derecede Türkmenler, ikinci derecede ise Kürtler'den olan memur ve işçileri kapsayacaktır.

14. Yürütme Komisyonu ile Kuzey İşleri Komisyonu ilişkisi yönlendirmek içindir.

15. Komisyon Cumhurbaşkanlığının yol gösterici emirlerini alabilmesi için 3 ayda bir Cumhurbaşkanlığına Kuzey İşleri Komisyonu kanalı ile rapor verecektir.

16. İlgili makamlar bu kararı yürüteceklerdir.

Saddam HÜSEYİN
İhtilal Komuta Konseyi Başkanı

EK-4: KDP – KYB KONTROLÜNDEKİ BÖLGELER

EK-5: IRAK ANAYASASI

Bizler, peygamberlerin ve pak imamların vatani, medeniyetin öncüsü, yazının bulunduğu, rakamın keşfedildiği, kanunun ilk yazıldığı, adalete dayalı bir ülke yönetimini öngören kadim akitlerin yapıldığı, ashabın ve evliyanın üzerinde namaz kıldığı, filozofların ve bilgelerin teoriler geliştirdiği, nadide eserler üreten şairler ve ediplerin yetiştiği Mezopotamya'nın çocuklarıyız. Allah'ın bizler üzerindeki hakkının bilincinde olarak, ülkemizin ve vatandaşlarımızın çağrıları, milli ve dini liderlerimizin, yüce mercilerimizin, önderlerimizin, ıslahatçılarımızın, siyasi ve milli güçlerin ısrarlı talepleri doğrultusunda; dünyadaki dostlarımızın ve sevenlerimizin destekleriyle, kadın-erkek, genç-yaşlı milyonlarca insanımızla 30 Ocak 2005 tarihinde ilk kez sandık başına gittik. Bir avuç zorbanın etnik temele dayalı ayrımcılığında kaynaklanan acıları anıyor; Şii, Sünni, Arap, Kürt, Türkmen ve toplumumuzu oluşturan diğer kardeşlerimizden şehitlerin acılarını; güneydeki kutsal kentlerin hürmetinin çiğnenmesi, güneydeki Şabaniye İntifadası'nı, el-Ahvar ve ed-Duceyl toplu mezarlarını ve diğerlerinin kederini hissediyor; etnik temizliğin acı örnekleri olan Halepçe, Berzan, Enfal ve Feyli Kürtlere yönelik katliamları dillendiriyoruz; aynı şekilde Beşir'de Türkmenlerin yaşadıkları dramları anıyoruz. Yine Irak'ın birçok yerinde ve batı bölgelerindeki yöre halkın liderleri ve bariz şahsiyetleri tasfiye edildi ve sürüldü. Düşünsel ve kültürel kaynakları kurutuldu. Elbirliği ederek omuz omuza vererek, bölgesel, etnik ve mezhebi ayrımcılığın olmadığı ve kimsenin dışlanmadığı yeni bir Irak inşa edeceğiz, geleceğin Irak'ını.

Tekfircilik ve terör, hukuk devleti inşa etme yönündeki adımlarımızı engelleyemeyecektir. Etnik ve mezhebi ayrımcılık, ulusal birliğimizi sağlamada bizi alıkoymayacaktır. Hep birlikte yönetimin barışçıl yollarla el değiştireceği, milli servetlerin adil dağılımının yapılacağı ve herkese eşit fırsatların sunulacağı bir metot geliştireceğiz.

Bizler, düştüğü yerden kalkan ve geleceğe güvenle bakan; çok partili, demokratik, federal bir cumhuriyet düzeniyle idare edilen Irak halkıyız. Kadınıyla erkeğiyle, yaşlısıyla genciyle tüm halkımız, hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmesi ve saldırı politikalarının reddedilmesi; kadınlara ve onların haklarına, yaşlılara ve onların endişelerine, çocuklara ve onlarla ilgili işlere önem verilmesi; çok kültürlülüğün yaygınlaştırılması ve terörizmin fitilinin söndürülmesi konusunda azmetmiştir.

Bütün bileşen ve kesimleriyle Irak halkı olarak bizler, kendi tercihi ve öz iradesiyle, dünden yarınlar için dersler çıkararak; semavi dinlerin eşiz örnekliliği, insanlık medeniyetinin ve bilimsel verilerin ışığında, bu daimi anayasayı hazırlama sorumluluğunu üstlendik. Bu anayasaya bağlılık, Irak'ın gönüllü birlikteliğini, halkını, toprağını ve egemenliğini muhafaza eder.

I. Temel İlkeler

1. Madde: Irak Cumhuriyeti, egemen ve bağımsız bir devlettir. Yönetim şekli, “Parlamente Demokratik Federal Cumhuriyet”tir.

2. Madde:

2/1: İslam, devletin resmi dinidir ve yasamanın temel kaynağıdır:

- a. İslâm’ın temel hükümleriyle çelişen bir kanun çıkartılamaz.
- b. Demokratik ilkelerle çelişen bir kanun çıkartılamaz.
- c. Bu anayasada var olan temel hak ve özgürlüklerle çelişen bir kanun çıkartılamaz.

2/2: Bu anayasa, Irak halkının galip ekseriyetinin İslâmî kimliğini güvence altına alır. Aynı şekilde Hristiyanlık, Yezidilik, Sabilik ve Mendailik gibi tüm diğer din mensuplarının inanç özgürlüklerini, dini haklarını ve ibadetlerini ifa etmelerini garanti eder.

3. Madde: Etnik, dini ve mezhebi çeşitliliğe sahip bir ülke olan Irak, İslâm âleminin bir parçasıdır ve kurucularından olduğu Arap Birliği’nin aktif bir üyesidir ve bu birliğin ilkelerine bağlıdır.

4. Madde:

4/1: Arapça ve Kürtçe Irak’ın iki resmi dilidir. Iraklı çocukların, eğitim kuralları dâhilinde resmi eğitim kurumlarında Türkmence, Süryanice ve Ermenice gibi kendi ana dillerini öğrenme haklarını veya özel eğitim kurumlarında herhangi bir dilde eğitim görmelerini garanti eder.

4/2: Resmi dil kavramının çerçevesi ile bu maddenin içerdiği hükümlerin tatbiki kanunla belirlenir. Bunlar:

- a. Resmi gazetenin her iki dilde de yayınlanması. (Arapça ve Kürtçe)
- b. Parlamento, bakanlar kurulu, mahkemeler ve resmi konferanslar gibi resmi ortamlarda konuşmalar, hitaplar ve ifadeler iki dilden biriyle gerçekleştirilebilir.
- c. Resmi belgelerin ve yazışmaların her iki dilde de kabul edilmesi ve resmi belgelerin her iki dilde yayınlanması.
- d. Eğitim kuralları doğrultusunda her iki dilde eğitim veren okulların açılması.
- e. Nakit para, pasaport ve posta pulları gibi diğer resmi alanlarda eşitlik ilkesi dâhilinde hareket edilmesi.

4/3: Kürdistan bölgesindeki kurum ve kuruluşlar iki dili birlikte kullanacaklardır.

4/4: Yoğunlukla buldukları idari birimlerde Türkmence ve Süryanice de, diğer iki resmi dildir.

4/5: Herhangi bir bölge ve vilayette yerel halkın çoğunluğunun kabulüyle sonuçlanan referandumlarla mahalli diller, ek resmi dil olarak belirlenebilir.

5. Madde: Hukukun üstünlüğü vardır. Yönetimin kaynağı halktır ve meşruiyetini halktan alır. Halk bu yetkisini anayasal kurumlar yoluyla gizlilik ilkesiyle gerçekleşen doğrudan genel seçimlerde kullanır.

6. Madde: Yönetimin el değiştirmesi, anayasada yer aldığı şekliyle barışçıl ve demokratik yollarla olur.

7. Madde:

7/1: Hangi gerekçeyle olursa olsun ırkçı, terörist, tekdüze ve etnik temizliğe dayalı, her oluşum ve akım ile bunların teşvik edilmesi, övülmesi, propagandası ve temize çıkarılması, özellikle de Irak'taki Saddam Baasçılığı ve onun sembolleri yasaktır. Kanunla düzenlendiği şekliyle bu tür oluşumların çok partili sisteme dâhil edilmesi mümkün değildir.

7/2: Devlet, terörün her çeşidiyle savaşmakla yükümlüdür ve topraklarının terörün üssü, geçiş yolu ve faaliyet alanı olmaması için çalışır.

8. Madde: Irak iyi komşuluk ilişkilerine önem verir. Diğer devletlerin iç işlerine müdahale etmez, sorunlarını barışçıl yollarla çözmeye çalışır, karşılıklı çıkarlar ve misliyle mukabele ilkesi doğrultusunda davranır ve uluslararası yükümlülüklerine riayet eder.

9. Madde:

9/1:

a. Irak'ın askeri güçleri ve güvenlik birimleri, Irak halkının farklı kesimlerinden oluşur, iç dengeleri gözetir, ayırım ve kayırma yapmaz. Sivil otoriteye boyun eğer ve Irak'ı savunur. Irak halkının kıymına alet olmaz, siyasi işlere müdahale etmez ve yönetim değişikliğinde herhangi bir rolü olmaz.

b. Silahlı kuvvetlerin dışında milis güçlerin oluşturulması yasaktır.

c. Irak silahlı kuvvetleri mensupları, savunma bakanlığı görevlileri, askeri daire ve kurum çalışanları, siyasi bir mevki elde etmek için seçimlerde aday olmaz ve seçim kampanyalarına katılmazlar; savunma bakanlığı yönetmelikleriyle yasaklanan işlerle uğraşamazlar. Bu yasaklar, sözü edilen kişilerin şahsi ve resmi sıfatla yaptıkları bütün davranışlarını kapsar; ancak söz konusu kişiler, seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptirler.

d. Irak Milli İstihbarat Teşkilatı, Irak hükümetiyle koordineli bir şekilde ulusal güvenliği tehdit edecek taraflarla ilgili bilgi toplar. Sivil otoritenin yönetimi altında ve yasama erkinin gözetiminde, kabul edilen insan hakları ilkeleri çerçevesinde yasal faaliyet yürütür.

e. Irak Hükümeti, Irak'ın uluslararası yükümlülüklerini kabul eder; özellikle de nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması, geliştirilmesi, üretilmesi ve kullanılmasıyla ilgili yasaklara riayet eder. Bu silahların yapılması, geliştirilmesi ve kullanılmasında gerekli olan araç, malzeme, madde, teknoloji ve bilişim sistemlerini yasaklar.

9/2: Askerlik hizmeti yasayla düzenlenir.

10. Madde: Irak'taki kutsal türbeler ve dini mekanlar, dini ve kültürel yapılarıdır. Devlet bunların saygınlığını onaylar ve korur; bu mekanlarda ibadetlerin özgürce yapılmasını temin eder.

11. Madde: Bağdat, Irak Cumhuriyeti'nin başkentidir.

12. Madde:

12/1: Irak'ın bayrağı, sembolü ve ulusal marşı, Irak halkının tüm bileşenlerini kapsayacak şekilde yasayla belirlenir.

12/2: Mevsimler, resmi tatiller, dini ve ulusal bayramlar; hicri ve miladi takvim yasayla düzenlenir.

13. Madde:

13/1: Bu anayasa, Irak'ın en üst ve en yüce yasasıdır ve ülkenin istisnasız her bölgesinde bağlayıcıdır.

13/2: Bu anayasayla çelişen bir yasa çıkartılamaz. Bölgesel anayasalarda veya diğer hukuki belgelerde anayasayla çelişen maddeler geçersiz sayılır.

II. Haklar

A. Sivil ve Siyasi Haklar:

14. Madde: Bütün Iraklılar cinsiyet, ırk, kavim, köken, renk, din, mezhep, inanç, görüş, ekonomik veya sosyal konum ayrımı yapılmaksızın kanun önünde eşittirler.

15. Madde: Her birey, yaşama, güvenlik ve özgürlük hakkına sahiptir. İlgili yargı organları tarafından verilecek karar ve yasal haller dışında bu haklardan mahrum bırakılma veya hakların kısıtlandırılması yasaktır.

16. Madde: Fırsat eşitliği, tüm Iraklılar için teminat altına alınmış bir haktır. Devlet, bunun için gerekli tedbirleri alır.

17. Madde:

17/1: Genel ahlakla ve başkalarının hakkıyla çelişmediği sürece her bireyin özel hayat yaşama hakkı vardır.

17/2: Meskenlerin mahremiyeti koruma altındadır. Yasal çerçeve dahilinde yargı kararı olmadıkça meskenlere girilmesi, arama yapılması ve tacizde bulunulması yasaktır.

18. Madde:

18/1: Iraklı baba veya anneden doğan herkes Iraklıdır.

18/2: Iraklı kimliği her Iraklı için bir haktır ve vatandaşlığın temelidir.

18/3:

a. Ne sebeple olursa olsun doğuştan Iraklı olanlar, Irak vatandaşlığından çıkarılamaz. Vatandaşlıktan çıkartılan Iraklının, vatandaşlığını talep etme hakkı vardır. Bu husus yasayla belirlenir.

b. Yasada belirtilen hallerde Irak vatandaşlığını sonradan kazananların vatandaşlıkları sona erdirilebilir.

18/4: Iraklılar birden fazla ülkenin vatandaşlığına sahip olabilirler. Üst düzey siyasi veya askeri göreve gelebilmek için yabancı ülke vatandaşlığından feragat edilmesi gerekir. Bu husus yasayla belirlenir.

18/5: Irak vatandaşlığı, Irak'taki nüfus dengelerini değiştirmek amacıyla verilemez.

18/6: Vatandaşlık hükümleri yasayla düzenlenir ve konuyla alakalı davalara ilgili mahkemeler bakar.

19. Madde:

19/1: Yargı bağımsızdır ve yasalar dışında yargının üstünde bir güç yoktur.

19/2: Yasayla tanımlanmayan suç ve ceza yoktur. Cezalar, işlendiği dönemde yasalarda suç sayılan eylemler için verilebilir. Suçun işlendiği dönemde uygulanandan daha ağır bir ceza verilemez.

19/3: Yargıya başvurma herkes için koruma ve teminat altına alınmış bir haktır.

19/4: Savunma hakkı kutsaldır; sorgulama ve yargılamanın tüm aşamalarında teminat altındadır.

19/5: Sanık, yasal ve adil bir mahkemede aksi ispatlanmadıkça suçsuzdur. Sanık, yargılanıp serbest bırakıldıktan sonra, yeni deliller ortaya çıkmadıkça aynı suçtan ikinci kez yargılanamaz.

19/6: Her şahsın yargı ve idari işlemlerde adaletli bir şekilde muamele görme hakkı vardır.

19/7: Mahkeme celseleri Mahkeme tarafından aksi kararlaştırılmadıkça açık yapılır.

19/8: Cezalar şahsidir.

19/9: Aksi belirtilmedikçe yasaların geriye dönük olarak uygulanması mümkün değildir. Bu husus vergi ve harçlar yasasını kapsamaz.

19/10: Ceza yasası, sanığın menfaati doğrultusunda olmadığı sürece geriye dönük olarak uygulanamaz.

19/11: Sanığın avukatı yoksa mahkeme devlet hesabına kendisine avukat tahsis eder.

19/12:

a. Hiç kimse mahkeme önüne çıkartılmadan süresiz şekilde tutuklu bulundurulamaz.

b. Hapis veya gözaltında tutma yerleri devlet tarafından sağlık ve sosyal imkânları haiz olacak şekilde tanzim edilir. Sanıklar ancak buralarda hapsedilebilir veya gözaltında tutulabilir.

19/13: Sanığın gözaltına alınmasını takip eden 24 saat içerisinde ön soruşturma evrakıyla birlikte hâkim karşına çıkartılması gerekir. Bu süre ancak bir defaya mahsus olarak 24 saat uzatılabilir.

20. Madde: Vatandaşlar kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın seçme, seçilme ve aday olma dâhil olmak üzere bütün siyasi haklardan yararlanırlar.

21. Madde:

21/1: Hiçbir Iraklı yabancı makamlara teslim edilemez.

21/2: Irak'a siyasi iltica yasayla düzenlenir. Siyasi bir mülteci kaçtığı ülkeye zorla iade edilemez.

21/3: Uluslararası bir cinayet işleyenlere, terör eylemleri gerçekleştirenlere veya Irak'a zarar vermekle suçlananlara siyasi iltica hakkı tanınmaz.

22. Madde:

22/1: Onurlu bir şekilde yaşayabilmeleri amacıyla "çalışmak", bütün Iraklılar için bir haktır.

22/2: Yasalar işçi ve işveren arasındaki ilişkileri sosyal adalet ilkelerine uygun olarak iktisadi temeller üzerinde düzenler.

22/3: Devlet, vatandaşların sendika ve meslek örgütleri kurma ve bunlara üye olma hakkını teminat altına alır. Bu hususlar yasayla düzenlenir.

23. Madde:

23/1: Özel mülkiyet güvence altındadır. Mülk sahipleri yasaların çizdiği sınırlar dahilinde mallarından yararlanabilir ve dilediği şekilde tasarrufta bulunabilir.

23/2: Hiç kimsenin özel mülküne, kamu menfaati için ve adil bir tazminat verilmediği sürece el konulamaz.

23/3:

a. Iraklıların Irak'ın herhangi bir yerinde gayri menkul edinme hakkı vardır. Irak vatandaşı olmayanlar yasalarla getirilen istisnalar haricinde gayri menkul edinemezler.

b. Demografik yapının değiştirilmesi amacıyla gayri menkul edinmek yasaktır.

24.Madde: Devlet Irak çalışanlarının, mallarının ve sermayelerinin bölgeler ve vilayetler arasında özgür bir şekilde yer değiştirebilmesini güvence altına alır. Bu hususu bir yasa düzenler.

25.Madde: Devlet, Irak'ın bütün kaynaklarından faydalanılmasını ve bu kaynakların çeşitlendirilmesini teminen modern iktisadi esaslara uygun olarak özel sektörün teşvik edilmesini ve geliştirilmesi sağlar, bu şekilde Irak ekonomisinin ıslah edilmesini güvence altına alır.

26. Madde: Devlet çeşitli sektörlere yatırım yapılmasını teşvik eder. Bu husus yasayla düzenlenir.

27. Madde:

27/1: Kamu mallarının dokunulmazlığı vardır. Bunları koruyup kollamak her vatandaşın görevidir.

27/2: Devlet mallarının korunması, yönetilmesi, bunlar üzerinde tasarrufta bulunulması ve/veya bunlardan hangi şartlar altında feragat edileceğinin esas ve sınırları yasayla düzenlenir.

28. Madde:

28/1: Yasada belirtilmedikçe vergi ve harç konulamaz, değiştirilemez, toplanamaz ve kimseye muafiyet tanınmaz.

28/2: Alt gelir seviyesine sahip olanlara, asgari yaşam standardı sağlamak üzere vergiden muafiyet tanınır. Bu husus yasayla düzenlenir.

29. Madde:

29/1:

a. Aile toplumun temelidir. Devlet ailenin yapısını, dini, ahlaki ve milli değerlerini korur.

b. Devlet ana, çocuk ve yaşlıları korumakla sorumludur. Yeni nesli ve gençleri himaye eder. Bunların yeteneklerini geliştirebilmeleri için uygun imkânları sağlar.

29/2: Çocukların anne-babalarından eğitim, öğrenim, bakım ve korunmaları talep etme hakkı vardır. Anne-babaların da özellikle ihtiyaç duyduklarında, sakat kaldıklarında ve yaşlandıklarında çocuklarından saygı göstermelerini ve kendilerine bakmalarını talep etme hakları vardır.

29/3: Çocuklardan ekonomik olarak sömürülmesi yasaktır. Devlet, çocukların korunması için gerekli tedbirleri almalıdır.

29/4: Ailede, okulda ve toplumda her türlü şiddet ve kötü muamele yasaktır.

30. Madde:

30/1: Devlet, fert ve aileye sosyal ve sağlık hizmetleri ile özgür ve onurlu bir şekilde yaşayabilmeleri için gereken temel ihtiyaçları sağlamakla yükümlüdür. Bunlara uygun ölçüde gelir sağlamak ve mesken tahsis etmekle de sorumludur.

30/2: Devlet, Iraklılar yaşlandığında, hastalandığında, çalışamayacak duruma geldiklerinde, evsiz, yetim veya işsiz kaldıklarında sosyal güvenlik ve sağlık hizmetleri sağlamak ve bunların göz ardı edilmelerinin, cahil kalmalarının, korku ve fakirliğe mahkûm bırakılmalarının engellenmesi için

çalışmakla mükelleftir. Ayrıca, bu durumdaki Iraklılara mesken, bakım ve iyileştirilmeleri için özel programlar sağlar. Tüm bu hususlar yasayla düzenlenir.

31. Madde:

31/1: Her Iraklının sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı vardır. Devlet, önleyici sağlık tedbirler almak, hastane ve sağlık kurumları inşa etmek suretiyle genel sağlık hizmetlerini sunar. Hastalıklardan korunma ve tedavi imkânlarını sağlamakla yükümlüdür.

31/2: Fertlerin ve kurumların devletin gözetimi altında özel hastane, dispanser veya sağlık ocağı açmaları mümkündür. Bu husus yasayla düzenlenir.

32. Madde: Devlet, özürlü ve özel bakıma ihtiyaç duyanları korur. Bunları, topluma kazandırılmaları için yetiştirir. Bu konu yasayla düzenlenir.

33. Madde:

33/1: Her şahsın güvenli bir çevrede yaşama hakkı mevcuttur.

33/2: Devlet çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve muhafaza edilmesiyle yükümlüdür.

34. Madde:

34/1: Eğitim toplumun ilerlemesi için temel faktördür ve Devlet tarafından güvence altında tutulan bir haktır. İlköğretim mecburidir. Devlet, cehalete karşı mücadele eder ve vatandaşların okuma-yazma öğrenmelerini sağlar.

34/2: Ücretsiz öğretim bütün Iraklılar için her kademedede (ilk-orta-lise-üniversite) bir haktır.,

34/3: Devlet barışçı amaçlar için yapılan insanlığa, mükemmeliyete, yaratıcılığa, icat etmeye ve dâhiliğin farklı veçhelerine hizmet eden bilimsel araştırmaları teşvik eder.

34/4: Özel ve kamu öğretimi güvence altına alınmıştır ve yasayla düzenlenir.

B. Özgürlükler:

35. Madde:

35/1:

a. İnsanların özgürlükleri ve onurları korunmalıdır.

b. Yargı hariç hiç kimse gözaltına alınamaz ve sorgulanamaz.

c. Her türlü psikolojik ve bedensel işkence ve insanlık dışı muamele yasaktır. Zorla, tehdit ve işkenceyle alınan itirafların geçerliliği yoktur. Bu eylemlerden zarar görenler, yasalar uyarınca uğradıkları maddi ve manevi zararların tazmin edilmesini talep edebilirler.

35/2: Devlet kişileri fikri, siyasi ve dini zorlamalara karşı korur.

35/3: Zorla çalıştırmak (ücretsiz), kölelik ve köle ticareti yasaktır. Kadın, çocuk ve seks ticareti yasaktır.

36. Madde: Devlet genel kamu düzeni ve ahlaka aykırı düşmeyecek şekilde aşağıdaki hususları güvence altında tutar.

- Bütün şekilleriyle ifade özgürlüğü,
- Gazetecilik, basın, reklâm, medya ve yayın özgürlüğü,

- Toplantı ve barışçı şekilde gösteri yapma özgürlüğü yasayla düzenlenir.

37. Madde:

37/1: Dernek ve siyasi parti kurma ve bunlara üye olma özgürlüğü güvence altındadır. Bu hususlar yasayla düzenlenir.

37/2: Hiç kimseye bir partiye, derneğe veya siyasi oluşuma üye olması ve/veya üye olmaya devam etmesi şart koşulamaz.

38. Madde: Posta, telgraf, telefon, elektronik haberleşme ve diğer iletişim ve haberleşme özgürlükleri güvence altındadır. Bir yargı kararı ve/veya yasal ve güvenlik zarureti olmaksızın hiç kimsenin ve haberleşme işleminin gözetilmesi, dinlenmesi veya teşhir edilmesi mümkün değildir.

39. Madde: Iraklılar din, mezhep ve inançları doğrultusunda özel kimliklerine bağlı kalma özgürlüğüne sahiptirler. Bu husus yasayla düzenlenir.

40. Madde: Her ferdin fikir, vicdan ve inanç özgürlüğü vardır.

41. Madde: Bir din veya mezhebe bağlı olanlar aşağıda sayılan konularda özgürdürler:

- Şii Hüseyiniye törenleri dâhil, dini törenler düzenlemek,
- Vakıf işlerini ve dini kuruluşlarını idare etmek, bu husus yasayla düzenlenir,
- Devlet, ibadet özgürlüğünün ve ibadet yerlerinin korunmasını sağlar.

42. Madde:

42/1: Iraklıların Irak içinde ve dışında dolaşma, seyahat ve yerleşme özgürlüğü vardır.

42/2: Iraklıların sürgüne gönderilmesi, ülkeden uzaklaştırılması veya vatana dönmekten mahrum bırakılması mümkün değildir.

43. Madde:

43/1: Devlet, sivil toplum örgütlerinin rollerini meşru amaçlarını barışçı yollarla gerçekleştirmelerini sağlayacak şekilde güçlendirmeye, desteklemeye, geliştirmeye ve bunların bağımsız bir şekilde hareket etmelerini sağlamaya çalışır. Bu husus yasayla düzenlenir.

43/2: Devlet, Iraklı kabile ve aşiretlerin kalkındırılmasına özen gösterir. Bunların faaliyetlerini din, hukuk ve onurlu insan değerlerine uygun bir şekilde yürütmelerini güvence altına alır. İnsan haklarıyla bağdaşmayan aşiret gelenekleri yasaklanır.

44. Madde: Bütün fertler, bu anayasada yer verilen ilke ve hükümlerle ters düşmediği sürece Irak'ın imzaladığı insan haklarıyla ilgili uluslararası anlaşma ve antlaşmalarda yer alan haklardan yararlanırlar.

45. Madde: Bu anayasada yer alan bir hak veya özgürlükten faydalanmaya, yalnızca bir yasaya dayanılarak sınırlama getirilebilir. Ancak, söz konusu sınırlama hak ve özgürlüğün özüne dokunamaz.

III. Federal Makamlar

46. Madde:

Federal makamlar yasama, yürütme ve yargı makamlarından oluşur. Söz konusu makamlar güçler ayrılığı ilkesine göre görevlerini yerine getirir.

A. Yasama Organı

47. Madde: Federal Yasama organı Millet Meclisi ve Federal Meclis'ten oluşur.

1. Millet Meclisi:

48. Madde:

48/1: Millet Meclisi bütün Irak halkını temsil eden ve seçim bölgelerinden her 100.000 kişiye bir sandalye düşecek şekilde seçilen temsilcilerden oluşur. Milletvekilleri genel, gizli ve doğrudan oylama yoluyla seçilir. Seçim yapılırken halkın bütün kesimlerinin temsil edilmesine dikkat edilir.

48/2: Milletvekili adaylarının tam ehil Iraklılar olması gerekir.

48/3: Aday ve seçmen olma koşulları ile seçimlerle ilgili esaslar yasayla düzenlenir.

48/4: Seçim yasası, kadınlara Millet Meclisi'nde üye sayısının ¼'den daha az olmayan bir temsil imkânı sağlanmayı amaçlar.

48/5: Millet Meclisi çıkaracağı bir yasayla ölüm, istifa ve görevden azletme gibi sebeplerle boşalacak milletvekilliklerinin nasıl doldurulacağını belirler.

48/6: Millet Meclisi üyeleri milletvekillikle birlikte eşzamanlı olarak başka bir resmi görev veya işle iştigal edemezler.

49. Madde: Milletvekilleri Meclis'te göreve başlamadan önce aşağıda kayıtlı yemini ederler: "Yasal görev ve sorumluluklarımı özveri ve sadakat içerisinde yerine getireceğime, Irak'ın bağımsızlığı ve egemenliğini koruyacağıma, halkımın çıkarlarını savunacağıma, topraklarını, havasını, sularını ve doğal servetlerini muhafaza edeceğime, demokratik federal rejimin selameti için çalışacağıma, genel ve bireysel özgürlüklere saygılı hareket edeceğime, yargının bağımsızlığını müdafaa edeceğime, yasaların dürüst ve tarafsız bir şekilde uygulanması için çalışacağıma Yüce Allah'ın huzurunda yemin ederim."

50. Madde: Millet Meclisi çalışma usullerini ortaya koymak üzere bir içtüzük hazırlar.

51. Madde:

51/1: Millet Meclisi, milletvekili seçilen üyelerin gerekli şartları taşımadığı yönünde alınan itirazları 2/3 çoğunlukla dilekçe alındıktan sonraki 30 gün içerisinde karara bağlar.

51/2: Meclis'in aldığı kararı takip eden 30 gün içerisinde Federal Yüksek Mahkeme'ye itiraz edilebilir.

52. Madde:

52/1: Millet Meclisi oturumları aksi gerekmedikçe açık yapılır.

52/2: Oturum tutanakları Meclis tarafından uygun görüldüğü şekilde yayınlanır.

53. Madde: Cumhurbaşkanı genel seçim sonuçlarının onaylandığı tarihi takip eden 15 gün içerisinde yayınlacağı bir bildiri ile Meclis'i toplantıya çağırır. İlk Meclis oturumu en yaşlı üyenin başkanlığında gerçekleştirilir ve bu oturumda Meclis Başkanı ile iki yardımcısı seçilir. Yukarıda belirtilen toplantıya çağırma süresi uzatılamaz.

54. Madde: Millet Meclisi ilk oturumda bir başkan ve iki başkan yardımcısı seçmek zorundadır. Gizli ve doğrudan oylama yapılır ve mutlak çoğunluğu alan adaylar seçilir.

55. Madde:

55/1: Millet Meclisi 4 yıl süreyle görev yapar. Bu süre ilk oturumun yapıldığı tarihte başlar ve dördüncü yılın sonunda sona erer.

55/2: Millet Meclisi seçimleri, önceki Meclis'in görev süresinin dolmasından 45 gün önce yapılır.

56. Madde: Millet Meclisi toplam sekiz aydan oluşan iki yasama dönemi içerisinde görev yapar. Meclis oturumları içtüzükle belirlenir. Genel bütçenin ele alındığı yasama dönemi bütçe kabul edilmeden sona ermez.

57. Madde:

57/1: Cumhurbaşkanı, Başbakan, Millet Meclisi Başkanı veya Millet Meclisi üyelerinin 50'sinin istemiyle Meclis olağanüstü toplantıya çağırılabilir ve yalnızca toplantıya çağırılmasına gerekçe gösterilen husus ele alınır.

57/2: Her bir yasama dönemi devam eden çalışmaların tamamlanması için 30 günden fazla olmamak kaydıyla uzatılabilir. Bu uzatma da Cumhurbaşkanı, Başbakan, Millet Meclisi Başkanı veya Millet Meclisi üyelerinin 50'sinin talebiyle gerçekleşir.

58. Madde:

58/1:

a. Millet Meclisi, üyelerinin mutlak çoğunluğuyla toplanır.
b. Toplantı yeter sayısı sağladıktan sonra Millet Meclisi oturumlarında kararlar aksi belirtilmedikçe basit çoğunlukla alınır

58/2:

a. Yasa tasarıları Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından Millet Meclisi'ne sunulur.
b. Yasa tasarıları 10 milletvekili veya ilgili komisyonlardan biri tarafından Millet Meclisi'ne sunulur.

59. Madde: Millet Meclisi'nin görevleri aşağıda maruzdur:

59/1: Federal yasaları çıkartmak,

59/2: Yürütme organının faaliyetlerini denetlemek,

59/3: Uluslararası anlaşma ve antlaşmaların onaylanması için 2/3 çoğunlukla yasa çıkartmak,

59/4: Cumhurbaşkanı seçmek,

59/5:Aşağıda belirtilen atamaları onaylamak:

a. Federal Temyiz Mahkemesi Başkan ve üyeleri, Yüksek Yargı Konseyi'nin mutlak çoğunlukla önerisi üzerine Genel Savcılık Başkanı ile Yargıtay Başkan ve üyeleri,

b. Büyükelçiler ve özel atamaya tabi diğer yetkililer

c. Bakanlar Kurulu'nun önerisi üzerine Genelkurmay Başkanı ve Yardımcıları ile tümen ve daha üst askeri birliklerin komutanları ve Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı

59/6:

a. Millet Meclisi'nin mutlak çoğunluğunun öne sürdüğü bir gerekçeyle Cumhurbaşkanını yargılamak,

b. Milletvekillerinin mutlak çoğunluğunun talebi üzerine Federal Yüksek Mahkeme tarafından suçu sabit bulunduğu takdirde, aşağıdaki suçlardan herhangi birini işlemesi nedeniyle Cumhurbaşkanını görevden almak,

1. Anayasal yemini ihlal
2. Anayasa hükümlerini ihlal
3. Vatana ihanet

59/7:

a. Milletvekilleri görev alanları konusunda Başbakan veya Bakanlara soru yöneltebilirler. Sorulara yanıt verilmesi gerekir. Yalnızca ilk soruyu yönelten milletvekilinin aynı konuda yorum yapma hakkı vardır.

b. Bakanlar Kurulu veya bir Bakanlığın uygulaması konusunda en az 25 milletvekilinin imzasıyla bir konu tartışılmak ve Kabine veya ilgili Bakanların bu konudaki politika ve performansını hakkında açıklayıcı bilgi almak üzere Meclis gündemine getirilebilir veya soru önergesi verilebilir. Bu husus Millet Meclisi Başkanı ve Başbakana sunulur veya ilgili Bakanlar bu konunun Millet Meclisi'nde görüşülmesi için tarih tespit ederler.

c. Millet Meclisi'nin en az 25 üyesinin imzasıyla Başbakan veya Bakanlar aleyhinde soru önergesi verilebilir. Soru önergesi Meclis Başkanlığına ulaştıktan 7 gün sonra bu konuda araştırma başlatılır.

59/8:

a. Millet Meclisi mutlak çoğunlukla bir Bakan hakkında güvensizlik oyu verebilir. Böyle bir kararın alındığı tarihten itibaren oylamaya konu Bakan istifa etmiş sayılır. Bir Bakanla ilgili güven oylaması ancak ya o Bakanın şahsen talep etmesi, ya da 50 milletvekilinin yazılı istemiyle yapılır. Güven oylaması talebi ancak bu konuda Başbakana bir soru önergesi verildikten ve böyle bir talep Meclis'e ulaştıktan 7 gün sonra işleme konulur.

b.

1-Cumhurbaşkanı Millet Meclisi'ne başvuruda bulunarak Başbakan hakkında güven oylaması yapılması isteminde bulunabilir.

2- Milletvekillerinin 1/5'inin yazılı talebi üzerine Başbakan hakkında güven oylaması gerçekleştirilebilir. Bu talep yalnızca Başbakan aleyhinde bir gensoru önergesi verildikten ve Meclis gündemine getirildikten 7 gün sonra işleme konulur.

3- Millet Meclisi üyelerinin mutlak çoğunluğuyla Başbakan hakkında güvensizlik kararı alabilir.

c. Başbakan hakkında güvensizlik kararı verilirse, Bakanlar Kurulu istifa etmiş sayılır.

d. Bakanlar Kurulu hakkında güvensizlik oyu verildiği takdirde, mevcut kabine ve Bakanlar gündelik rutin işleri yürütmek üzere yeni Bakanlar Kurulu bu anayasanın 74. maddesinde yer alan hükümlere uygun olarak oluşturulana kadar en fazla 30 gün süreyle görevde kalır.

e. Millet Meclisi, özerk kurulların yetkililerini Bakanlar için uygulanan prosedürleri takip ederek sorgulama hakkına sahiptir. Mutlak çoğunlukla karar alındığı takdirde bunların görevlerine son verebilir.

59/9:

a. Cumhurbaşkanı ve Başbakanın ortak talebi ve Millet Meclisi'nin 2/3 çoğunluğunun kabulüyle savaş ve olağanüstü hal ilan edilebilir.

b. Olağanüstü hal 30 gün süreyle ilan edilir. Bu süre her defasında Meclis tarafından onaylanarak uzatılabilir.

c. Savaş ve olağanüstü hal durumlarında Başbakan gerekli yetkilerle donatılır. Bu yetkiler anayasaya aykırı olmayacak şekilde yasayla belirlenir.

d. Başbakan savaş veya olağanüstü hal sona ermeden 15 gün içerisinde yapılan icraatları ve sonuçları Meclis'e sunar.

60. Madde:

60/1: Bakanlar Kurulu genel bütçe yasa tasarısını ve kesin hesabı onaylanmak üzere Millet Meclisi'ne sunar.

60/2: Meclis, gerekli olduğu takdirde genel bütçe tasarısının bölüm ve maddelerinin yerlerini değiştirme hakkına sahiptir. Bütçe miktarını görüşerek karar bağlayabilir veya Bakanlar Kurulu'na bütçenin artırılması tavsiyesinde bulunabilir.

61. Madde:

61/1: Meclis Başkan ve Yardımcıları ile Millet Meclisi üyelerinin sahip oldukları hak ve ayrıcalıklar yasayla belirlenir.

61/2:

a. Millet Meclisi üyeleri yasama yılı içerisinde dile getirdikleri görüşler konusunda dokunulmazlığa sahiptirler.

b. Milletvekilleri bu görüşleri nedeniyle mahkemede sorgulanamazlar. Yasama dönemi içerisinde cinayetle suçlanmadıkça ve suçüstü yakalanmadıkça milletvekillerinin yargılanabilmeleri için Meclis tarafından mutlak çoğunlukla dokunulmazlıklarının kaldırılması gerekir.

c. Yasama dönemi dışında milletvekilleri cinayetle suçlanmadıkları, suçüstü yakalanmadıkları ve Meclis Başkanı tarafından bu yönde karar verilmediği sürece tutuklanamazlar.

62. Madde:

62/1: Millet Meclisi, üyelerinin 1/3'ünün istemi veya Başbakanın talebi ve Cumhurbaşkanı'nın onayı üzerinde mutlak çoğunlukla karar alındığı takdirde fesh olunabilir. Bu durumda dahi, Başbakan hakkında verilen gensoru önergesi sonuçlandırılmadan Meclis feshedilmez.

62/2: Millet Meclisi feshedildiği takdirde, Cumhurbaşkanı 60 gün içerisinde ülkede genel seçimlerin yapılması çağrısında bulunur. Bu durumda Bakanlar Kurulu da istifa etmiş sayılır ve günlük işleri yürütmek üzere seçimler yapılana kadar görevde kalır.

2. Federal Meclis

63. Madde: Federal Meclis adı altında ikinci bir yasama Meclisi ihdas edilmiştir. Bu Meclis, bölgelerden ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlerden gelen temsilcilerden oluşur. Millet Meclisi üyelerinin 2/3 çoğunlukla çıkartacağı bir yasayla yapısı, üyelik koşulları ve görev alanları düzenlenir.

B. Yürütme Organı:

64. Madde:

Federal Yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşur. Bu makamlar görevlerini anayasa ve yasalara uygun olarak yürütürler.

1. Cumhurbaşkanı:

65. Madde: Cumhurbaşkanı, Devletin Başkanıdır. Vatanın birliğinin sembolüdür. Ülkenin egemenliğini temsil eder. Anayasaya bağlılığın teminat altına alır. Irak'ın bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün yasalara uygun olarak korunması için faaliyet gösterir.

66. Madde: Cumhurbaşkanı seçilmesi öngörülen adayların sahip olması gerekli nitelikler şunlardır:

- Iraklı ana ve Iraklı babadan doğmak, doğuştan Iraklı olmak,
- Tam ehil ve 40 yaşını bitirmiş olmak,
- İyi bir üne ve siyasi tecrübeye sahip olmak; nezih, dürüst, adil olması ve vatanına bağlılığıyla tanınır olmak,
- Yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş olmak.

67. Madde:

67/1: Cumhurbaşkanlığı için aday olma işlem ve prosedürleri yasayla düzenlenir.

67/2: Cumhurbaşkanına bir veya daha fazla sayıda yardımcı seçilme koşulları yasayla düzenlenir.

68. Madde:

68/1: Millet Meclisi, üyelerinin 2/3 çoğunluğu ile Cumhurbaşkanıyı seçer.

68/2: Adaylardan herhangi biri gerekli çoğunluğu oluşturacak sayıda oy alamadığı takdirde, ilk turda en fazla oy alan iki aday arasında ikinci tur seçim yapılır. Bu turda oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı ilan edilir.

69. Madde: Cumhurbaşkanı anayasanın 49. maddesinde yer alan yemini Millet Meclisi'nde ederek görevine başlar.

70. Madde:

70/1: Cumhurbaşkanlığı görev süresi 4 yıla sınırlıdır ve aynı kişinin ikinci defa Cumhurbaşkanı seçilmesi mümkündür

70/2:

a. Cumhurbaşkanının görev süresi Millet Meclisi'nin görev süresinin bitmesiyle sona erer.

b. Cumhurbaşkanı yeni Millet Meclisi için seçimler yapılana ve Meclis toplanana kadar görevde kalmaya devam eder. Ancak, Millet Meclisi'nin ilk oturumunu takip eden 30 gün içerisinde yeni Cumhurbaşkanı seçilmelidir.

c. Cumhurbaşkanlığı makamı herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde kalan görev süresi için yeni bir Cumhurbaşkanı seçilir.

71. Madde: Cumhurbaşkanı aşağıdaki görevleri yerine getirir.

71/1: Başbakanın tavsiyesi doğrultusunda kişisel haklara tecavüz, uluslararası terör, cinayet, mali ve idari yolsuzluklar ile hüküm giyenler haricindeki suçlular için af ilan etmek,

71/2: Uluslararası anlaşma ve antlaşmaları Millet Meclisi tarafından kabul edildikten sonra onaylamak, bunlar teslim alınmalarını takip eden 15 gün içerisinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmadıkları takdirde, otomatik olarak onaylanmış sayılırlar.

71/3: Millet Meclisi tarafından çıkartılan yasaları onaylamak, yasalar Cumhurbaşkanına teslim edilmelerinden sonraki 15 gün içerisinde imzalanmazsa onaylanmış kabul edilir.

71/4: Seçim sonuçlarının onaylandığı tarihten sonraki 15 gün içerisinde Millet Meclisi'ni toplantıya çağırarak, ayrıca bu anayasada belirtilen diğer durumlarda Millet Meclisi'ni olağan veya olağanüstü toplanmaya davet etmek,

71/5: Başbakanın tavsiyesi doğrultusunda ve yasalara uygun olarak madalya ve şilt verilmesine karar vermek,

71/6: Irak'a atanan Büyükelçilerin güven mektuplarını kabul etmek,

71/7: Cumhurbaşkanlığı kararnameyi yayınlamak,

71/8: İlgili mahkemelerin verdiği idam cezalarını onaylamak,

71/9: Resmi protokol ve törenlerde Silahlı Kuvvetlere komuta etmek,

71/10: Bu anayasada yer alan diğer bütün yetkileri kullanmak.

72. Madde: Cumhurbaşkanı'nın aylık ve yan ödemeleri yasayla saptanır.

73. Madde:

73/1: Cumhurbaşkanı istifasını yazılı olarak Millet Meclisi Başkanına sunabilir. Bu mektup Meclis Başkanlığı'na sunulduktan 7 gün sonra geçerli sayılır.

73/2: Cumhurbaşkanı olmadığında Cumhurbaşkanı Yardımcısı yerine vekâlet eder.

73/3: Cumhurbaşkanlığı makamı ölüm, istifa ve benzeri sebeplerle boşaldığı takdirde Cumhurbaşkanı Yardımcısı göreve vekâlet eder. Bu durumda Millet Meclisi, 30 gün içerisinde yeni Cumhurbaşkanı'yı seçer.

73/4: Cumhurbaşkanlığı makamı boşaldığında ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı bulunmadığında, Millet Meclisi Başkanı bu göreve vekâlet eder. Bu durumda da anayasanın hükümlerine uygun olarak yeni Cumhurbaşkanı seçilir.

2. Bakanlar Kurulu:

74.Madde:

74/1: Cumhurbaşkanı bu anayasanın 70. maddesinin b. paragrafının ikinci cümlesinde yer alan durum haricinde Millet Meclisi'nin ilk oturumunu takip eden 15 gün içerisinde seçimlerde en fazla oy alan siyasi partinin adayını Bakanlar Kurulunu oluşturmakla görevlendirir. Bu durumda görevlendirme Cumhurbaşkanı seçildikten sonraki 15 gün içerisinde yapılır.

74/2: Başbakan adayı bu görev kendisine tevdi edildikten sonraki 30 gün içerisinde Bakanları tespit eder.

74/3: Görevlendirilen Başbakan adayı ikinci maddede belirtilen süre içerisinde kabinesini oluşturamazsa, Cumhurbaşkanı yeni bir adayı 15 gün içerisinde Bakanlar Kurulunu kurmakla görevlendirir.

74/4: Başbakan adayı, Bakanlar Kurulu'nun listesini ve Hükümet programını Millet Meclisi'ne sunar. Bakanlar tek tek, program mutlak çoğunlukla onaylandıktan sonra Başbakan Meclis'ten güvenoyu almış sayılır.

74/5: Bakanlar Kurulu güvenoyu alamadığı takdirde, Cumhurbaşkanı üçüncü maddede belirtilen süre içerisinde yeni bir Başbakan adayını hükümeti kurmakla görevlendirir.

75. Madde:

75/1: Başbakanın Cumhurbaşkanı olmak için gerekli olan koşulları taşımasının yanı sıra, üniversite veya dengi okul diplomasına sahip olması ve 35 yaşını tamamlamış olması gerekir.

75/2: Bakan olmak için ise milletvekili olmak için gerekli olan koşulların karşılanmasının yanı sıra, üniversite veya dengi okul diploması sahibi olmak gerekir.

76.Madde: Başbakan devletin genel politikasının tayin edilmesi ve yürütülmesinden sorumludur. Silahlı Kuvvetlerin Başkomutanıdır. Bakanlar Kurulu'nu yönetir, toplantılarına başkanlık eder. Millet Meclisi tarafından kararlaştırıldığı takdirde Bakanları görevlerinden azledebilir.

77. Madde: Başbakan ve Bakanlar anayasanın 49. maddesinde yer alan yemini ederek görevlerine başlarlar.

78. Madde: Bakanlar Kurulu aşağıda kayıtlı yetkileri kullanır:

78/1: Devletin genel politikasını planlamak ve uygulamak, Bakanlıkların ve bir Bakanlığa bağlı olmayan kurumların çalışanlarının faaliyetlerini denetlemek,

78/2: Yasa tasarılarını hazırlamak,

78/3: Yasaların uygulanması için kararnameleri, talimatları ve diğer hukuki kararları hazırlamak,

78/4: Genel bütçe, kesin hesap ve kalkınma planlarını hazırlamak,

78/5: Bakanlık Müsteşarları, Büyükelçiler, Genelkurmay Başkanı ve Yardımcıları, tümen ve daha üst askeri birliklerin komutanları, Milli İstihbarat ve Emniyet Teşkilatı Başkanları ve özel statüyü haiz üst düzey devlet memurlarının atanması için gerekli onayın alınmasını teminen Millet Meclisi'ne tavsiyede bulunmak,

78/6: Uluslararası anlaşma ve antlaşmaları müzakere etmek ve imzalamak veya bu amaçla yetki vermek.

79. Madde:

79/1: Başbakanlık makamı herhangi bir sebepten dolayı boşalırsa Cumhurbaşkanı bu görevi de üstlenir.

79/2: Bu durumda Cumhurbaşkanı, anayasanın 74. maddesi uyarınca 15 gün içerisinde yeni bir adayı Hükümeti kurmakla görevlendirir.

80. Madde: Başbakan, Bakanlar ve eş dereceli üst yönetim kadrolarının maaş ve yan ödemeleri yasayla düzenlenir.

81. Madde: Başbakan ve Bakanlar, Millet Meclisi'ne karşı ayrı ayrı ve kolektif olarak sorumludurlar.

82. Madde:

82/1: Emniyet ve Milli İstihbarat Teşkilatlarının çalışmaları, görev ve yetkileri yasayla düzenlenir. Bu kurumlar insan haklarına saygılı bir şekilde görevlerini yürütürler ve Millet Meclisi'nin denetimine tabidirler.

82/2: Milli İstihbarat Teşkilatı Bakanlar Kuruluna bağlı olarak faaliyet gösterir.

83. Madde: Bakanlar Kurulu çalışmalarını düzenlemek üzere ayrı bir yönetmelik çıkartılır.

84. Madde: Bakanlıkların yapısı, görevleri, sorumluluk sahaları ve Bakanların yetkileri yasayla düzenlenir.

C. Yargı Organı:

85. Madde: Yargı organı bağımsızdır. Bu görevi çeşitli tür ve dereceli mahkemeler yürütür ve kararlarını yasalara uygun olarak verirler.

86. Madde: Yargıçlar bağımsızdırlar. Yasalar haricinde hiç kimsenin yargı üzerinde yetkisi yoktur. Hiçbir makam yargı veya adalet mekanizmasının işlerine müdahale edemez.

87. Madde: Federal yargı organı, Yüksek Yargı Kurulu, Federal Yüksek Mahkeme ve Federal Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) ile Savcılık Teşkilatı, Yargı Denetim Kurulu ve yasayla düzenlenen diğer federal mahkemelerden oluşur.

1. Yüksek Yargı Kurulu:

88. Madde: Yüksek Yargı Kurulu, yargı kurumlarının faaliyetlerini denetler ve yönetir. Yapısı, ihtisas alanları ve çalışma kuralları yasayla belirlenir.

89. Madde: Yüksek Yargı Kurulu aşağıdaki yetkileri kullanır:

- Yargı işlerini idare eder ve federal yargıyı denetler
- Federal Temyiz Mahkemesi Başkanlığına, Başsavcılığa ve Yargı Denetim Kurulu Başkanlığına aday gösterir ve bunların atamalarının onaylanması için isimlerini Millet Meclisi'ne sunar.
- Federal yargı organının yıllık bütçe taslağını önererek, onaylanmak üzere Millet Meclisi'ne sunar.

2. Federal Yüksek Mahkeme:

90. Madde:

90/1: Federal Yüksek Mahkeme mali ve idari bakımdan bağımsız bir yargı kurumudur.

90/2: Federal Yüksek Mahkeme birkaç yargıç, İslam fıkhı ve hukuk uzmanından oluşur. Millet Meclisi üye sayısının 2/3 çoğunluğu ile çıkartılacak bir yasayla üye sayısı ve nasıl seçilecekleri belirlenir.

91. Madde: Federal Yüksek Mahkeme aşağıdaki yetkileri kullanır:

91/1: Yürürlükte bulunan yasa ve kararnamelerin anayasaya uygunluğunu denetler.

91/2: Anasadaki hükümlerin nasıl uygulanacağını açıklar.

91/3: Federal yasaların ve federal otorite tarafından uygulamaya konulan karar, düzenleme, talimat ve emirlerin uygulanmasından kaynaklanan sorunları çözümler.

91/4: Federal Hükümet ile bölgesel hükümetler, vilayetler, belediyeler ve yerel idareler arasındaki anlaşmazlıkları çözümler.

91/5: Bölgesel Hükümetler ve vilayetler arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları çözüme kavuşturur.

91/6: Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlara yöneltilen suçlamaları karara bağlar. Bu hususlar bir yasayla düzenlenir.

91/7: Millet Meclisi için yapılan genel seçimlerin sonuçlarını onaylar.

91/8:

a. Federal yargı ile bölgeler ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlerin yargı organları arasında görev alanları konusunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklara bakmak,

b. Bölgeler ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlerin yargı organları arasında görev alanları konusunda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklara bakmak.

92. Madde: Federal Yüksek Mahkeme kararları kesindir, bütün diğer organlar için bağlayıcıdır.

3. Genel Hükümler:

93. Madde: Özel veya olağanüstü mahkeme kurmak yasaktır.

94. Madde: Mahkemelerin yapısı, çeşitleri, dereceleri, ihtisas alanları ile yargıçların ve savcılarının atanması, görevleri ve emekliye sevk edilmesine ilişkin esaslar yasayla düzenlenir.

95. Madde: Yargıçlar yasaların belirlediği durumlar dışında görevden alınamazlar. Yargıçlarla ilgili hükümler, uyarma, kınama ve benzeri cezalara çarptırılmaları yasayla düzenlenir.

96. Madde: Yargıç ve savcılar aşağıda sayılan işlerle iştigal edemez:

- Yargı görevi yasama, yürütme veya başka bir görevle birlikte eşzamanlı olarak üstlenilemez.
- Hiç bir siyasi parti veya oluşuma üye olamaz. Hiçbir siyasi faaliyette bulunamazlar.

97. Madde: Askeri yargı yasayla düzenlenir. Söz konusu yasa, Silahlı Kuvvetler ve Emniyet Teşkilatı mensupları tarafından işlenen askeri özelliğe sahip suçlara bakmakla sınırlı olan askeri mahkemelerin görev alanını yasayla çizilen sınırlar dâhilinde tespit eder.

98. Madde: Yasalarda bir işe veya idari karara itiraz etme imkânını ortadan kaldıran hükme yer verilemez.

99. Madde: Çıkarılacak bir yasayla idari yargının görevleri, yorumlanması, esaslarının hazırlanması, Devletin rolü konusunda uzmanlaşmış devlet ve çeşitli kamu kurumlarını yargı makamları önünde temsil etmekle görevli bir Devlet Meclisine icazet verilmiştir.

4. Bağımsız Kurumlar:

100. Madde: İnsan Hakları Yüksek Komisyonu, Bağımsız Seçim Kurulu ve Yüksek İdari Denetim Kurulu Millet Meclisi'nin denetimine tabi bağımsız kurullar olup, çalışmaları yasayla düzenlenir.

101. Madde:

101/1: Irak Merkez Bankası, Mali Denetim Divanı, Enformasyon ve İletişim Kurulu ile Vakıflar Divanları mali ve idari bakımdan bağımsız kurum sayılırlar. Yasalar, her bir kurumun çalışma şeklini düzenler.

101/2: Irak Merkez Bankası, Millet Meclisi'ne karşı sorumludur. Mali Denetim Divanı ve Enformasyon ve İletişim Kurulu Millet Meclisi'ne bağlıdır.

101/3: Vakıflar Divanları Bakanlar Kurulu'na bağlıdır.

102. Madde: Şehitler Kuruluşu adı altında bir kurum ihdas edilir. Bu kurum, Bakanlar Kurulu'na bağlı olur, faaliyet ve görev alanı yasayla düzenlenir.

103. Madde: Bölgelerin ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlerin çeşitli federal devlet kuruluşlarının idaresinde, öğrenim burslarının dağıtımında, yurtdışına gönderilecek heyetlerde, bölgesel ve uluslararası kongrelerde adil bir şekilde temsil edilmelerini sağlamak üzere bir kamu kurumu kurulacaktır. Bu kurum federal hükümet, bölgeler ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayet temsilcilerinden oluşacaktır. Bu kurumla ilgili hükümler yasayla düzenlenecektir.

104. Madde: Çıkarılacak bir yasayla federal gelirleri denetleyecek ve tahsis edecek bir kamu kuruluşu kurulacaktır. Bu kuruluş, federal hükümet, bölgeler ve vilayetlerin uzman ve temsilcilerinden oluşacak ve aşağıdaki sorumlulukları üstlenecektir:

- Uluslararası hibe, yardım ve kredilerin, bölgeler ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetler arasında adil bir şekilde nüfuslarına göre dağıtıldığını denetlemek,
- Federal mali kaynakların iyi bir şekilde kullanılmasını ve paylaşılmasını sağlamak,

• Bölgesel hükümetler veya bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere belli bir oranda para tahsis edildiğinde, şeffaflık ve adalet ilkelerine riayet edilmesini sağlamak.

105. Madde: Federal Kamu Hizmeti Konseyi adı altında atama ve terfi dâhil olmak üzere federal kamu görevlerini düzenlemek üzere bir kuruluş ihdas edilecektir. Konseyin yapısı ve görev alanı yasayla düzenlenir.

106. Madde: İhtiyaç ve zaruret olduğu takdirde, yasayla başka bağımsız kurullar da teşkil edilebilir.

IV. FEDERAL MAKAMLARIN GÖREV ALANLARI

107. Madde: Federal makamlar Irak'ın birliğini, bütünlüğünü, bağımsızlığını, egemenliğini ve demokratik federal düzenini korurlar.

108. Madde: Federal makamlar aşağıdaki görevleri yerine getirir.

108/1: Dış politikayı ve diplomatik temsil faaliyetlerini belirlemek, uluslararası anlaşma ve antlaşmaları müzakere etmek, imzalamak ve onaylamak, dış borç politikasını müzakere etmek, imzalamak ve onaylamak, dış iktisat ve ticaret politikasını belirlemek,

108/2: Silahlı Kuvvetlerin teşkil edilmesi, Irak'ın sınır güvenliğini sağlanması ve ülkenin savunulması dâhil olmak üzere milli güvenlik politikasını hazırlamak ve uygulamak,

108/3: Maliye politikası ve gümrük rejimini belirlemek, para basmak ve Irak'ta bölgelerin ve vilayetlerin sınırlarından yapılan ticaret politikasını düzenlemek, devletin genel bütçesini hazırlamak, para politikasını belirlemek, Merkez Bankasını kurmak ve idare etmek,

108/4: Ölçü ve ağırlık birimlerini belirlemek,

108/5: Vatandaşlığa kabul, ikamet ve siyasi iltica taleplerine ilişkin politikaları düzenlemek,

108/6: Yayın dalga boyutları ve posta siyasetini tayin etmek,

108/7: Genel bütçe ve yatırım projelerini hazırlamak,

108/8: Irak dışındaki su kaynaklarıyla ilgili siyaseti planlamak, Irak'a suyun belli bir seviyede akıtılmasını sağlamak ve bunu uluslararası hukuk ve prosedürler çerçevesinde hükme bağlamak,

108/9: Genel nüfus sayımı ve istatistiklerini düzenlemek.

109. Madde: Irak'ta bulunan petrol ve doğal gaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malıdır.

110. Madde:

110/1: Federal Hükümet, mevcut yatlardan petrol ve doğal gaz çıkartılmasını Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle eşgüdüm yaparak sağlar. Bunlardan elde edilen gelir, ülke sathının tamamında yaşayan nüfusa her bir vilayetin nüfus büyüklüğüne göre adaletli bir şekilde taksim edilir. Eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratan veya sonradan zarar gören bölgelere, diğer bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde ilave pay verilir. Bu husus yasayla düzenlenir.

110/2: Federal Hükümet ile Bölge ve Vilayet Hükümetleri bir araya gelerek, Irak milletine en fazla menfaati sağlayacak şekilde ve mevcut en ileri teknolojiyi kullanarak petrol ve doğal gaz yataklarını geliştirmek için gerekli strateji ve siyaseti tayin ederler.

111. Madde:

Aşağıdaki görevler federal ve bölgesel hükümetler arasında paylaşılacaktır.

- Gümrüklerin yönetimi ve düzenlemeleri Bölgesel Hükümetle eşgüdüm sağlanarak yapılır. Bu husus yasayla düzenlenir.
- Elektrik enerjisi ana kaynaklarının düzenlenmesi ve dağıtımı,
- Çevre kirliliğinin önlenmesi ve bölgelerle işbirliği halinde çevrenin temiz tutulmasına yönelik çevre siyasetinin belirlenmesi,
- Kalkınma ve genel planlama siyasetinin belirlenmesi,
- Bölgelerle yapılacak işbirliği ile genel sağlık politikasının tayin edilmesi,
- Bölgelerle danışarak eğitim ve öğretim politikasının belirlenmesi.

112. Madde: Federal Makamların görev alanı içerisinde sayılmayan bütün yetkiler Bölgelere ve bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere verilmiştir. Federal Makamlar ile Bölgesel ve Vilayet Yönetimleri arasında diğer yetkilerin kullanımı konusunda anlaşmazlık ortaya çıktığı takdirde, Bölge ve Vilayet yasaları geçerlidir.

V. BÖLGESEL MAKAMLAR

A. Bölgeler:

113. Madde: Irak Cumhuriyeti'ndeki federal sistem başkent, bölgeler, bir bölgeye bağlı olmayan vilayetler ve yerel yönetimlerden oluşur.

114. Madde:

114/1: İşbu anayasa yürürlüğe girdikten sonra Kürdistan Bölgesini mevcut makamlarını federal bir bölge olarak kabul eder.

114/2: Bu anayasa, hükümleri uyarınca kurulacak yeni bölgeleri tanıır.

115. Madde: Millet Meclisi ilk oturum tarihini takip eden altı ay içerisinde basit çoğunlukla çıkartacağı bir yasayla bölgelerin oluşturulmasına ilişkin yürütme yetkilerini tespit eder.

116. Madde: Bir veya daha fazla sayıda vilayetin, aşağıdaki belirtildiği şekilde talep gelmesi durumunda referandumla bir bölge oluşturması mümkündür.

116/1: Bölge oluşturmak isteyen vilayet meclislerinden her birinin üyelerinin 1/3'ününün talebi üzerine.

116/2: Bölge oluşturmak isteyen vilayetlerdeki seçmenlerin 1/10'un talebi üzerine.

117. Madde: Bölgesel otoritenin görev alanları ve bunların uygulanmasını belirleyen bölgesel bir anayasa federal anayasaya tezat teşkil etmeyecek şekilde hazırlanır.

118.Madde:

118/1: Bu anayasada federal makamın kesin görev alanı içerisinde dahil edilen konular dışında, Bölgesel Makamlar anayasaya uygun olarak yasama, yürütme ve yargı erklerini kullanma hakkına sahiptirler.

118/2: Federal makamın görev alanına giren yetkiler dışındaki bir hususa ilişkin federal yasa ile bölge yasası arasında bir uyumsuzluk ortaya çıktığı takdirde, bölgesel makamlar bölgede federal yasanın uygulamasını düzeltme hakkına sahiptir.

118/3: Bölgelere üstlendikleri görev ve sorumlulukları yerine getirmelerine yetecek kadar federal makam tarafından toplanan kaynaklardan adil bir pay verilir. Bu yapılırken bölgenin kaynak ihtiyaçları ve nüfusu göz önünde tutulur.

118/4: Kültürel, sosyal ve kalkınmayı takip etmek üzere Irak Büyükelçiliklerinde ve diplomatik misyonlarında bölgeler ve vilayetler için ofisler açılır.

118/5: Bölgesel Hükümet, başta polis, güvenlik güçleri ve bölgesel muhafızları da içeren bölgesel güvenlik birimlerinin kurulması ve örgütlenmesi olmak üzere bölgenin bütün idari ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumludur.

B. Bir Bölgeye Dâhil Olmayan Vilayetler:**119. Madde:**

119/1: Vilayetler birkaç kaza, nahiye ve köylerden oluşur.

119/2: Bir bölgeye dâhil olmayan vilayetlere adem-i merkeziyet ilkesi temelinde geniş idari ve mali yetkiler tanınır.

119/3: Vilayet Meclisi tarafından seçilen Vali vilayetteki en yüksek yürütme merciidir ve Meclis tarafından kendisine tanınan yetkileri kullanır.

119/4: Vilayet Meclisi ve Vali'nin seçim ve yetkileri yasayla belirlenir.

119/5: Vilayet Meclisi, hiçbir Bakanlığın veya bir Bakanlığa bağlı olmayan kurum ve kuruluşların kontrol ve denetimine tabi değildir. Özerk bir mali statüyü haizdir.

120. Madde: Federal Hükümet ve Vilayet makamlarının kararıyla yetki ve sorumluluklar yekdiğerine devredilebilir. Bu husus yasayla düzenlenir.

C. Başkent:

121. Madde: Bağdat belediye sınırlarıyla Irak Cumhuriyeti'nin başkentidir. İdari sınırlarıyla Bağdat Vilayetini teşkil eder. Başkentini durumu bir yasayla düzenlenir. Başkent bir bölgeye dâhil olamaz.

D. Yerel Yönetimler:

122. Madde: Bu anayasa Türkmenler, Keldaniler, Süryaniler ve diğer topluluklar gibi çeşitli milliyetlerin idari, siyasi, kültürel ve eğitim haklarını güvence altına alır. Bu hususlar yasayla düzenlenir.

VI. Sonuç Ve Geçiş Hükümleri:

A. Sonuç Hükümleri:

123. Madde:

123/1: Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu birlikte veya Millet Meclisi üyelerinin 1/5'i anayasada değişiklik yapılması teklifinde bulunabilirler.

123/2: Anayasanın birinci bölümünde yer alan temel ilkeler ile ikinci bölümde yer alan haklar ve özgürlüklere ilişkin hükümler arka arkaya iki seçim döneminden sonra ve Millet Meclisi üye sayısının 2/3'ünün onayı, halkın referandumla kabulü ve Cumhurbaşkanı'nın yedi gün içerisinde onayı dışında değiştirilemez.

123/3: Bu maddenin ikinci fıkrasında belirtilmeyen maddeler, Millet Meclisi üyelerinin 2/3'ünün onayı, halkın referandumla kabulü, Cumhurbaşkanı'nın yedi gün içerisinde onayı dışında değiştirilemez.

123/4: Federal Makamların kesin görev alanı kapsamına girmeyen bölgesel yetkileri azaltacak şekilde anayasa maddelerinde değişiklik yapılması ancak ilgili bölgedeki yargı organının kabulü ve yapılacak bir referandumla bölge sakinlerinin çoğunlukla kabulü ile mümkündür.

123/5:

a. Cumhurbaşkanı bu maddenin ikinci ve üçüncü alt maddelerinde belirtilen süre içerisinde değişikliklere onay vermese dahi, değişiklikler onaylanmış sayılır.

b. Değişiklikler Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.

124. Madde: Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu Başkan ve üyeleri, Millet Meclisi Başkanı ve iki yardımcısı ile üyeleri, yüksek yargı makamları üyeleri, özel statüyü haiz üst düzeyli memurların görevlerini kullanarak devlet mallarını satın almaları veya kiralamaları, devlete şahsi mallarını satmaları veya kiralamaları veya bu amaçla Devlet'e karşı dava açmaları, ithalatçı veya müteahhit sıfatıyla devletle ticari sözleşme akit etmeleri mümkün değildir.

125. Madde: Yasalar ve yargı kararları milletin adına çıkartılır.

126. Madde: Yasalar Resmi Gazete'de yayınlanır ve aksi belirtilmedikçe yayımlandıkları tarihte yürürlüğe girer.

127. Madde: Yürürlükteki yasalar bu anayasaya uygun olarak değiştirilmedikleri ve iptal edilmedikleri sürece yürürlükte kalmaya devam eder.

128. Madde: Bu anayasada zikredilen referandumlar, aksini belirtilmedikçe oy verenlerin basit çoğunluğuyla geçerli sayılır.

B. Geçiş Hükümleri:

129. Madde:

129/1: Devlet, eski dikta rejiminin haksız uygulamaları nedeniyle cezaevlerine konulan siyasi tutuklular ile bu uygulamalardan zarar görenleri korumakla yükümlüdür.

129/2: Devlet, şehit ailelerine ve terör eylemleri neticesinde yaralananlara tazminat ödemekle mükelleftir.

129/3: Bu maddenin birinci ve ikinci fıkrasında yer alan hususlar yasayla düzenlenir.

130. Madde: Millet Meclisi ilk oturumunda Ulusal Geçiş Meclisi'nin içtüzüğünü kendine yeni bir içtüzük hazırlayana kadar kullanır.

131. Madde: Irak Yüksek Ceza Mahkemesi, bağımsız yargı kurulu sıfatıyla eski diktatör ve yandaşlarını işledikleri suçları soruşturmaya devam eder. Millet Meclisi, görevini tamamladıktan sonra Mahkeme'yi lağvetme hakkına sahiptir.

132. Madde:

132/1: Saddam'ın Başçı Mensuplarını Görevden Uzaklaştırma Kurulu, bağımsız bir kurul sıfatıyla yargı organları, yürütme teşkilatları ve yasalar çerçevesinde gerekli eşgüdümü sağlayarak görevine devam edecektir. Kurul Millet Meclisi'ne bağlı olacaktır.

132/1: Millet Meclisi, görevini tamamladıktan sonra üyelerinin mutlak çoğunluğu ile bu Kurulu lağvetme hakkına sahiptir.

132/1: Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar, Millet Meclisi Başkan ve üyeleri, Federal Meclis Başkan ve üyeleri ile bölgelerdeki karşıtları, yüksek yargı kurulu üyeleri ile diğer makamlar için aday olanların Baas partisi mensuplarını görevden uzaklaştırma görevi kapsamında olmaları gerekir.

132/1: Bu maddenin üçüncü fıkrasındaki hükümler, bir kanunla iptal edilmedikçe yürürlükte kalmaya devam eder.

133. Madde:

133/1: Gayrimenkul İddialarını Soruşturma Kurulu, bağımsız bir kurum olarak yargı makamlarıyla ve yürütme teşkilatlarıyla eşgüdüm yaparak yasalar çerçevesinde çalışmalarına devam edecektir. Kurul, Millet Meclisi'ne bağlı olacaktır.

133/2: Millet Meclisi üyelerinin 2/3'ünün oyu ile söz konusu Kurul lağvetme hakkına sahiptir.

134. Madde: Federal Meclis'e ilişkin olarak bu anayasada yer verilen hükümlerin uygulanması, bu anayasanın yürürlüğe girmesini takip eden ikinci seçim döneminden sonra oluşturulacak Millet Meclisi üyelerinin 2/3 çoğunlukla karar vermesine kadar ertelenir.

135. Madde:

135/1: Bu anayasada yer verilen Cumhurbaşkanı deyimi Başkanlık Konseyi olarak okunmalıdır. Cumhurbaşkanı ile ilgili hükümler, bu anayasa yürürlüğe girdikten bir dönem sonra sadece Cumhurbaşkanı tarafından yerine getirilecektir.

135/2:

a. Millet Meclisi, Devlet Başkanını ve iki yardımcısını seçer. Bunlar Başkanlık Konseyi adı altında bir konsey teşkil ederler. Konsey üyeleri tek liste olarak 2/3 çoğunlukla seçilirler.

b. Bu anayasada Cumhurbaşkanı'nın azledilmesiyle ilgili hükümler Başkanlık Konseyi Başkanı ve üyeleri için de geçerlidir.

c. Millet Meclisi, üyelerinin 3/4'ünün Başkanlık Konseyi üyelerinden biri hakkında yetersizlik veya dürüst olmama hükmünü vererek azledebilir.

d. Başkanlık Konseyi Başkan ve üyeliklerinden birisi herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde, Millet Meclisi bu makama üyelerinin 2/3'ünün oyuyla yeni bir üye seçer.

135/3: Başkanlık Konseyi üyelerinin Millet Meclisi üyesi olmak için gerekli şartları taşımanın yanı sıra;

- 40 yaşını tamamlamış olması,
- İyi üne sahip ve dürüstlükle tanınır olması,
- Yasaklanan partinin bir üyesi ise, Baas Partisi iktidardan düşmeden 10 yıl önce istifa etmiş olması,
- 1991 yılında meydana gelen ayaklanmanın bastırılmasında ve Saddam Hüseyin'in Kürtlere karşı uyguladığı Enfal harekâtına katılmamış olması, Irak milletine karşı bir suç işlememiş olması gerekir.

135/4: Başkanlık Konseyi kararlarını oybirliğiyle alır. Bir üye, diğer üyeleri yerine vekil tayin edemez.

135/5:

a. Millet Meclisi'nin çıkarttığı yasa ve aldığı kararlar Başkanlık Konseyi'ne sunulur. Başkanlık Konseyi yasa ve kararların sunulmasını takip eden 10 gün içerisinde bunları onaylar ve yayımlar. Bölge oluşturulmasıyla ilgili 115 ve 116. maddeler bu hükme istisna teşkil ederler.

b. Başkanlık Konseyi, yasa ve kararları onaylamadığı takdirde bunlar yeniden görüşülmek üzere Millet Meclisi'ne iade edilir. Meclis, itiraz edilen maddeleri yeniden gözden geçirdikten sonra bu hususları oylar. Mutlak çoğunlukla kabul edilen yasa ve kararlar onaylanmak üzere tekrar Başkanlık Konseyi'ne sunulur.

c. Başkanlık Konseyi kendisine sunulan yasa ve karar tasarıları 10 gün içerisinde onaylamadığı takdirde, Millet Meclisi'ne yeniden geri gönderebilir. Millet Meclisi, bu defa bu yasa ve karar tasarılarını 3/5 çoğunlukla aynen kabul ettiği takdirde bunlar onaylanmış sayılırlar.

135/6: Başkanlık Konseyi, bu anayasada yer alan Cumhurbaşkanı'nın yetkilerini kullanır.

136. Madde:

136/1: Yürütme organı Irak Geçici İdari Yasası'nın (GİY) 58. maddesinin tüm alt maddeleriyle uygulanmasının tamamlanması için gerekli adımları atar.

136/2: GİY'in 58. maddesinde yer alan ve Geçiş Hükümeti'nin sorumluluğunda uygulanan hususlar, bu anayasaya uygun olarak seçilecek yürütme organı tamamı yerine getirilene değin sürdürülür. Bu çalışmalar eski duruma getirme, nüfus sayımı ve nasıl idare edileceğinin saptanması için Kerkük'te ve diğer anlaşmazlık bölgelerinde referandum düzenlenmesine kadar (en geç 31.12.2007) devam ettirilir.

137. Madde: 1992 yılından bu yana Kürdistan Bölgesinde çıkartılan yasalar yürürlükte kalmaya devam eder. Mahkeme kararları ve ticari sözleşmeler dahil olmak üzere, Kürdistan Bölgesel Hükümeti tarafından alınan kararlar, Kürdistan Bölgesel Yasaları tarafından belirlendiği şekilde değiştirilmedikçe, iptal edilmedikçe ve bu anayasayla çelişmedikleri sürece yürürlükte kalmaya devam eder.

138. Madde: Yeni Irak Hükümeti kurulduktan sonra Geçici İdari Yasa ve ekini teşkil eden belgeler 53/a ve 58. madde dışında iptal edilir.

139. Madde: İşbu anayasa referandumla onaylanmasından, Resmi Gazete'de yayınlanmasından ve bu anayasa uyarınca hükümet kurulduktan sonra yürürlüğe girer.